MODERN KLASİKLER DİZİSİ - 23

JACK LONDON

DEMİR ÖKÇE

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN:
LEVENT CİNEMRE

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

5. basım

Cornell University Library

MODERN KLASİKLER DİZİSİ

JACK LONDON
DEMİR ÖKÇE

ÖZGÜN ADI
THE IRON HEEL

ÇEVİREN
LEVENT CİNEMRE

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2008
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
CUMHUR ÖZTÜRK

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM ŞUBAT 2013, İSTANBUL
V. BASIM ARALIK 2016, İSTANBUL

ISBN 978-605-360-794-6 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
AYHAN MATBAASI
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. Gelincik Sok. No: 6 Kat: 3
Bağcılar İstanbul
Tel: (0212) 445 32 38 Faks: (0212) 445 05 63
Sertifika No: 22749

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İstiklal Caddesi, Meşelik Sokak No: 2/4 Beyoğlu 34433 İstanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Faks. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Modern
Klasikler
Dizisi -23

Jack London

Demir Ökçe

İngilizce aslından
çeviren: Levent Cinemre

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

“Acılarla dolu bu Dünya tiyatrosunda
Peş peşe geçen sahneler insana elem verir.
Biraz sabret; Yazarımız beşinci perdede,
Bakarsın bu Vahşi Oyunun anlamını gösterir”

İçindekiler

Önsöz		ix
I.	Kartalım	1
II.	Meydan Okuma	21
III.	Jackson'ın Kolu	39
IV.	Makinenin Köleleri	53
V.	Bilgi Âşıkları	65
VI.	İlk İşaretler	91
VII.	Piskoposun Görümü	101
VIII.	Makine Kırıcılar	111
IX.	Bir Hayalin Matematiği	131
X.	Girdap	149
XI.	Büyük Macera	161
XII.	Piskopos	171
XIII.	Genel Grev	185
XIV.	Sonun Başlangıcı	197
XV.	Son Günler	207
XVI.	Son	215
XVII.	Uşak Üniforması	227
XVIII.	Sonoma'nın Gölgesinde	237
XIX.	Dönüşüm	249
XX.	Kayıp Bir Oligark	259

XXI. Derinlerden Kükreyen Canavar 269
XXII. Chicago Komünü 277
XXIII. Uçurum İnsanları 293
XXIV. Kâbus 311
XXV. Teröristler 319

Önsöz

Everhard Elyazması'nın önemli bir tarihsel belge olduğu söylenemez. Tarihçilere göre hatalarla doludur; maddi hatalarla değil, yorum hatalarıyla. Avis Everhard'ın metni yazıp bitirdiği günden bu yana geçen yedi yüzyılın ardından dönüp baktığımızda, o zaman ona karmaşık veya üstü kapalı gelen olaylar ve gelişmeler, bugün bizim için gayet açıktır. Kendisi belli bir bakış açısından yoksundur. Anlattığı olaylara fazla yakın durmaktadır. Hatta o olayların içinde yer almıştır.

Kişisel bir belge olarak ise Everhard Elyazması'nın tahmin edilemeyecek kadar büyük bir değeri vardır. Ancak burada karşımıza tekrar bakış açısı ve hissettiği aşk nedeniyle nesnelliğini kaybetmesinin etkisi gündeme gelmektedir. Yine de kocası hakkında yazdığı kahramanlık dolu satırları görünce içtenlikle gülümser ve Avis Everhard'ı bağışlarız. Kocasının, Elyazması'nın inanmamızı sağladığı ölçüde büyük bir etkiye sahip bulunmadığı ve döneminin olayları üzerinde anlatıldığından daha az yönlendirici olduğu bugün bilgimiz dahilindedir.

Ernest Everhard'ın, eşine az rastlanır ölçüde güçlü bir adam olduğunu ama karısının inandığı kadar olağanüstü kudret sahibi olmadığını biliyoruz. Kendisi bütün dünyada hayatını Devrim'e adayan çok sayıda kahramandan sadece biridir. Gerçi özellikle emekçi sınıfın felsefesini ayrıntılandırarak yorumlama konusunda müstesna çalışmalar yaptığı kabul edilmelidir. Ancak bunu ifade etmek için kullandığı "proleter bilim" ve "proleter felsefe" terimleri, dar bir bakışa sahip olduğunu ortaya koymaktadır; döneme bağlı olarak meydana çıkan ve o günlerde kimsenin uzakta kalamadığı bir kusurdur bu.

Elyazması'na dönelim. O feci dönemin *hissiyatını* bize iletmesi açısından özellikle değerlidir. 1912 ile 1932 arasındaki fırtınalı yıllarda yaşayan insanların duygularının, hatalarının, cehaletlerinin, kuşkularının, korkularının, yanılgılarının, ahlaki kuruntularının, şiddetli tutkularının, akıllara sığmaz çıkarcılık ve bencilliklerinin daha canlı bir anlatımı elimizde yoktur. İçinde yaşadığımız aydınlanma çağında bizim için anlaşılması çok zor şeylerdir bunlar. Tarih bize var olduklarını, biyoloji ve psikoloji ise nasıl ortaya çıktıklarını anlatır ama ne tarih, ne psikoloji, ne de biyoloji bu duyguları bu kadar canlı tanımlayabilir. Onları maddi gerçekler olarak kabul ederiz ama içimizde hissederek anlayamayız.

Oysa Everhard Elyazması'nı incelerken bu duyguları içimizde hissederiz. Uzun zaman önce dünyada yaşanmış bir dramın aktörlerinin zihinlerine gireriz; belli bir an onların zihinsel süreçleri, bizim içimizde de işler. Yalnızca Avis Everhard'ın kahraman kocasına duyduğu aşkı anlamakla kalmaz, Oligarşi'nin o belir-

siz ve dehşet verici yükselişinin ilk günlerinde kocası Ernest Everhard'ın hissettiği duyguların aynısını biz de yaşarız. Demir Ökçe'nin (gayet uygun bir isimdir) insanlığın üzerine indiğini ve ezip yok ettiğini duyumsarız.

Hemen belirtelim ki tarihe geçen Demir Ökçe terimini ilk kullanan, Ernest Everhard'dır. Bu mesele, yeni bulunan bu belgenin açıklığa kavuşturduğu tartışmalı konulardan birisidir. Bu terimin ilk kez, George Milford tarafından kaleme alınıp Aralık 1912'de basılan "Ey Köleler" başlıklı kitapçıkta kullanıldığı düşünülmekteydi. Elyazması'na göre George Milford, Chicago Komünü'nde vurulan bir eylemcidir; kendisi hakkında başka bilgimiz yoktur. Demir Ökçe terimini, 1912 güzündeki seçimde Kongreye aday olan Ernest Everhard'ın halka yaptığı konuşmalardan duymuş olmalıdır. Elyazması'ndan öğrendiğimize göre Everhard bu terimi 1912 baharındaki özel bir yemekte kullanmıştır. Oligarşi'nin ilk kez bu tarihte Demir Ökçe olarak adlandırıldığı tartışmasızdır.

Oligarşi'nin yükselişi, tarihçiler ve felsefeciler için hep bir sır olarak kalacaktır. Diğer büyük tarihsel olguların toplumsal evrimde bir yeri vardır. Kaçınılmaz şeylerdir bunlar. Günümüzün astronomları yıldızların hareketini belli bir kesinlikle nasıl öngörebiliyorsa, bu olayların yaşanacağı da aynı şekilde öngörülebilirdi. Bu diğer büyük toplumsal olgular yaşanmasaydı, toplumsal evrim ilerleyemezdi. İlkel komünizm aşamasından sonra gelen kölelik, toprağa bağlı kölelik ve ücretli kölelik safhaları, toplumun gelişimi için zorunlu basamaklardır. Ama Demir Ökçe'nin zorunlu bir basamak olduğunu ileri sürmek anlamsızdır. Günümüzde

bu olgu, dünyanın önceki çağlarını cehenneme çeviren ama Demir Ökçe ne kadar gereksizse o oranda zorunlu olan toplumsal diktatörlüklere doğru geri bir adım veya aşağıya doğru bir basamak olarak kabul edilmektedir.

Feodalizm de kapkara bir dönemdi ama gelişi kaçınılmazdı. Roma İmparatorluğu adıyla bilinen o devasa merkezi idare makinesinin çöküşünün ardından feodalizmden başka ne gelebilirdi? Oysa Demir Ökçe böyle değildir. Toplumsal gelişimin belli bir düzenle işleyen süreci içinde ona yer yoktur. Zorunlu değildir, kaçınılmaz da değildir. Daima tarihin büyük garabeti, cilvesi, kuruntusu, kaprisi gibi görülmeli; tahayyül ve ümit edilmeyen bir şey olarak kalmalı ve toplumsal süreçlerden büyük kesinlikle bahseden günümüzün aceleci siyaset teorisyenlerine uyarı vazifesi yapmalıdır.

Kapitalizm, zamanın sosyologlarınca burjuva egemenliğinin en son noktası, burjuva devriminin olgunlaşmış meyvesi olarak görülmüştür. Bugün biz bu yargıya ancak alkış tutabiliriz. Kapitalizmden sonra, Herbert Spencer gibi uzlaşmaz düşünce devleri de dahil olmak üzere, Sosyalizmin geleceği görüşü paylaşılıyordu. Kişisel çıkardan öte bir şey gözetmeyen kapitalizm çürüyerek bozulurken asırların çiçeğinin, İnsanlığın Kardeşliğinin serpilip gelişeceğine inanılıyordu. Oysa böyle olmamış, fazlaca olgunlaşıp çürümüş kapitalizm, bugünden geçmişe bakan bizleri olduğu gibi o dönemde yaşayanları da şaşkına çevirerek içinden bir canavar çıkarmıştır: Oligarşi.

20. yüzyıl başlarındaki sosyalist hareket, Oligarşi'nin gelişini çok geç sezebilmiştir. Bunu fark ettikleri an Oligarşi vardı; kanla kurulmuş bir gerçeklik, dehşet ve

acı veren bir hakikatti. Everhard Elyazması'nın gayet güzel gösterdiği gibi o andan sonra bile Demir Ökçe'nin kalıcı olacağına ihtimal verilmedi. Devrimcilerin kanısı, yıkılmasının en çok bir kaç yıl alacağıydı. Köylü Devrimi'nin plansız, Birinçi Devrim'inse erken olduğunu düşünen Devrimciler, hem planlı, hem de zamanında gelen İkinci Devrim'in de aynı ölçüde boşa çıkmaya mahkûm olduğunu ve çok daha feci biçimde cezalandırılacağını öngörememişlerdir.

Avis Everhard'ın Elyazması'nı İkinci Devrim'in hazırlıklarının son günlerinde yazdığı açıktır çünkü bu devrimin feci sonucundan bahsetmemektedir. Elyazması'nı çok kısa süre içinde, Demir Ökçe devrilir devrilmez yayınlamayı düşündüğü çok açıktır; daha yeni ölmüş olan kocasının, girişiği ve başardığı şeylerin onuruna sahip olması içindir bu. Ancak İkinci Devrim korkutucu bir şekilde ezilmiş ve Everhard muhtemelen tehlike başgösterdiğinde, kaçmadan veya Paralı Askerler tarafından yakalanmadan önce bir fırsat bularak Elyazması'nı Wake Robin Kır Evi civarındaki meşe ağacının kovuğuna saklamıştır.

Avis Everhard hakkında bundan başka bir kayıt bulunmamaktadır. Şüphesiz Paralı Askerler tarafından infaz edilmiştir ve gayet iyi bilindiği üzere Demir Ökçe bu tür infazların kaydını tutmamıştır. Avis Everhard o zaman dahi, yani tam Elyazması'nı ağacın kovuğuna saklayıp kaçmak üzereyken bile İkinci Devrim'in ne kadar acımasız biçimde ezildiğini tam anlamıyla biliyor değildir. Sonraki üç yüzyılın eziyetli ve çarpık gelişiminin Üçüncü Devrim'i, Dördüncü Devrim'i ve daha pek çok Devrim'i zorunlu kılacağını ve dünya emek hareketi kendine gelene kadar bütün bu devrimlerin

bir kan deryasında boğulacaklarını da öngörememiştir. Ernest Everhard'a olan sevgisinin bu methiyesinin yedi koskoca asır boyunca Wake Robin Kır Evi civarındaki yaşlı bir meşenin koynunda sükûnet içinde yatacağını aklına bile getirmemiştir.

Anthony Meredith
Ardis, 27 Kasım 419 İ.K.

I

Kartalım

Yumuşak yaz yeli kızılçamları hafifçe dalgalandırıyor, Wild Water'ın suları yosun tutmuş taşlar üzerinden şırıldayarak akıyor. Güneş ışığı altında kelebekler uçuşuyor, etraftan arıların uyuşuk vızıltıları yükseliyor. Bense bu kadar sakin ve huzurlu bir yerde oturmuş düşünüyorum ama içim kıpır kıpır. Beni huzursuz eden şey, tam da bu sükûnet. Gerçek değilmiş gibi sanki. Her yer çok sakin; fırtınadan önceki sessizlik bu. Kopmak üzere olan fırtınanın belirtilerini yakalamak için kulaklarımı dikiyor, bütün duyularımı harekete geçiriyorum. Vaktinden önce olmasın! Lütfen vaktinden önce olmasın!*

Huzursuzluğumun nedeni belli. Düşünüyorum da düşünüyorum; zihnimi bir türlü durduramıyorum.

---

* İkinci Devrim, büyük ölçüde Ernest Everhard'ın ürünüdür. Elbette kendisi Avrupalı liderlerle işbirliği yapmıştır. MS 1932 baharının en büyük olayı, Everhard'ın yakalanıp gizlice infaz edilişidir. Buna rağmen devrimi öylesine etraflı bir şekilde hazırlamıştır ki arkadaşları çok küçük bir gecikme ve pek az karışıklık yaşayarak onun hazırladığı planları hayata geçirebilmiştir. Eşinin California'daki Sonoma Dağı'nda bulunan Wake Robin Kır Evi'ne yerleşmesi, Everhard'ın infazından sonradır.

O kadar uzun süredir hayatı en yoğun, en heyecanlı biçimde yaşıyorum ki buradaki huzur ve sükûndan bunalıyor, çok yakında aniden ortaya çıkacak ölüm ve yıkım girdabı üzerine kafa yormaktan kendimi alamıyorum. Kulaklarımda ezilenlerin çığlıkları çınlıyor; geçmişte nasıl tanık olduysam*, yine güzelim tenlerin ezilip paramparça edileceğini, onurlu bedenlerinden şiddetle çekilip koparılan ruhların Tanrı'nın önüne atılacağını görüyorum. Kıyımın ve yıkımın içinde dünyaya kalıcı barış ve mutluluk getirmek için mücadele eden biz zavallı insanların sonu bu oluyor.

Ayrıca yalnızım da... Gelmekte olanı düşünmediğim zamanlarda, bir zamanlar varken artık olmayanı, yorulmak bilmez kanatlarıyla kendisine hep ışık olmuş insan özgürlüğü idealine doğru yükselen Kartalımı düşünüyorum. Bir kenarda boş boş oturup onun hazırladığı bu büyük olayı beklemeye dayanamıyorum, hele de o göremeyecekken... Aklı erdiği andan itibaren kendini tamamen buna verdi ve yine bu nedenle hayatını feda etti. Kendi elleriyle hazırladı. O yaptı bunu.**

Madem öyle, ben de bu endişeli bekleyiş süresince kocamı yazacağım. Yaşayan bütün insanlar arasında onun kişiliğini en iyi ben aydınlatabilirim. Öylesine asildi ki ne yaparsam yapayım, yeterince anlatamam. Büyük bir ruhu vardı. Aşkımın gözümü kör etmediği anlarda en çok onun burada olup yarın doğacak güneşi

---

* Avis Everhard'ın burada Chicago Kömünü'ne atıfta bulunduğuna kuşku yoktur.

** Avis Everhard'a olan tüm saygımıza rağmen, Ernest Everhard'ın, İkinci Devrim'i planlayan birçok güçlü liderden sadece biri olduğu belirtilmelidir. Ayrıca yüzyıllar sonrasından dönüp geçmişe baktığımızda Ernest Everhard yaşasaydı da İkinci Devrim'in daha az felaketli bir sonuca ulaşmayacağını kesin olarak söyleyebiliriz.

görememesine üzülüyorum. Başarısızlık şansımız yok. Çünkü hazırlıklarını çok sağlam, çok güvenli yaptı. Belasını bulacak o Demir Ökçe! Perişan ettiği insanlığın sırtından sökülüp atılacak. İşaret verildiğinde dünyanın bütün emekçileri ayaklanacak. Dünya tarihinde böyle bir şey görülmedi. Emekçilerin dayanışması bu sefer sağlandı; ilk kez bütün dünyayı kapsayan uluslararası bir devrim olacak.*

Görüyorsunuz, gelmekte olanla öylesine doluyum ki... Gece gündüz demeden, bütün kalbimle onu yaşıyorum, çok uzun süredir aklımda hep Devrim var. Bu yüzden onu aklıma getirmeden kocamı da düşünemiyorum. O, devrimin ruhuydu; düşüncelerimde ikisini birbirinden ayırabilir miyim hiç?

Dediğim gibi kocamın, sadece benim anlatabileceğim pek çok yanı var. Özgürlük uğruna durmaksızın çalıştığı ve bu konuda çok hassas olduğu iyi bilinirdi. Ne kadar çalıştığını ve ne kadar hassas olduğunu ben çok daha iyi biliyorum. Çünkü bu yirmi endişeli yıl boyunca onun yanındaydım; azmine, sabrına, yorulmak bilmez çabalarına ve henüz iki ay önce uğrunda hayatını kaybettiği Dava'mıza sonsuz bağlılığına tanık oldum.

Şimdi kısaca Ernest Everhard'ın hayatıma nasıl girdiğini, onunla bir bütün olana dek içimde nasıl büyü-

---

* Gerçekten de İkinci Devrim uluslararası bir devrim olmuştur. Devasa bir plan hazırlanmıştır, öylesine büyük bir plandır ki dahi bile olsa tek bir kişi tarafından hazırlanması mümkün değildir. Dünyanın bütün oligarşilerindeki emekçiler işaret geldiğinde ayaklanmaya hazırdı. Almanya, İtalya, Fransa ve Avustralasya zaten emekçilerin egemen olduğu sosyalist ülkelerdi. Onlar da devrime yardım edeceklerdi. Gerçekten de yiğitçe ettiler ve bu yüzden de dünyanın birleşik oligarşileri tarafından devrim ezildiğinde bu ülkelerdeki sosyalist yönetimler de ezilerek yerlerini oligarşik hükümetlere bıraktılar.

düğünü ve hayatımı baştan aşağı nasıl değiştirdiğini anlatacağım. Kimseye aktaramayacağım kadar özel ve güzel şeyler dışında benim gözlerimle görüp benim öğrendiğimce öğrenebileceksiniz onu.

Ernest'i ilk kez 1912 Şubatı'nda, babamın* misafiri olarak akşam yemeğine Berkeley'deki evimize geldiğinde gördüm. Hakkındaki ilk izlenimimin olumlu olduğunu söyleyemeyeceğim. Yemeğe katılanlar arasındaydı ve salonda diğer davetlilerin gelmesini beklerken ortama biraz aykırı görünüyordu. Babamın gizliden bana dediğine göre o gece, "papazların gecesiydi" ve Ernest, din adamlarının arasında hiç rahat edebilecek birine benzemiyordu.

En başta giysileri kendisine uymuyordu. Üzerinde koyu renk kumaştan, vücuduna oturmamış hazır giyim bir takım elbise vardı. Aslında hiçbir hazır giyim elbise onun vücuduna tam oturmamıştır. Her zamanki gibi o gün de kasları nedeniyle kumaş pot yapmış, geniş omuzları yüzünden ceketinin o kısmı kırış kırış olmuştu. Boynu profesyonel boksörler** gibi kalın ve güçlüydü. Babamın son keşfi bu sosyal felsefeci eski nalbant hakkındaki ilk izlenimim, işte böyleydi. Şişkin kasları ve boğa gibi boynuyla gerçekten de nalbantlara benziyordu. Onu ken-

---

* Avis Everhard'ın babası John Cunningham, California Berkeley'deki Devlet Üniversitesi'nde profesördü. Fizik alanında çalışmayı seçmişti. Orijinal araştırmalar yapar ve seçkin bir bilim adamı olarak kabul edilirdi. Bilime en önemli katkısı, elektronlar konusundaki çalışmaları ve maddenin en son birimiyle kuvvetin en son biriminin birbirine özdeş olduğunu tartışmasız kanıtladığı, *Madde ile Enerjinin Özdeşliği* isimli dev eseridir. Bu fikir daha önce Sir Oliver Lodge ile öğrencileri tarafından yeni ortaya çıkan radyoaktivite alanında ileri sürülmüş ama kanıtlanamamıştı.

** O günlerde erkeklerin para için dövüşmesi adettendi. Çıplak elleriyle dövüşürlerdi. İçlerinden biri bayıldığında veya öldüğünde rakibi parayı kazanırdı.

dimce hemen bir sınıfa sokmuştum, olağandışı bir türdü bence, emekçi sınıfın Kör Tom'uydu.*

Hele de benimle tokalaşması! Elimi sağlam ve güçlü bir şekilde sıkarken kara gözlerini bana dikmişti; fazla cüretli bakıyor diye düşünmüştüm. Gördüğünüz gibi ben çevremin yarattığı bir varlıktım ve o sıralar sınıfsal içgüdülerim çok kuvvetliydi. Benim sınıfımdan bir adamın böylesine cüretkâr davranması affedilmez bir şeydi. Gözlerimi kaçırmak zorunda kaldığımı ve bir sonraki kişiyle selamlaşmaya geçtiğimde rahatladığımı hatırlıyorum: En sevdiğim kişilerden biri, görünüşü ve iyiliğiyle İsa'ya benzeyen, orta yaşlı, hoş, ciddi ve bilgili âlim, Piskopos Morehouse.

Haddini aşmak olarak nitelediğim bu cüretkârlığı, aslında Ernest Everhard'ın doğasına dair can alıcı bir ipucuydu. Sade, dobra, hiçbir şeyden korkmayan biriydi ve geleneksel yapmacık davranışlarla boşa zaman kaybetmeyi reddediyordu. Uzun zaman sonra o tavrını, "Hoşuma gitmiştin," diye açıklamıştı bana, "neden gözlerimi hoşuma giden bir şeye dikmeyecekmişim?" Ona, hiçbir şeyden korkmadığını söyledim. Doğuştan aristokrattı o. Aristokratların karşıtlarının tarafında olduğu halde öyleydi. Üstün insandı, Nietzsche'nin** anlattığı türden sarışın bir devdi ve üstelik içinde demokrasi ışığı yanıyordu.

---

* Hıristiyanlık Çağı'nın 19. yüzyılında tüm dünyada fırtına gibi esen kör bir zenci müzisyenden bahsedilmektedir. [Kör Tom Wiggins: 1849-1908 yılları arasında yaşamış, iri yapılı, güçlü kuvvetli bir fiziğe sahip olan ve o yıllarda ABD'de en çok tanınan dahi piyano sanatçısı. Kör bir zenci köle olarak dünyaya gelmişti. (ç.n.)]

** Hıristiyanlık Çağı'nın on dokuzuncu yüzyılında yaşamış çılgın filozof Friedrich Nietzsche gerçeğin vahşi tezahürlerinden bir kısmına vakıf olmuştu ama insan düşüncesinin büyük dairesi çevresinde dolanıp durduktan sonra aklını yitirerek delirdi.

Diğer konuklarla buluşmanın heyecanı ve olumsuz ilk izlenimim nedeniyle, yemek boyunca bu emekçi sınıf filozofunu unuttum. Sadece rahipler konuşurken gözlerini kırptığı için bir iki kez dikkatimi çekti. Mizah duygusu var en azından diye düşündüm, neredeyse giysileri için onu affedecektim. Zaman geçiyor, yemek devam ediyor ama rahipler sürgit emekçilerden, kiliseyle ilişkilerinden, kilisenin onlar için yaptıklarından ve yapacaklarından bahsederken o ağzını hiç açmıyordu. Babamın da Ernest konuşmuyor diye rahatsızlık duyduğunu hissettim. Babam lafın bir an kesilmesini fırsat bilip onun da bir şeyler söylemesini istedi ama Ernest omuz silkip "Söyleyecek bir şeyim yok," diyerek tuzlu badem yemeye devam etti.

Ama babam reddedilmeyi kabullenecek adam değildi. Bir süre sonra şöyle dedi:

"Aramızda emekçi sınıftan biri var. Eminim farklı bir bakış açısından ilginç ve yeni şeyler söyleyebilir. Bay Everhard'dan bahsediyorum."

Diğerleri yapmacık bir ilgiyle görüşlerini açıklaması için Ernest'i yüreklendirdiler. Ona öylesine büyük bir hoşgörü ve nezaketle yaklaşıyorlardı ki aslında yaptıkları onu küçük görmekti. Ernest'in bunu anladığını ve bununla eğlendiğini gördüm. Ağır hareketlerle etrafına bakınıyordu ama ben, onun gözlerinde parıldayan kahkahayı fark ettim.

"Dinle ilgili ince tartışmalarda karşımdakini kırmayacak laflar edecek kadar marifetli sayılmam," diye söze başlayıp hemen sonra tevazu ve kararsızlıkla duraksadı.

Dr. Hammerfield, "Devam edin," deyip ekledi: "Herkesin içinde bir gerçek vardır. Buna itirazımız olmaz. Eğer samimiyse."

Ernest, "Demek gerçekle samimiyeti birbirinden ayırıyorsunuz," dedi hızlı bir kahkaha eşliğinde.

Dr. Hammerfield yutkundu ama cevap vermeyi başardı: "En iyilerimiz bile yanılabilir delikanlı, en iyilerimiz bile."

Ernest'in duruşu bir anda değişti. Bambaşka bir adam olmuştu artık.

"Peki, o zaman," dedi, "o halde hepinizin yanıldığını söylemekle başlamama izin verin. Emekçi sınıf hakkında hiçbir şey bildiğiniz yok, hatta daha da kötüsü. Sosyolojik yaklaşımınız da en az düşünce tarzınız gibi zararlı ve değersiz."

Bu ağır sözler, söyleme biçiminin yanında az bile kalırdı. Sesinin ilk çınlayışında canlanıvermiştim. En az gözleri kadar cüretliydiler. Beni heyecanlandıran bir kalk borusuydu sanki. Sadece ben değil, bütün masa monotonluktan ve uyuşukluktan silkinip kendine gelmişti.

Dr. Hammerfield, "Söyle bakalım delikanlı, düşünce tarzımızın nesi zararlı ve değersizmiş?" diye sorarken sesinde ve edasında hoşnutsuzluk vardı.

"Siz metafizikçisiniz. Metafizikle her şeyi kanıtlayabilirsiniz. Her metafizikçi karşısındaki metafizikçinin yanıldığını kanıtlayabilir; kendi kafasına göre tabii. Siz düşünce dünyasının anarşistlerisiniz. Çılgın birer kâinat yaratıcısısınız. Her biriniz kendi kapris ve isteklerinize göre yarattığınız kâinatlarda yaşarsınız. İçinde yaşadığınız gerçek dünyayı tanımadığınız gibi düşüncenizin dünyadaki yeri de zihinsel bir sapmadan fazla değildir.

Şu masada oturup sizi dinlerken habire konuşarak aklıma ne getirdiğinizi biliyor musunuz? Büyük ciddiyet ve malumatfuruşlukla bir iğnenin ucuna kaç

melek sığabilir gibi müthiş ilgi çekici meseleleri tartışan ortaçağ skolastiklerini hatırlattınız bana. Neden mi? Yirminci yüzyılın düşünsel hayatından, on bin yıl öncesinin kadim ormanında büyülü iksir yapmaya çalışan bir Kızılderili büyücü-doktor kadar uzaksınız da ondan, sayın baylar."

Ernest konuşurken hoş bir tutkulu hal gelmişti üzerine; yüzü parlıyor, gözleri ışıldıyor, çenesi ve ağzı saldırgan bir belagatle açılıp kapanıyordu. Bu onun yöntemiydi. İnsanları her zaman uyandıran bir yöntem. Paramparça eden balyoz gibi saldırısı, şaşmaz şekilde karşısındakilere kendilerini kaybettirirdi. O anda da masadakiler kendilerini kaybetmek üzereydi. Piskopos Morehouse öne eğilmiş, büyük bir dikkatle dinliyordu. Dr. Hammerfield'ın yüzü, öfke ve hiddetten kızarmıştı. Diğerlerininse kimi kızıyor, kimi üstünlük taslayarak eğleniyormuş gibi gülümsüyordu. Bense acayip neşelenmiştim. Babama baktığımda, ortamızda patlamasının sorumlusu olduğu bu bomba adamın etkisi yüzünden kıkırdamaya başlayacak diye korktum.

Dr. Hammerfield, "Sözleriniz çok belirsiz," diye araya girdi. "Bize metafizikçi derken tam olarak neyi kastediyorsunuz?"

"Size metafizikçi diyorum çünkü metafizik bir akıl yürütme yönteminiz var," diye devam etti Ernest. "Bilimsel yöntemin tam zıttı. Vardığınız sonuçların hiçbir değeri yok. Her şeyi de kanıtlayabilirsiniz, hiçbir şeyi de. Hiçbir konuda aynı şeyi düşünmezsiniz. Her biriniz kendinizi ve evreni açıklamak için kendi bilincinize dönersiniz. Halbuki çizmenizin koncundan tutup kendinizi havaya ne kadar kaldırabilirseniz,

kendi bilincinizle de kendi bilincinizi o kadar açıklayabilirsiniz."

Piskopos Morehouse, "Anlamıyorum," dedi. "Zaten zihnimize ait her şey bence metafizik değil mi? Bilimlerin en eksiksizi ve en ikna edicisi olan matematiğe bakın, tamamen metafiziktir. Benimle aynı fikirdesiniz herhalde?"

Ernest, "Siz de söylediniz, anlamıyorsunuz," diye cevap verdi. "Metafizikçi, kendi öznelliğiyle tümdengelimle akıl yürütür. Bilim adamıysa deneyden çıkardığı maddi olgulardan tümevarımla akıl yürütür. Metafizikçi, teoriden maddi olgulara giderken bilim adamı, maddi olgulardan teoriye gider. Metafizikçi, evreni kendisiyle açıklarken bilim adamı, kendini evrenle açıklar."

Dr. Hammerfield, halinden memnun, "Tanrıya şükür ki bilim adamı değiliz," diye mırıldandı.

Ernest, "Nesiniz o zaman?" diye sordu.

"Felsefeci."

"Buyrun bakalım," diye güldü Ernest. "Gerçek ve somut dünyamızı bırakmış, duayla çalışan makinelere binip göklere çıkmışsınız. Bir dua daha edip aşağı inin de felsefe lafıyla ne demek istediğinizi bana bir anlatın bakalım."

"Felsefe," Dr. Hammerfield burada duraklayıp boğazını temizledi, "felsefi akla ve felsefi tabiata sahip kişiler dışında bütün boyutlarıyla tanımlanabilir bir şey değildir. Burnu deney tüpünün içinde dolaşan dar kafalı bilim adamı felsefeyi anlayamaz."

Ernest bu saldırıyı görmezden geldi. Lafı karşısındakine döndürmek, her zamanki taktiğiydi onun. Yüzünde dostça bir ifade, ağzında yumuşak sözlerle bunu yaptı.

"O halde siz şimdi yapacağım felsefe tanımını şüphesiz gayet iyi anlarsınız. Ama bu tanımı yapmadan önce ya benim hatam varsa onu göstermenizi, ya da sessiz bir metafizikçi olarak kalmanızı isteyeceğim. Felsefe, bütün bilimlerin en büyüğüdür. Akıl yürütme yöntemi, tek tek tüm bilimlerinkiyle aynıdır. Ve bu akıl yürütme yöntemiyle, yani tümevarımla felsefe, tüm bilimleri birleştirerek tek bir bilim haline getirir. Spencer'ın dediği gibi her bilimin verileri, toplam bilginin belirli bir parçasını oluşturur. Her bilimin kendi katkısını koyduğu toplam bilgiyi, felsefe birleştirir. Felsefe, bilimlerin bilimi veya bilimlerin başıdır, hangisini uygun görürseniz. Nasıl, tanımımı beğendiniz mi?"

Dr. Hammerfield, "Çok inandırıcı, çok inandırıcı," diye hafiften homurdandı.

Ama Ernest acımasızdı.

"Unutmayın," diye uyardı onları, "bu tanım, metafizik için öldürücü bir tanımdır. Eğer tanımımda bir kusur varsa ve bunu şu anda söylemezseniz, ileride metafizik savlarda bulunamazsınız. O kusuru aramak için hayatın kendisini gözden geçirmeli ve bulana kadar da metafizik olarak sessiz kalmalısınız."

Ernest bekledi. Acı bir sessizlik oldu. Dr. Hammerfield'ın canı sıkılmıştı. Ayrıca kafası da karışmıştı. Ernest'in balyozu onu çözmüştü. Böyle sade ve dobra laflara alışkın değildi. Yardım ararcasına masadakilere baktı ama kimseden karşılık görmedi. Babamı, peçetesi ağzında sırıtırken yakaladım.

Ernest, bozguna uğramış Dr. Hammerfiled'a son darbeyi vurmak için, "Metafizikçileri devre dışı bırakmanın bir yolu daha var," dedi. "Çalışmalarına bakın. Havai hayallerini etrafa saçmak ve Tanrı diye insan-

lara kendi gölgelerini yutturmak dışında insanlığa ne faydaları olmuş? Evet, insanlığın hayhuyuna, şamatasına onlar da katılmış oldular ama insanlara ne gibi somut bir iyilik yaptılar? Bilim adamları kalbin kan dolaşımındaki yerini formüle ederken, onlar, yüreği duyguların evi ilan etmek suretiyle, kelimeyi çarpıtarak kullanmama izin verirseniz, felsefe yaptılar. Bilim adamları şehirlerde büyük tahıl ambarları kurup sulama kanalları yaparken onlar açlığın ve salgın hastalıkların Tanrı'nın gazabı olduğunu ilan ettiler. Bilim adamları yollar ve köprüler inşa ederken onlar kendi suretlerini ve kendi arzularını taşıyan tanrılar inşa ettiler. Bilim adamları Amerika'yı keşfeder, yıldızları ve yıldızların yasalarını keşfetmek için gözlerini uzaya dikerken onlar evrenin merkezinin dünya olduğunu söylediler. Kısacası metafizikçiler insanlık için hiçbir şey, kesinlikle hiçbir şey yapmamışlardır. Bilimin gelişmesiyle birlikte adım adım gerilemişlerdir. Bilimin kesinliğe kavuşan olgu ve bilgileri onların bir konudaki öznel açıklamasını geçersiz kıldığı anda kesinliğe kavuşan son olgu da dahil olmak üzere hemen yeni açıklamalar bulmuşlardır. Ve eminim bu şekilde zamanın sonuna kadar gideceklerdir. Beyler, metafizikçiler büyücü doktorlara benzer. Kendisi gibi kürk giyen ve balina yağı yiyen tanrılara sahip bir Eskimo ile sizin aranızda, onca araştırmalarla kesinleşen bilgilerle dolu binlerce yıldan başka fark yoktur. Hepsi bu."

Dr. Ballingford büyük bir afra tafrayla, "Ama Avrupa'ya on iki yüzyıl boyunca hâkim olan Aristoteles düşüncesidir," dedi. "Ve Aristoteles de metafizikçidir."

Sonra da etrafına bakıp onaylandığını gösteren baş sallamaları ve gülümsemelerle ödülünü aldı.

Ernest onu, "Çok talihsiz bir açıklamada bulundunuz," diye yanıtladı. "İnsan tarihinin çok karanlık bir döneminden bahsediyorsunuz. Esasen o döneme, Karanlık Çağlar adını veriyoruz. Öyle bir dönemdir ki bu, metafizikçiler tarafından bilimin ırzına geçilmiştir; felsefe taşını aramanın adı fizik olmuştur; kimya simyaya, astronomi astrolojiye dönüşmüştür. Aristoteles düşüncesinin egemenliği konusunda üzgünüm maalesef."

Dr. Ballingford bozulmuştu ama canlanıp şöyle dedi:

"Çizdiğiniz bu korkunç resmin gerçek olduğunu kabul edelim, yine de metafiziğin, insanlığı bu karanlık dönemden çıkarıp ardından gelen yüzyılların aydınlığına kavuşturacak kadar güçlü olduğunu itiraf etmeniz gerekmez mi?"

Ernest, "Metafiziğin bununla hiç ilgisi yok," diye tersledi onu.

Dr. Hammerfield, "Ne?" diye çığlığı bastı. "Yani o keşif gezilerine yol açan şey düşünmek ve hayaller kurmak değildi, öyle mi?"

"Ah sevgili efendim," derken gülümsüyordu Ernest, "Diskalifiye olduğunuzu düşünüyorum. Felsefe tanımımdaki kusuru henüz bulamadınız. Şu anda çürük bir temelin üzerinde duruyorsunuz. Ama metafizikçiler hep böyledir, sizi hoş görüyorum. Bakın, tekrar ediyorum, metafiziğin bunla hiç ilgisi olmamıştır. Keşif gezilerine neden olan şey, ekmek ve tereyağı, ipek ve mücevher, dolarlar ve sentler ve bir de arızi olarak Hindistan'a giden kara ticaret yolunun kapanmasıdır. 1453'te İstanbul'u alan Türkler Hindistan kervanlarının yolunu kapattılar. Avrupalı tüccarlar başka bir yol

bulmak zorundaydı. İşte keşif gezilerinin esas nedeni budur. Columbus, Hindistan'a gitmek için yeni bir yol bulmak üzere denize açıldı. Bütün tarih kitaplarında da böyle anlatılır. Tabii dünyanın doğası, boyutları ve şekli hakkında yeni bilgiler edinilince Ptolemaios sistemi de çöktü.

Dr. Hammerfield homurdandı.

Ernest, "Benimle aynı fikirde değil misiniz?" diye sorguladı. "Yanlışım nerede peki?"

Dr. Hammerfield, "Ben ancak kendi pozisyonumu anlatırım," diye nahoş şekilde tersledi onu. "Sizin sorunuz, burada anlatılamayacak denli uzun bir hikâye."

Ernest, "Hiçbir anlatım bilim adamı için uzun değildir. İşte bunun için bilim adamları bir yerlere ulaşıyor. Bunun için Amerika'ya varabiliyor," diye tatlı bir sesle cevapladı onu.

O akşamı olduğu gibi anlatmayacağım, sadece Ernest Everhard'ı tanıdığım ilk saatlerin her anını, her ayrıntısını tek tek hatırlamanın bana her zaman büyük bir keyif verdiğini söylemekle yetineceğim.

Büyük tartışma şiddetleniyor, özellikle de Ernest onlara romantik filozof, gündüz feneri gibi adlar takınca rahiplerin yüzü kıpkırmızı oluyordu. Ama Ernest hep olgularla vuruyordu onları. "Olgular dostum, karşı konması mümkün olmayan olgular!" diye zaferle bağırdı, içlerinden birini tuş ettiğinde. Olgularla dayılanıyordu. Olgularla dengelerini bozuyor, olgularla pusu kuruyor, olgularla yaylım ateşine tutuyordu onları.

Dr. Hammerfield, "Siz de olgu tanrısına tapınıyormuş gibisiniz," diye iğneledi.

Dr. Ballingford ise, "Tanrı yoktur, Olgu vardır ve Bay Everhard onun peygamberidir," diye bu fikri formüle etti.

Ernest, gülümseyerek boyun eğdi.

"Ben Teksaslı gibiyimdir," dedi. Sorulunca da açıklamasını getirdi: "Bilirsiniz, Missourili hep, 'Göster bana' dermiş. Teksaslıysa, 'Koy bakalım avcuma'. Buradan da anlaşılacağı gibi Teksaslı hiç de metafizikçi değilmiş."

Ernest metafizik filozofların gerçeklik sınavından çaktıklarını söyleyince Dr. Hammerfield birden sordu:

"Delikanlı, nedir bakalım şu gerçeklik sınavı? Sizinkinden çok daha bilge zihinleri bunca zamandır şaşırtıp duran şeyi bize de açıklama nezaketi gösterir misiniz?"

"Elbette" diye cevapladı Ernest. Kendinden emin duruşu onları rahatsız ediyordu. "Sizin bilge zihinleriniz, gerçeklik konusunda feci şaşırıyorlar çünkü havada yaşıyorlar. Eğer bu somut, elle tutulur dünyada kalsalardı kolayca anlayacaklardı, daha doğrusu her türlü eylemleriyle, düşüncelerini gerçekler karşısında bizzat kendileri sınayacaklardı."

Dr. Hammerfield, "Sınav da, sınav," diye tahammülsüz biçimde konuşmaya başladı. "Gerekçesini, dayanaklarını boş verin. Bunca zamandır aradığımız gerçeği söyleyin bari bize. Verin sınavın sonucunu. Verin ki biz de tanrılar katına yükselelim."

Hiç de kibarca olmayan, alaycı bir şüphecilikle söylenmiş bu sözler, masadakilerin çoğunun hoşuna gitse de Piskopos Morehouse'u rahatsız etmiş görünüyordu.

Ernest, "Dr. Jordan* açıkça söyledi," dedi. "Onun nezdinde gerçekliğin sınavı şudur: 'İşe yarayacak mı? Hayatınızı ona emanet edebilir misiniz?'"

Dr. Hammerfield, "Öff," diye alaycı bir tavırla dudaklarını büktü. "Piskopos Berkeley'i** unuttunuz. Henüz kimse ona bir cevap veremedi."

Ernest güldü. "En soylu metafizikçi. Ama talihsiz bir örnek vermiş oldunuz. Berkeley'in kendisinin de onayladığı gibi onun metafiziği işe yaramadı."

Dr. Hammerfield, sinirlenmiş, gerçekten kızmıştı artık. Sanki Ernest'i yalan söylerken ya da bir şey çalarken yakalamış gibiydi.

"Delikanlı," diye çıkıştı, "bu söylediğiniz, bütün akşam söylediklerinizle aynı değerdedir. Yani adi ve dayanaksız bir varsayımdan öte bir şey değildir."

Ernest zayıfça mırıldanarak, "Tamamen ezildim," dedi. "Bir de beni ezen şeyin ne olduğunu bilseydim... Avucuma koyun, doktor."

Dr. Hammerfield, tükürür gibi konuştu. "Koyacağım, koyacağım. Nereden biliyorsunuz? Kendi metafiziğinin işe yaramadığını Piskopos Berkeley'in onayladığını nereden biliyorsunuz? Kanıtınız var mı? Yok. Onun ilkeleri hep işlemiştir, delikanlı."

"Ben bu sözleri, Berkeley'in metafiziğinin işe yaramadığının kanıtı olarak alıyorum çünkü..." Ernest bir an sakince durdu. "Çünkü Berkeley duvarların içinden geçmek yerine her zaman kapıları kullandı. Çünkü

---

* Hıristiyanlık Çağı'nın 19. yüzyıl sonlarıyla 20. yüzyıl başlarında yaşamış, tanınan bir eğitimcidir. O zamanlar özel bir vakıf okulu olan Stanford Üniversitesi'nin mütevelli heyeti başkanlığını yapmıştır.

** Maddenin varlığını reddederek dönemin filozoflarının aklını karıştıran idealist bir monist. Onun bu zekice savı, bilimin ampirik bulgularının felsefi olarak genelleştirilmesiyle çökmüştür.

hayatını elle tutulan ekmeğe, yağa ve bifteğe emanet etti. Çünkü sakallarını tıraş bıçağıyla tıraş etti."

"İyi de bunlar zaten gerçek şeyler!" diye bağırdı Dr. Hammerfield. "Metafizikse zihninizdedir."

Ernest, "Peki bu gerçek şeyler zihinde mi çalışır?" diye yumuşakça sordu.

Ötekisi başıyla onayladı.

"Hatta iğnenin ucunda bir sürü melek dans edebilir, ama tabii ki zihinde," diye devam etti Ernest. "Ve balina yağı yiyip kürk giyen bir tanrı var olabilir ve işlevini yerine getirebilir, ama tabii ki zihinde. Bunun karşısında hiçbir kanıt yok, ama tabii ki zihinde. Sanırım Doktor, siz de zihninizde yaşıyorsunuz."

Bunun cevabı, "Zihnim, benim krallığımdır," oldu.

"İşte havada yaşadığınızı söylemenin bir başka yolu. Ama nasılsa yemek zamanı gelince ya da deprem olursa aşağı inersiniz. Söyleyin bana Doktor, o manevi bedeninize depremde maddi varlığı olmayan bir tuğla isabet eder diye kuruntu yapmıyorsunuz, değil mi?"

Birden ve tamamen istem dışı biçimde Dr. Hammerfield'ın eli kafasına, saçlarının altında kaldığı için görünmeyen yaraya uzandı. Anlaşıldı ki Ernest, eğrisi doğrusuna gelen bir pot kırmıştı. Çünkü Dr. Hammerfield, Büyük Deprem'de* yıkılan bir bacanın altında kalıp ölmekten son anda kurtulmuştu. Herkes kahkahalara boğuldu.

Cümbüş sona erince Ernest, "Evet," diye söze girdi, "Başka kanıt var mı?"

Kimse cevap vermeyince tekrar sordu: "Evet?" Sonra ekledi: "Savınız hâlâ yerli yerinde ama artık pek sağlam durmuyor gibi."

---

* San Francisco'yu yerle bir eden MS 1906 yılındaki büyük deprem.

Dr. Hammerfield henüz pes etmemişti ve tartışma farklı alanlara kayarak devam etti. Başka başka konulara geçen Ernest rahipleri iyice sıkıştırdı. Emekçi sınıfın durumunu bildiklerini iddia ettiklerinde emekçi sınıfla ilgili bilmedikleri temel gerçeklerden bahsedip çürütmelerini istedi onlardan. Onlara daima olguları, maddi gerçekleri anlatıyor ve onlar uçuşa geçtikleri anda da dünyaya indirerek ayaklarını somut gerçeklere bastırıyordu.

Nasıl da gözümün önünde o sahne! Sesindeki savaşçı ton, onları olgularla paylaması, her bir maddi gerçeği kırbaç gibi suratlarına indirmesi kulağımda çınlıyor. Ne kadar da acımasızdı. Ne merhamet diledi, ne aman verdi.* En sonundaki azarını asla unutmayacağım:

"Bu akşam gerek doğrudan ikrar yoluyla, gerekse cahil cümleleriniz aracılığıyla emekçi sınıf hakkında bir şey bilmediğinizi tekrar tekrar itiraf ettiniz. Ama bunun suçlusu siz değilsiniz. Emekçi sınıf hakkında neden bilgi sahibi olasınız ki? Emekçi sınıfla aynı yerde yaşamıyorsunuz. Siz başka mekânlarda, kapitalist güruhun içinde yaşıyorsunuz. Neden böyle olmasın ki? Paranızı ödeyen, sizi besleyen, bu akşam üzerinizdeki şu giysileri sırtınıza giydiren, kapitalist sınıf. Bunun karşılığında da özellikle işvereniniz açısından kabul edilebilir bir tarz metafizik vaaz ediyorsunuz. Halbuki onlardan kabul gören metafizik, toplumun müesses nizamını tehdit etmediği için kabul görmektedir."

Bunları söyleyince karşı çıkanlar yüzünden masa biraz karıştı.

---

* Bu terim, eski zamanların geleneklerinden kaynaklanır. İnsanların vahşi hayvanlar gibi ölümüne savaştıkları dönemlerde yenilen adam silahlarını yere atardı. Onu öldürmek veya sağ bırakmak, galibin arzusuna bağlıydı.

"Bakın, samimiyetinizden şüphe etmiyorum," diye devam etti Ernest. "Samimisiniz. İnandığınız şeyi anlatıyorsunuz. Zaten kapitalist sınıfın gözünde sizin gücünüz ve değeriniz de burada. Ama günün birinde görüşünüz değişip müesses nizamı tehdit eden şeyler düşünmeye başlarsanız, artık vaazlarınız işvereniniz nezdinde kabul edilebilir olmaktan çıkar ve siz de kiliseden dışlanırsınız. Arada sırada içinizden birileri işten çıkarılmıyor mu?* Haksız mıyım?"

Bu kez kimse karşı çıkmadı. Hepsi uysal uysal, sessizce oturuyorlardı. Dr. Hammerfield hariç:

"Düşünceleri yanlış olduğu zaman istifaları istenir."

"Bu da o düşüncelerin kabul edilemez olduğunu söylemenin başka bir yoludur," diye cevap veren Ernest devam etti. "Size söyleyeceğim şudur ki gidin vaazlarınıza devam edip maaşınızı hak edin ama Tanrı aşkına emekçi sınıfı da rahat bırakın. Siz düşmanların safındasınız. Emekçi sınıfla ortak hiçbir şeyiniz yok. Sizin adınıza başkaları çalıştığı için elleriniz yumuşacık. Yediğiniz sürüyle şey yüzünden karınlarınız yuvarlacık." (Burada Dr. Ballingford yüzünü buruştururken herkesin gözü onun kocaman karnına döndü. Yıllardır ayaklarını göremediği söylenirdi.) "Ve zihinleriniz müesses nizamın payandası olan doktrinlerle dolu. Siz de İsviçreli Muhafızlar** gibi onların paralı askerliğini yapıyorsunuz; samimi askerlersiniz, eminim. Gidin aldığınız parayı hak edin, gidin vaazlarınızla muhafızlığını yapın işveren-

---

* O dönemde vaazlarında kabul edilemez doktrinlere yer verdiği için kiliseden çıkartılan birçok rahip bulunmaktaydı. Özellikle de vaazlarında sosyalizme yakın fikirlere rastlanan rahipler kiliseden uzaklaştırılmaktaydı.

** Halkı tarafından giyotinle başı kesilerek idam edilen Fransız kralı XVI. Louis'nin sarayını koruyan ücretli yabancı muhafızlar.

lerinizin. Ama sakın emekçi sınıflara gelip de kanaat önderliği taslayayım demeyin. Dürüstlüğünüzü koruyarak aynı anda iki farklı safta olamazsınız. Emekçiler şimdiye kadar sizsiz gayet güzel idare ettiler. İnanın bana, bundan sonra da edeceklerdir. Hatta siz olmadan işleri çok daha yolunda gidecektir."

II

Meydan Okuma

Konuklar gittikten sonra babam kendini bir koltuğa atıp o koca ve gürültülü kahkahalarını koyverdi. Annemin ölümünden bu yana onu bu kadar içten gülerken görmemiştim.

"Bahse girerim Dr. Hammerfield hayatında böyle bir muameleye maruz kalmamıştır," diyerek gülüyordu. "Dinle ilgili ince tartışmalar, ha! Dikkat ettin mi, lafa nasıl da kuzu gibi başladı şu Everhard ama sonra çabucak kükreyen aslana döndü... Olağanüstü bir akıl disiplini var. Enerjisini o tarafa yönlendirseymiş çok iyi bir bilimadamı olabilirmiş."

Benim de Ernest Everhard'a derin bir ilgi beslediğimi söylemeye hiç gerek yok. Ne söylediğine, nasıl söylediğine değil, bir erkek olarak kendisine... Hayatım boyunca onun gibisine rastlamamıştım. Yirmi dört yaşıma gelmeme rağmen evlenmemiş olmamın nedeni belki de buydu. İtiraf etmeliydim ki ondan hoşlanmıştım ve bu duygunun zekâsıyla, bilgisiyle, tartışmada söyledikleriyle falan ilgisi yoktu. Gelişmiş kaslarıyla ve

profesyonel dövüşçülerinkine benzeyen boğa boynuyla da değil, samimiliğiyle, temizliğiyle etkilemişti beni. O entelektüel kabadayının altında hassas ve kırılgan bir ruhun yattığını hissetmiştim. Nasıl hissettim bilmiyorum, kadınsı sezgilerimle olmalı.

Çaldığı kalk borusunda yüreğime işleyen bir şey vardı. Hâlâ kulaklarımda çınlayan o sesi tekrar dinlemek, yüzündeki o tutkulu ciddiyete ters düşen gözlerindeki kahkahayı tekrar görmek zorunda olduğumu hissediyordum. Hatta içimi karıştıran meçhul duygularım, daha da derinlere gidiyordu. Gerçi kendisini bir daha görmeseydim bu muğlak duygunun kaybolup onu kolayca unutacağıma emindim ama o günden beri ona âşıktım diyebilirim.

Kaderimde ondan ayrı kalmak yokmuş. Babamın yeni edindiği sosyoloji merakı ve konuklu akşam yemekleri izin vermiyordu buna. Aslında babam sosyolog değildi. Annemle mutlu bir evlilik yapmış, kendi alanı olan fizikteki araştırmalarından da büyük bir memnuniyet duymuştu. Yine de annem öldüğünde doğan boşluğu, bu çalışmalar dolduramadı. Önceleri biraz felsefeye merak sardı, oradan da ekonomi ve sosyolojiye geçti. Güçlü bir adalet duygusuna sahip olduğu için kısa sürede haklının yanında olmak ve yanlışlıkları düzeltmek tutkusuyla yanıp tutuşmaya başladı. Ne gibi sonuçlar doğuracağını aklımın ucundan bile geçiremesem de hayatındaki bu yeni merakı büyük bir şükranla karşıladım. Kendisini nereye götüreceğine aldırmaksızın, yeniyetme bir delikanlının heyecanıyla yeni uğraşına balıklama daldı.

Hayatı boyunca laboratuvarda çalışmaya alışık olduğundan yemek odasını sosyoloji laboratuvarına

dönüştürdü. Farklı konumlara sahip envai çeşit adam gelip orada yemek yedi: bilimadamları, siyasetçiler, bankacılar, tüccarlar, profesörler, işçi liderleri, sosyalistler, anarşistler... Babam tartışmaları için onları kışkırtıp sonra da hayat ve toplum konusundaki görüşlerini analiz ederdi.

Ernest'le de "papazların gecesinden" kısa süre önce tanışmış. Misafirler gittikten sonra onunla nasıl tanıştığını anlattı bana. Bir akşam sokakta yürürken bir sandığın üzerine çıkıp işçilerden oluşan kalabalığa nutuk atan birini görmüş ve durup dinlemiş. Sandıktaki adam Ernest'miş. Ama Ernest basit bir sokak hatibi değildi. Sosyalist partinin liderlerinden ve sosyalizm felsefesinin önde gelen isimlerindendi. Karmaşık ve anlaşılması güç konuları anlaşılır şekilde anlatabilme yeteneği olan biriydi, doğuştan yorumcu ve öğretmen özellikleri vardı. Nitekim o akşam o sandığın üzerine işçilere ekonomideki gelişmeleri aktarmak üzere çıkmamış.

Babam durup dinlemiş, adam ilgisini çekmiş, peşinden bir mitinge katılmış, biraz ahbaplık ettikten sonra da onu rahiplerin katılacağı yemeğe davet etmiş. Yemekten sonra bana onun hakkında bildiği tek tük şeyleri anlattı. İki yüzyılı aşkın süredir Amerika'da yaşayan köklü Everhard ailesinden gelmesine karşın emekçi sınıfın bir üyesi olarak doğmuş.* On yaşında atölyelerde çalışmaya başlamış, sonra çıraklıktan yetişip nalbant olmuş. O sıralarda kendi kendine çalışarak öğrenmiş olduğu Almanca ve Fransızcasıyla Chicago'daki sosyalist bir yayınevine bilimsel ve felsefi

* O zamanlar Amerika doğumlu olmak ile yurtdışı doğumlu olmak arasında keskin ve adaletsiz bir fark vardı.

eserler çevirerek mütevazı bir hayat sürüyormuş. Bu gelire ek olarak kendi yazdığı ekonomi ve felsefe kitaplarından küçük telifler de kazanıyormuş.

Yatağıma uzandığımda, hakkında edindiğim bu kadarcık bilgiye rağmen uzun süre uyumayıp onun sesini aklımdan geçirdim. Kendi düşüncelerimden korkmaya başlamıştım. Sınıfımdaki insanlarla en ufak benzerliği yoktu, tamamen yabancıydı ve çok güçlü bir adamdı. Buyurgan tavrı beni hem korkutmuş, hem de hayran bırakmıştı. Düşüncelerim, onun hakkında kontrolsüz biçimde uçuşup dururken sonunda kendimi, onu bir âşık ve koca olarak değerlendirirken buldum. Erkeklerdeki gücün kadınlara dayanılmaz ölçüde çekici geldiğini duymuştum ve o çok güçlüydü. "Hayır, hayır!" diye bağırdım. "Olamaz bu! Çok saçma!" Ama ertesi sabah kalktığımda, onu tekrar görmek için yanıp tutuşur halde buldum kendimi. Karşısındaki adamlara tartışmada boyun eğdirişini görmek, sesindeki savaşçı tonu duymak, bütün gücü ve kendine güveniyle onların gönül rahatlıklarını paramparça etmesine, alıştıkları düşünce biçimlerini temelinden sarsmasına tanık olmak istiyordum. Ne olmuş yani kabadayıysa? Onun sözüyle söylersek, "işe yarıyordu" bu, sonuç veriyordu. Üstelik onun bu kabadayılığını izlemek çok hoştu. İnsanı savaşa girmiş gibi heyecanlandırıyordu.

Babamdan Ernest'in yazdığı kitapları alıp birkaç gün okudum. Kaleminden çıkan sözler de ağzından çıkanlar gibi sade ve inandırıcıydı. İnsanı şüphe içindeyken bile ikna eden şey zaten onun bu mutlak sadeliğiydi. Duru ve berrak yazma yeteneğine sahipti. Mükemmel bir yorumcuydu. Yine de bu üslubuna

rağmen hoşlanmadığım bir sürü şey vardı kitaplarda. Sınıf mücadelesi, emek ile sermaye arasındaki uzlaşmaz çelişki ve çıkar çatışması diye tanımladığı şeylere fazla önem veriyordu.

Babam, büyük bir neşeyle Dr. Hammerfield'ın Ernest hakkındaki görüşlerini bana aktardı. Ernest'i, "Azıcık ve yetersiz bir eğitimle küstahlaşmış, haddini bilmez bir delikanlı" olarak niteleyen Hammerfield, onunla bir daha görüşme önerisini geri çevirmiş.

Ama Piskopos Morehouse, Ernest'le ilgilenmiş ve tekrar görüşmek istemiş. "Yaman bir genç," demiş "ve canlı, capcanlı biri. Ama kendine fazla güveniyor, çok fazla."

Bir öğleden sonra babamla birlikte Ernest de geldi. Piskopos geleli fazla olmamıştı ve onunla verandada çay içiyorduk. Bu arada Ernest'in sürekli Berkeley'de bulunmasının nedeni, üniversitede biyoloji konusunda özel dersler alması ve *Felsefe ve Devrim** adlı kitabı üzerine çalışmasıydı.

Ernest geldiğinde veranda birden küçücük geldi bana. Aslında o kadar iri değildi, sadece 1,75 boyundaydı ama sanki çok iriymiş gibi bir his yayıyordu etrafına. Benimle tokalaşmak için karşımda durduğunda, cüretkâr gözleri ve benimkini bir süre içine alan sağlam ve güçlü elinin gösterdiğinin tersine, tuhaf bir sakarlık vardı üzerinde. O anda gözleri de elleri gibi sağlam, istikrarlı ve kararlıydı. Yine geçen seferki gibi bana normalden uzun bakan o gözlerde bir soru görür gibi oldum.

---

* Bu kitap, Demir Ökçe'nin üç asırlık egemenliği boyunca gizlice basılıp dağıtılmıştır. Halen Ulusal Ardis Kütüphesi'nde farklı edisyonlarından birkaç kopya mevcuttur.

"Sizin *Emekçi Sınıfın Felsefesi* kitabınızı okuyorum," deyince gözleri keyifle aydınlandı.

"Umarım kime hitap ettiğini de dikkate alıyorsunuzdur," diye cevapladı.

"Alıyorum ama size söyleyeceklerim var, onun için alıyorum," diye meydan okudum.

Piskopos Morehouse da, "Benim de size söyleyeceklerim olacak Bay Everhard," dedi.

Ernest kaygısızca omuz silkip bir fincan çay aldı.

Piskopos başıyla işaret ederek ilk sırayı bana verdi.

"Sınıfların birbirinden nefret etmesini sağlamaya çalışıyorsunuz," dedim. "Emekçi sınıfın içinde ne kadar dar kafalılık, ne kadar gaddarlık varsa onlara seslenmeyi yanlış görüyorum, hatta canice bir suç olarak değerlendiriyorum. Sınıfsal nefret anti-sosyal bir şey ve bana aynı zamanda oldukça da anti-sosyalistmiş gibi geliyor."

"Suçsuzum," diye cevapladı. "Yazdığım hiçbir kitabın metninde de ruhunda da sınıf nefretine rastlayamazsınız."

Sitemli bir sesle, "A, olur mu?" diyerek kitabını açtım.

Ben hızla kitabı karıştırırken çayını yudumluyor, gülümseyerek bana bakıyordu.

Yüksek sesle okudum. "Sayfa yüz otuz iki: Yani sınıf mücadelesi, toplumsal gelişmenin mevcut aşamasında ücret ödeyen ve ücret kazanan sınıflar arasında kendini gösterir."

Zafer kazanmışçasına ona baktım.

Yine gülümseyerek, "Sınıf nefretinden bahsetmiyor," dedi.

"İyi de," diye cevapladım, "'sınıf mücadelesi' diyorsunuz."

"O sınıf nefretinden farklıdır. Ayrıca inanın bana, nefret yaratmaya çalışmıyoruz. Sınıf mücadelesinin, toplumsal gelişmenin yasalarından biri olduğunu söylüyoruz. Bunun sorumlusu biz değiliz. Sınıf mücadelesini biz yaratmadık. Newton nasıl yerçekimini açıkladıysa, biz de sadece açıklıyoruz. Sınıf mücadelesine yol açan çıkar çatışmasının doğasını açıklıyoruz."

"Ama çıkar çatışması diye bir şey olmamalı!" diye bağırdım.

"Size kalpten katılıyorum," diye cevapladı. "Zaten biz sosyalistlerin yapmak istediği de budur, çıkar çatışmasını ortadan kaldırmaktır. Müsaade ederseniz bir şey okuyacağım." Elimden kitabı alıp birkaç sayfa çevirdi. "Sayfa yüz yirmi altı: İlkel kabile komünizminin çözülerek özel mülkiyetin yükselmesiyle başlayan sınıf mücadeleleri döngüsü, bir toplumsal varoluş aracı olarak özel mülkiyetin ortadan kalkmasıyla birlikte sona erecektir."

Dünya nimetlerinden uzak yaşayan Piskopos, solgun yüzünde duygularının yoğunluğunu gösteren hafif bir kırmızılıkla, "Ama ben bu fikri paylaşmıyorum," diyerek araya girdi. "Dayanağınız yanlış. Emek ile sermaye arasında çıkar çatışması diye bir şey yoktur ya da daha doğrusu olmamalıdır."

Ernest ciddiyetle, "Teşekkür ederim," dedi. "Son sözünüzle dayanağımı bana geri verdiniz."

Piskopos samimi olarak sordu: "Neden çatışma olmalı?"

Ernest omuz silkerek, "Sanırım öyle yaratılmışız da ondan," dedi.

Öteki, "Biz öyle yaratılmadık!" diye bağırdı.

"İdeal insanı mı tartışıyoruz, yani bencil olmayan, tanrılara benzeyen ve sayısı fiilen hiç yok diyebileceğimiz kadar az olan insanları mı, yoksa sıradan ve her yerde rastlanan insanları mı?"

"Sıradan ve her yerde rastlanan insanları."

"Hani şu zayıf, yanılabilir, hata yapmaya yatkın insanları?"

Piskopos başıyla onayladı.

"Küçük çıkarların peşinden koşan, bencil..."

Yine başıyla onayladı.

"Dikkat edin," diye uyardı Ernest, "bencil dedim."

Piskopos, cesaretle onayladı. "Ortalama insan bencildir."

"Elde edebileceği her şeye sahip olmak ister."

"Elde edebileceği her şeye sahip olmak ister, doğru, ve ne acı bir şeydir bu."

Ernest'in çenesi bir tuzak gibi kapanıverdi. "İşte, şimdi elime düştünüz. Bakın nasıl: Tramvaylarda çalışan bir adam düşünelim."

Piskopos, "Sermaye olmadan iş bulamazdı," diye araya girdi.

"Doğru. Ve emekçiler olmadan kâr edemeyeceği için sermayenin eriyip gideceğini teslim edersiniz."

Piskopos sessizdi.

Ernest ısrar etti. "Etmez misiniz?"

Piskopos başıyla onayladı.

Ernest, sakin ve soğukkanlı bir sesle, "O zaman cümlelerimiz birbirini götürüyor," dedi, "ve başladığımız yere dönüyoruz. Yeniden başlayalım. Tramvay

işçileri emeklerini koyarlar. Sermayedarlar da sermaye. Emekle sermayenin birleşik çabalarıyla para kazanırlar.* Bu parayı aralarında bölüşürler. Sermayenin payına kâr denir. Emeğin payına ise ücret."

Piskopos, "Çok güzel," diye araya girdi. "Bu bölüşümün dostane olmaması için bir neden yok."

"Ama uzlaştığımız şeyleri daha şimdiden unuttunuz. Ortalama insanın bencil olduğu konusunda anlaşmıştık. Bizim adamımız o. Sizse hemen uçuşa geçip olması gereken ama olmayan insanlar arasında bölüşüm yapıyorsunuz. Ayaklarımızı tekrar yere basarsak bencil emekçi, elde edebileceği her şeye sahip olmak ister. Sermayedar da bencildir, o da her şeye sahip olmak ister. Ortada bir şeyden belli bir miktar varsa ve iki adam o şeyin hepsini istiyorsa, o zaman aralarında çıkar çatışması var demektir. Yani emek ile sermaye arasında çıkar çatışması vardır ve bu, uzlaşmaz bir çatışmadır. Emekçiler ve sermayedarlar olduğu sürece bölüşüm konusunda çatışacaklardır. Eğer bu öğlen San Francisco'da olsaydınız, yürümek zorunda kalacaktınız çünkü tramvaylar çalışmıyordu."

Piskopos korku içinde, "Yine mi grev?" diye sordu.**

"Evet. Tramvayların gelirinin bölüşümü üzerinde bir anlaşmazlık yaşıyorlar."

---

* O günlerde bütün ulaşım araçları yağmacı gruplar tarafından kontrol ediliyor, o araçlara binenlerden para alınıyordu.

** O mantık dışı ve anarşik dönemlerde bu tür çatışmalara sıkça rastlanırdı. Kimi zaman işçiler çalışmayı reddederdi. Bazen de kapitalistler işçilerin çalışmasına izin vermezdi. Bu tür anlaşmazlıkların kargaşası ve şiddeti içinde birçok mülk hasar görür, can kayıpları yaşanabilirdi. Şimdi tüm bunlar bize, o zamanın başka bir âdeti olan, altsınıf erkeklerinin karılarıyla tartışırken evdeki eşyaları kırıp dökmeleri kadar inanılmaz gelmektedir.

Piskopos Morehouse heyecanlanmıştı.

"Yanlış!" diye bağırdı. "İşçiler ne kadar dar görüşlü. Onlara sempati göstermemizi nasıl beklerler..."

Ernest sinsi sinsi onun sözlerini tamamladı. "Her yere yürüyerek gitmek zorundayken..."

Piskopos onu duymazdan gelerek devam etti.

"Ufukları ne kadar dar. İnsan, insan olmalı, hayvanlara dönmemeli. Şimdi bir sürü şiddet olayı yaşanacak, cinayetler olacak; kadınlar dul, çocuklar yetim kalacak. Emek ile sermaye dost olmalı. Karşılıklı çıkarları için el ele çalışmalı."

"İşte yine uçuşa geçtiniz," dedi Ernest kuru bir sesle. "İnin dünyaya. Hatırlasanıza, ortalama insanın bencil olduğu konusunda anlaşmıştık."

Piskopos bağırdı: "Ama olmamalı!"

"Aynen katılıyorum, bencil olmamalı. Ama domuz ahlakı* üzerine kurulu bir sistemde yaşamaya devam ettiği sürece öyle olacak."

Piskopos donakalmıştı. Babamsa kıkırdıyordu.

Ernest, hiç sıkılmadan devam etti. "Evet, domuz ahlakı. Kapitalist sistemin anlamı budur işte. Kilisenizin savunduğu, kürsüye her çıktığınızda uğruna vaaz verdiğiniz şey budur. Domuz ahlakı! Başka bir adı yoktur."

Piskopos yardım istercesine babama döndü ama babam gülerek başını salladı.

"Sanırım Bay Everhard haklı," dedi. "Bırakınız geçsinler politikası, herkes başının çaresine baksın ve altta

---

* ABD'li öykücü O'Henry'nin "Domuz Hırsızı Adama Acır mı?" adlı öyküsünde dolandırıcılık yapmak için kendine dürüst ve güvenilir bir partner arayan Jefferson Peters, aradığı adamı bulur. Ancak bir domuz alım-satımında onun tarafından dolandırılır. Öykünün orijinal başlığı, "The Ethics of Pig" (Domuz Ahlakı)'dır. (ç.n.)

kalanın canı çıksın demektir. Bay Everhard'ın evvelki akşam söylediği gibi siz din adamlarının işlevi müesses nizamı korumaktır ve toplum da bu düzen üzerinde kurulmuştur."

Piskopos, "Ama İsa'nın öğretisi bu değildir," diye çığlık attı.

Ernest hemen, "Kilise bu aralar İsa'nın öğretilerini anlatmıyor," diye cevabını verdi. "Zaten emekçilerin kiliseyle ilgisinin kalmamasının nedeni de bu. Kilise, kapitalist sınıfın işçi sınıfı üzerinde uyguladığı korkunç zulmü ve kaba güç politikasını onaylıyor."

Piskopos, "Onaylamıyor," diye itiraz etti.

Ernest, "Ama karşı da çıkmıyor," diye cevapladı. Kilise karşı çıkmıyorsa onaylıyor demektir. Hatırlayın, kilise kapitalist sınıf tarafından destekleniyordu."

Piskopos safça, "Ben hiç meseleye bu taraftan bakmamıştım," dedi. "Mutlaka yanılıyorsunuzdur. Bu dünyada acı ve kötü çok şey var, biliyorum. Kilise'nin o insanları, ne diyordunuz, proletaryayı kaybettiğini de biliyorum."*

Ernest, "Zaten proletaryaya hiç sahip olmamıştınız ki," dedi yüksek sesle. "Proletarya, kilise dışında ve kilise olmadan büyüdü."

Piskopos, "Sizi anlayamıyorum," dedi zayıf bir sesle.

"Anlatayım. 18. yüzyılın ikinci yarısında makinelerin ve fabrikaların devreye girmesiyle birlikte çalışan insanların büyük bir kesimi topraktan koptu. Eski

---

* Proletarya: Latince *proletarii* kelimesinden türetilmiştir. Servius Tullius'un yaptırdığı nüfus sayımında devlete sadece artçı kuvvet olarak ve sahip olduğu oğullarıyla (*proles*) bir anlam ifade eden, yani servet, makam ve istisnai bir yetenek açısından hiçbir değeri bulunmayan insanlara verilen isim.

çalışma sistemi yıkıldı. Emekçiler köylerinden ayrıldılar ve fabrikaların bulunduğu şehirlerde toplaştılar. Anneler, çocuklar, bu yeni makinelerin bulunduğu fabrikalarda çalıştırılmaya başladılar. Aile hayatı sona erdi. Korkunç koşullarda yaşıyorlardı. Bu çok kanlı bir hikâyedir."

Piskopos, acı çekermiş gibi bir ifadeyle durdurdu onu. "Biliyorum, biliyorum. Feci bir şeymiş. Ama bir buçuk asır önce olup bitmiş."

Ernest, "Modern proletarya, bir buçuk asır önce doğdu," diye devam etti. "Ve kilise onları görmezden geldi. Kapitalistler, ülkeyi mezbahaya çevirirken kilise yine dilsizdi. İtiraz etmedi, aynen bugüne kadar yaptığı gibi, karşı çıkmadı. Austin Lewis'in* o günleri anlatırken dediği gibi, 'Kuzularımı besleyin' talimatı verilen kilise, o kuzuların köle gibi satıldığını ve ölümüne çalıştırıldığını gördüğü halde hiç ses çıkarmadı.** Bu konuya devam etmek için net bir şekilde benimle aynı fikirde olduğunuzu ya da olmadığınızı duymak istiyorum. Kilise sessiz kaldı mı, kalmadı mı?"

Piskopos duraksadı. Ernest'in sözüyle Dr. Hammerfield gibi o da bu kadar şiddetli bir "yakın dövüşe" alışkın değildi.

Ernest, "18. yüzyılın tarihi yazıldı," diye hatırlattı. "Kilise sessiz kalmamışsa kitaplarda nasıl ses çıkardığı görülebilir."

---

* Hıristiyanlık Çağı'nın 1906 yılının güzünde yapılan seçimde California valiliğine aday olan sosyalist politikacı. İngiltere'de doğdu, ekonomi politik ve siyaset üzerine birçok kitap yazdı. Döneminin sosyalist liderlerindendi.

** Tarihte, Hıristiyan Çağı'nın 18. yüzyılının ikinci yarısında İngiliz fabrikalarında çocuk ve kadın kölelere yapılan muameleden korkunç bir sayfaya rastlanamaz. O günlerin en büyük gururu olan bazı servetler, bu tür sanayi cehennemleri sayesinde birikmiştir.

Piskopos, "Korkarım sessiz kaldı," diye itiraf etti.

"Ve bugüne kadar da bu sessizliği korudu."

Piskopos, "İşte buna itiraz ederim," dedi.

Ernest gözlerinde soruyla Piskopos'a baktı ve bu meydan okumayı kabul etti.

"Pekâlâ," dedi. Bakalım öyle mi? Chicago'da doksan sent için bütün bir hafta çalışan kadınlar var. Kilise buna itiraz etti mi?"

"Bunu ilk kez duyuyorum. Haftada doksan sent ha! Korkunç bir şey bu!"

"Kilise protesto etti mi?" diye ısrarla sordu Ernest.

Piskopos savaşıyordu. "Kilise bunu bilmiyor."

Ernest, "Kilise'ye verilen talimat, 'kuzularımı besleyin' değil miydi?" diye dalgasını geçti ve hemen sonra, "Alaycı sözlerim için kusura bakmayın Sayın Piskopos. Ama sayenizde sabrımızın tükenmesi o kadar şaşırtıcı bir şey olmasa gerek," dedi. "Güneydeki kiliseler çırçır fabrikalarında çocukların çalıştırılmasını ne zaman protesto etti?"* Altı-yedi

---

* Everhard, İçsavaş adı verilen savaş öncesinde Güney'deki kiliselerin kölelik konusundaki açıklamalarını kullanarak savını daha güçlü açıklayabilirdi. Kilisenin takındığı tutuma dair açıklamalar, o döneme ait belgelere dayanarak buraya eklenmektedir: MS 1835 yılında Presbiteryen Kilisesi Genel Kurulu aşağıdaki açıklamayı yapmıştır: "*Kölelik Eski Ahit'te de Yeni Ahit'te de kabul görmüş ve Tanrı tarafından mahkûm edilmemiştir.*" Yine MS 1835 yılında Charleston Baptist Kilisesi, şu açıklamada bulunmuştur: "*İstediği malı istediğine verme konusunda şüphesiz hiçbir koşula bağlı olmayan Yaratan, kölelerin vakitlerini nasıl geçireceğine, onların sahipleri tarafından karar verilmesi hakkını açıkça kabul etmiştir.*" İlahiyat doktoru ve Virginia Randolph Macon Metodist Üniversitesi hocası rahip E.D. Simon şöyle yazmıştır: "*Kutsal Kitap köle sahibi olma hakkını, geleneksel olarak buna bağlı haklarla birlikte tartışılmaz biçimde kabul etmektedir. Köle satın alma ve satma hakkı açıkça belirtilmektedir. Tanrının kendisi tarafından oluşturulan Yahudi politikasına, insanlığın bütün çağlarda sahip olduğu fikirlere ve yaptığı uygulamalara, Yeni Ahit'in emirlerine ve ahlak yasalarına bütünsel olarak baktığımızda köleliğin ahlaki bir şey olmadığı kanısı çıkmaz. İlk Afrikalı kölelerin esaret altına alınmasının yasallığı bir*

yaşındaki çocuklar her gün on iki saatlik vardiyalarda çalıştırıldılar. Kutsal gün ışığını görmeden büyüdüler. Sinekler gibi öldüler. Sermayedarların hisselerine düşen kâr, onların kanıyla ödendi. Ve o kârların koca göbekli, besili sahipleri, yine o kârlarla inşa edilen New England'daki görkemli kiliselerde sizin gibilerin iyiliksever vaazlarındaki basmakalıp lafların keyfini sürdüler."

Piskopos, hafifçe, "Bilmiyordum," diye mırıldandı. Yüzü solmuştu, midesi bulanmış gibiydi.

"Yani buna da karşı çıkmadınız."

Piskopos başıyla onayladı.

"O zaman kilise aynı 18. yüzyılda olduğu gibi bugün de sessiz."

Piskopos ses çıkarmayınca Ernest yine aynı konuya dönmedi.

"Kilise'den itiraz eden olunca hemen atıldığını unutmayın."

"Bunun pek adil olduğunu söyleyemem."

"Peki, siz itiraz edecek misiniz?"

"Biraz önce anlattığınız gibi şeylerin bizim cemaatimizde de olduğunu gösterin, itiraz ederim."

---

kez saptandıktan sonra onların çocuklarının da esaret altında bulundurulması, bunun kaçınılmaz sonucudur. Dolayısıyla, Amerika'daki köleliğin haklı temeller üzerinde kurulmuş olduğu görülmektedir."

Aynı sözlerin bir nesil kadar sonra kapitalist mülkiyeti savunmak amacıyla kullanılacak olması, en az bu sözlerin kendisi kadar dikkat çekicidir. Asgard müzesinde, Henry van Dyke tarafından yazılmış, *Uygulama Üzerine Çalışmalar* isimli bir kitap bulunmaktadır. Kitap Hıristiyanlık Çağı'nın 1905'inci yılında kaleme alınmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla yazarı ruhban sınıfından olan kitap, Everhard'ın burjuva düşünce tarzı diye adlandırabileceği şeye iyi bir örnek oluşturmaktadır. Yukarıda Charleston'lu Baptistler tarafından ileri sürülen düşüncelerle aradan yetmiş yıl geçtikten sonra Van Dyke'ın savunduğu aşağıdaki görüşler arasındaki benzerliğe dikkat ediniz: "İncil, *dünyanın Tanrı'nın mülkü olduğunu öğretir. Tanrı genel yasalara uygun olarak mülkünden istediği kişiye, istediği gibi verir."*

Ernest sakince, "Gösteririm," dedi. "Emrinize amadeyim. İsterseniz sizi cehennemde bir gezintiye çıkarayım."

Piskopos "O zaman ben de itiraz ederim," diyerek sandalyesinde doğruldu. Kibar yüzüne bir savaşçının kararlı ifadesi yerleşmişti. "Kilise sessiz kalmayacaktır!"

Hemen uyarı geldi: "Sizi de atarlar."

Cevap, "Bunun tersini kanıtlayacağım," oldu. "Söylediğiniz buysa, kilisenin bilgisizlik yüzünden büyük bir hata içinde olduğunu kanıtlayacağım. Ayrıca sanayi toplumunda yaşanan korkunç şeylerin, kapitalist sınıfın cehaleti nedeniyle olduğunu da kanıtlayacağım. Bu çağrıyı dinledikleri andan itibaren bütün hatalar düzelecektir. Ve kilisenin görevi, bu çağrıyı iletmektir."

Ernest güldü. Kaba ve vahşi bir gülüştü bu. Piskopos'u savunmak zorunda hissettim kendimi.

"Unutmayın," dedim, "siz olayın sadece bir tarafını görüyorsunuz. Hiç inanmıyorsunuz ama bizim de bir sürü iyi yanımız var. Piskopos Morehouse haklı. Sanayideki yanlışlıklar, sizin deyiminizle korkunç şeyler, cehalete bağlıdır. Toplumun farklı kesimleri arasındaki ayrım çok artmış."

"Yabani Kızılderililer bile kapitalist sınıf kadar vahşi ve acımasız değildir," diye cevap verdiği anda ondan nefret ettim.

"Bizi tanımıyorsunuz," diye cevapladım. "Biz vahşi ve acımasız değilizdir."

"Kanıtlayın," diye meydan okudu.

Giderek kızıyordum. "Nasıl kanıtlayabilirim bunu size?"

Kafasını salladı. "Bana kanıtlamanızı istemiyorum, kendinize kanıtlayın."

"Biliyorum," dedim.

Cevabı çok kabaydı. "Hiçbir şey bilmiyorsunuz."

Babam ortalığı yumuşatmak için, "Çocuklar, yeter," dedi.

Büyük bir infialle, "Umurumda değil," diye lafa başlamışken Ernest sözümü kesti.

"Sierra Mills şirketine para yatırdığınızı veya babanızın yatırdığını biliyorum. İkisi de aynı şey."

"Ne ilgisi var bunun?" diye bağırdım.

Yavaşça konuşmaya başladı. "Pek ilgisi yok. Üzerinizdeki güzel elbisenin kanlı olması dışında. Yediğiniz yemekte de kan var. Çatınızın kirişlerinden küçük çocukların ve güçlü kuvvetli adamların kanı damlıyor. Gözlerimi kapattığım anda kanın tıp tıp tıp diye üzerime damladığını hissedebiliyorum."

Sözlerine uygun şekilde gözlerini kapatıp sandalyesine iyice yaslandı. Aşağılanmaktan, gururumun kırılmasından ötürü gözyaşlarımı tutamadım. Hayatımda hiç böyle kaba bir davranışa maruz kalmamıştım. Babamla Piskopos da bozulmuş, canları sıkılmıştı. Konuşmayı daha uygun yönlere çekmeye çalıştılar ama Ernest gözlerini açıp bana baktı ve yana kaçırdı. Dudakları ve gözleri kaskatıydı ve o sert gözlerde en ufak bir kahkaha belirtisi göremedim. Bana o anda ne söyleyecekti, beni kim bilir ne feci azarlayacaktı asla bilemeyeceğim çünkü tam o anda kaldırımdan geçen bir adam durdu ve bize doğru baktı. İri bir adamdı, kötü giyinmişti ve sırtında bambudan yapılmış oturaklardan, sandalyelerden ve paravanlardan oluşan koca bir yük vardı. Sanki bize eşyalarından satmak için içeri girip girmemeyi tartıyordu kafasında.

Ernest, "Jackson bu," dedi.

"Böyle güçlü kuvvetli bir adamın sokaklarda dolaşıp işportacılık* yapması değil, işinde gücünde olması gerekirdi," diye onu tersledim.

Ernest yumuşakça, "Ceketinin sol koluna dikkat edin," dedi.

Baktım, ceketin kolu boştu.

Ernest yine aynı yumuşaklıkla, "Çatınızdan damladığını duyduğum kanların bir kısmı onun kolundan geliyor," dedi. "Kolunu Sierra Mills'te kaybetti. Sizse sanki ayağı kırılmış bir at gibi ölsün diye onu yola bıraktınız. Burada 'siz' derken fabrikanın müdürünü ve fabrikanın yönetilmesi için sizin ve diğer hissedarların çalıştırdığı diğer yetkilileri kastediyorum. Kazaydı. Şirketin birkaç dolarını kurtarmaya çalışırken oldu. Kolunu makinenin dişli ağzına kaptırdı. Makinenin ağzında küçük bir taş gördü. Bırakabilirdi. En fazla birkaç dişini kırardı makinenin. Ama o bırakmadı, taşa uzandı ve makine onun kolunu kapıp parmak ucundan omzuna kadar dilimledi. Vakit geceydi. Fabrikada fazla mesai yapılıyordu. Çünkü o dönem büyük bir kâr payı ödemesi yapmışlardı. Jackson da saatlerdir çalışıyordu ve kasları artık yorulmuş, esnekliğini ve hızını kaybetmişti. Dolayısıyla hareketleri azıcık daha yavaştı. Makineye kolunu bu yüzden kaptırdı zaten. Karısı ve üç çocuğu vardı."

"Peki, şirket onun için ne yaptı?" diye sordum.

"Hiçbir şey. Pardon, bir şey yaptılar. Hastaneden çıktığında açtığı davaya karşı başarılı bir savunma yaptılar. Bilirsiniz, fabrikanın etkili avukatları vardır."

---

* O günlerde işportacı denilen binlerce fakir esnaf vardı. Sırtlarında satılacak mallarıyla kapı kapı dolaşırlardı. Boşa enerji harcanmasına neden olan bir satış biçimiydi bu. Toplumdaki genel sistemin bütünü gibi bölüşüm sistemi de çok karmaşık ve mantıksızdı.

İnançla, "Bütün öyküyü anlatmadınız bize," dedim. "Belki siz de bilmiyorsunuzdur. Belki de adam kendini bilmezin tekidir."

"Kendini bilmez demek! Hah, hah, ha!" Şeytani bir kahkaha attı. "Hey Yüce Tanrım! Kendini bilmez! Makineye kaptırdığı koluyla! Tam tersine, uysal ve alçakgönüllü bir hizmetkârdır kendisi ve kendini bilmezlik ettiğine dair tek bir kayıt bile bulamazsınız."

Israr ettim. "Ya mahkeme? Eğer olay sizin anlattığınızdan ibaret olsaydı davayı kaybetmezdi."

"Şirketin baş hukuk danışmanı Albay Ingram'dır. Çok kurnaz bir avukattır kendisi. Ernest bir süre dikkatle bana bakıp devam etti. "Bakın ne diyeceğim Bayan Cunningham, Jackson davasını siz de incelesenize..."

Soğuk soğuk cevabımı verdim. "Zaten ben de buna karar vermiştim."

"İyi o zaman," diye gözlerinden ışıklar saçarak güzel güzel gülümsedi, "onu nerede bulabileceğinizi size söylerim. Ama Jackson'ın kolu meselesini açıklığa kavuşturmak için yapmanız gerekenleri düşündükçe sizin adınıza benim içim titriyor."

Böylece Piskopos da ben de Ernest'in meydan okumasını kabul etmiş olduk. Bana ve mensup olduğum sınıfa yapılan muameleden dolayı beni sızlanır halde bırakıp evden ayrıldılar. Canavarın tekiydi bu adam. Ondan nefret ediyordum. Ama sonra onun gibi işçi sınıfına mensup birinden de ancak böyle bir davranış beklenebileceğini düşünüp avundum.

III

Jackson'ın Kolu

Jackson'ın kolunun hayatımda bu kadar önemli bir rol oynayabileceğini rüyamda görsem inanmazdım. Kendisini bulduğumda ondan hiç etkilenmemiştim. Körfezdeki bataklığın kenarında, köhne bir gecekonduda* yaşıyordu. Evin etrafı bataklığın sularıyla çevriliydi; yeşil yüzeyi çürümüş görüntüsü veren köpüklerle kaplanmış bu durgun sulardan dayanılmaz kokular yükseliyordu.

Jackson'ın gerçekten de söylendiği gibi uysal ve alçakgönüllü bir adam olduğunu gördüm. Bambularla bir şeyler yapıyor, benimle konuşurken de çalışmasına devam ediyordu. Bana şu lafı ettiğinde, tüm uysallığına ve alçakgönüllülüğüne karşın içinde yükselmeye başlayan öfkeyi fark ettim:

"Beni bekçi** olarak işe alsalardı ya..."

---

* O dönemde emekçi sınıftan çok sayıda insanın sığındığı yıkık dökük ve kötü durumdaki evlere böyle deniyordu. Evlerin özellikleri dikkate alındığında ev sahiplerine ödenen kiralar, çok fahişti.

** O günlerde hırsızlık inanılmaz ölçüde yaygındı. Herkes başkasının malını çalardı. Yoksul sınıflar yasadışı çalarken toplumun efendileri yasaya uygun

Fazla konuşmuyordu. Kafası çalışmayan biri gibi görünüyordu ama tek eliyle o kadar ustaca iş yapıyordu ki hiç de öyle olmadığı belliydi. Aklıma bir fikir geldi. Sordum:

"Kolunuzu makineye nasıl kaptırdınız?"

Yavaş ve düşünceli bir şekilde bana bakıp kafasını salladı. "Bilmiyorum. Oldu işte."

"Dikkatsizlikten mi?"

"Hayır," diye cevapladı. "Hata bende değildi. Fazla mesai yapıyordum ve biraz yorulmuştum. Ben o fabrikada on yedi senedir çalışıyorum ve dikkatimi çekmiştir, bu tür kazalar hep paydos düdüğünden* hemen önce meydana gelir. Paydos düdüğünden önceki son saatte, günün geri kalanından çok daha fazla iş kazası olduğuna bahse girerim. İnsan saatlerce çalıştıktan sonra artık eskisi kadar hızlı davranamaz. O kadar çok kesilmiş, ezilmiş, çiğnenmiş kol gördüm ki..."

"Çok mu gördünüz?" diye sorguladım.

"Yüzlerce, yüzlerce. Çocuklar da vardı."

Bu korkunç ayrıntılar dışında Jackson'ın hikâyesi bana anlatılandan farklı değildi. Makine kullanım talimatlarına aykırı bir şey yapıp yapmadığını sorduğumda başıyla hayır dedi.

"Sağ elimle kayışı kaldırıp sol elimle taşa uzandım. Kayışın yerinden çıkıp çıkmadığına bakmak için durma-

---

biçimde çalar veya hırsızlıklarına yasal bir kılıf uydururdu. Korunmadıkça hiçbir şey güvende sayılmazdı. Bu yüzden de sahip olunan şeyleri korumak için bekçi olarak çalıştırılan çok sayıda insan vardı. Hali vakti yerinde olanların evleri, kale gibiydi. Günümüzde ancak çocuklara has bir şey olarak görülen başkalarının eşyalarını alıp kendine mal etme uygulaması, o zamanların hırsız karakterli toplumlarında hayatta kalmanın iptidai yöntemlerinden biri olarak kabul edilmekteydi.

* İşçiler mesaiye sinir bozucu vahşi bir çığlık atan buharlı düdüklerle çağrılır ve yine aynı düdüklerle paydos ederlerdi.

dım. Sağ elimle kayışı yerinden çıkarttığımı düşünüyordum. Meğer çıkartamamışım. Taşı hemen aldım. Ama kayış yerinden tam çıkmamış, kolumu kapıp çiğnedi."

"Çok acımıştır herhalde."

"Eh, kemiklerin çıtır çıtır kırılması pek de hoş olmuyor."

Aklı daha çok tazminat davasıyla meşguldü. Davadan anlayabildiği tek şey tazminat alamadığıydı. Ustabaşılarla müdürün tanıklığı sonucunda mahkeme böyle ters bir karar vermişti ona göre. Adamların tanıklığı, "Olması gerektiği gibi değildi". Bir de gidip onlarla konuşmaya karar verdim.

Açık olan bir şey vardı ki o da Jackson'ın durumu feciydi. Karısı hastaydı ve o bambu eşyaları yapıp işportada satarak ailesini beslemesi imkânsızdı. O işten atılınca en büyük çocuğu olan 11 yaşındaki oğlu fabrikada çalışmaya başlamıştı.

Yanından ayrılırken son sözleri, "Beni bekçi olarak işe alsalardı ya..." oldu.

Jackson'ın davasına bakan avukatla, tanıklık yapan iki ustabaşı ve müdürle görüştükten sonra Ernest'in söylediklerinin yabana atılmaması gerektiğini hissetmeye başladım.

Avukat zayıf ve etkisiz bir adamdı. Onu ilk gördüğüm anda Jackson'ın davayı neden kaybettiğini anlamıştım. İlk düşüncem, Jackson'ın avukatı buysa sonucu hak etmiştir, olmuştu. Ama hemen ardından aklıma Ernest'in söylediği iki şey geldi: "Şirketin etkili avukatları vardır," ve "Albay Ingram kurnaz bir avukattır." Şöyle bir düşününce şirketin Jackson gibi bir işçiye göre adli bilgi ve beceriden yararlanmak için daha fazla harcama yapabileceğini anladım. Ama bu

küçük bir ayrıntıydı. Eminim, Jackson'ın davayı kaybetmesinin çok daha iyi bir nedeni vardı.

"Davayı neden kaybettiniz?" diye sordum.

Avukat allak bullak olunca perişan haldeki bu küçük adama karşı içimde bir acıma duygusu belirdi. Sonra mızıldanmaya başladı. O mızıldanmanın anasının karnında başladığına inanıyorum. Doğuştan ezik biriydi o. Davadaki tanıklara mızıldandı. Tanıklar sadece karşı tarafın işine yarayacak ifadeler vermişti. Jackson'a yardımı dokunabilecek tek bir kelime çıkmamıştı ağızlarından. Ekmeklerini hangi taraftan kazandıklarını hesaba katmışlardı. Jackson, büyük salaklık yapmıştı. Albay Ingram onu oyuna getirmiş ve aklını karıştırmıştı. Albay, tanıkları sorgulama konusunda çok başarılıydı. Jackson'dan, kendi davasına zarar veren cevaplar almayı başarmıştı.

"Peki, haklıysa nasıl böyle cevaplar verebilir?" diye sordum.

"Hakkın bununla ne ilgisi var?" diye soruyla cevap verdi bana. "Bakın şu kitaplara." Eliyle küçük ofisinin duvarlarında dizilmiş cilt cilt kitabı gösterdi. "Bütün okumalarım, araştırmalarım bana gösterdi ki hak başka şeydir, hukuk başka şey. Gidin istediğiniz avukata sorun. İsterseniz bunun doğru olup olmadığını öğrenmek için hukuk fakültesine girin. Sonunda dönüp dolaşıp hep bu kitaplara döneceksiniz. Hukuk kitaplarına."

"Yani diyorsunuz ki Jackson haklı olmasına karşın davayı kaybetti, öyle mi? Yargıç Caldwell'in mahkemesinde adalet yoktur mu demek istiyorsunuz?"

Küçük avukat önce bana dik dik baktı ama sonra yüzünde beliren o savaşçı ruh sönüp gitti.

Yine mızıldanarak, "Doğru dürüst bir şansım olmadı," dedi. "Jackson'ı da beni de serseme çevirdiler. Nasıl şansım olabilirdi ki? Albay Ingram büyük bir avukat. Büyük avukat olmasaydı Sierra Mills, Erston Land Syndicate, Berkeley Consolidated gibi şirketleri, Oakland, San Leandro ve Plesanton elektrik idarelerini bağlayabilir miydi? O bir şirket avukatı ve şirket avukatları aptal adamlar oldukları için para almazlar.* Sadece Sierra Mills, Albay Ingram'a yılda neden 20 bin dolar veriyor sanıyorsunuz? Çünkü onlar için yılda 20 bin dolarlık değeri var, işte bunun için veriyorlar. Benim o kadar değerim yok. Olsaydı böyle açlıktan nefesim kokmaz, Jackson'ın davası gibi davalara kalmazdım. Jackson'ın davasını kazansaydım ne kadar para alırdım sizce?"

"Büyük olasılıkla varını yoğunu alırdınız," diye cevapladım.

Sinirlenerek, "Elbette alırdım," diye bağırdı. "Benim de yaşamam lazım, değil mi?"**

"Karısı ve çocukları var," diye ayıpladım.

"Benim de karım ve çocuklarım var," diye tersledi beni. "Ve şu dünyada onlar aç mı, tok mu, benden başka umursayan tek bir kişi yok."

---

* Şirket avukatlarının işi, yozlaşmış yöntemler de kullanarak, şirketlerin para kazanma hırslarına hizmet etmekti. Dönemin ABD Başkanı olan Theodore Roosevelt'in, MS 1905 yılında Harvard Üniversitesi açılış töreninde şöyle dediği kayıtlara geçmiştir: "Bütün zenginlik merkezlerinde yer alan Baroların en nüfuzlu, hizmetinin karşılığını cömert biçimde alan ve zenginlik neredeyse orada olan üyelerinin çoğunun, büyük servetleri kamu yararına kullanmak için çıkartılan kanunların etrafından, varlıklı şahıslardan ya da şirketlerden oluşan müvekkilleri lehine dolanmalarını sağlayacak cesur ve yaratıcı numaralar çevirdiklerini hepimiz biliriz."

** Bütün toplumun içine işleyen öldürücü çatışmanın tipik bir göstergesi. O dönemde erkekler, aç kurtlar gibi birbirinin üzerine atlardı. Büyük balık küçük balığı yutardı. Jackson ise küçük balıkların en küçüklerinden biriydi.

Yüzü bir anda yumuşadı, saatinin kapağını açıp karısıyla iki kızının küçük bir fotoğrafını gösterdi.

"İşte. Bakın. Zor, çok zor bir dönem geçirdik. Jackson davasını kazansaydım onları sayfiyeye gönderecektim. Burada sağlıklı koşullarda yaşamıyorlar. Ama şimdi buna gücüm yetmez."

Ben oradan çıkarken yine mızıldanmaya başlamıştı.

"En ufak şansım bile yoktu. Albay Ingram ve Yargıç Caldwell yakın arkadaş. Mahkemede onların sunduğu tanıkları çapraz sorguya çekip iyi ifadeler alabilseydim yine de bu arkadaşlık nedeniyle aleyhime karar çıkardı demek istemiyorum. Ama söylemem gerekir ki Yargıç Caldwell tanıklardan iyi ifadeler almamı engellemek için elinden geleni yaptı. Neden? Çünkü Yargıç ile Albay Ingram aynı kulübe ve aynı locaya mensuplar. Aynı mahallede oturuyorlar. Benim oralarda ev tutmaya gücüm yetmez. Karıları da birbirlerinin evinden çıkmaz. Ailecek bir onlarda, bir bunlarda toplanıp iskambil oynar, beraber vakit geçirirler."

Eşikte bir an durdum ve ona, "Yani Jackson'ın tazminatı hak ettiğini düşünüyorsunuz, öyle mi?" diye sordum.

"Düşünmek değil, biliyorum. Hatta önce davayı kazanırız zannettim. Ama karıma söylemedim. Onu hayal kırıklığına uğratmak istemedim. Sayfiye meselesine kendini çok hazırlayacaktı ve tabii sonuç böyle çıktığında da çok bozulacaktı."

Duruşmada tanıklık yapan ustabaşılardan Peter Donnelly'ye, "Neden Jackson'ın makinenin zarar görmesini önlemeye çalıştığına dikkat çekmediniz?" diye sordum.

Cevap vermeden önce uzun uzun düşündü. Sonra endişeli bir bakışla şöyle dedi:

"Çünkü çok iyi bir karım ve en tatlısından üç çocuğum var da ondan."

"Anlamadım."

"Yani hiç de iyi olmazdı."

"Yani..." diye söze başladım ama sözümü keserek heyecanla konuşmaya başladı.

"Yanisi bu işte. Orada yıllardır çalışıyorum. Makinenin başına geçtiğimde henüz küçücük bir çocuktum. O günden bu yana da çalışıyorum. Ustabaşıyım ben ve eminim beni bir kaşık suda boğmak isteyen bir sürü adam vardır fabrikada. Bir zamanlar sendikaya üyeydim. Ama iki grev yapıldı ve ben şirketin yanında yer aldım. Bana "grev kırıcı" diyorlar. İşçilere içki ısmarlasam benimle içen tek bir kişi bile çıkmaz aralarından. Kafamdaki şu yaraları görüyor musunuz, taş attılar bana. Makinenin başında durup da benim adımı küfürsüz anan tek bir çocuk yoktur fabrikada. Benim tek dostum, şirketim. Aslında hiç üstüme vazife değil ama ekmek parası ve çocuklarım nedeniyle şirketten yana tavır alırım. İşte bu yüzden."

"Bütün bunlar Jackson'ın suçu mu?"

"Jackson tazminat almalıydı. İyi bir işçiydi, hiç sorun çıkarmazdı."

"Yani mahkemede gerçeği söylemek için yemin ettiğiniz halde gerçeği dile getirme özgürlüğünüz yoktu."

Başını hayır anlamında salladı.

"Gerçeği, bütün gerçeği, sadece gerçeği," dedim büyük ciddiyetle.

Yüzü derin duygularla doldu, başını kaldırıp bana değil, göğe baktı.

"Bedenim ve ruhum cehennemde sonsuza kadar yanacak. Çocuklarım için."

Müdür Henry Dallas, tilki suratlı bir adamdı, bana küstah bir bakış attı ve konuşmayı reddetti. Dava ve ifadesi konusunda ondan tek bir kelime bile alamadım. Diğer ustabaşında daha şanslıydım. James Smith'in öyle sert bir yüzü vardı ki onunla karşılaştığımda kalbim küt küt attı. O da özgürce ifade verebilecek bir durumda olmadığı izlenimi uyandırdı ama konuştukça benzerlerinden daha akıllı bir adam olduğunu fark ettim. O da Peter Donnelly gibi Jackson'ın tazminat alması gerektiğini düşünüyor, hatta daha da ileri giderek kaza sonucunda çalışamaz durumda kalan işçinin tek başına bırakılmasını kalpsizlik olarak görüyordu. Ayrıca fabrikada birçok kaza olduğunu ve şirketin, bütün tazminat davalarına karşı sonuna kadar mücadele etmek gibi bir politika güttüğünü söyledi.

"Çünkü tazminat demek, her yıl hissedarların cebinden çıkacak yüz binlerce dolar demektir," dedi. O bunu söylerken aklıma şirketten babama ödenen son kâr payı ile o parayla bana alınan güzel elbise ve babamın aldığı kitaplar geldi. Ernest'in elbisemin kanlı olduğunu söylediğini hatırlayınca giysilerimin altında etim karıncalanmaya başladı.

"Duruşmada tanıklık ederken Jackson'ın makine hasar görmesin diye bu kazaya uğradığını söylemediniz mi?"

"Hayır, söylemedim," diye cevapladı ve ağzını büzdü. "Jackson'ın ihmali ve dikkatsizliği nedeniyle kazanın başına geldiğini ve bu kazadan herhangi bir şekilde şirketin kusuru ve yükümlülüğü bulunmadığını söyledim."

"Onun dikkatsizliği nedeniyle mi oldu?"

"İster öyle deyin, ister başka bir şey. Gerçek şu ki bir adam saatlerce çalışırsa yorulur."

Adam ilgimi çekmişti. Kesinlikle ötekilerden farklı biriydi.

"İşçilerin çoğundan daha iyi bir eğitim almışsınız," dedim.

"Liseye gittim. Hademelik yaparak okudum. Aslında üniversiteye gitmek istiyordum. Ama babam ölünce ben de fabrikaya girmek zorunda kaldım."

Sonra da sanki bir zaafını itiraf edermiş gibi utangaç bir halde, "Doğa bilimci olmak istiyordum," dedi. "Hayvanları çok severim. Ama geldim, burada çalışıyorum işte. Ustabaşılığa terfi edince evlendim, çocuklarım oldu ve... Neyse işte, artık kafama eseni yapacak durumda değildim."

"Bununla ne demek istediniz?"

"Duruşmada neden öyle ifade verdiğimi, neden bana verilen talimata uygun davrandığımı anlatıyorum."

"Kimin talimatıydı bu?"

"Albay Ingram'ın. Vereceğim ifadenin çerçevesini o çizdi."

"Tabii Jackson da davayı kaybetti."

Kafasıyla onayladı. Yüzü yavaş yavaş kararmaya başlamıştı.

"Jackson'ın bakması gereken bir karısıyla iki çocuğu vardı."

Yüzü giderek kararıyordu. "Biliyorum," dedi usulca.

"Peki, söyleyin bana," diye devam ettim, "bir zamanlar, mesela lisedeyken olduğunuz kişiden, bugün

mahkemede böyle bir şey yapabilecek bir adama dönüşmek kolay oldu mu?"

Birdenbire patlayan tepkisi beni şaşırttı ve korkuttu. İçini yarıp çıkan sunturlu bir küfürle* birlikte yumrukları da sanki bana vuracakmış gibi sıkılmıştı.

Hemen sonra, "Kusura bakmayın," dedi, "tabii ki kolay olmadı. Artık gitseniz iyi olur. Benden istediğinizi aldınız. Ama gitmeden önce size bir şey daha söylemem lazım. Bu söylediklerimi başka bir yerde tekrar etmeniz size bir şey sağlamaz. Bütün söylediklerimi inkâr ederim. Tanığınız da yok. Mahkemede tanık sandalyesine çıkartıp zorlasanız, yemin ettirseniz bile burada geçen her kelimeyi inkâr ederim."

Smith'le görüştükten sonra Kimya Binası'na, babamın odasına gittim ve orada Ernest'i gördüm. Onunla karşılaşmayı hiç beklemiyordum. Beni cüretkâr gözleri, sımsıkı kavrayarak tokalaşan eli ve sakarlıkla rahatlığın tuhaf bir karışımından ibaret davranışlarıyla karşıladı. Geçen görüşmemizdeki fırtınalı havalar geçmiş gibiydi ama ben bunun unutulmasına izin verebilecek havada değildim.

"Jackson davası üzerine çalışıyorum," dedim, pat diye.

Bütün dikkatiyle bana baktı ve devam etmemi bekledi. İnançlarımın sarsıldığına dair kesin bir kanaat taşıdığını gözlerinde okuyabiliyordum.

"Ona hakkı verilmemiş gibi görünüyor," itirafında bulundum. "Yani... şey... galiba çatımızdan hakikaten de onun kanı damlıyor."

---

* O dönemlerde kullanılan ifadelerin içerdiği erkeksiliğe dikkat çekmek ilginç olacaktır. Burada Smith'in ettiği küfre değil, Avis Everhard tarafından kullanılan "yarıp çıkan" sözüne atıfta bulunulmaktadır.

"Elbette," diye cevapladı beni. "Jackson ile onun gibilere merhametli davransalardı sizin de kâr paylarınız bu kadar cömert olmazdı."

"O güzel elbiselerimi bir daha asla giyemeyeceğim."

Bir yandan çaresizlik ve suçluluk hissederken bir yandan da Ernest'i günah çıkardığım rahip gibi görmeme neden olan tatlı bir duygu yaşıyordum. Sonra, bundan böyle artık hep olacağı gibi, gücüyle beni etkisi altına aldı. Etrafına huzur ve koruma vaat ediyordu.

"Çuval bezi bile giyseniz, yine aynı rahatsızlığı duyarsınız," dedi usulca. "Çuval bezini jüt fabrikasında dokurlar, bilirsiniz, orada da aynı şey oluyor. Her yerde oluyor. O çok övündüğümüz uygarlığımız dibine kadar kana bulanmış. Ne siz, ne ben, ne de içimizden başka biri kurtulabilir bu kanlı, bu uğursuz lekeden. Görüştüğünüz kişiler kimlerdi?"

Başımdan geçen her şeyi anlattım.

"Hiçbiri özgür iradesiyle ifade veremiyor ki," dedi. "O acımasız sanayi makinesine her taraflarından bağlılar. En büyük trajedi ve işin bana en dokunan tarafıysa yürekten bağlı olmaları. Çocukları var ve en büyük içgüdüleri, onları korumak. Bu güdü sahip oldukları bütün ahlaki değerlerden daha üstün. Zavallı babam! O da benim ve kardeşlerimin ağzına birer parça ekmek koyabilmek için çaldı, yalan söyledi, bütün şerefsizlikleri yaptı. O da bu sanayi makinesinin kölesiydi ve makine onu ölene kadar çalıştırıp tüketti."

"Ama siz," diye araya girdim, "özgür iradeli birisiniz."

"Pek sayılmaz. Ben sadece yürekten bağlı değilim. Çocukları çok severim ama çocuğum yok çok şükür. Bir gün evlenirsem çocuk sahibi olmaya cesaret edebileceğimi hiç sanmıyorum."

"Ne kadar kötü bir düşünce," diye karşı çıktım.

"Evet, biliyorum," derken üzgün duruyordu. "Ama işe yarar bir düşünce. Ben bir devrimciyim ve bu çok riskli bir meslektir."

İnanmadığımı kahkahalarımla gösterdim.

"Gece babanızın evine girip Sierra Mills'ten aldığı kâr paylarını çalmaya kalkışsam ne yapardı sizce?"

"Başucunda silahıyla uyur. Muhtemelen sizi vururdu."

"Peki ya ben ve arkadaşlarım, 1,5 milyon kişinin* başına geçip zenginlerin evine girseydik, ortalık silah sesinden geçilmezdi, değil mi?"

"Elbette ama siz böyle yapmayacaksınız," diye itiraz ettim.

"Tam da böyle yapacağım. Üstelik niyetimiz sadece o evlerin içindeki paraları almak değil, o servetin bütün kaynaklarını ele geçirmek, yani madenleri, demiryollarını, fabrikaları, bankaları ve dükkânları. Bunun adı devrimdir. Gerçekten de tehlikeli bir şeydir. Hatta korkarım, benim hayalini kurduğumdan çok daha fazla ateş edilecek. Dediğim gibi, bugün hiç kimse özgür değil. Hepimiz o sanayi makinesinin çarklarına kapılmış durumdayız. Kendinizin ve bugün konuştuğunuz adamların vaziyetini gördünüz. Gidin, daha fazlasıyla konuşun. Gidin, Albay Ingram'la görüşün. Jackson davasını haber yapmayan muhabirlere, gazeteleri yöneten editörlere gidin. Göreceksiniz ki hepsi de makinenin kölesidir."

---

* Burada ABD'de 1910 seçimlerinde sosyalistlerin aldığı oya atıfta bulunulmaktadır. Bu devrimci partinin büyük bir hızla büyüdüğü, oylarındaki artıştan da anlaşılmaktadır. Parti 1888 seçimlerinde 2.068, 1902'de 127.713, 1904'te 435.040, 1908'de 1.108.427 ve 1910'da 1.688.211 oy almıştır.

Konuşmamızın sonraki bölümünde iş kazalarında işçilerin sorumluluğuna dair basit ve küçük bir soru sordum ve karşılığında bir istatistik dersi aldım.

"Hepsi kitaplarda var," dedi. "Tüm rakamları toplayıp bir araya getirmişler. Şu sonuç çıkıyor ki sabah saatlerinde fazla iş kazası olmuyor. Çalışma saatleri ilerledikçe, işçiler yorulup bedensel ve zihinsel süreçleri yavaşladıkça kaza sayısı da hızla artıyor.

Babanızın hayatının veya organlarından birinin bir işçiye göre neden üç kat daha fazla güvenliğe sahip olduğunu bilir misiniz? Öyledir. Sigorta* şirketleri bunları iyi bilir. Sigortacılar bin dolarlık bir kaza sigortası poliçesi için babanızdan dört dolar yirmi sent alırlar. Oysa aynı poliçe için bir işçiden isteyecekleri para on beş dolardır."

"Ya siz?" diye sordum ve sorduğum anda onun için hayli endişelendiğimi fark ettim.

"Bir devrimci olarak benim yaralanma veya ölme olasılığım bir işçinin sekiz katıdır," diye önemsemezcesine cevap verdi. "Sigortacıların patlayıcı uzmanı kimyacılara uyguladıkları oran, işçilerin sekiz katıdır. Beni sigortalayacaklarınıysa hiç sanmam. Neden sormuştunuz?"

Heyecandan gözkapaklarım açılıp kapanıyor, yüzümün kızardığını hissedebiliyordum. Ona duyduğum ilgiyi onun fark etmesi bir şey değildi, asıl ben anlamıştım. Üstelik tam da onun karşısında...

---

* O asırların kurt dalaşı içinde serveti ne kadar büyük olursa olsun, kimse tam olarak güvende olamazdı. Ailesinin refahından endişe duyan insanlar, sigorta diye bir şey icat ettiler. Günümüzün akıl çağında bize böylesi bir icat son derece saçma ve ilkel gelmektedir. Ama o çağlarda sigorta çok ciddi bir konuydu. İşin en eğlenceli kısmıysa, sigorta şirketlerinin fonlarının, bizzat onları yönetmesi için emanet edilen yetkililer tarafından sıkça çalınması veya kötü kullanılıp israf edilmesiydi.

Tam o sırada babam geldi ve benimle beraber çıkmak için hazırlanmaya başladı. Ernest ondan almış olduğu kitapları iade etti ve bizden önce çıktı. Çıkarken de dönüp şöyle dedi:

"Ha, bu arada siz kendi huzurunuzu, ben de Piskopos'unkini bozarken Bayan Wickson ile Bayan Pertonwaithe'e de uğrasanız iyi olur. Biliyorsunuz kocaları, Sierra Mills'in en büyük hissedarlarıdır. Tüm insanlık gibi bu iki hanım da makineye bağlı; tek farkla, bunlar makinenin en tepesinde oturuyorlar."

IV

Makinenin Köleleri

Jackson'ın kolu üzerinde düşündükçe daha da sarsılıyordum. Acı gerçeklerle yüz yüze gelmiştim. Gerçek hayatla ilk kez karşılaşıyordum. Üniversite yaşamım, çalışmalarım ve aldığım kültür gerçek değildi. Hayata ve topluma dair, kâğıt üzerinde gayet güzel görünen bir sürü teori öğrenmiştim ama şimdi bizzat hayatın kendisiyle tanışıyordum. Jackson'ın kolu, hayatın acı gerçeğiydi. Ernest'in, "Gerçekler dostum, yadsınamaz gerçekler," lafı zihnimde çınlayıp duruyordu.

Toplumumuzun temelinin kandan ibaret olması bana canice ve imkânsız geliyordu. Ama Jackson ortadaydı işte. Bir türlü ondan kurtulamıyordum. Pusula nasıl kutbu gösterirse benim düşüncelerim de dönüp dolaşıp ona geliyordu. Canice davranmışlardı ona. Hissedarlara daha büyük bir kâr payı verebilmek için kanının bedelini ödememişlerdi. Üstelik o kâr paylarını cebe indiren yirmiye yakın aile tanıyordum, mutlu mesut yaşayıp gidiyorlar ve Jackson'ın kanından kazanç sağlıyorlardı. Bir adama bu kadar canice davra-

nılıyor ve toplum hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam ediyorsa acaba yine bu kadar canice davranılan başka insanlar da olabilir miydi? Ernest'in haftada doksan sent için bütün gün didinip duran Chicago'lu kadınlarla, güneydeki kumaş fabrikalarında çalışan çocuk kölelerle ilgili anlattıkları geldi aklıma. Benim giydiğim elbisenin yapıldığı kumaşı üretmek için kanlarını akıtan solgun ve yorgun ellerini, beyaz avuçlarını görebiliyordum. Sonra Sierra Mills'i ve ödenen kâr paylarını düşündüm ve elbisemin üzerinde Jackson'ın kanını gördüm. Bir türlü Jackson'dan kaçamıyordum. Bütün düşüncelerim dönüp dolaşıp beni ona götürüyordu.

Derinlerimde bir yerlerde, dipsiz bir uçurumun başında durduğumu hissediyordum. Hayata dair yeni ve acılı bir keşif yaşıyormuşum gibi geliyordu bana. Ve bunda yalnız değildim. Bütün dünyam altüst olmuştu. Babam da aynı durumdaydı. Ernest'in onun üzerindeki etkisini görebiliyordum. Sonra Piskopos vardı. Onunla son karşılaşmamızda perişan vaziyetteydi. Hep sinirli ve gergindi, gözlerinde anlatılamaz bir dehşet vardı. Öğrenebildiğim kadarıyla Ernest onu cehennemde gezdirme sözünü tutmaya devam ediyordu. Ama Piskopos'un gözleri orada nelere tanık oldu bilmiyorum çünkü anlatamayacak kadar sersemlemiş haldeydi.

Bir keresinde benim küçük dünyamla birlikte bütün âlemin altüst olduğu duygusunu bütün varlığımla hissetmiş ve tüm bunların sorumlusunun Ernest olduğunu düşünmüştüm. Ayrıca, "o gelmeden önce ne kadar huzurlu ve mutlu yaşayıp gidiyorduk!" diyordum. Ama hemen sonrasında bu düşüncenin gerçeğe ihanet olduğunun bilincine vardım. İşte o zaman Ernest

dönüşüme uğrayıp ışıldayan çehresiyle gerçek ve hak uğruna mücadele eden, Tanrı'nın meleği gibi korkusuzca fakirlerin, yalnızların ve ezilmişlerin kavgasını veren bir hakikat havarisi olarak yüceldi gözümde. Sonra gözümün önünde başka bir kişi belirdi: İsa Peygamber! O da aynı böyle yapmış, rahiplerin ve ikiyüzlü sofuların müesses nizamına karşı alt tabakaların, ezilmişlerin yanında saf tutmuştu. Hayatının çarmıhta sona erdiğini hatırlayınca hemen Ernest geldi aklıma ve kalbim büyük bir sancıyla sızladı. Acaba onun da mı hayatının, savaşçı sesinin ve güçlü bedeninin kaderi çarmıha gerilmek olacaktı?

Ona âşık olduğumu ve yanında bulunup onun rahatını sağlamak arzusuyla eriyip bittiğimi, işte o anda anladım. Onu düşünüyordum. Sefil, kıt kanaat ve haşin bir hayatı vardı mutlaka. Sonra onun için çalan, yalan söyleyen ve ölümüne çalışan babasını düşündüm. Kendisi de fabrikada çalışmaya başlamıştı, hem de daha on yaşında! Kollarımı ona dolamak ve tüm o düşüncelerle bitap düşmüş başını göğsüme yaslamak arzusuyla yanıp tutuşuyordum. Dinlensin istiyordum, sadece dinlensin, başını yumuşacık ve sevecen bir yere yaslasın, rahatlasın ve unutsun istiyordum.

Albay Ingram'a kilisedeki bir resepsiyonda rastladım. Yıllardır tanışırdık. Kendisini iyi tanırdım. Daha ne olduğunu anlamadan, palmiye ve kauçuk saksılarının arasında onu kıstırdım. Her zamanki neşesi ve nezaketiyle karşıladı beni. Hep kibar, diplomatik, zarif ve düşünceli biriydi zaten. Görünüş açısındansa cemiyetimizin en seçkin üyesiydi. Onunla karşılaştırıldığında üniversitemizin saygıdeğer başkanı bile son derece zevksiz ve gösterişsiz kalırdı.

Yine de Albay Ingram'ın cahil bir tornacıyla aynı konumda olduğunu fark ettim. O da özgür değildi. O da çarklara bağlıydı. Jackson konusundan bahsettiğim zaman onda gördüğüm değişimi hiçbir zaman unutmayacağım. O gülümseyen tavrı, iyi huyu, hayaletler gibi bir anda ortadan kaybolup gitti. Aniden suratına yerleşen korkulu ifade, soylu, terbiyeli yüzünü değiştirmişti. James Smith'te de aynı şeyi görmüştüm. Ama Albay küfretmedi. İşçiyle onun arasındaki küçük fark da buydu. İnce zekâsı ve nüktedanlığıyla ünlü Albay'da zekâdan eser kalmamıştı. Bilinçsizce kaçış yolları arayıp durdu. Ama palmiyelerle kauçuk ağaçlarının arasına sıkışmıştı.

Jackson adını duyduğunda fenalaştı birden. Neden bu meseleyi kaşıyordum? Bu şakam hiç hoşuna gitmemişti. Benim adıma çok yakışıksız ve münasebetsiz kaçıyordu. Onun mesleğinde kişisel duygulara yer olmadığını bilmiyor muydum? Bürosuna giderken kişisel duygularını evde bırakıyordu. Bürosunda sadece mesleki duyguları vardı.

"Sizce Jackson tazminat almalı mıydı?" diye sordum.

"Elbette. Yani kişisel olarak ben alması gerektiğini hissediyorum. Ama bunun davanın yasal boyutuyla hiçbir ilgisi yok."

Dağılmış aklını toparlıyordu.

"Peki, söyleyin bana, hak ile hukuk arasında bir ilişki var mıdır?"

Karşılığında gülümsedi, "Yanlış söylediniz," dedi.

"Güç mü demeliydim?" diye sorunca başıyla onayladı. "Bu durumda yine de adaleti hukuk aracılığıyla elde edeceğimiz mi varsayılıyor?"

"Paradoks da burada zaten," diye çıkışını yaptı. "Biz adaleti elde ettik."

"Şu anda mesleki olarak konuşuyorsunuz, öyle değil mi?"

Albay Ingram'ın yüzü kıpkırmızı oldu, kaçış yolu aramak için yine endişeyle etrafına bakındı. Ama yolunu kapatmıştım ve gitmesini engelliyordum.

"Söyleyin bana, insanın kişisel duygularının mesleki duygularına boyun eğmesini bir tür manevi kargaşa olarak tanımlayamaz mıyız?"

Cevap alamadım. Albay Ingram, utanç verici bir şekilde fırlayıp kaçmış, kaçarken de palmiye saksılarından birini yere devirmişti.

Daha sonra sıra gazetelere geldi. Jackson davasının kısa, yansız ve ölçülü bir anlatımını yazdım. Görüştüğüm kişilere yönelik en ufak bir suçlamada bulunmadım, bu nedenle adlarını bile anmadım. Sadece davayla ilgili olguları dile getirip Jackson'ın fabrikada uzun yıllar çalıştığından, makinenin hasar görmesini önlemeye uğraştığından, bunun sonucunda yaşadığı kazadan ve şu anda içinde bulunduğu acınası ve aç halinden bahsettim. Üç gazete ve iki dergi yazımı reddetti.

Percy Layton'la tanıştım. Üniversiteden mezun olduktan sonra gazeteciliğe başlamıştı ve şehirde çıkan üç gazetenin en etkilisinde stajyer muhabir olarak çalışıyordu. Gazetelerin neden Jackson konusundan ve davasından tek bir kelime bile bahsetmediklerini sorduğumda gülümsedi.

"Yayın politikası," dedi. "Bizim bu konuda yapabileceğimiz bir şey yok. Editörlere bağlı."

"Peki, neden böyle bir politika güdüyorlar?"

"Şirketler konusunda çok katı davranırız. İlan tarifesinden para ödeseniz bile gazete bunu yayınlamaz. Gözden kaçırarak gizlice yayınlayan olursa işten atılır. Normal ilan tarifesinin on katı ilan ücreti verseniz bile bu konuyu gazetede yayınlatamazsınız."

"Sizin kendi politikanız ne diyor peki?" diye sorgulamaya devam ettim. "Görünüşe göre göreviniz, patronun talimatıyla gerçekleri çarpıtmak. Tabii o da şirketlerin emriyle bunu yapıyor."

"Benim bununla ilgim yok." Bir an rahatsız gibi göründü ama sonra çıkış yolunu bulunca yüzü aydınlandı. "Kendi açımdan ben gerçeğe aykırı şeyler yazmıyorum. Vicdanım rahat. Elbette günlük işleyiş sırasında bir sürü çirkin şey oluyor. Ama bilirsiniz, bunlar işin parçasıdır," derken genç bir oğlan çocuğu gibi heyecanlanmıştı.

"Günün birinde editör olup bu politikayı siz de uygulayacaksınız, öyle değil mi?"

"O zamana kadar ben de katılaşmış olurum."

"Henüz katılaşmamışken genel yayın politikanız hakkında ne düşündüğünüzü söyler misiniz?"

Hızla, "Düşünmüyorum," diye cevapladı. "Gazetecilikte başarıya ulaşmak isteyen biri, isyankâr olmamalı. En azından bunu öğrendim."

Ve genç başını bir bilge gibi salladı.

"Peki ya hak?" diye ısrar ettim.

"Oyunu anlamıyorsunuz. Yeter ki sonu iyi bitsin, hak yerini bulur."

"Ne düşünce," diye mırıldandım kendi kendime. Karşımdakinin gençliğine içim sızladı. Ya bağırıp çağırmaya başlayacak ya da gözyaşlarına boğulacaktım.

İçinde yaşadığım toplumu, insanların yüzleri üzerinden daha yakından görmeye ve derinlerdeki ürkütücü gerçekleri fark etmeye başlamıştım. Jackson'a karşı bir komplo varmış gibi geliyordu. Davasını haysiyetsizce kötü götüren mızırdak avukata karşı içimde bir sempati dalgası oluştuğunu fark ettim. Öte yandan komplo giderek büyüyordu. Artık tek hedef Jackson değildi. Fabrikada sakat kalan bütün işçilere yönelik bir komplo söz konusuydu. Bu fabrikadaki işçilere karşı böyle bir şey varsa neden diğer fabrikalardakilere karşı olmasın? Hatta tüm işkollarında faaliyet gösteren bütün işyerleri ve fabrikalar için de aynı şey geçerli değil miydi?

Eğer böyleyse, toplum bir yalandı. Kendi vardığım sonuçlardan kendim ürkmüştüm. Gerçek olamayacak kadar acı ve kötüydü. Ama Jackson ortadaydı, kolu ortadaydı, elbisemi lekeleyen ve çatımızdaki kirişlerden damlayan kanı ortadaydı. Üstelik birçok Jackson vardı. Bizzat Jackson'ın söylediği gibi sadece bu fabrikada yüzlercesi vardı. Ondan bir türlü kurtaramıyordum kendimi.

Sierra Mills'in en büyük ortakları Bay Wickson ile Bay Pertonwaithe'i görmeye gittim. Ancak emirlerinde çalıştırdıkları işçiler kadar sarsamadım onları. Toplumun geri kalanına göre çok daha üstün bir ahlaki anlayışları olduğunu gördüm. Aristokratik ahlak veya egemenlerin ahlakı diyebileceğim bir anlayıştı bu.* Yüksek siyaset yaptılar, politika nedir, hak nedir anlattılar bana. Gençliğimi ve tecrübesizliğimi küçük

---

* Avis Everhard doğmadan önce *Özgürlük Üzerine* adlı eserinde John Stuart Mill şöyle yazmıştı: "Egemen sınıf ahlakının büyük bir kısmı, o sınıfın çıkarlarından ve o sınıfın üstünlük hissinden kaynaklanır."

görerek benimle ders veren bir tavırda konuştular. Araştırmalarım sırasında rastladığım en umutsuz kişiler onlardı. Yaptıklarının doğru olduğuna kesinlikle inanmışlardı. Hiçbir soru işareti, hiçbir çekince yoktu kafalarında. Toplumun kurtarıcıları olduklarına, insanları kendilerinin mutlu ettiklerine inanmışlardı. Üstelik bütün o bilgelikleriyle onların ve sadece onların istihdam yaratmaması halinde emekçi sınıfın nasıl ıstırap çekeceğine dair dokunaklı resimler vardı kafalarında.

Bu iki patrondan gelir gelmez Ernest'le karşılaştım ve yaşadıklarımı anlattım. Hoşnut bir ifadeyle bana bakıp şöyle dedi:

"Gerçekten çok iyi. Ellerinle kuyu kazar gibi gerçeğe ulaşmaya çalışıyorsun. Bunlar senin ampirik genellemelerin ve çok da doğru. Büyük kapitalist dışında sanayi makinesindeki hiçbir kişi özgür iradeye sahip değildir, o bile özgür değildir. Görüyorsun patronlar yaptıkları şeyin doğru olduğu konusunda kesin eminler. Zaten saçmalığın zirvesi de bu. İnsani doğaları onları o kadar bağlar ki doğru olduğuna inanmadıkları bir şeyi yapamazlar. Eylemlerinin bir gerekçesinin olması gerekir.

Bir şey yapmak istediklerinde, tabii ki iş hayatından bahsediyorum, zihinlerinde o şeyin doğru olduğuna dair dinsel, ahlaki, bilimsel veya felsefi bir kavram oluşmasını beklerler. Ancak ondan sonra yaparlar. Bu arada düşüncenin arzudan doğduğundan ve bunun insan zihninin zaaflarından biri olduğundan habersizdirler. Yaptıkları şey ne olursa olsun mutlaka bir gerekçesi vardır. Ahlak sorununu kendi kafalarına göre yorumlayan yüzeysel insanlardır onlar. Yaptıkları

şey yanlış bile olsa buradan doğru bir sonuç çıkacağını savunurlar. En ilginç ve kendinden menkul vehimlerinden biri, akıl ve etkinlik açısından bütün insanlardan üstün oldukları hayalidir. İnsanlığın rızkını onların vermesi gerektiği yönündeki görüşleri de buradan kaynaklanır zaten. Hatta krallara Tanrı tarafından verilen haklar olduğu teorisini yeniden canlandırdılar. Tabii bu durumda ticaretin krallarından bahsediyoruz.*

Aslında konumlarının zaafı, onların sadece işadamı olmasında. Filozof değiller. Biyolog veya sosyolog da değiller. Olsalardı çok iyi olurdu. Aynı zamanda biyolog veya sosyolog olan bir işadamı, insanlık için yapması gereken doğru şey nedir, aşağı yukarı bilirdi. Oysa bunlar, iş hayatının sınırları dışına çıktılar mı kafaları çalışmaz. Bildikleri tek şey iştir. İnsanlıktan da toplumdan da bihaberdirler ama yine de milyonlarca aç insanın ve ellerine düşen diğer milyonlarca insanın kaderi üzerinde söz sahibidirler. Tarih bir gün onların yüzüne acı acı gülecek."

Bayan Wickson ve Bayan Pertonwaithe ile görüşmelerimde en ufak bir sürpriz yaşamadım. Onlar sosyetik kadınlardı.** Evleri saray gibiydi. Birçok yerde evleri vardı, dağda, gölde, deniz kenarında... Hizmetçi ve uşaklardan oluşan bir ordu hizmet ediyordu kendilerine. İnsanı hayrete düşürecek kadar çok sosyal etkinlik

---

* O dönemin, 1902 yılının gazetelerinde, Antrasit Kömür Tröstü'nün Başkanı George F. Baer'in şöyle bir ilke öne sürdüğü yer almıştır: "*Emekleriyle çalışan insanların hak ve çıkarları, Tanrı'nın sonsuz bilgeliğiyle ülkenin mülkiyetini bahşettiği Hıristiyanlar tarafından korunacaktır.*"

** *Sosyete* terimi burada, kendi çalışmayıp emekçilerin bal küplerinden tıka basa yiyen süslü asalakları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Ne işadamlarının ne de emekçilerin *sosyeteye* ayıracak zamanları veya fırsatları vardı. *Sosyete*, çalışmadan oyalanan işsiz zenginlerin yarattığı bir şeydir.

yapıyorlardı. Üniversiteleri, kiliseleri himaye ediyorlardı. Özellikle din adamları, o ezik yaranma hali içinde önlerinde yerlere kapanıyorlardı.* Kudretleri, ellerindeki paradan geliyordu bu iki kadının. Ernest'in rehberliğinde kısa süre içinde göreceğim gibi paralarıyla bazı düşünceleri ciddi biçimde destekleme gücüne sahiptiler.

Tıpkı kocaları gibi üst perdeden konuşup siyaset konusunda, zenginlerin görev ve sorumlulukları hakkında büyük laflar ettiler. Kocalarına egemen olan ahlak, yani kendi sınıflarının ahlakı onlar için de geçerliydi. Kendilerinin bile anlamadığı, güzel ama içi boş cümleler kurdular.

Jackson ailesinin acınası durumunu anlatıp hayırsever faaliyetlerinden onun yararlandırılmamasına şaşırdığımı söyleyince rahatsız oldular. Şimdiye kadar sosyal sorumlulukları konusunda kendilerine yol göstererek teşekkürü hak eden kimsenin olmadığını söylediler. Sonra doğrudan Jackson ailesine yardım etmelerini istedim, doğrudan reddettiler. Asıl şaşırtıcı olanı, hemen tamamen aynı kelimelerle reddetmeleriydi ki onlarla ayrı ayrı görüşmüştüm ve biriyle görüştüğümde ötekiyle konuştuğumu ya da konuşacağımı bilmiyordu. İkisi de dikkatsizliğe prim vermelerinin ya da kaza nedeniyle para vermek suretiyle yoksulların kendilerine zarar vermelerini teşvik etmelerinin sözkonusu olamayacağını açıkça ortaya koyabildikleri böyle bir fırsat bulduklarından dolaylı memnuniyetlerini bildirdiler.**

---

* O yıllarda kilisenin anlayışı, "Kirli paralarınızı bize getirin," idi.

** Dönemin önemli muhalif yayın organı haftalık *Outlook*'un 18 Ağustos 1906 tarihli sayısında, Avis Everhard'ın bahsettiğine çok benzer bir davaya yer verilerek kolunu kaybeden bir işçinin davası anlatılmaktadır.

Çok da içtendiler. Sınıfsal ve kişisel üstünlük inancıyla sarhoş olmuşlardı. Yaptıkları her şey için kendi sınıf ahlakları içinde bir gerekçeleri vardı. Bayan Pertonwaithe'in kocaman evinden ayrılırken dönüp tekrar baktım ve Ernest'in söylediklerini hatırladım: "Bu iki hanım da makineye bağlı; tek farkla, bunlar makinenin en tepesinde oturuyorlar."

V

Bilgi Âşıkları

Ernest artık hep bizdeydi. Onu bizim eve çeken şey ne babam, ne de tartışmalarla geçen yemeklerdi. Daha o zamanlarda bile onun bu ziyaretlerinin nedeni olarak ben de kendime bir pay çıkarıyordum. Bu düşüncemin doğru olduğunu öğrenmem için uzun zaman geçmesi gerekmedi. Gözleri üzerimde daha uzun dolaşıyor, tokalaşırken elimi daha uzun ve sıkı tutuyor, bakışlarındaki o soru, giderek güçleniyordu.

Hakkındaki ilk izlenimim olumsuzdu. Sonra çekimine kapıldım. Ardından sınıfıma ve bana vahşice saldırınca ondan tiksindim. Ama en sonunda sınıfıma çamur atmadığını, söylediği o katı ve acı şeylerin doğru çıktığını görünce tekrar ona yanaştım. Benim ilham kaynağım olmuştu. Toplumun üzerindeki o sahte göz boyayıcı örtüyü çekip almış ve çirkin ama hakiki gerçeği göstermişti bana.

Daha önce de söylemiştim, onun gibi bir sevgili bulamazdınız. Bir üniversite şehrinde oturup da 24 yaşına kadar aşkı tatmamış kız yoktur. Tüyü bitmemiş toy öğrencilerle, sakallarına kır düşmüş profesörlerle,

sporcularla, okulun ünlü futbolcularıyla aşklar yaşamıştım. Hiçbiri beni Ernest gibi sevmedi. Ben karşı koyamadan kollarını doladı belime. İtiraz etmeme, direnmeme fırsat vermeden dudakları dudaklarıma yapışmıştı. Onun bu ihtirası karşısında geleneksel genç kız ağırbaşlılığı saçma kaçıyordu. Karşı konulmaz ve görkemli arzusuyla, ayaklarımı yerden kesti. Teklifte bulunmadı bile. Kollarını dolayıp beni öptü. Evlenmemiz, dünyanın en doğal şeyiydi ona göre. Bu konuda en ufak bir tereddüdü yoktu. Tek soru, ve tabii hemen soruldu, ne zaman evleneceğimizdi.

Eşi benzeri olmayan bir şeydi. Gerçekdışıydı sanki. Hayatımı ona emanet ettim. Mutluluk verici bir teslimiyetti bu. Ama yine de aşkımızın ilk günlerinde Ernest'in ne kadar haşin ve coşkulu seviştiğini düşündükçe sık sık gelecekle ilgili kaygılar taşımadım değil. Boşuna korkmuşum... Hiçbir kadının daha sevecen, daha nazik bir kocası olmamıştır. Nezaketle şiddetin ondaki bu tuhaf bileşimi, hareketlerindeki sakarlıkla rahatlığın o acayip karışımına benziyordu. Ah o sakarlığı! Bunu asla yenemedi ama ne hoş bir şeydi o. Salonumuzdaki tavırları, zücaciye dükkânına girmiş bir boğayı anımsatıyordu bana.*

Ona olan aşkıma dair son şüphelerimden (alttan alta işleyen bir şüpheydi, sadece) kurtulmam da bu sıralardadır. Bilgi Âşıkları Kulübü'nde oldu bu. Ernest, efendilere kendi inlerinde meydan okudu. Bu Bilgi Âşıkları Kulübü, bütün Pasifik Kıyısı'ndaki benzer

---

* O günlerde evlerin salonlarını biblolarla ve ufak tefek süs eşyalarıyla doldurmak adettendi. İnsanlar henüz sadeliği keşfetmemişti. Bu odalar temiz tutmak için bitmek bilmez bir çaba gösterilmesi gereken müzeler gibiydi. Evin efendisi, toz denilen şeytandı. Üstelik etrafta toz tutan çok şey varken toz almak için sadece birkaç alet vardı.

kulüpler arasında en önde geleniydi. Bayan Brentwood adlı inanılmaz ölçüde zengin bir kız kurusunun yeriydi orası; onun kocası, ailesi, oyuncağı, her şeyiydi. Üyeleri toplumun en zenginleri ve en zenginlerin de en dediğim dedikleriydi. Tabii ki entelektüel hava katmak için bir tutam akademisyen de serpilmişti içlerine.

Bilgi Âşıkları Kulübü'nün belli bir mekânı yoktu. O tür bir kulüp değildi. Üyeleri ayda bir kez içlerinden birinin evinde toplanıp yapılan konuşmayı dinlerdi. Konuşmacılar genellikle, ama her zaman olmazdı bu, belli bir para alırlardı. Mesela New York'ta bir kimyager, diyelim radyum üzerine yeni bir keşif mi yaptı, kıtanın o tarafından bu tarafına bütün yol masrafı karşılanır ve ayırdığı zaman için cömert bir ödeme yapılırdı kendisine. Kutuplardan dönen kâşifler ya da son edebi veya artistik başarıların sahipleri için de aynı şey geçerliydi. Toplantılara misafir alınmaz ve kulübün ilkesi gereği tartışmalar yazıya dökülmezdi. Böylece büyük devlet adamları da orada rahatça içlerini dökebilirlerdi ki birkaç kere böyle olmuştur.

Ernest'in bana yirmi yıl önce yazdığı, kırış kırış olmuş bir mektubu açtım önüme şimdi, oradan okuyorum:

"Baban Bilgi Âşıkları'nın üyesi, sen de gelebilirsin. Önümüzdeki perşembe gel. Söz veririm hayatının akşamını yaşayacaksın. Şimdiye kadarki araştırmalarında asıl tepedekileri sarsmayı başaramadın. Gelirsen senin adına ben yapacağım bu işi. Kurtlar gibi hırlayacaklar. Sen hep ahlaki değerlerini sorguladın onların. Ahlakları söz konusu olduğunda hep hallerinden memnun ve herkesten üstündürler. Ama ben keselerine saldıracağım. İlkel benliklerinin köklerine kadar

sarsılacaklar. Gelirsen smokinleri içindeki mağara adamının, bir kemik parçasının üzerine nasıl hırlayarak atıldığını göreceksin. Sana vahşi kedilerin büyük kapışmasını vaat ediyorum. Bu canavarların doğalarını tam olarak anlayacaksın.

Beni paramparça etmek için davet ettiler. Bayan Brentwood'un fikri bu. Beni davet ederken büyük acemilik yapıp içindekileri açığa vurdu. Daha önce de onlara bu tür eğlenceler sunmuşluğu vardır. Karşılarında mülayim reformcular görmekten büyük keyif alırlar. Bayan Brentwood benim kedi yavrusu kadar mülayim, ahırdaki inek gibi iyi huylu ve vurdumduymaz olduğumu sanıyor. Onda bu izlenimin oluşmasına katkıda bulunduğumu reddetmiyorum. Zararsız biri olduğum konusunda kafasında fikir oluşana kadar çok çekingendi bana karşı. Üstelik cömert de bir ödeme (250 dolar) yapacaklar ki her ne kadar devrimci de olsa vaktiyle valilik seçimlerine girmiş birine yakışan bir tutar bu. Ayrıca bir de smokin giymem gerekiyor zorunlu olarak. Hayatımda hiç böyle giyinip kuşanmadım. Bir yerlerden smokin kiralamam gerekecek. Olsun, Bilgi Âşıkları Kulübü'yle tanışma şansı elde etmek için daha fazlasını da yapardım."

O kadar ev arasından kulüp o akşam Pertonwaithe'in konağında toplandı. Koca salona sandalyeler dizildi. Ernest'i dinlemek için iki yüz Bilgi Âşığı toplanmış olsa gerek. Toplumun gerçek efendileriydi bunlar. Orada temsil edilen servetlerin toplamını aklımdan geçirerek kendi kendime eğleniyordum. Toplam tutar yüz milyonlarca doları buluyordu. Ve o servetlerin sahipleri hiç de öyle boş oturan tipler değildi. İş hayatının ve siyasetin en aktif kesimlerini oluşturan kişilerdi.

Bayan Brentwood, Ernest'i içeri getirdiğinde hepimiz yerlerimize oturmuştuk. Beraberce Ernest'in konuşma yapacağı yere, salonun baş tarafına doğru yürüdüler. Smokin giymişti bizimki. Geniş omuzları ve azametli kafasıyla gayet görkemli görünüyordu. Hareketlerindeyse sakarlığın o belirsiz ama aşikâr dokunuşu yine kendini belli ediyordu. Sırf bunun için bile sevebilirdim onu. Kendisine baktığımda büyük bir sevinç duydum. Elimi avucuna alıp sıkışını, dudaklarının dokunuşunu yine içimde hissettim. Öylesine büyük bir gururla doldum ki ayağa fırlayıp bütün o toplananlara şöyle bağırmak geçiyordu içimden: "O bana ait! Kollarıyla yalnız beni sarar; yüce düşünceler dışında aklından sadece beni geçirir!"

Salonun baş tarafında Bayan Brentwood, Ernest'i Albay Van Gilbert'la tanıştırdı. Toplantıyı onun yöneteceğini biliyordum. Albay Van Gilbert büyük şirketlerin avukatlığını yapıyordu. Ayrıca kendisi de çok varlıklıydı. Kafasını çevirip bakmaya tenezzül ettiği en ufak avukatlık ücreti yüz bin dolardı. Kanunların kralıydı adam. Yasalar, iplerinden tutup oynattığı kuklalardı. Hukuku hamur gibi yoğurur, istediği biçime sokabileceği bir yapbozun parçaları gibi evirip çevirirdi. Görünüşü ve söylemi eski modaydı ama bilgisi ve kaynakları, en yeni mevzuat kadar tazeydi. Adını ilk kez, Shardwell'in vasiyetnamesini iptal ettirerek duyurmuştu.* Sadece bunun için aldığı ücret, beş yüz

---

* Vasiyetnamelerin yasal gerekçelerle iptal ettirilmesi, o dönemin tuhaflıklarından biridir. Çok büyük servetlerin oluşmasıyla birlikte ölümünden sonra bu servetlerin uygun biçimde dağıtılması, servet sahibini en çok uğraştıran meselelerden biri haline gelmiştir. Vasiyetname yazmak ve bu vasiyetnameyi iptal ettirmek, tıpkı silah üretimi ve karşılığında zırh yapımı gibi, dönemin iş alanlarından biri olmuştur. İptali mümkün olmayan vasi-

bin dolardı. Ondan sonra füze gibi yükseldi. Sık sık bölgenin en büyük avukatı (tabii ki şirket avukatı) olarak anıldığı olurdu. ABD çapında yapılan en büyük avukatlar listelerinde hep ilk üçe girerdi.

Ayağa kalktı ve Ernest'i konuklara tanıtmak için satır aralarında hafif bir alaycılık taşıyan iyi seçilmiş cümlelerle söze başladı. Bir devrimciyi ve emekçi sınıfın bir üyesini inceden alaya alan konuşmasını, dinleyiciler tebessüm ederek takip ediyordu. Canım çok sıkıldı. Ernest'e baktım. Onun hali beni daha da kızdırdı. Nazikçe gelen bu dokundurmalara içerlemiş gibi durmuyordu. Daha da kötüsü, kendisiyle inceden alay edildiğinin farkında bile değilmiş gibi görünüyordu. Gayet kibar, vurdumduymaz bir şekilde, üstüne bir rehavet, bir sersemlik çökmüş gibi orada öylece oturuyordu. Tam bir salak gibi görünüyordu. Bir an, iktidar sahiplerinin gösterişle sergiledikleri beyin gücünün ihtişamından etkilenip sindi mi acaba diye geçti aklımdan. Sonra gülümsedim. Beni aldatamazdı. Ama Bayan Brentwood gibilerini kandırabilirdi. Kendisi en ön sandalyede oturmuştu ve konuşmadaki yorumlara yönelik takdirini, birkaç kez başını çevirip şu ya da bu dinleyiciye gülümseyerek gösteriyordu.

Albay Van Gilbert'ın konuşması bitince Ernest ayağa kalktı ve konuşmasına başladı. Belirgin bir rahatsızlık içinde, alçak sesle ve mülayim bir tonda konuşuyor, sıkça duralıyordu. Emekçi sınıfa mensup

---

yetnameler kaleme alması için en kurnaz avukatlar tutulmuştur. Ancak bu vasiyetnameler de hep iptal edilmiş, bunu yapan da genellikle onları yazan avukatlar olmuştur. Yine de servet sahibi sınıf içinde kesinlikle iptal ettirilemeyecek bir vasiyetnamenin yazılabileceği hayali varlığını sürdürmüş ve kuşaklar boyunca avukatlarla müvekkilleri bu hayalin peşine düşmüştür. Ortaçağdaki simyacıların aradığı Felsefe Taşı gibi bir hayaldir bu.

biri olarak nasıl doğduğunu, çevresinin nasıl pis, çıkarcı, alçak ve perişan olduğunu, bedeninin ve ruhunun ne büyük acılar ve açlıklar çektiğini anlattı. Arzularını, hedeflerini, ideallerini ve kafasındaki üst sınıf insanların yaşadığı cennet kavramını anlattı. Şöyle diyordu:

"Biliyordum ki orada diğerkâm ruhlar, temiz ve asil düşünceler ve entelektüel bir hayat var. Bunu biliyordum çünkü "Seaside Library" romanlarını* okumuştum. O romanlarda kötü adamlar ve kötü kadınlar dışında bütün adam ve kadınlar iyi şeyler düşünür, çok güzel konuşur ve görkemli işler yaparlardı. Kısacası güneşin doğuşunu nasıl kabul ettiysem; iyi, güzel ve yüce olan; hayata doğruluk, asalet ve ciddiyet katan; bütün bu sefalete, tükenene kadar çalışmaya karşı yaşamaya değer ne varsa, benim üzerimde ve benim dışımda olduğunu da öyle kabul etmiştim."

Sonra fabrikalarda çalışmasını, nalbantlığı öğrenişini ve sosyalistlerle tanışmasını anlatarak sözlerine devam etti. Sosyalistlerin içinde, İlahi Hakikat'ın gerçek vaizi olan ama mala-mülke ve kendi hırslarına tapan cemaatlere katlanamayacak kadar hakiki Hıristiyan oldukları için onlardan kopan kıvrak zekâlı aydınlar bulduğunu, üniversitelerin egemen sınıfa olan bağımlılığının çarkları arasında ezilen profesörler tanıdığını anlattı. Sosyalistler devrimciydi diyordu, günümüzün irrasyonel toplumunu yıkıp eldeki malzemeyle geleceğin toplumunu kurmak için mücadele ediyorlar. Burada yazmanın çok uzun olacağı bir sürü şey söyledi. Devrimciler arasındaki hayatı anlatışını asla unutmayacağım. Tüm o duraklayarak konuşmalar falan

---

* Emekçi sınıfın, boş zaman sahibi aylak sınıfın doğasını tamamen yanlış anlamasına yarayan ilginç ve sürükleyici edebiyat.

bitmişti. Ernest ateşlendikçe sesi giderek daha güçlü ve özgüvenli çıkıyor, dilinden dökülen düşünceler alevlendikçe sesi de giderek gürleşiyordu. Şöyle dedi:

"Devrimcilerin nasıl sıcacık bir inanç ve şevkli bir idealizmle insana bağlandığını gördüm; benliğinden, sahip olduklarından ve canından vazgeçmenin hoşluğunu onların arasında hissettim. Ruhun ne büyük görkemidir bunlar. Onların yanında hayat temiz, asil ve canlıydı. Dolara ve sente değil insana önem veren, bütün o ekonomik büyüme ve dünya imparatorluğu olma tantanasını aç bir gecekondu bebesinin incecik ağlamasına değişmeyen büyük canlarla temas içindeydim. Etrafım asil hedeflerle, kahramanca mücadelelerle çevriliydi, günlerim ve gecelerim güneşin sıcağıyla ve yıldızların parıltısıyla, yakıcı tutkularla ve masum bir tazelikle doluydu; gözlerimin önünde her zamanki gibi alev alev yanan Kutsal Kâse, yani İsa'nın kendisi, ezelden beridir azap çeken ve kötü muameleye maruz kalan ama sonunda kurtarılıp esirgenme saati gelmiş olan sımsıcak insanoğlu vardı."

Daha önce de onun dönüştüğünü görmüştüm. İşte şimdi yine dönüşmüş, bambaşka biri olmuştu karşımda. İçindeki ulvi güç nedeniyle kaşları parlıyor, gözleriyse onu bir pelerin gibi sarıp sarmalayan bu nurun ortasından ışıldıyordu. Ama diğerleri bu ışığı göremediler; benimse aşktan ve hazdan gözlerim yaşarmış, görüşüm azalmıştı. Arkamda oturan Bay Wickson'ın alaycı lafını duydum: "Ütopik."*

---

* O dönemin insanları, sözün esiriydiler. Bu bağımlılıklarının bayağılığı, bizim için anlaşılabilir değildir. Sözün kendi büyüsü, her türlü sihrin üzerindeydi. Zihinleri o kadar karışık ve kaotikti ki tek bir laf bile hayat boyu süren ciddi araştırmalar ve düşünceler sonucunda ortaya çıkan genellemeleri olumsuzlayabilirdi. Ütopik de işte böyle bir sıfattı. Sadece bir

Ernest, üst sınıfın üyeleriyle temasa geçip yüksek makamlarda bulunanlarla senli benli hale gelene kadar toplumdaki yükselişini anlatmaya devam etti. Sonra yaşadığı büyük hayal kırıklığı geldi ama gözünün bu şekilde açılmasını öyle bir şekilde anlattı ki dinleyicilere hiç de sıcak gelmedi. Herkesin hamurunun birbirine benzemesine çok şaşırmıştı. Hayat hiç de güzel ve cömert değildi. Karşılaştığı bencillik karşısında serseme dönmüş, bundan çok düşünsel hayatın zayıflığından etkilenmişti. Devrimcileri tanımış biri olarak efendiler sınıfının aptallığından ve sığlığından sarsılmıştı. Üstüne üstlük muhteşem kiliselerine ve dolgun maaşlı vaizlerine karşın, ister kadın olsun ister erkek, efendilerin fena halde maddiyatçı olduğunu görebilmişti. Ufak tefek zararsız fikirleri ve pek sevdikleri o küçük ahlak ilkeleri konusunda bolca çene çaldıkları doğruydu ama tüm bu boş gevezeliklerine karşın hayatlarına asıl egemen olan şey, maddiyattı. Bir de gerçek ahlaktan yoksundular, İsa'nın öğrettiği ama artık kimsenin önemsemediği türden ahlaktan.

"Öyle adamlar gördüm ki," dedi, "savaş karşıtı tutumlarıyla Barış Elçisi tanımını hak ettiler ama iş kendi fabrikalarına gelince grevci işçileri vursunlar diye Pinkertonlar'ın eline tüfek verdiler.* Profesyonel boksun gaddarlığı konusunda aşırı infial gösterirken

---

kez söylenmesi bile ne kadar akıllıca ortaya konulmuş olursa olsun, bütün ekonomik düzelme ve yenileşme çabalarını sona erdirebilirdi. "Herkese bir dolar" ve "Herkese dolu bir sefertası" [1900 seçimlerinde işçilerin oyunu almak isteyen Cumhuriyetçi aday McKinley'in kullandığı seçim sloganı. Başarılı oldu ve seçildi. (ç.n.)] gibi laflar, insanları kendinden geçirirdi. Bu tür laflar, deha pırıltısı olarak görülürdü.

* Aslında Pinkertonlar özel dedektiftiler. Ancak kısa süre içinde kapitalistlerin tetikçileri haline geldiler ve sonunda Oligarşi'nin paralı askerleri oldular.

bir yandan da gıdalara zararlı maddeler katıp her yıl eli kanlı Herod'dan bile daha çok bebeğin ölümüne sebep olanlar gördüm.

Mesela kibar ve aristokrat görünümlü bir beyefendi, kukla bir yöneticiydi, dulları ve yetimleri çaktırmadan soyan şirketlerin aletiydi. Güzel ciltli nadir kitap koleksiyonu yapan edebiyat hamisi bey, yerel yönetimin kara kaşlı, kalın gerdanlı patronlarından birinin şantajına boyun eğmiş, ona para ödüyordu. Gazetesinde tıbbi ilaç adı altında satılan hap ve iksirlerin ilanlarını yayınlayan editör, benim alçak bir demagog olduğumu söylemişti çünkü bu konu hakkındaki gerçekleri gazetesinde yayınlamasını istemiştim.* İdealizmin güzelliğine ve Tanrı'nın iyiliğine dair ciddi ve aklı başında laflar eden bir başkası, kısa süre önce bir iş anlaşması yaparken arkadaşlarını satmıştı. Bir yandan kilisenin dayanaklarından biri olmaya ve dış ülkelerdeki misyonerlik faaliyetlerine önemli katkılarda bulunmaya devam eden adam bir yandan da işyerindeki kızları, karınlarını bile doyuramayacakları bir ücretle günde on saat çalıştırıyor, böylece onları doğrudan fuhuşa itiyordu. Üniversitelere yaptığı bağışlarla kürsü kurdurtan, okullara şapeller inşa ettiren bir diğeri, üç beş dolar için mahkemede yalan yemin etmişti. Demiryolu kodamanlarından bir başkası, bir vatandaş, beyefendi ve Hıristiyan olarak verdiği sözü unutmuş, bir sürü gizli indirim yapıyordu**. Şu senatör, cahil cühela bir

---

* Bu ilaçlar için kullanılan "patentli ilaç" lafı şarlatanlıktan başka bir şey değildi ve ortaçağın muskalarıyla nazarlıkları insanları nasıl kandırırsa onlar da aynı şekilde halkı aldatıyordu. Aradaki tek fark, patentli ilaç diye satılan hap ve iksirlerin daha pahalı ve daha zararlı olmasıydı.

** ABD'de 1903'te çıkan bir yasa, özel demiryollarında yolculuk ve nakliye ücretlerine herhangi bir indirim yapılması durumunda indirimi yapan de-

siyaset makinesi patronunun* kuklasıydı, kölesiydi. Valiyle yüce mahkemenin yargıcı da öyle... Ayrıca bu üçü kendilerine verilen pasolarla trende bedava yolculuk ederdi. O siyasi makinenin sahibi olan besili kapitalistse sadece onun değil, hem o makinenin patronunun, hem de pasoları veren demiryolunun sahibiydi.

İşin özü, cennet yerine kendimi ticari zihniyetin çorak topraklarında bulmuştum. İş hayatı dışında adamlarda ahmaklıktan başka bir şey göremiyordum. Temiz, asil ve canlı olan hiçbir şey yoktu onlarda. Canlıydılar ama çürüyor, kokuşuyorlardı. Gördüğüm şeyse canavarca bir bencillik ve kalpsizlik, iğrenç, açgözlü ve iş bitirici bir maddiyatçılıktı."

Ernest onlara kendilerini anlattı, yaşadığı hayal kırıklığı üzerine konuştu. Entelektüel açıdan onu sıkıyor, ahlaki ve manevi açıdan hasta ediyorlardı. Bu yüzden de kapitalistlerin tersine temiz, asil ve canlı olan devrimcilerin arasına dönmekten çok memnundu.

"Şimdi de," dedi, "izin verirseniz biraz da devrimden bahsedeyim."

İtiraf etmeliyim, bu feci eleştiri, önceleri onlara pek dokunmadı. Etrafımdakilerin yüzlerine bakıyor ve

---

miryoluyla indirimden yararlanan yolcuyu ağır para cezasına çarptırıyordu. Yasanın amacı, bütün demiryolu şirketlerinin eşit rekabet koşullarına tabi olmasıydı. (ç.n.)

* MS 1912 gibi geç bir tarihte bile insanların çoğu verdikleri oylarla ülkelerini yönettikleri inancına bağlı kalmaya devam etmiştir. Ülkeyi esas yönetense *siyasi makine* adı verilen şeydir. Önceleri bu siyasi makinelerin patronları, onların istediği yasaları çıkarmak için büyük kapitalistlerden fahiş paralar almış ancak kısa süre içinde kapitalistler bu makinelere sahip olup onları kendi adına çalıştırmanın daha ucuza geleceğini anlamışlardır. [*Political machine:* ABD'de seçimlik kamu birimlerinde iktidara gelmek için disiplinli şekilde ve bir önderin liderliği altında çalışan, seçilince de kayırmacılık yaparak iktidarın mevki, nüfuz, rüşvet gibi nimetlerini kendi aralarında paylaşan yozlaşmış siyasi organizasyonlara verilen isim. (ç.n.)]

Ernest'in suçlamaları onlara değmiyormuşçasına, kendilerinden memnun bir halde durduklarını görüyordum. Bana şöyle söylediğini hatırladım: "Maneviyatları konusundaki hiçbir suçlama onları sarsmaz." Yine de Ernest'in cüretkâr sözleri Bayan Brentwood'u etkilemiş gibiydi. Canı sıkılmış ve endişeli görünüyordu.

Ernest devrim ordusunu tanımlamakla söze başlayıp gücünü gösteren rakamları (çeşitli ülkelerde aldıkları oyları) vermeye başladıkça katılımcılar huzursuzlandı. Kaygıları yüzlerine yansımaya başlamıştı. Dudaklarını sıktıklarını fark ettim. Sonunda sıra savaş ilanına geldi. Ernest, ABD'deki 1,5 milyon sosyalisti diğer ülkelerdeki 23,5 milyonla birleştiren uluslararası sosyalist örgütlenmeyi anlattı.

"25 milyon kişilik bu devrim ordusu," dedi, "egemen sınıfların durup bir düşünmesini sağlayacaktır. Bu ordunun savaş narası şudur: 'Aman yok! Sahip olduğunuz her şeyi istiyoruz. Elinizdeki her şeyi almadan muradımıza ermeyiz. İktidarın dizginlerine ve insanoğlunun kaderine biz hâkim olmak istiyoruz. Bakın şu ellerimize. Ne kadar güçlüler. Hükümetlerinizi, saraylarınızı, sürdüğünüz sefaları sizden alacağız. İşte o günden itibaren tarladaki köylü gibi, şehirdeki aç kalmış kavruk çırak gibi ekmeğinizi kazanmak için siz de çalışacaksınız. Bakın şu ellerimize. Ne kadar da güçlüler!'"

Bunları söylerken o görkemli omuzlarından gelen iki koca kolunu uzatmış, nalbant elleriyle kartalın pençeleri gibi havayı avuçluyordu. Orada dimdik duran şey, ellerini uzatıp kendisini dinleyenleri ezip parçalayacakmış duygusu verecek kadar ortama hükmeden emekçi sınıfın ruhuydu. Dinleyicilerin, belli etmemeye

çalışmakla birlikte devrimin, karşılarındaki bu somut, potansiyel ve tehditkâr halinden ürktüklerini anlamıştım. Özellikle kadınlar titriyor, yüzlerindeki korku görülebiliyordu. Erkekler pek belli etmiyordu. Zengin sınıfın aktif kesimiydiler, boş gezen, aylaklık yapan insanlar değillerdi, savaşçı ruhluydular. Gırtlaklarının derinlerinden alçaktan bir gurlama sesi çıktı, havada bir süre asılı kaldı ve sonra kesildi. Hırlamanın öncüsüydü bu ve o akşam o sesi birçok kez duyacaktım. İnsanın içindeki vahşi yaratığın işaretiydi o ses, en ilkel ihtirasların doğrudan ifadesiydi. Üstelik böyle bir ses çıkardıklarının farkında bile değillerdi. Sürünün gurlamasıydı bu, hep beraber gurluyorlardı ve yaptıklarının bilincinde değillerdi. O anda yüzlerindeki sertliği, gözlerinde çakan savaş parıltılarını görünce dünyanın efendisi konumlarının ellerinden sökülüp alınmasına kolayca razı olmayacaklarını anladım.

Ernest saldırısına devam ediyordu. ABD'de 1,5 milyon sosyalistin olmasını, kapitalist sınıfın ülkeyi kötü yönetmesine bağlıyordu. Mağara adamının iktisadi koşullarını anlatarak herhangi bir araç ve makineye sahip olmadıklarını ve ellerinde doğal üretken güç olarak sadece kendilerinin bulunduğunu vurguladı. Sonra makinelerin ve toplumsal organizasyonun gelişimini anlatarak uygar insanın üretim gücünün vahşi insanınkinden bin kat fazla olduğu günümüze kadar geldi.

"Bugün beş kişi," dedi, "bin kişilik ekmek üretebilir. Tek başına bir kişi, 250 kişilik pamuklu, 300 kişilik yünlü giysi, bin kişilik çizme ve ayakkabı yapabilir. Bundan çıkarılacak sonuç, becerikli bir yönetim altında çağdaş insanın mağara adamına göre çok daha iyi

bir durumda olacağıdır. Peki, öyle midir? Bakalım. Bugün ABD'de 15 milyon kişi yoksulluk sınırı* altında yaşamaktadır. Yoksulluk tanımıyla, kişinin çalışma yeterliliğini sağlayabileceği asgari gıda ve barınma koşulunu yerine getirememesi anlaşılmalıdır. Sizin o sözde iş hukukunuza rağmen bugün ABD'de üç milyon çocuk işçi vardır.** 12 yıl içinde bu sayı ikiye katlanacaktır. Bu arada yeri gelmişken siz toplum önderlerine bir sorayım, neden 1910 nüfus sayımı sonuçlarını açıklamadınız? Sizin yerinize ben cevap vereyim: Korkuyorsunuz. Sırf o sefalet rakamları bile devrimi hızlandırabilir çünkü.

İthamlarıma devam ediyorum. Eğer çağdaş insanın üretim gücü mağara adamının bin katıysa o halde neden bugün ABD'de uygun bir şekilde barınıp karnını yeterince doyuramayan 15 milyon kişi var? Ve neden bugün ABD'de üç milyon çocuk işçi var? Gerçek bir ithamda bulunacağım: Kapitalist sınıf doğru yönetememektedir. Çağdaş insanın mağara adamının bin katı üretim gücüne sahip olmasına rağmen ondan çok daha büyük bir sefalet içinde yaşadığı göz önünde tutulursa, kapitalist sınıfın kötü yönettiğinden, yani efendilerim, bizzat sizin bencilce ve canice bir kötü yönetim sergilediğinizden başka bir sonuca varmak olası değildir. Bu nedenle bu akşam burada bana, sınıfınızın ABD'deki 1,5 milyon devrimciye verebileceğinden daha iyi bir cevap veremezsiniz. Veremezsiniz. Buyurun, bekliyorum. Hatta daha da ileri gidiyor ve sözlerimi bitirince bana hiçbir cevap vermeyeceğinizi söylüyorum. Başka

---

* 1906 yılında yayınladığı *Yoksulluk* adlı kitabında Robert Hunter, o tarihte ABD'de on milyon kişinin yoksulluk sınırı altında yaşadığını belirtmiştir.

** ABD 1900 nüfus sayımında (sonuçları kamuoyuna açıklanan son nüfus sayımıdır) çocuk işçilerin sayısı 1.752.187 idi.

şeyler hakkında bol bol konuşacaksınız ama o meseleye gelince diliniz bağlanacak.

Yönetimde başarılı olamadınız. Uygarlığı mezbahaya çevirdiniz. Kör ve doymak bilmez kişilersiniz siz. Meclislerinizde ayağa fırlar (bugün de aynı şeyi yaptınız) ve çocuklarla bebeler çalışmazsa o kârları elde edemeyeceğinizi utanmazca ilan edersiniz. Bunu ben söylemiyorum. Tutanaklar söylüyor. Tatlı idealler ve hoş bir maneviyatla vicdanınızın sesini susturdunuz. İktidarınız ve sahip olduklarınızla şiştiniz, başarınızdan sarhoş oldunuz. Ama artık bize karşı, işçi arılar o şişkin varlıklarına son vermek için üzerlerine atılınca kovanda toplaşan asalak arılardan fazla umudunuz yok. Toplumu yönetemediniz ve yönetim sizden alınacak. 1,5 milyon emekçi, sınıfın kalan kısmıyla birleşip yönetimin sizden alınacağını söylüyor. Devrim işte budur efendiler. Gücünüz yeterse durdurun."

Kayda değer bir süre daha Ernest'in sesi salonda çınlamaya devam etti. Sonra gırtlaklardan gelen o ses gürüldedi ve bir düzine adam ayağa fırlayarak bağıra çağıra Albay Van Gilbert'tan söz istedi. Bayan Brentwood'un omuzlarının kasıla kasıla sarsıldığı dikkatimi çekti ve bir an ona çok kızdım çünkü Ernest'e güldüğünü sandım. Ama sonra fark ettim ki gülmüyor, histeri nöbeti geçiriyordu. Ortalık karışınca bu delifişeği sevgili Bilgi Âşıkları Kulübü'nün karşısına çıkarmakla nasıl bir hata yaptığını anlamış, dehşete düşmüştü.

Albay Van Gilbert, öfkeden gerilmiş suratlarıyla ayağa fırlayıp söz isteyen bir düzine adamı görmedi bile. Kızgınlıktan onun da yüzünün şekli değişmişti. O da ayağa fırlamış ellerini kollarını sallıyordu; bir

süre anlamsız sesler dışında bir şey çıkmadı ağzından. Sonra diline hâkim oldu ama ne söyledikleri yüz bin dolarlık bir avukatın sözleriydi, ne de söylemi her zamanki gibi belagatli...

"Safsata üstüne safsata," diye bağırdı. "Hayatımda hiç şu bir saat boyunca duyduğum kadar mugalata duymadım. Ve delikanlı söylemem gerekir ki bize yeni bir şey anlatmadınız. Siz daha doğmadan ben üniversitede bunları öğrenmiştim. Neredeyse iki yüzyıl önce Jean Jacques Rousseau ifade etmiştir sizin bu sosyalist teorinizi. Doğaya dönüş, hadi canım! Mülkün gerçek sahibine iadesiymiş! Bunun saçmalığını biyolojimiz öğretir bize. Yarım yamalak bilgi sahibi olanların cehaletinin çok tehlikeli bir şey olduğu söylenir; ne kadar da doğruymuş. Bu akşam çılgın teorilerinizle bunu bize gösterdiniz. Safsata üstüne safsata! Hayatımda safsatadan bu kadar tiksindiğim olmamıştır. Ham genellemeleriniz ve çocukça mantığınız!"

Büyük bir kibirle parmaklarını şaklatarak yerine gitti. Kadınlardan onaylayıcı çığlıklar yükseliyor erkeklerdense söylenenleri teyit eden boğuk sesler geliyordu. Bağıra çağıra ayağa fırlayanların yarısı hep bir ağızdan konuşmaya başladılar. Tarifsiz bir karmaşa hüküm sürüyordu. Bayan Pertonwaithe'in salonu daha önce böyle bir gösteriye tanık olmamıştır. Sanayinin serinkanlı kaptanları, toplumun efendileri işte bunlardı, smokinleri içinde hırlayan, homurdanan şu yabanilerdi. Ernest'in cüzdanlarına uzattığı elde 1,5 milyon devrimcinin elini görmüşler ve gerçekten sarsılmışlardı.

Oysa Ernest kendini kaybetmemişti. Albay Van Gilbert yerine oturmadan Ernest ayağa kalktı.

"Teker teker gelin!" diye kükredi onlara.

Koca ciğerlerinden yükselen ses insan fırtınasını bastırdı. Egemen kişiliğiyle sessizliği sağladı.

Yumuşakça, "Teker teker," diye tekrarladı. "Albay Van Gilbert'a cevap vereyim. Sonra hepiniz konuşursunuz ama unutmayın, teker teker. Hep beraber oynayamayız, futbol sahası değil burası."

"Size gelince," diye Albay'a döndü, "söylediğim hiçbir şeye cevap vermediniz. Sadece benim zihni kapasitemle ilgili bazı hararetli iddialar ortaya attınız. Böyle şeyler mesleğinizde işe yarayabilir ama benimle bu şekilde konuşamazsınız. Ben karşınıza geçip ücretimi artırmanızı veya çalıştığım makineden beni korumanızı sağlamak için şapkası elde yalvaran işçi değilim. Benim karşımdaysanız gerçekleri dogmatik bir tarzda ele alamazsınız. Bunu ücretli kölelerinize saklayın. Onlar size cevap vermeye cesaret edemezler çünkü onların ekmeği ve hayatı sizin elinizdedir.

Daha ben doğmadan üniversitede öğrendiğinizi söylediğiniz doğaya dönüşe gelince, izin verirseniz o günden bu yana hiçbir şey öğrenemediğinizi ileri süreceğim. Diferansiyel hesabıyla Kutsal Kitap arasında ne kadar ilişki varsa sosyalizmle doğanın durumunun da ancak o kadar ilişkisi vardır. Mensup bulunduğunuz sınıfın iş hayatı dışında kalın kafalı olduğunu söyledim. Ve siz bayım, benim bu sözümün mükemmel bir örneğisiniz."

Yüz bin dolarlık avukatının bu şekilde paylanması, Bayan Brentwood'a fazla gelmişti. Histeri nöbeti iyice şiddetlendi ve kâh ağlayarak kâh gülerek kendisine yardım edenlerce salondan çıkartıldı. Çok da iyi olmuştu çünkü daha kötüsü geliyordu.

Konuşmasını durduran hareket sona erince "Bunu ben söylemiyorum," diye devam etti Ernest. "Sizin kendi yetkilileriniz oybirliğiyle sizi kalın kafalı konumuna sokuyor. Kendi paranızla tuttuğunuz bilgi tedarikçileri bile size yanıldığınızı söyleyecektir. En uysal sosyoloji asistanınıza gidip Rousseau'nun doğaya dönüş teorisiyle sosyalizm kuramı arasındaki farkı sorun; en büyük ve en ortodoks burjuva ekonomi politikçilere, sosyologlara sorun; bu konu üzerine sizin desteğinizle yazılmış ders kitaplarına bakın; tek birinde bile doğaya dönüş fikriyle sosyalizm arasında pozitif ilişki bulunduğu cevabını alamazsınız. Tersine hepsi oybirliği içinde ve kesin olarak doğaya dönüşle sosyalizmin birbirine taban tabana zıt olduğu cevabını vereceklerdir. Söylediğim gibi bunu ben söylemiyorum. Kalın kafalılığınız, size ait olan ama asla okumadığınız o kitaplarda tescil edilmiştir. Ve kalın kafalılık konusunda kendi sınıfınızın numunesinden başka bir şey değilsiniz.

Siz kanunları ve iş dünyasını iyi bilirsiniz Albay. Şirketlere nasıl hizmet edeceğinizi, yasaları eğip bükerek kâr paylarını nasıl artıracağınızı iyi bilirsiniz. Çok güzel. Bundan sakın vazgeçmeyin. Ne adamsınız... Çok iyi bir avukatsınız ama zavallı bir tarihçi olduğunuz gibi sosyoloji konusunda da bir şey bildiğiniz yok. Ayrıca biyolojiniz, Plinius'un zamanında kalmış."

Albay Van Gilbert sandalyesinde azap içinde kıvranıyordu. Salona tam bir sessizlik egemendi. Herkes ağzı açık oturuyordu, felç geçirmiş gibiydiler diyebilirim. Koca Albay Van Gilbert'e böylesine korkutucu bir muamele görülmüş şey değildi; kimse aklından bile geçiremezdi. Mahkemede ayağa kalktığında yar-

gıçları bile karşısında tir tir titreten o koca Albay Van Gilbert... Ernest ise düşmanına aman vermiyordu.

"Elbette size bunun için kusur buluyor değilim. Herkesin yaptığı bir iş vardır. Siz kendi işinize bakın ben de kendiminkine. Siz uzmanlaşmış birisiniz. Konu kanun bilgisiyse, yasalardan sıyrılmanın en iyi yoluysa veya hırsız şirketler lehine yeni yasalar çıkartmaksa ben ancak sizin ayağınızın altındaki toz olabilirim. Ama konu sosyolojiyse, yani benim işimse, bu kez siz ancak benim ayağımdaki toz olabilirsiniz. Bunu sakın unutmayın. Bir de şunu unutmayın ki sizin yasalarınız bütünüyle ıvır zıvırdır ve bunun dışında sizin elinizden bir şey gelmez. Dolayısıyla dogmatik iddialarınız ve tarihsel ve sosyolojik meseleler üzerine aceleci genellemeleriniz, harcadığınız nefese değmez."

Ernest bir an durup düşünceli bir şekilde ona baktı ve yüzünün kararmış, öfkeyle kasılmış halini, hızlı nefeslerle inip kalkan göğsünü, zarif beyaz ellerinin sinirle açılıp kapandığını gördü.

"Ama görünüşe göre harcayacak nefesiniz var. Öyleyse ben de size bunu kullanmanız için bir şans tanıyacağım. Sizin sınıfınızı itham ettim. Bu suçlamamın yanlış olduğunu gösterin bana. Çağdaş insanın sefaletini anlattım size. ABD'deki üç milyon köle çocuktan ve şirketlerin onlarsız kâr edemeyeceklerinden bahsettim, yetersiz beslenen, kötü giyinen ve uygun barınma imkânlarına sahip olmayan 15 milyon insanı anlattım. Toplumsal organizasyon ve makine kullanımıyla birlikte çağdaş insanın üretim gücünün mağara adamının bin katına çıktığına işaret ettim. Sonra da bu iki olgudan hareketle kapitalist sınıfın kötü bir yönetim sergilediği dışında hiçbir sonuca

ulaşılamayacağını belirttim. Benim ithamım budur. Buna özel olarak ve ayrıntısıyla cevap vermenizi istedim. Hayır, aslında daha da fazlasını yaptım. Sizin bana cevap veremeyeceğiniz öngörüsünde bulundum. Benim bu öngörümü boşa çıkarmak, artık sizin nefesinize kalmış. Konuşmamı safsata olarak değerlendirdiniz. Safsatayı gösterin bana Albay Van Gilbert. Benim ve 1,5 milyon yoldaşımın sınıfınıza ve size yönelttiği suçlamaya cevap verin."

Albay Van Gilbert, toplantının yöneticisi olduğunu, bağırıp çağıran diğerlerine de söz vermesi gerektiğini tamamen unutmuştu. Ayaktaydı, kollarını açmış, belagati, kendini kontrolü falan boş vermişti; Ernest'in gençliğine, demagogluğuna sayıp döktü, emekçi sınıfa atıp tuttu, işe yaramaz ve değersiz olduklarını söyledi.

Ernest, "Tanıdığım en anlaşılması zor avukat sizsiniz," diyerek bu tirada cevaba başladı. "Yaşımın söylediklerimle hiç ilgisi yok. Emekçi sınıfın değersizliğinin de ilgisi yok. Ben kapitalist sınıfı yanlış yönetimle itham ediyorum. Buna cevap vermediniz. Cevap vermeye çalışmadınız da. Neden? Cevabınız mı yok? Bu topluluğun başı sizsiniz. Benim dışımda herkes cevap için ağzınızın içine bakıyor. Sizin ağzınızın içine bakıyorlar çünkü kendi cevapları yok. Bana gelince daha önce de söylediğim gibi sadece cevap veremeyeceğinizi değil, cevap vermeye kalkışmayacağınızı da biliyorum."

Albay, "Bu kadarı da fazla artık!" diye bağırdı. "Hakaret ediyorsunuz!"

Ernest büyük bir ciddiyetle, "Asıl sizin bu tutumunuz fazla," dedi. "Fikir, hakaret kabul edilemez. Hakaret, doğası gereği çok duygusal bir şeydir.

Toplayın kendinizi. Kapitalist sınıfın toplumu kötü yönettiğine dair fikrime fikirle cevap verin."

Albay Van Gilbert ses çıkarmadı. Suratını astı, yontulmamış biriyle muhatap olmak istemeyen birinin kibirli ifadesi yerleşti yüzüne.

Ernest, "Canınızı sıkmayın," dedi. "Sınıfınızın hiçbir üyesinin bu ithama henüz bir cevap verememiş olmasıyla teselli bulabilirsiniz" diyerek konuşmak isteyen diğerlerine döndü. "Şimdi de sıra sizde. Buyurun, başlayın bakalım. Ama sakın unutmayın burada Albay Van Gilbert'ın veremediği cevabı bekliyorum."

O tartışmada söylenenleri tamı tamına yazmam imkânsız. Üç saat gibi kısa bir zamanda o kadar çok laf konuşulabileceğini akıl edemezdim. Harikaydı. Karşısındakiler heyecanlandıkça Ernest onları daha da azdırıyordu. Sonra da ansiklopedik bilgisinden yararlanarak bir lafla kılıcını batırıyor, ettikleri sözlerin anlamsızlığını ortaya koyuyor ve havalarını indiriyordu. Mantıksızlığa düştükleri noktaları açıklıyordu: İleri sürülen öncül ile vardığı sonuç arasında herhangi bir bağlantı yoktu; ettiği lafta çarpıtılmış bir tümdengelimci akıl yürütme vardı; ortaya sahte bir öncül atmıştı, sahteliği de büyük bir kurnazlıkla kanıtlanmak istenen sonucun içine gizlendiğinden belliydi. Şu söz yanlıştı, bu laf sadece bir varsayımdı, öteki söylenen ise ders kitaplarında yer alan kesin gerçeklere bile ters düşen bir iddiaydı.

Böylece sürüp gitti. Kimi zaman kılıcının yerine eline sopasını alıp sağa sola savurarak karşısına çıkan düşünceleri ezip geçiyordu. Hep olguları, gerçekleri duymak istiyor, teorileri tartışmayı reddediyordu. Öne sürdüğü olgularla karşısındakileri Waterloo'dan beter ediyor-

du.* Emekçi sınıfa saldırıldığı anda cevabını yapıştırıyordu. "Tencere dibin kara, seninki benden kara. Eliniz kirli suçlamasına böyle bir cevap verilemez." Hepsine şöyle diyordu: "Neden sınıfınızın kötü bir yönetim sergilediği ithamına cevap veremiyorsunuz? Bir sürü ilgisiz şeyden ve bunlarla ilgili daha başka bir sürü şeyden bahsettiniz ama istediğim cevabı bir türlü vermediniz. Acaba verilecek cevabınız yok da ondan mı?"

Tartışmaların sonunda Bay Wickson konuştu. Soğukkanlılığını koruyan tek kişi oydu ve Ernest diğerlerinden esirgediği bir saygı gösterdi ona.

Bay Wickson, ağır ve düşünceli bir halde, "Bir cevap vermek şart değil," dedi. "Tartışmaları büyük bir şaşkınlık ve hoşnutsuzlukla izledim. Beyefendiler, sınıfımın mensupları, midemi bulandırdınız. Aptal okul çocukları gibi davrandınız, aşina olmadığınız bir ahlakı ve sokak politikacısının gürültüsünü taşıdınız bu tartışmaya. Karşınızdaki sizden daha üstündü ve çok daha mahir manevralar yaptı. Bol bol çene çaldınız ama yaptığınız tek şey vızıltı çıkarmaktı. Ayının etrafındaki sivrisinekler gibi vızıldayıp durdunuz. Beyler, ayı işte orada (Ernest'i işaret etti) ve sizin vızıltılarınız onun sadece kulaklarını gıdıklayabildi.

Oysa inanın bana, durum çok ciddi. Bu akşam ayı, bizi parçalamak için pençelerini uzatmıştır. ABD'de 1,5 milyon devrimci olduğunu söylemiştir. Bu bir gerçek. Niyetlerinin devleti, saraylarımızı ve iktidarın

---

* Fransız imparatoru Napoléon ile İngiliz-Hollanda ve Prusya ordusu arasında yapılan 1815 tarihli savaşta Napoleon üst üste saldırılarda bulundu. İngiliz-Hollanda ordusu bu çatışmaları kaybetti ama düzenini yitirmedi. Sonunda Prusyalıların da devreye girmesiyle Waterloo köyü yakınlarındaki tayin edici çarpışmada Wellington komutasındaki müttefikler, Fransızlara karşı ezici bir zafer kazandı. (ç.n.)

tüm nimetlerini elimizden almak olduğunu söylemiştir. Bu da gerçek. Toplumumuza bir değişim, büyük bir değişim gelecektir ama bunun, ayının istediği değişim olması zorunlu değildir. Ayı, bizi ezeceğini söylemiştir. Ya biz ayıyı ezersek?"

Gırtlaklardan gelen o gurlama tekrar yükseldi ve adamlar başlarını sallayarak söylenenlerin kesinlikle arkasında olduklarını gösterdiler. Yüzleri gerilmişti. Savaşçıydı onlar, bu belliydi.

Bay Wickson, soğukkanlı ve hiç de heyecanlı olmayan bir sesle, "Ancak ayıyı vızıldayarak ezemeyiz," dedi. "Ayıyı avlayacağız. Ayıya sözle cevap yetiştirmeye kalkmayacağız. Cevabımızı kurşunla vereceğiz. İktidar bizim. Bunu kimse reddedemez. İktidarımız sayesinde iktidarda kalacağız."

Aniden Ernest'e döndü. Dramatik bir andı.

"O halde işte cevabımız. Sizinle boşu boşuna çene çalmayacağız. Göklere çıkardığınız o güçlü ellerinizi saraylarımıza ve iktidarımızın nimetlerine uzatırsanız güç ne demekmiş göstereceğiz size. Cevabımız, bombaların ve şarapnellerin gümbürtüsüyle, mitralyözlerin tarrakasıyla verilecektir.* Siz devrimcileri ökçelerimizle ezecek, ayaklarımızın altında çiğneyeceğiz. Dünya bizimdir. Biz o dünyanın efendileriyiz ve hep böyle kalacaktır. Emekçilerse tarihin başlangıcından beri tozun içindedirler. Ben tarihi doğru okurum. Ben ve bizimkilerle bizim ardımızdan gelecek olanlar iktidarda kaldığı sürece emekçiler tozun içinde kalmaya

---

* Bu düşüncenin aslını görmek için, insanları sevmediği açıkça ilan ve teyit edilmiş Ambrose Bierce adlı yazarın *Şeytanın Sözlüğü* (MS 1906) adlı kitabına bakalım: "*Şarapnel, isim. Amerikan sosyalizminin, taleplerine karşılık olarak gelecekte alması muhtemel cevaplardan biri.*"

devam edeceklerdir. İşte aradığınız söz. Sözcüklerin kralı: İktidar. Tanrı değil, Servet Hırsı değil, İktidar. Diliniz iyice alışana kadar söyleyin. İktidar."

Ernest sakince, "Ben cevabımı aldım," dedi. "Verilebilecek tek cevap da buydu. İktidar. Emekçi sınıf olarak istediğimiz şey budur. Farkındayız, yaşadığımız tecrübelerden dolayı gayet iyi biliyoruz ki hak, adalet, insanlık çağrıları size ulaşmıyor. Kalpleriniz, yoksulların kafalarını ezen ökçeleriniz kadar taşlaşmış sizin. İktidarı bu yüzden istiyoruz. Seçim günü oy sandığının gücüyle iktidarınızı elinizden alacağız ve..."

Bay Wickson, "Peki ya seçimde çoğunluğu, hatta ezici çoğunluğu sağladınız," diye lafını keserek sordu: "ve varsayalım ki sandıkta kazanmanıza rağmen iktidarı size devretmedik. Ne olacak?" diye sordu.

Ernest, "Bunu da düşündük," diye cevapladı. "Biz de cevabımızı size kurşunla vereceğiz. İktidar kelimesini sözcüklerin kralı ilan ettiniz. Çok güzel. Gerçekten de öyle. Sandıkta ezici zaferi kazandığımız gün, anayasaya uygun olarak barışçıl biçimde elimize geçen iktidarı bize devretmeyi reddederseniz ne yapacağımızı mı soruyorsunuz... Diyebilirim ki cevabımızı aynı gün vereceğiz: Cevabımız, bombaların ve şarapnellerin sesiyle, mitralyözlerin tarrakasıyla verilecektir.

Bizden kaçamazsınız. Tarihi doğru okuduğunuz doğru. Tarihin başlangıcından beri emekçilerin tozun içinde yaşadıkları doğru. Siz ve sizinkilerle sizin ardınızdan gelenler iktidara sahip oldukça emekçilerin her zaman toz toprak içinde kalacakları da doğru. Size katılıyorum. Söylediklerinizin hepsi doğru. Belirleyici olan şey iktidardır ve hep öyle olmuştur. Bu bir sınıf mücadelesidir. Sizin sınıfınız feodal asiller sınıfını yerin-

den ettiği gibi şimdi de benim sınıfım olan emekçiler tarafından yıkılacaktır. Biyolojiyi ve sosyolojiyi de tarih kadar doğru okursanız benim kaçınılmaz olarak tanımladığım bu sonu da görürsünüz. Bir yıl, on yıl veya bin yıl geçebilir ama sınıfınız kesin olarak yıkılacaktır. Ve zorla yıkılacaktır. Biz emekçiler zihnimizde iyice yer edene kadar bunu sürekli tekrarlayacağız. İktidar. Ne muhteşem bir kelime."

Bilgi Âşıkları'yla geçirdiğimiz akşam böyle sona erdi.

VI

İlk İşaretler

Yaşanacakların ilk işaretlerinin peş peşe gelmesi, hemen hemen bu döneme rastlar. Ernest babama, evde sosyalistlerle işçi liderlerini ağırlama ve sosyalistlerin toplantılarına katılma politikası hakkındaki endişelerini dile getirmiş, babam da onun bu kaygılarına gülüp geçmişti. Bense işçi sınıfı liderleri ve düşünürleriyle bu temaslarımdan çok şey öğreniyordum. Perdenin diğer tarafını görmeye başlamıştım. Gördüğüm diğerkâmlıktan ve yüksek idealizmden çok memnun olmuş, önümde açılan o engin sosyalizmin felsefesi ve bilimsel literatürü karşısında afallamıştım. Hızla öğreniyordum ama meğer içinde bulunduğumuz konumun yarattığı tehlikeleri görecek kadar hızlı öğrenmiyormuşum.

Birtakım uyarılar vardı ama hiç aldırmadım. Örneğin bizim üniversite şehrimizde müthiş bir sosyal iktidara sahip olan Bayan Pertonwaithe ile Bayan Wickson'dan, benim, işgüzar ve başkalarının işlerine burnunu sokma gibi zararlı bir tutkusu olan, haddini

aşan ve kendine fazla güvenen bir kadın olduğum lafları sızıyordu etrafa. Halbuki ben, Jackson'ın kolu davasını soruşturarak oynadığım role baktığımda, doğal olmayan hiçbir şey görmüyordum. Toplumda bu kadar söz sahibi iki kişinin ettiği bu lafların etkisini fazlasıyla hafife almışım.

Evet, kimi tanıdıkların benimle aralarına belli bir mesafe koydukları dikkatimi çekmişti ama bunu Ernest'le evlenme niyetime çevremin hoş bakmamasına yormuştum. Fazla zaman geçmeden Ernest bana, bunun kendiliğinden bir tutum olmadığını ve arkasında örgütlü bir tavrın ipuçlarını gizlediğini açıkça ifade etti. "Sınıf düşmanını koruyorsun," dedi. "Hatta korumakla da kalmıyor, ona aşkını ve kendini veriyorsun. Sınıfına ihanettir bu. Cezasını görmeden bundan kurtulabileceğini sanma."

Bunun hemen öncesinde bir öğlen babam eve gelmişti. Ernest'le birlikteydik ve ikimiz de babamın yüzünün asık olduğunu fark etmiştik. Felsefi bir sinirdi bu. Nadiren sinirlenir ve kendinin ancak kontrollü bir kızgınlık yaşamasına izin verirdi. Buna da uyarıcı kızgınlık derdi. Odaya girdiğinde böyle bir uyarıcı kızgınlık hali içinde olduğunu görebiliyorduk.

"Ne diyeceksiniz bakalım?" dedi, "Wilcox'la yemekteydik."

Pörsümüş kafasının içi en son 1870'lerde güncellenmiş, o tarihten bu yana yenilenmemiş genellemelerle dolu olan Wilcox, üniversitenin emeklilik yaşı gelmiş başkanıydı.

"Beni davet etti," diye devam etti, "hatta adam gönderip çağırttı."

Bir süre durdu. Biz bekliyorduk.

"Vay be, ince ince yaptı, kabul ediyorum. Ama beni ihtar etti. Beni! O yaşlı fosil!"

Ernest, "Hangi konuda ihtar edildiğinizi bileceğime bahse girerim," dedi.

Babam, "Üç hakkın var," diye güldü.

"İlk hakkımda tahmin ederim. Hatta tahmin bile değil, akıl yürütme yoluyla bilirim. Özel hayatınız nedeniyle uyarıldınız."

"Aynen öyle!" diye bağırdı babam, "nereden bildin?"

"Bunun olacağını biliyordum ve sizi önceden uyarmıştım."

Babam bir süre düşündükten sonra, "Evet, uyarmıştın," dedi. "Ama böyle bir şey olabileceğine hiç ihtimal vermemiştim. Neyse, kitabımda ileri süreceğim savı kat be kat sağlamlaştırmaktan öte anlam taşımayan bir olay yaşamış oldum."

Ernest, "Ben dahil sosyalistleri ve radikalleri evinizde kabul etmeyi sürdürürseniz başınıza geleceklerin yanında solda sıfır kalacaktır bu," dedi.

"Yaşlı Wilcox da aynı şeyi söyledi. Ve buna benzer bir sürü hoş görülemeyecek, mesnetsiz şeyler! Benim tavrımın çok tatsız olduğunu, bana kesinlikle fayda sağlamayacağını, üniversitenin gelenekleri ve politikasıyla uyum içinde olmadığını söyledi. Buna benzer bir sürü üstü kapalı şeyler söyledi. Uğraştım ama tam olarak ne demek istediğini ayrıntısıyla ağzından alamadım. Çok üstüne vardım, çok sıkıştırdım ama tek yapabildiği sürekli aynı lafları tekrarlamak ve bir bilim adamı olarak kendisinin ve bütün dünyanın bana ne büyük bir değer verdiğini söyleyip durmak oldu. Hiç

de hoşuna gitmeyen bir görevmiş bu. Hoşlanmadığına ben de tanığım."

Ernest, "Kendi özgür iradesiyle yapmamıştır," dedi. "İnsan her zaman prangasını* şükranla taşımaz."

"Doğru. En azından bu duyguyu edindim. Ayrıca üniversitenin bu yıl, devletin verebileceğinden çok daha fazla paraya ihtiyacı olduğunu, bu paranın da ancak zenginlerden gelebileceğini, onlarınsa üniversitenin aşırı heyecanlara kapılmadan sadece bilginin peşinde koşmak gibi yüksek bir idealden ayrılıp başka yönlere sapmasından hiç de hoşnutluk duymayacak kişiler olduğunu söyledi. Benim özel hayatımın üniversitenin ideallerinden sapmakla ne ilgisi olduğu konusunda sıkıştırınca da araştırma yapıp dinlenmem için tam maaşla iki yıl Avrupa'ya gitmemi önerdi. Elbette bu koşullar altında bu teklifi kabul edemezdim."

Ernest büyük bir ciddiyetle, "Kabul etseydiniz çok daha iyi olurdu," dedi.

Babam, "Ama bu rüşvet," diye itiraz edince, Ernest başıyla onayladı.

"Ayrıca herifçioğlu, kızımın senin gibi kötü şöhretli biriyle birlikte çokça ortalıkta göründüğüne dair dedikodu yapıldığını, bununsa üniversitenin ahengi ve itibarı açısından pek uygun kaçmadığını söyledi. Elbette kişi olarak hiçbir itirazı olamazmış ama ortalıkta bir sürü laf ediliyormuş ve ben söylemek istediğini anlarmışım."

Ernest bir süre bu anlatılanları kafasında evirip çevirdikten sonra çok ciddi ve karanlık öfke taşıyan bir ifadeyle şöyle dedi:

---

* Bir zamanlar Afrikalı köleler ve azılı suçlular prangalarla ve ayak bilekleriyle el bileklerini birbirine bağlayan zincirlerle kelepçeleniyordu. İnsanlığın Kardeşliği çağı başlayıncaya kadar pranga kullanımdan kalkmamıştır.

"Bunun ardında üniversitenin ideallerinden fazlası var. Birileri Başkan Wilcox'a baskı yapıyor."

Babam, "Öyle mi düşünüyorsun?" diye sorarken yüzünde korkudan ziyade bu yorum ilgisini çekmiş gibi bir ifade vardı.

Ernest, "Keşke zihnimde belli belirsiz oluşmaya başlayan düşünceleri size aktarmanın bir yolu olsaydı," dedi. "Dünya tarihinde toplumların şimdiki kadar korkunç bir akış içinde olduğu görülmemiştir. Sınai sistemimizdeki hızlı değişimler dinsel, siyasi ve sosyal yapılarımızda yine aynı hızda değişimlere neden oluyor. En ince dokularına kadar toplumun yapısında gözle görülmesi mümkün olmayan korkutucu bir devrim meydana geliyor. İnsan bunu ancak belli belirsiz sezebilir. Değişim bugün, şu anda sürüyor. İnsan gelen şeylerin sinsice yaklaştığını hissedebiliyor; çok büyük, sınırları çok belirsiz ve çok korkunç. Bu gelenin nasıl billurlaşacağını düşünmekten artık beynim yoruldu. Geçen akşam Wickson'ın konuşmasını duydunuz. Onun sözlerinin ardında da aynı isimsiz ve şekilsiz şeyi hissetmiştim. Olacaklara dair üst düzey bir farkındalıkla konuşmuştu."

Babam, "Yani diyorsun ki..." diye başladı ama devamını getirmedi.

"Diyorum ki devasa ve tehlikeli bir şeyin gölgesi şimdiden memleketin üzerine düştü bile. İsterseniz buna oligarşinin gölgesi deyin. Yapabileceğim en yakın tanım bu. Nasıl bir şey olduğunu tahayyül etmek bile istemiyorum.* Size söylemek istediğimse

---

* Everhard gibi gelmekte olanın nasıl bir şey olduğunu tahayyül edemeyenler kadar, ondan önce bile, kısa süreliğine de olsa o gölgeyi görebilenler vardı. John C. Calhoun şöyle diyordu: "*Devlet içinde halktan da büyük*

şu: Tehlikedesiniz. Beni iyice korkutan bir tehlike bu çünkü çapını ölçemiyorum. Beni dinleyin ve önerilen tatili kabul edin."

Babam, "Ama korkakça bir tavır olur bu," diye itiraz etti.

"Hiç de olmaz. Siz artık yaşlandınız. Dünyada yapmanız gereken şeyi yaptınız ve eserinizi verdiniz. Şimdi bu savaşı gençlere ve güçlülere bırakın. Biz gençlerin daha yapması gerekenler var. Gelen her neyse, Avis onu benimle beraber karşılayacak ve cephede sizi temsil edecek."

Babam, "Ama bana zarar veremezler," diye karşı çıktı. "Çok şükür onlara ihtiyacım yok. Ah, ekonomik olarak üniversiteye bağımlı olan bir profesöre nasıl korkunç bir ceza verebilirler, seni temin ederim, biliyorum. Ama benim onlara ihtiyacım yok. Sırf maaş için profesörlük yapmıyorum. Elimden alabilecekleri tek şey maaşım. O olmasa da kendi gelirimle gayet rahat bir şekilde geçinirim."

"Anlamıyorsunuz. Korktuğum başımıza gelirse servetinizi de maaşınız kadar kolayca elinizden alabilirler."

Babam birkaç dakika sessizce durup derin derin düşündü. Yüzünde karar çizgilerinin oluştuğunu görebiliyordum. Sonunda konuştu.

---

bir güç yükseliyor. Farklı ve güçlü çıkar gruplarından oluşan, tek bir kitle meydana getirecek şekilde işbirliğine giden ve bankalardaki para fazlasının yapıştırıcı gücüyle bir arada duran bir güç." Büyük hümanist Abraham Lincoln da öldürülmeden hemen önce şöyle demişti: "*Cesaretimi kıran ve ülkemin güvenliğini düşününce titrememe neden olan bir krizin yakın gelecekte yaşanacağını öngörüyorum... Şimdi şirketler göklere çıkarılıyor. Sonra yüksek mevkilerdeki* rüşvet ve yozlaşma *gelecek. Ülkedeki mali iktidar, insanların önyargılarına hitap ederek servetler birkaç elde toplanana ve Cumhuriyet yok edilene kadar egemenliğini genişletmeye çalışacak."*

"Gitmeyeceğim." Biraz durdu. "Kitabımı yazmaya devam edeceğim.* Bence yanılıyorsun ama doğru da tahmin etmiş olsan, silahım neredeyse ben de orada olacağım."

Ernest, "Peki öyle olsun," dedi. "Siz de Piskopos Morehouse'la aynı yolda, çöküşe doğru yürüyorsunuz. Yolun sonuna gelemeden ikiniz de birer proleter olacaksınız."

Konuşma Piskopos'a kayınca Ernest'e onunla ne yaptığını anlattırdık.

"Ona yaptırdığım cehennem ziyaretlerinden çok muzdarip oldu. Bizim fabrika işçilerinden birkaçının evine götürüp sanayi makinesinin kenara attığı insan müsveddelerini gösterdim ona. Hikâyelerini dinledi. San Francisco'nun yoksul gecekondu mahallelerine götürdüm. Sarhoşluğun, fuhuşun ve suçun, insanın ahlaksızlığından daha derin nedenleri de olabileceğini gördü. Çok rahatsız oldu. Daha da kötüsü, kontrolden çıktı. Her şeye fazla ahlaki yaklaşan biri. Gördükleri fazlasıyla dokundu ona. Pratik kafalı değil. Kültürlü insanlar arasında misyonerlik çalışması hayalleri ve her türlü ahlaki hezeyanlar içinde havalarda dolaşıyor. İsa'nın ruhunu yeniden canlandırmanın ve toplumun efendilerine onun mesajını iletmenin zorunlu görevi olduğunu hissediyor. Çok gerildi. Er ya da

---

* *Ekonomi ve Eğitim* başlıklı bu kitap aynı yıl yayınlandı. Günümüze üç nüshası ulaşmıştır. Bu nüshalardan ikisi Ardis'te, diğeri Asgard'da bulunmaktadır. Kitapta, müesses nizamı kalıcı hale getiren etkenlerden biri olarak üniversitelerle devlet okullarındaki kapitalist eğitim en ince ayrıntısına kadar işlenmektedir. Öğrencilerin zihinlerinde sadece kapitalist rejime taraftar fikirler oluşmasını sağlayan ve bu rejime karşıt, onu rahatsız eden fikirleri dışlayan eğitim sistemi bütünsel olarak mantıklı ve yıkıcı bir eleştiriye tabi tutulmaktadır. Büyük ilgiyle karşılanan kitap, Oligarşi tarafından, yarattığı heyecana uygun bir güçle yasaklanmış ve ortadan kaldırılmıştır.

geç asabı bozulacak, sonra da büyük bir çöküş yaşayacak. O zaman nasıl olacak, tahmin bile edemiyorum. Saf ve asil bir ruhu var ama çok kırılgan. Beni aşıyor. Ayaklarının yere basmasını sağlayamıyorum. Havalarda dolaşırken hızla kendi Getsemani'sine* yaklaşıyor. Tabii sonra da sıra çarmıha gelecek. Bu yüce ruh, çarmıha doğru gidiyor."

"Ya sen?" diye sordum. Yüzümdeki tebessümün altında aşkım nedeniyle hissettiğim kaygının ciddiyeti vardı.

"Ben gitmiyorum," diye gülerek cevapladı. "Beni infaz edebilirler, katledebilirler ama asla çarmıha geremezler. Dünyaya sağlam kazık çaktım ben, duyarlılıklarım o kadar aşırı değildir."

"Peki neden Piskopos'un çarmıha doğru gitmesini sağlıyorsun? Buna senin yol açtığını reddetmeyeceksin, değil mi?"

"Milyonlar eziyet ve sefalet içindeyken huzurlu bir ruhu neden kendi huzuru içinde bırakacakmışım?"

"O zaman babamın bu tatili kabul etmesini neden öneriyorsun?"

Bunun da cevabı, "Çünkü benim saf ve asil bir ruhum yok," oldu. "Çünkü somut, duyarsız ve bencilim ben. Çünkü seni seviyorum ve Rut gibi, senin halkın benim halkımdır.** Piskopos'un bir kızı yok. Ayrıca ne kadar küçük ve yetersiz olursa olsun, onun o ağıtları devrim için faydalı olacak ki devrimin en ufak faydaya bile ihtiyacı var."

---

* İsa ve havarilerinin sıkça ziyaret ettikleri Kudüs yakınındaki bahçe. Yahuda, İsa'yı Romalı askerlere bu bahçede yakalatmıştır. (ç.n.)

** Kutsal Kitaba göre başka bir kavimden olan Rut, bir İsrailliyle evlenmişti. Kocası ölünce Rut görülmemiş bir sadakatle kendi kavmini bırakıp İsrailli kaynanasına ve İsrail'in tanrısına bağlandı. (ç.n.)

Ernest'in söylediklerini kabul edemiyordum. Piskopos Morehouse'un asil kişiliğini iyi biliyor ve onun doğruluk için yükselen sesinin küçük ve yetersiz bir çığlıktan öte anlam taşımamasına akıl erdiremiyordum. Tabii, henüz hayatın acı gerçeklerini Ernest kadar net göremiyordum. Oysa olayların kısa süre içinde açıkça göstereceği gibi Piskopos'un yüce ruhunun ne kadar boş olduğunu rahatlıkla görmüştü.

O günden kısa zaman sonra Ernest güzel bir haber olarak hükümetten aldığı teklifi söyledi. Onu Amerikan İşçileri Emek Temsilcisi olarak atamak istiyorlarmış. Çok sevindim. Maaşı gayet iyi olacak, evliliğimizi güvence altına alacaktı. Hem de Ernest'e gayet uygun bir işti. Ernest'e yönelik kıskanç gururumla, sunulan atamayı Ernest'in yeteneklerinin kabulü olarak coşkuyla selamlamıştım.

Sonra göz kırptığını fark ettim. Bana gülüyordu.

"Geri çevirmeyeceksin, değil mi?" derken sesim titriyordu.

"Bu rüşvet," dedi. "Bunun arkasında Wickson'ın, onun da arkasında daha büyüklerin eli var. Eski bir numara bu, en az sınıf mücadelesi kadar eski: Emek ordusunun liderlerini, işçilerden çalmak. Zavallı ihanete uğramış emekçiler! Liderlerinin kaçı geçmişte benzer yollarla aralarından çekilip alındılar. Bir generali satın almak, onunla ve ordusuyla savaşmaktan çok daha ucuzdur. Hatırlıyorum da... neyse, isim vermeyeyim. Zaten o mesele canımı çok sıkmıştı. Sevgilim, ben emekçilerin liderlerinden biriyim. Onları satamam. Sadece zavallı yaşlı babamın ve ölümüne çalışmasının hatırası bile beni bundan alıkoyar."

Gözleri yaşlarla doldu, koca, güçlü kahramanım benim... Babasının, çocuklarına ekmek götürebilmek için çirkin yalanlar söyleyip küçük hırsızlıklar yapmak zorunda kalmasını asla unutamıyordu.

Bir keresinde bana, "Babam iyi bir adamdı," demişti. "İyi bir ruhu vardı ama hayatın acımasızlığı karşısında çarpıklaşmış, sakat kalmış, körelmişti. Asıl şeytan olan efendileri tarafından harap bir canavar haline getirilmişti. Senin baban gibi onun da bugün yaşıyor olması gerekirdi. Sağlam bir yaradılışı vardı. Ama kendini işe verdi ve ölene kadar da çalıştı. Kâr için çalıştırıldı. Bunu bir düşün, kâr için. Ona hayat veren kanı, parazit ve boş gezenin boş kalfası zengin sınıfın, yani onun efendilerinin, yani asıl şeytanların akşam yemeğinde içilen şaraba, mücevherle işlenmiş süs eşyalarına veya buna benzer ıvır zıvıra dönüştü."

VII

*Piskoposun Görümü**

"Piskopos elden gidiyor," yazmıştı Ernest bana. "Tam anlamıyla havalandı. Sefil dünyamızı rayına oturtmaya bu akşam başlayacakmış. Mesajını bu akşam verecek, bana böyle söyledi. Onu bir türlü vazgeçiremedim. Bu akşam I.P.H.** toplantısının başkanlığını yapıyor ve söyleyeceklerini açılış konuşmasında söyleyecek.

Onu dinlemeye sen de gelir misin? Aslına bakarsan yapacakları hiçbir işe yaramayacak. İçin ezilecek, canın sıkılacak. Bütün bunları Piskopos da yaşayacak. Ama senin için tam ibretlik bir akşam olur. Sevgilim, biliyorsun beni sevdiğin için ne kadar gururluyum. Benim değerimi tam olarak anla isterim.

---

* Kutsal Kitap'ta Yahudi Saul, ilk Hıristiyanlara çok eziyet ediyordu. Bir gün Şam'a giderken bir görüm yaşadı ve çarmıhta can vermiş olan İsa'yı karşısında gördü. İsa, Saul'dan kendisine eziyet etmemesini istedi. Etkilenen Saul Hıristiyanlığa döndü ve Pavlus adıyla bu dinin en ulu kişileri arasına girdi. (ç.n.)

** Bu harflerin simgelediği derneğin ismi hakkında herhangi bir ipucuna rastlanmamıştır.

Küçücük bir kusurum bile varsa onu telafi etmek isterim. Düşüncelerimin doğru ve haklı olduğunu bilesin isterim. Fikirlerim katıdır. Piskopos'unki gibi asil bir ruhun bile hiçbir şey yapamaması, bu katılığın ne kadar zorunlu olduğunu gösterecek sana. Bu gece gel. Hüzünlü bir olaya tanık olacaksın ama bunun seni bana daha da yaklaştıracağını hissediyorum."

I.P.H., o akşamki toplantısını San Francisco'da* yapıyordu. Toplantı, halkın manevi duygularının zayıflığı konusunu ele almak ve buna bir çözüm bulmak için düzenlenmişti. Piskopos Morehouse toplantıya başkanlık ediyordu. Kürsüye çıkıp yerine oturduğunda çok asabiydi. Ne kadar gergin olduğunu görebiliyordum. Yanında Piskopos Dickinson, California Üniversitesi ahlak bölümü başkanı H.H. Jones, büyük yardım kampanyaları örgütleyen W.W. Hurd, en az onun kadar büyük bir hayırsever olan Philip Ward ve daha az tanınmış başka önde gelen hayırseverler vardı. Piskopos Morehouse ayağa kalktı ve birden söze başladı:

"Arabamla sokaklarda dolaşıyordum. Vakit geceydi. Arada pencereden dışarı bakıyordum. Sonra bir anda gözlerim açıldı ve her şeyi olduğu gibi görmeye başladım. Önce o berbat manzarayı görmemek için ellerimle gözlerimi kapadım ama sonra karanlığın içinde aklıma bir soru takıldı: Ne yapmalı? Ne yapmalı? Bir süre sonra aynı soru başka bir biçimde geldi: İsa Efendimiz aynı durumda ne yapardı? Ve bu soruyla

---

* Vapurla Berkeley'den San Francisco'ya geçmek, ancak birkaç dakika sürmekteydi. Körfezin etrafındaki kasabalar, tek bir yerleşim yeri oluşturacak şekilde birbiriyle bağlantılıydı.

beraber etrafımı parlak bir ışık doldurdu. Saul'un Şam'a giderken gördüğü gibi, yapmam gereken şeyi gün gibi apaçık gördüm.

Arabayı durdurup indim ve birkaç dakikalık sohbetten sonra iki sokak kadınını benimle birlikte arabaya binmeye ikna ettim. İsa Efendimiz haklı idiyse bu iki bahtsız kadın benim bacılarımdı ve arınmak için tek umutları benim ilgi ve merhametimdi.

San Francisco'nun en güzel yerlerinden birinde yaşıyorum. Yüz bin dolarlık bir evde oturuyorum. Mobilyalarım, kitaplarım ve sanat eserlerim çok daha fazla eder. Evim büyük bir konaktır. Daha doğrusu, içinde bir sürü hizmetkârın olduğu bir saraydır. Sarayların ne işe yaradığını hiç bilememişim. İçinde oturmaya yarar sanıyordum. Ama artık biliyorum. İki sokak kadınını sarayıma aldım, artık benimle birlikte yaşayacaklar. Sarayımın bütün odalarını onlar gibi bacılarla doldurmayı umuyorum."

Dinleyiciler huzursuzlanmıştı, kürsüde oturanların yüzleriyse şaşkınlık ve dehşet içindeydi. Bu noktada Piskopos Dickinson suratında bir tiksinti ifadesiyle kürsüden inerek salonu terk etti. Piskopos Morehouse tüm bunlardan habersiz, gözleri kendi görümüyle dolu vaziyette devam etti:

"Bacılarım, kardeşlerim, bu hareketimde tüm sorunlarımın çözümünü buldum. Arabalar ne işe yarar bilmezdim ama artık biliyorum. Zayıfları, hastaları ve yaşlıları taşımaya, arını iffetini yitirmişleri onurlandırmaya yarıyor.

Saraylar ne işe yarar bilmezdim ama şimdi onları kullanmanın bir yolunu buldum. Kilise'nin sarayları da düşkünlerin hastanesi, bakımevi olmalıdır."

Uzunca bir ara verdi. Kafasındaki düşüncelerin kendisini ele geçirdiği açıkça belliydi ve onları en iyi şekilde ifade etmek için didiniyordu.

"Sevgili kardeşlerim, size din ve ahlak dersi vermek haddim değildir. Başkalarına yardım edemeyecek kadar uzun süredir günah ve riya içinde yaşıyorum. Ama bu bacılarım konusunda yaptıklarım, daha iyi bir yol bulmanın zor olmadığını gösterdi bana. İsa'ya ve onun öğretisine inananlar için insanla insan arasında merhamet dışında herhangi bir ilişki olamaz. Sadece sevgi günahtan üstün, ölümden güçlüdür. Bu yüzden aranızdaki varlıklılara söylüyorum ki benim yaptığımı yapmak, sizin görevinizdir. Durumu müsait olan herkes evine bir hırsız alıp ona kardeşi gibi muamele etse, bahtsız bir kadını alıp ona bacısı gibi davransa San Francisco'nun ne polislere, ne de yargıçlara ihtiyacı kalır. Hapishaneler hastaneye dönüştürülür, suç ve suçlu yok olup gider.

Ancak sadece paramızı değil, kendimizi de feda etmeliyiz. İsa Efendimiz gibi yapmalıyız. Günümüzde Kilise'nin mesajı budur. Efendimiz'in öğretilerinden uzaklaştık. Kendi yaşadığımız bolluk içinde kendimizi tükettik. Efendimiz'e değil, kendi servetlerimize taptık. Her şeyi anlatan bir şiir getirdim. Size okumalıyım. Günahkâr olmasına rağmen her şeyi apaçık gören biri tarafından yazılmış.* Şiir, sadece Katolik Kilisesi'ne yönelik bir saldırı olarak görülmesin. Efendimiz'in yolundan sapıp kendisini onun kuzularından ayıran bütün kiliselerin şaşaasına, debdebesine yönelik bir saldırıdır. Şöyle:

---

* Oscar Wilde, Hıristiyanlık Çağı'nın on dokuzuncu asrının dil üstatlarındandır.

Gümüş borazanların sesi dolduruyor Kubbeyi;
Diz çökmüş yere huşu içinde cemaat
Taşıyor boyunlarında cümle insanat
Büyük Tanrıymış gibi Romalı Kutsal Efendiyi

Giymiş köpükten ak cüppeyi, rahipler gibi;
Sarınmış krallar kadar fiyakalı al giysilere,
Başında üç katlı altın taç yükseliyor göklere,
İhtişamda, şaşaada Papa geçmiş evini.

Kalbim süzüldü geriye, O'na, nafile yılları hep
geçerek,
Dolaşıyordu ıssız deniz kıyısında amaçsızca
Arıyordu, nafile, sığınacak bir yer:
"Tilkilerin ini, kuşların yuvası var,
Oysa ben, sadece ben, hep yürümeliyim
yorulsam da,
Ayaklarım yaralı, gözyaşıyla tuzlanan şarabı içerek."

Dinleyiciler tedirgin olmuştu ama tepkisizce oturuyorlardı. Piskopos Morehouse bunu fark etmemişti. Aynen devam ediyordu.

"Aranızdaki zenginlere söylüyorum ve tüm diğer varlıklılara, Efendimiz'in kuzularını amansızca eziyorsunuz. Kalpleriniz kaskatı olmuş sizin. Kulaklarınızı her taraftan yükselen feryatlara kapatmışsınız, acı ve keder dolu sesleri duymuyorsunuz ama bir gün duyan olur. Ve size diyorum ki..."

H.H. Jones ile Philip Ward yerlerinden kalkmışlardı, tam bu sözler sırasında gelip Piskopos'u kürsüden indirdiler. Dinleyiciler şaşkınlıktan nefeslerini tutmuşlardı.

Sokağa çıktıklarında Ernest vahşi bir kahkaha patlattı. Gülüşü sinirimi bozdu. Bastırmaya çalıştığım gözyaşlarım içimden patlamak üzereydi.

"İşte mesajını verdi," diye bağırdı Ernest. "Hassas Piskopos'un içinde gizlenmiş merhamet ve insanlık dışarı taşınca o ana kadar onu çok seven cemaat, deli olduğuna karar verdi! Kürsüden nasıl da alelacele indirdiklerini görmedin mi? Cehennem zebanileri çok sevinmiştir bu gösteriye."

"Yine de Piskopos'un bugün yaptıklarının ve söylediklerinin etkisi büyük olur," dedim.

"Öyle mi dersin?" dedi, alayla.

"Belli bir heyecan yaratacaktır," diye ısrar ettim. "Konuşurken gazetecilerin deli gibi not aldıklarını görmedin mi?"

"Yarınki gazetelerde o notların tek bir satırı bile yer almayacaktır."

"İnanmıyorum," diye bağırdım.

"Bekle ve gör. Tek bir satır, dile getirdiği tek bir düşünce olmayacak basında. Basın ha? Bastıran, örtbas edenlerdir onlar!"

"Ya o muhabirler? Gördüm onları."

"Piskopos'un söylediği tek kelime bile matbaa yüzü göremeyecek. Editörleri unutuyorsun. Uyguladıkları yayın politikası nedeniyle maaş veriyorlar onlara. Politikaları ise müesses nizama hayati tehdit içeren hiçbir şeyin yayınlanmaması. Piskopos'un söyledikleri, müesses din ve ahlak anlayışına şiddetli bir saldırıdır. Aykırılıktır, sapkınlıktır. Sapkınlığa daha fazla sapmasın diye alelacele kürsüden indirdiler onu. Gazeteler bu sapkın görüşleri sessizlikle, kayıtsız kalarak tasfiye edeceklerdir. Amerikan basını... Pöh! Kapitalist sınıfın

sırtından geçinen bir parazittir. Görevi kamuoyunu şekillendirerek düzene hizmet etmektir. Bunu da gayet güzel yapar.

Dur bak bir kehanette bulunayım. Yarınki gazeteler sadece Piskopos'un rahatsız olduğunu, uzun süredir çok çalıştığı için dün akşam ruhen yıkıldığını yazacak. Aradan birkaç gün geçtikten sonra asabının bozulduğunu, çok yorulduğunu ve bu yüzden ona müteşekkir olan cemaati tarafından istirahata gönderildiğini yazacaklar. Sonra da birkaç şey olabilir: Ya Piskopos gittiği yolun yanlış olduğunu anlayıp iyileşmiş olarak dönecek ve bir daha görüm falan yaşamayacak ya da bu deliliğinde ısrar edecek. O zaman gazetelerde çok nazik bir dille yazılmış olsa da onun delirdiği haberlerini görmeyi bekleyebilirsin. Sonra da görümlerini duvarları yumuşak malzemeyle kaplanmış hücresinde anlatsın diye akıl hastanesine kapatacaklardır onu."

"Yok artık, bu kadar da olmaz!" diye bağırdım.

"Toplumun gözünde gerçekten de deliliktir bu," diye cevapladı. "Kafayı sıyırmadan, delirmeden, düşmüş kadınlarla hırsızları evine alıp kim kardeş kardeş yaşar? Evet, İsa iki hırsızın arasında çarmıha gerilmiştir ama bu başka bir şey. Delilik nedir ki? Birinin kabul etmediği fikirlere sahip başka birinin zihinsel süreçleri, ona göre hep yanlıştır. Yani o insanın zihni yanlış çalışır. Yanlış çalışan zihinle delilik arasındaki çizgi nedir? Aklı başında birinin, başkalarının vardığı makul sonuçlarla temelden ters düşmesi, çok anlaşılabilir bir şey değil.

Gazetede bunun çok güzel bir örneği var. Mary McKenna, Market Sokağı'nın güneyinde oturuyor.

Yoksul fakat dürüst bir kadın. Aynı zamanda çok da vatansever. Fakat Amerikan bayrağı ve bayrağın simgelediği koruma duygusu konusunda hatalı fikirleri var. Başına şöyle bir şey gelmiş. Kocası bir kaza geçirip üç ay hastanede yatmış. Kadın da çamaşırcılık yapmasına rağmen kirasını zamanında ödeyememiş. Dün kadını evden çıkartmışlar. Ama kadın bayrak çekip bayrağın koruması altında olduğunu, onu sokağa atamayacaklarını ilan etmiş. Ne olmuş peki? Tutuklanıp akli maluliyet şüphesiyle hastaneye sevk edilmiş. Uzmanlar kadını muayene etmiş ve şüphe haklı bulunmuş. Kadın Napa Akıl Hastanesine yatırılmış."

"Ama bu çok mantıksız. Bir kitabın edebi tarzı konusunda herkesten farklı düşünüyorum diyelim. Bunun için beni akıl hastanesine mi kapatacaklar?"

"İtirazın doğru. Ama bu tür bir görüş ayrılığı topluma tehdit oluşturmaz. İşte fark burada. Mary McKenna'nın ve Piskopos'un farklılıklarıysa toplum için büyük tehlike demek. Bütün fakirler Amerikan bayrağına sığınıp kira ödemeyi reddederse ne olur? Mülk sahipliği kavramı altüst olur, kirayla geçinenler perişan olur. Piskopos'un görüşleri de en az bu kadar tehlikeli. O halde kapat akıl hastanesine."

Ben kabul edemiyordum.

"Bekle ve gör," dedi Ernest. Ben de bekledim.

Ertesi sabah bütün gazeteleri topladım. Şimdilik Ernest haklıydı. Piskopos Morehouse'un söylediği tek bir laf bile gazetelerde yoktu. Sadece bir iki gazetede bahsedilmişti kendisinden, onda da aşırı yorulduğu yazılmıştı. Ondan sonraki konuşmacıların bütün o basmakalıp laflarıysa uzun uzadıya yayınlanmıştı.

Birkaç gün sonra aşırı çalışmanın getirdiği yorgunluğu atmak için Piskopos'un bir süre istirahata çekileceği konusunda kısa bir haber yer aldı gazetelerde. Şimdilik fena değildi, en azından akıl hastalığı veya ruhsal çöküş denmemişti. Piskopos'un kaderinin, Ernest'in söylediği gibi, Getsamani'den geçip çarmıhta sona erebileceği hiç aklıma yatmıyordu.

VIII

Makine Kırıcılar

Babamın, "Kâr-Zarar Yemeği" olarak adlandırdığı yemek, Ernest'in sosyalistler adına Kongre seçimlerine katılmasından hemen öncesine rastlar. Ernest buna Makine Kırıcıların yemeği dedi. Aslında yemek işadamlarına verilmişti, küçük işadamlarına tabii ki. Toplam varlıkları birkaç yüz bin doları geçen bir şirketi olan var mıydı aralarında, şüpheliydim. Tam anlamıyla orta sınıf girişimcilerin temsilcileriydiler.

Birkaç dükkân sahibi büyükçe bir bakkaliye olan Silverberg'li Owen (Owen & Company) oradaydı. Bakkaliye alışverişimizi ondan yapardık. Büyük bir ecza deposu olan Kowart&Washburn'un iki ortağı ile Contra Costa'da büyük bir granit madeninin sahibi Bay Asmunsen de yemekteydi. Onlara benzer adamlar, küçük fabrikaların, orta boy işletmelerin ve ufak şirketlerin sahipleri ve ortakları, yani kısacası küçük kapitalistler vardı o akşam.

Zeki bakışlı, ilginç adamlardı, çok yalın ve net konuşuyorlardı. Hepsinin ortak şikâyet konusu büyük

şirketler ve tröstlerdi. Amentüleri, "Tröstleri Parçala" idi. Karşılaştıkları bütün sıkıntı ve güçlükler tröstlerden geliyordu, hepsinin tröstler hakkında benzer acılı hikâyeleri vardı. Demiryolu ve telgraf gibi tröstlerin mülkiyetinin devletin elinde olmasını, büyük servetleri yok edecek şekilde kademelendirilmiş aşırı gelir vergisi konulmasını savunuyorlardı. Yerel düzeydeki sorunların çözümü için de kamuya su, gaz, telefon hizmeti sağlayan kurumlarla tramvayların mülkiyetinin yerel yönetimlerde olmasını istiyorlardı.

Bay Asmunsen'in taşocağı sahibi olarak başındaki sıkıntıları anlatması özellikle çok ilginçti. Büyük San Francisco depreminden sonra oluşan devasa iş hacmine rağmen taşocağından hiç kâr edemediğini itiraf etti. San Francisco altı yıldır süren bir yeniden inşa faaliyeti içindeydi ve kendisinin iş hacmi dörde, hatta sekize katlanmıştı ama durumu önceki halinden iyi değildi.

"Demiryolu şirketi benim işimi benden iyi biliyor. Kuruşu kuruşuna işletme maliyetlerimden, kontratlarımın koşullarından bile haberdar. Bunları nasıl biliyor, ancak tahmin edebiliyorum. İşçilerim arasında casusları var herhalde. Ayrıca kontrat imzaladığım şirketlerden de bilgi alıyor olmalı. Şimdi bakın, koşulları lehime olan ve güzel kâr edebileceğim büyük bir kontrat imzaladığımda taşocağından pazara navlun ücreti bir anda tam da kontrattaki koşullara uygun bir rakama çıkıveriyor. Hiçbir açıklama da yapmıyorlar. Sonuçta kârımı demiryolu alıyor. Bu koşullar altında hiçbir zaman adamları navlun ücretlerini gözden geçirmeye ikna edemiyorum. Öte yandan herhangi bir kaza olduysa, işletme maliyetleri arttıysa veya daha az kârlı kontratlar imzaladıysam, navlun ücretini indirmeye her zaman hazırlar. Sonuç?

Az veya çok, ne kadar kâr edersem edeyim, demiryolu şirketi hep benim kârıma el koyuyor."

Ernest onun sözünü keserek, "Demek ki kabaca, taşocağının sahibi demiryolu olsa, siz de müdür olarak onların yanında çalışsanız kazanacağınız ücret kadar bir kârınız oluyordur," dedi.

"Aynen öyle," diye cevapladı Bay Asmunsen. "Fazla olmadı, geçenlerde on senelik kayıtlarıma baktım. On yıldır taşocağından elde ettiğim kazanç, bir müdürün maaşından fazla değil. Demiryolu taşocağını alıp orayı yöneteyim diye beni çalıştırabilirmiş pekâlâ."

Ernest gülerek, "Ama bir farkla," dedi, "o zaman şimdiye kadar sizin üstlendiğiniz tüm riski bu sefer onlar üstlenmiş olurdu."

"Çok doğru," diye hüzünle onayladı Bay Asmunsen.

Herkesin içindekileri dökmesini isteyen Ernest sağa sola sorular yöneltti. Bay Owen'la başladı.

"Altı ay önce burada, Berkeley'de de bir dükkân açtınız."

"Evet."

"Dikkat ettim de o günden bu güne üç küçük bakkal iflas etti. Bunun sebebi siz misiniz?"

Bay Owen halinden memnun bir gülümsemeyle onayladı. "Bizim karşımızda hiç şansları yoktu."

"Neden?"

"Bizim sermayemiz daha büyük. İşletme ne kadar büyükse israf o kadar az, verimlilik o kadar yüksektir."

"Ve sizin dükkânınız üç küçük bakkalın kârını yutuyor. Anlıyorum. Peki, söyler misiniz, o üç bakkalın sahiplerine ne oldu?"

"Biri bizim nakliye arabalarımızdan birini sürüyor. Diğerlerine ne oldu bilmiyorum."

Ernest hızla Bay Kowalt'a döndü.

"İndirimli satışlarla* büyük iş yaptınız. Batırdığınız küçük eczanelerin sahiplerine ne olduğundan haberiniz var mı?"

"Biri, Bay Haasfurther şimdi bizim reçete departmanının başında."

"Tabii siz de onların kârını yuttunuz."

"Tabii. Zaten bunun için çalışıyoruz."

"Ya siz?" Ernest bu kez hızla Bay Asmunsen'e dönmüştü. "Demiryolu sizin kârınızı yuttuğu için onlara kızgındınız."

Bay Asmunsen başıyla onayladı.

"Ya ötekiler?"

Cevap çıkmadı.

Ernest ısrarcıydı. "Ya ötekiler?"

Bay Asmunsen kısaca ve biraz da tersleyerek, "Kâr böyle edilir," dedi.

"O zaman iş oyunu, başkasının üzerinden kâr etmek ve başkasının sizin üzerinizden kâr etmesini engellemektir. Öyle mi?"

Bay Asmunsen'in bir cevap vermesi için Ernest'in birkaç kez soruyu tekrarlaması gerekti. Cevap da şuydu:

"Evet, öyle. Başkasının da kâr etmesine bir diyeceğimiz yok yeter ki fahiş kâr olmasın."

"Fahiş derken büyük kâr demek istiyorsunuz. Ama siz kendiniz için büyük kâra itiraz etmiyorsunuz... Öyle mi?"

---

* Satış fiyatında yapılan indirimdir. Maliyet fiyatından, hatta kimi zaman daha da düşük fiyattan satış yapılır. Büyük bir şirket, küçük şirkete göre indirimli satışları daha uzun süre sürdürüp onu batırabilir. Rekabette çok kullanılan bir yöntemdi.

Bay Asmunsen bu zaafı sevimli bir şekilde kabul etti. Ernest tarafından sorguya çekilme sırası şimdi de vaktiyle büyük bir mandırası olan Bay Calvin'e gelmişti.

Ernest ona, "Bir süre önce siz de Süt Tröstü'ne karşı mücadele ediyordunuz," dedi. "Şimdilerde Çiftçi Partisi'nde* çalışıyorsunuz. Ne oldu?"

"Daha mücadelem bitmiş sayılmaz," diye cevap verdi Bay Calvin. Kavgaya hazır görünüyordu. "Tröstle, mümkün olan tek cephede, siyaset cephesinde savaşmayı sürdürüyorum. Bakın anlatayım. Birkaç yıl öncesine kadar biz mandıracıların her şeyi vardı."

Ernest, "Ama aranızda çekişip duruyordunuz," diye araya girdi.

"Öyle. Zaten bizim kârlarımızı aşağı çeken şey de buydu. Bir araya gelip örgütlenmeye çalışırdık ama bağımsız davranan mandıralar hep bu birliği bozardı. Sonra Süt Tröstü ortaya çıktı."

Ernest, "Standard Oil'in** sermaye fazlasıyla desteklediği tröst," dedi.

"Evet ama o zamanlar biz bunu bilmiyorduk. Tröstün görevlileri bize kulüp mantığıyla yaklaştılar. Önerdikleri şey, 'Aramıza katılıp semirin ya da dışarıda kalıp açlıktan ölün' idi. Çoğumuz katıldık. Katılmayanlarsa açlıktan öldü. Evet, yararı oldu... ama sadece ilk zamanlarda. Sütün fiyatı kiloda bir sent

---

* Giderek zayıflayarak yok olma aşamasına gelen çiftçiler sınıfını siyasi bir parti olarak örgütlemek için o dönemlerde çok girişimlerde bulunulmuştur. Partinin amacı sert ve etkili yasalar çıkartılmasını sağlayarak tröstleri ve büyük şirketleri yok etmek olacaktı. Ancak bu çabalar herhangi bir sonuca ulaşmamıştır.

** İlk büyük ve başarılı tröst. Öteki tröstlerden neredeyse bir kuşak önce hayata başlamıştır.

arttı. Bu artışın çeyreği de bizim cebimize girdi. Kalan dörtte üç ise tröste gidiyordu. Sonra sütün fiyatı bir sent daha arttı ama biz bu artıştan hiç yararlanamadık. Şikâyetlerimiz, itirazlarımız hiç fayda etmedi. Denetim tröstteydi. Anladık ki biz piyonmuşuz. Sonunda cebimize giren o çeyrek senti de elimizden aldılar. Sonra tröst bizi sıkıştırmaya başladı. Ne yapabilirdik ki? Çok mücadele ettik ama sonunda işin dışında kaldık. Artık ortada mandıracı kalmamıştı, sadece Süt Tröstü vardı."

Ernest, "İyi de süt fiyatı hazır iki sent artmışken rekabet edebilirdiniz," diye muzip bir yorumda bulundu.

"Biz de öyle düşündük ve denedik." Bay Calvin bir an durdu. "Ama bizi ezdiler. Tröst bakkallara bizden ucuz süt verebiliyor, buna rağmen küçük bir kâr elde edebiliyordu. Bense zararına sattım ama onların fiyatına inemedim. Bu rekabette elli bin dolar kaybettim. Çoğumuz iflas ettik.* Sonuçta mandıracılar tamamen ortadan silindi."

"Yani Tröst kârlarınızı elinizden alınca siz de kârlarınıza tekrar kavuşmak için Tröst'ü yok edecek yasalar çıkarmak amacıyla siyasete atıldınız."

Bay Calvin'in yüzü aydınlandı. "Yaptığım konuşmalarda çiftçilere söylediğim de aynen bu. Tek cümleyle bizim amacımız budur."

Ernest, "Ama Tröst hâlâ tek tek mandıralara göre daha ucuz süt satabiliyor, öyle mi?" diye sorgusuna devam etti.

---

* İflas, rekabetçi bir iş dalında başarısız olan bir kişinin borçlarını ödemekten kurtulmasını sağlayan tuhaf bir kurumdur. Dişe diş verilen toplumsal mücadelenin vahşi koşullarının birazcık iyileşmesine faydası dokunmuştur. ["Borçlu dostu" olarak tanımlanan 1898 tarihli ABD İflas Yasası, borçlarını ödeyemez hale düşen şirketlerin alacaklılara karşı korunmasını sağlayan hükümler içeriyordu. (ç.n.)]

"Muazzam teşkilatı ve devasa sermayesinin sağladığı yepyeni makineleriyle neden satamasın ki?"

"O zaman tartışılacak hiçbir şey kalmıyor," diye cevapladı Ernest. "Daha ucuz süt satıyor ve satabilmelidir de."

Bu noktada Bay Calvin görüşlerini açıklamak için siyasi bir nutka başladı. Birkaç kişi hararetle onu destekliyor, herkesin çığlıkları tröstlerin yok edilmesi konusunda birleşiyordu.

Ernest fısıldayarak bana, "Zavallı basit adamlar," dedi. "Ne kadar ileri bakarsa baksınlar, burunlarının ucunu göremiyorlar."

Kısa süre içinde tekrar ortama dahil oldu ve her zamanki özel yöntemiyle ortamın kontrolünü eline aldı.

"Hepinizi dikkatle dinledim," diye başladı, "ve gördüm ki siz iş oyununu geleneksel biçimde oynamışsınız. Sizce hayat kârdan ibaret. Sadece kâr etmek için yaratıldığınıza ilişkin sarsılmaz bir inanç var içinizde. Ama bir aksilik oluşuyor ve siz güzel güzel kârlarınızı ederken tröst çıkagelip sizin kârlarınızı elinizden alıyor. Böylece yaradılış amacınızla çelişen bir açmaz oluşuyor ve bundan kurtulmanın tek yolunu, kârlarınızı elinizden alan şeyi yok etmek olarak görüyorsunuz.

Sizi dikkatle dinledim. Sizi özetleyen tek bir isim geliyor aklıma. O ismi söyleyeceğim. Siz makine kırıcılarsınız. Makine kırıcılar nedir, bilir misiniz? Anlatayım. 18. yüzyılda İngiltere'de kadınlar ve erkekler kendi evlerindeki el tezgâhlarında kumaş dokurlardı. Evlerdeki bu manifaktür sistemi yavaş, maliyetli ve hantal bir süreçti. Sonra emekten tasarruf eden buharlı makineler geldi. Bin el tezgâhı büyük bir fabrikada bir

araya getiriliyor, merkezi bir makine tarafından çalıştırılan bu tezgâhlar, el tezgâhlarına göre çok daha hızlı kumaş dokuyorlardı. İşbirliğini kendi içinde sağlayan fabrikanın karşısında el tezgâhının rekabeti yavaş yavaş sönüp gitti. Eskiden el tezgâhlarında çalışan kadınlar ve erkekler fabrikalara girip oradaki dokuma makinelerinde ve artık kendileri hesabına değil, kapitalist patronları için çalışmaya başladılar. Üstelik dokuma makinelerinde küçük çocuklar da çalıştılar ve erkekleri işlerinden ettiler. Erkekler için zor zamanlar gelmişti. Hayat standartları çok düştü. Açlık çektiler. Ve tüm bunların makinelerin kabahati olduğunu söyleyip makineleri kırmaya başladılar. Tabii başarılı olamadılar ve çok saçma bir iş yaptılar.

Bakın, hâlâ dersinizi alamamışsınız. İşte bir buçuk asır sonra siz de makineleri kırmaya çalışıyorsunuz. Tröst adı verilen makinenin, işi sizden çok daha etkin ve ucuz yaptığını kendiniz itiraf ediyorsunuz. Onunla bu yüzden rekabet edemiyorsunuz. Ama yine de o makineyi kırmak istiyorsunuz. Siz İngiltere'nin sersem işçilerinden daha da büyük bir sersemlik yapıyorsunuz. Ve siz rekabeti tekrar tesis etme konusunda boş boş konuşup dururken tröstler sizi yok ediyor.

Tek tek hepiniz aynı hikâyeyi anlatıyorsunuz: Rekabetin yok olup tekelleşmenin başlaması. Siz Bay Owen, burada, Berkeley'de sizin bakkaliyeniz üç küçük bakkal dükkânını batırınca rekabeti kendiniz yok etmişsiniz. Çünkü sizin yarattığınız tekel, onlardan daha etkin olmuş. Ama şimdi de başka tekellerin, tröstlerin yarattığı tekellerin baskısını hissediyor ve basıyorsunuz yaygarayı. Çünkü siz tröst değilsiniz. Bütün ABD'yi kaplayan bir bakkaliye tröstü olsaydı-

nız, tamamen başka bir şarkı söyleyecektiniz ve güfteniz "Yaşasın tröstler," olacaktı. Ama şimdi sizin küçük tekeliniz bir tröst değil ve siz de bunun yarattığı zaafın gayet farkındasınız. Sonunuzun nasıl olacağını tahmin etmeye başladınız. Kendinizin ve bakkaliye dükkânlarınızın oyunda piyondan öte bir şey olmadığını hissediyorsunuz. Güçlülerin günbegün daha da güçlendiğini, demiryolu tröstünün, petrol tröstünün, kömür tröstünün kara ellerinin kârlarınıza uzanıp şuradan bir parça, oradan bir pinçik götürdüğünü görüyor ve sonunda sizi yok edeceklerini, o küçük kârlarınızı son kuruşuna kadar elinizden alacaklarını biliyorsunuz.

Hiç de iyi bir oyuncu değilsiniz bayım. Gücünüz yetip Berkeley'de üç küçük bakkalı batırınca burnunuzu dikip verimlilikten, girişimcilikten ve atılganlıktan bahsedip batan bakkallardan ele geçirdiğiniz kârlarla karınızı Avrupa seyahatine gönderiyorsunuz. Büyük balık küçük balığı yemiş oldu. Ama şimdi daha büyük balık sizi yiyor ve siz ciyak ciyak ağlıyorsunuz. Size söylediğim her şey, bu masadaki herkes için geçerlidir. Hepiniz ciyaklıyorsunuz. Hepiniz kaybedeceğiniz bir oyunun içindesiniz ve hepiniz ciyaklıyorsunuz.

Ama demin ortaya koyduğum gibi ciyaklarken de her şeyi açıkça söylemiyorsunuz. Başkalarının kârlarını yalayıp yutmaktan çok hoşlandığınızı, bütün bu kıyameti de şimdi başkaları sizin kârlarınızı yutacak diye kopardığınızı dile getirmiyorsunuz. Elbette bunu yapmayacak kadar akıllısınız. Dilinizde hep başka şeyler var. Bay Calvin'in yaptığı gibi küçük kapitalistlerin atabileceği nutuklardan atıyorsunuz. Ne dedi Bay Calvin? İşte yakalayabildiğim birkaç cümlesi: 'Ülkemizin kuruluş ilkeleri gayet doğrudur.' 'Bu ülke-

nin yapması gereken şey, Amerika'nın ilk yöntemlerini uygulamak ve herkese fırsat özgürlüğü sağlamaktır.' 'Ulusumuzun varoluş nedeni, özgürlük ruhudur.' 'Atalarımızın ilkelerine dönelim.'

'Herkese fırsat özgürlüğü,' derken kastettiği şey başkalarının kârlarını yutmak konusunda serbest olacağınız fırsatlardır ki şimdi büyük tröstler tarafından kendisine böyle bir fırsat özgürlüğü tanınmıyor. İşin saçmalığı şurada, kendi kendinize bunları o kadar çok söyleyip duruyorsunuz ki sonunda kendiniz de inanıyorsunuz. Kendi küçük yöntemlerinizle başkalarını yağmalama fırsatı istiyor, sonra da kendinizi özgürlük istediğinize inandırıyorsunuz. Açgözlü birer para delisisiniz ama kendi cümlelerinizin sihriyle vatansever olduğunuza inanıyorsunuz. Bütün emeliniz kâr etmek, ki bu safi bencilliktir, ama siz insaniyet için acılara maruz kalmış fedakâr canlar gibi davranıyorsunuz. Bırakın şimdi bunları da burada biz bizeyken dürüst olalım, meseleyi hakkınca konuşalım."

Masada kızaran yüzler ve kızgın suratlar ama aynı zamanda saygı vardı. Güler yüzüyle insana memnuniyet verirken sert sözleriyle paramparça eden bu dobra genç, hepsini biraz da korkutmuştu. Bay Calvin, fazla gecikmeden olurunu verdi.

"Neden olmasın? Neden bu devletin kurulduğu zamana, atalarımızın yöntemlerine dönemiyoruz? Fazlasıyla doğrucusunuz Bay Everhard, acı gerçekleri dile getiriyorsunuz. Evet, burada biz bizeyken gerçekleri konuşalım. Hepimiz yüzlerimizdeki maskeleri çıkarıp Bay Everhard'ın açıkça dile getirdiği doğruları kabul edelim. Biz küçük kapitalistlerin sadece kâr peşinde koştuğumuz doğru. Tröstlerin kârlarımızı

bizden aldıkları hakikat. Kârlarımız bizde kalsın diye tröstleri yok etmeye çalıştığımız gerçek. Peki bunu neden yapamıyoruz? Neden? Soruyorum, neden?"

Ernest memnun olmuş bir ifadeyle, "İşte şimdi meselenin özüne geldik," dedi. "Biraz zor olacak ama size neden yapamadığınızı anlatayım. Biliyorsunuz, sizler küçük işletmeler konusunda eğitim gördünüz. Toplumun evrimi konusunda hiç çalışmadınız. Şu anda ekonomik evrimin geçiş aşamalarından birinin tam ortasında olmanıza rağmen bunu göremediğiniz için oluyor bu kafa karışıklığı... Neden geri dönemezsiniz? Çünkü bu mümkün değil. Suları nasıl yukarı doğru akıtamazsanız ekonomik evrim dalgasının da kat ettiği yolu geri giderek geldiği yere dönmesini sağlayamazsınız. Yeşu, güneşin Givon kasabasının üzerinde durmasını sağlamıştı ama siz onu bile geçersiniz. Siz gökteki güneşi geri geri götürürsünüz. Zamanın öğleden sabaha ilerlemesini sağlarsınız siz.

Emekten tasarruf eden makinelerin, örgütlü üretimin ve tekelin artan veriminin karşısında sizin istediğiniz, ekonomi güneşinin birkaç kuşak öncesinin zamanına dönmesi; büyük kapitalistlerin, güçlü makinelerin, demiryollarının olmadığı bir çağın; bir sürü küçük kapitalistin ekonomik anarşi içinde birbirleriyle çekiştiği bir dönemin; ilkel, müsrif, organize olmamış ve maliyetli üretimin üzerinde batması. İnanın bana, Yeşu'nun bile görevi bundan kolaydı ve üstelik Tanrı da onun yanındaydı. Ama Tanrı size yardım etmiyor. Küçük kapitalistlerin güneşi batıyor ve bir daha da hiç doğmayacak. Onun gökte durmasını sağlama gücünüz de yok. Giderek yok oluyorsunuz. Kaderiniz toplumdan silinmektir.

Evrimin buyruğudur bu. Tanrı kelamıdır. Tekelleşme, rekabetten güçlüdür. İlkel insan kayaların arasında saklanan zayıf, çelimsiz bir yaratıktı. Kardeşleriyle güçlerini birleştirip etoburlara karşı savaştı. Savaştıkları o koca hayvanlar, rekabetçiydiler. İlkel insansa güçlerini birleştiriyordu ve bu sayede bütün hayvanlara egemen oldu. O andan itibaren de gücünü giderek daha çok birleştiriyor. Yani rekabete *karşı* birleşme binlerce asırdır sürer ve onu her zaman hezimete uğratır. Kim ki rekabetçidir, yok olacaktır."

Bay Calvin lafını keserek, "İyi de tröstlerin kendileri de rekabetten doğdular," dedi.

"Çok doğru. Sonra da rekabeti yok ettiler. İşte kendi ağzınızla anlattınız mandıranızın nasıl battığını."

Akşamın ilk kahkahası masayı dolaştı. Kendisine gülenlere Bay Calvin de katıldı.

Ernest, "Şimdi de, hazır laf tröstlere gelmişken, birkaç şey üzerinde anlaşmaya varalım. Ben bazı önermelerde bulunacağım. İtirazı olan varsa söylesin. Ses çıkmazsa kabul edilmiş sayacağım. Dokuma makinesinin el tezgâhına göre daha fazla kumaşı daha ucuza dokuduğu doğrudur." Bekledi ama kimseden ses çıkmadı. "O halde dokuma makinesini kırıp daha maliyetli, hantal ve yavaş olan el tezgâhına dönmek hiç makul değildir." Başlar onayladı. "Tröst adı verilen güç birliklerinin, bin küçük işletmeden daha verimli ve ucuz üretim yaptığı doğrudur." Yine itiraz yoktu. "O halde bu verimli ve ucuz tekelleri yok etmek makul değildir."

Uzun süre kimse ses çıkaramadı. Sonra Bay Kowalt konuştu.

"Ne yapmamız gerekiyor o halde? Tröstleri yok etmek, görebildiğimiz kadarıyla onlardan kaçınmanın tek yolu."

Ernest, bir anda canlandı, ateş gibi oldu.

"Size başka bir yol göstereceğim," diye haykırdı. "Verimli ve ucuz üretim yapan o mükemmel makineleri kırmayalım. Onlara egemen olalım. Onların verimliliğinden, ucuzluğundan kâr edelim. Onları kendi yararımıza çalıştıralım. Şu anki sahiplerini başlarından atıp onlara kendimiz malik olalım. Beyler, bu sosyalizmdir; tröstlerden daha büyük bir birliktir, gezegenimizde ortaya çıkmış her şeyden çok daha büyük bir ekonomik ve sosyal güç birliğidir. Ve evrimin gidişine de uygundur. Yani kazanan taraftır. Bizimle, sosyalistlerle birlikte olun ve kazanan tarafta yer alın."

İtirazlar bu noktada geldi. Kafalar sallanıyor, mırıltılar yükseliyordu.

"O halde bugünde geçmişi yaşamayı tercih ediyorsunuz demektir," diye kahkaha attı Ernest. "Atalarınızın zamanına dönmek istiyorsunuz. O günler nasıl geçip gittiyse siz de yok olmaya yazgılısınız. Size hiç sordular mı, şimdikilerden daha da büyük tekeller ortaya çıkınca ne yapacaksınız diye... Güç birlikleri arasında güç birliği oluşturacak şekilde tekelleşme yaşanırsa, toplumsal, ekonomik ve siyasi bir tröst oluştururlarsa nasıl bir tutum takınacağınızı hiç aklınıza getirdiniz mi?"

Sonra birden Bay Calvin'e döndü.

"Söyleyin bana, doğru mu, değil mi? Eski partiler tröstlerin elinde olduğu için yeni bir parti kurmak zorunda kaldınız. Sizin çiftçi siyasetinizin karşısındaki en önemli engel, tröstler. Karşınıza çıkan her mânianın, maruz kaldığınız her darbenin, sizi yaralayan her yenilginin sebebi tröstler değil mi? Söyleyin."

Bay Calvin, huzursuz bir şekilde oturuyordu.

"Hadi söyleyin," diye ona cesaret verdi Ernest.

Bay Calvin, "Doğrudur," diye itirafta bulundu. "Oregon'da eyalet meclisinde çoğunluk sağlayıp mükemmel yasalar çıkarttık ama tröstlerin desteğiyle o mevkiye gelmiş olan vali, yasaları veto etti. Colorado'da bu kez valiyi biz seçtirdik ama bu sefer de valinin göreve başlamasına meclis izin vermedi. Federal düzeyde iki kez gelir vergisi yasasının çıkmasını sağladık ama yüksek mahkeme iki yasayı da anayasaya aykırı bularak reddetti. Mahkemeler tröstlerin elinde. Bizler, yani kamu, yargıçlarımıza yeterli maaş ödemiyoruz. Ama öyle bir zaman gelecek ki..."

Ernest onun sözünü kesti: "Tröstlerin birliği tüm yasama faaliyetine egemen olacak, hükümeti bile kendileri oluşturacak."

"Hayır, asla," diye çığlıklar yükseldi etraftan. Herkes heyecanlanmış, mücadeleye hazırdı.

Ernest, "Söyleyin o zaman," diye sordu, "dediğim gibi olursa ne yaparsınız?"

Bay Asmunsen, "Tüm gücümüzle ayaklanırız!" diye haykırdı. Başka sesler de bu kararı onayladılar.

Ernest, "O zaman iç savaş çıkar," diye onları uyardı.

Bay Asmunsen'in cevabı, "Çıkarsa çıksın," oldu. Masadaki diğer adamlar da onu destekledi. "Atalarımızın yaptıklarını unutmadık. Özgürlüğümüz için savaşmaya, can vermeye hazırız."

Ernest gülümsedi.

"Ama unutmayın ki beyler," dedi, "sizin özgürlük dediğiniz şeyin, başkalarının kârlarını yutma özgürlüğü olduğu konusunda zımnen de olsa uzlaşmış bulunuyoruz."

Masadakiler köpürdüler ama Ernest hengâmeyi kontrol etmeyi ve kendini dinlettirmeyi başardı.

"Bir sorum daha var. Tüm gücünüzle ayaklandınız. Hükümet tröstlerin eline geçti diye başkaldırdığınızı unutmayın. Bu durumda hükümet de ordusunu, donanmasını, milislerini, polisini, kısaca ABD'nin örgütlü savaş makinesini size karşı kullanacak. Ne olacak sizin isyanınız o zaman?"

Üzerlerine bir şaşkınlık ve umutsuzluk çöktü. Kendilerini toparlamalarına fırsat vermeden Ernest bir darbe daha indirdi.

"Hatırlıyor musunuz, daha yakın zamana kadar ordumuzun asker sayısı elli bini geçmiyordu. Bugünkü 300 bin seviyesine gelene kadar her yıl asker sayısını artırdılar."

Sonra yine vurdu.

"Hepsi bu değil. Siz kâr denen en sevdiğiniz hayalinizin peşinden azim ve sebatla koşar ve en büyük saplantınız olan tröstlere karşı ahlak ve doğruluk söylevleri verirken bu tröstler çok daha dehşet verici şeyler yapıyor. Mesela milisler."

Bay Kowalt, "Onlar bizim gücümüz!" diye haykırdı. "Düzenli ordunun harekâtını onlarla durduracağız."

Ernest onu, "Tersine, siz de milis kuvvetlerinin birer neferi olacaksınız," diye cevapladı hemen. "Sonra da özgürlükleri için ayaklanan yoldaşlarınızın kanını dökün diye sizi Maine'e, Florida'ya, Filipinler'e* veya başka bir yere gönderecekler. Bu arada Kansas'tan, Wisconsin'den veya başka bir yerlerden yine milislere

---

* Filipinler, 1898 yılında 20 milyon dolar karşılığında İspanya tarafından ABD'ye devredildi ve 1935 yılına kadar bu ülkenin denizaşırı toprağı olarak kaldı. 1935'te dış politika ve askeri konular hariç özerk eyalet statüsü kazanan Filipinler, 1946'da bağımsız cumhuriyet haline geldi. (ç.n.)

katılmış olan sizin yoldaşlarınız buraya, California'ya gelip sizin canınızı alacak."

İşte şimdi gerçekten şaşırmışlardı. Bay Owen mırıldanana kadar sesleri çıkmadı.

"Biz de milislere katılmayız. Böyle bir aptallık yapmayız."

Ernest onun yüzüne karşı kahkahasını patlattı.

"Tekellerin yaptığı işi anlamıyorsunuz. Buna siz karar veremezsiniz. Mecburi celple sizi milis kuvvetlerine alacaklar."

Bay Owen itirazında ısrarcıydı. "Kanun diye bir şey var."

"Tabii eğer devlet kanunu dinlerse var. Siz kendi gücünüzü harekete geçirmeye çalıştığınız gün sizin gücünüz size karşı dönecek. İsteseniz de istemeseniz de sizi milis kuvvetlerine alırlar. Aranızdan birinizin, ihzar müzekkeresi diye mırıldandığını duydum. ihzar müzekkeresi yerine elinize infaz emri geçecek. Milis kuvvetlerine katılmayı veya birliğinize katıldıktan sonra emirlere itaat etmeyi reddederseniz sefer divanıharbinde yargılanıp köpekler gibi vurulursunuz. Yasalar böyle."

Bay Calvin, "Yasalar hiç de öyle değil!" diye çıkıştı. "Böyle bir yasa yok. Siz hayal görüyorsunuz delikanlı. Neden milisleri Filipinler'e göndermekten bahsettin? Anayasaya aykırı bu. Anayasa, milis kuvvetlerinin sınır ötesinde görevlendirilemeyeceğini açıkça belirtiyor."

"Bunun anayasayla ne ilgisi var? Anayasayı yorumlayan mahkemelerdir ve Bay Asmunsen'in de kabul ettiği gibi mahkemeler tröstlerin elindedir. Ayrıca

baylar, söylediğim gibi böyle bir yasa da var. Hem de yıllardır. Dokuz yıldır var."

Bay Calvin inanmayarak, "Yani bizi milis kuvvetlerine celp edebiliyorlar mı?" diye sordu. "Bunu reddedersek de divanıharpte yargılayıp kurşuna dizecekler, öyle mi?"

"Evet," diye cevapladı Ernest, "aynen öyle."

Babam, "Nasıl oldu da bunu hiç duymadık?" diye sordu. Bu haberin, onun için de yeni olduğu belliydi.

"İki nedenle. Birincisi bu yasayı uygulamaları gerekmedi. Gerekseydi hemen duyardınız. İkincisi, yasa Kongre'den de Senato'dan da aceleyle ve gizlice, neredeyse üzerinde hiç tartışılmadan çıkarıldı. Tabii ki gazeteler yasadan hiç bahsetmedi. Ama biz sosyalistler biliyorduk. Gazetelerimizde yazdık. Ama siz bizim gazeteleri hiç okumazsınız."

Bay Calvin inatla, "Ben yine de hayal gördüğünüz konusunda ısrar ediyorum," dedi. "Benim ülkem böyle bir şeye asla izin vermez."

"Tam da sizin o ülkeniz izin verdi. Benim hayal gördüğüme gelince," elini cebine atıp bir kitapçık çıkardı, "söyleyin bakalım şimdi söyleyeceklerim hayale benziyor mu..."

Kitapçığı açıp okumaya başladı:

"'Madde Bir. Falan falan, milis kuvvetleri tüm eyaletlerde, sınır ötesi topraklarda ve başkent Washington özel bölgesinde ikamet eden ve herhangi bir maluliyeti bulunmayan 18-45 yaş arası tüm erkek vatandaşlardan oluşacaktır.'

'Madde Yedi. Milis kuvvetlerine mensup herhangi bir subayın veya kayıt altına alınmış eratın (unutmayın

beyler, siz de kayıt altına alınmış erata dahilsiniz), kasten veya ihmal neticesinde bu yasada belirlenen usul ve esaslar dairesinde yoklama yapacak subay huzurunda mevcut bulunmaması halinde ilgili şahıslar doğrudan divanıharbe sevk edilerek cezalandırılacaktır.'

'Madde Sekiz. Milis kuvvetlerine mensup subay ve eratı yargılayacak olan divanıharp, sadece milis kuvveti subaylarından teşkil edilecektir.'

'Madde Dokuz. Amerika Birleşik Devletleri tarafından fiili hizmete çağrılan milis kuvvetleri, ABD ordusunun düzenli birlikleriyle aynı usul ve esaslara tabi olacaktır.'

İşte beyler, gördüğünüz gibi sizler Amerikan vatandaşı olduğunuz için milis kuvvetinde de silah arkadaşısınız. Dokuz yıl önce biz sosyalistler bu yasanın işçilere karşı çıkarıldığını düşünüyorduk. Ama belli ki aynı zamanda size karşı da çıkarılmış. İzin verilen kısa müzakere süresi içinde Kongre üyesi Wiley, tasarıyla 'Kargaşa çıkaran insan güruhlarının boğazına yapışmak amacıyla yedek bir kuvvet oluşturulduğunu,' söyledi. İşte beyler siz busunuz: Güruh. 'Tüm afet ve tehlike anlarında halkın hayatını, özgürlüğünü ve mülkünü korumak' amacıyla çıkarmışlar yasayı. O gün gelip de isyan ettiğinizde, unutmayın, tröstlerin mülkiyetine, onların özgürlüklerine karşı isyan etmiş olacaksınız. Dişlerinizi çekmişler sizin beyler. Tırnaklarınızı kesmişler. İsyan ettiğiniz gün tırnaksız ve dişsiz olacaksınız; ancak denizanası ordusu kadar zarar verirsiniz."

Kowalt, "Buna inanamıyorum!" diye haykırdı. "Böyle bir yasa yok. Siz sosyalistlerin uydurması bu."

Cevap şöyleydi: "Yasa, Temsilciler Meclisi'ne 30 Temmuz 1902 tarihinde getirilmiştir. Yasayı teklif eden Cumhuriyetçi meclis üyesi, Ohio temsilcisi Dick'tir. Yasa meclisten öncelikle ve ivedilikle geçirilmiştir. Senatoda 14 Ocak 1903 tarihinde oybirliğiyle kabul edilmiş ve sadece yedi gün sonra ABD Başkanı tarafından onaylanmıştır."*

---

* Everhard, yasanın meclise getirilme tarihi dışında haklıdır. Yasa meclise 30 Temmuz değil, 30 Haziran 1902 tarihinde sunulmuştur. *Kongre Tutanakları*, Ardis'te bulunmaktadır. Buna göre 30 Haziran 1902 ile 9, 15, 16, 17 Aralık 1902 ve 7, 14 Ocak 1903 tarihli tutanaklarda söz konusu yasadan bahsedilmektedir. Yemekte bulunan işadamlarının yasa hakkındaki bilgisizliği şaşırtıcı değildir. Bu yasanın varlığından çok az kişinin haberi olmuştur. E. Untermann isimli bir devrimci yazar, 1903 Temmuz'unda Kansas'ın Girard şehrinde *Milis Kuvvetleri Yasası* başlıklı bir kitapçık yayınlamıştır. Bu kitapçık işçiler arasında sınırlı sayıda dağıtılmıştır. Anlaşılıyor ki sınıflar arasındaki ayrışma, o tarihte bile öyle bir noktaya gelmiştir ki orta sınıf mensuplarının bu kitapçıktan haberleri olmamış, böylece yasa konusunda bilgi edinememişlerdir.

IX

Bir Hayalin Matematiği

Ortaya koyduğu bu gerçeğin yarattığı şaşkınlık anında Ernest tekrar söze başladı.

"Bu akşam hepiniz bana sosyalizmin mümkün olmadığını söylediniz. Siz imkânsızı dile getirdiniz, ben de size kaçınılmazı göstereceğim. Sadece sizin gibi küçük kapitalistlerin silinip gitmesi değil, o tröstlerin de yok olması kaçınılmazdır. Hatırlayalım, evrimin dalgası geldiği yere dönemiyordu. Hep ileri gidiyor, rekabetten güç birliğine, büyük birliklerden dev tekellere dönüşüyordu. Bu dalga, güç birliklerinin en muazzamı olan sosyalizme doğru akacaktır.

Benim hayal kurduğumu söylediniz. Çok güzel. Size hayalimin matematiğini anlatacağım. Peşinen söyleyeyim, sizi bu matematiğin yanlış olduğunu ispata davet ediyorum. Kapitalist düzenin çöküşünün kaçınılmaz olduğunu size gösterecek ve neden yıkılması gerektiğini de matematiksel olarak açıklayacağım. İşte başlıyorum, önceleri ilgisiz şeyler anlatıyorum gibi gelebilir, biraz sabredin.

Öncelikle üretim sürecine bakalım. Katılmadığınız bir şey söylersem düzeltin. Bir ayakkabı fabrikasını ele alalım. Bu fabrika deri alır ve bunu ayakkabıya dönüştürür. Yüz dolarlık derisi var diyelim. Deri fabrikada işlenir ve mesela iki yüz dolarlık ayakkabı üretilir. Ne olmuştur? Derinin değerine yüz dolar daha eklenmiştir. Nasıl eklendi peki? Buna bakalım.

Bu yüz dolarlık değeri sermaye ve emek eklemiştir. Sermaye fabrikayı donatıp makineleri kurmuş ve tüm masrafları ödemiştir. Emek de kendi işini yapmıştır. Sermaye ile emeğin ortak çabasıyla yüz dolarlık bir değer yaratılmıştır. Buraya kadar mutabık mıyız?"

Masanın etrafındakiler başlarıyla onayladı.

"Yüz dolar yaratan sermaye ve emek şimdi bunu bölüşecek. Aslında bu bölüşümde iki tarafa giden paylar birbirinden farklıdır ama kolaylık olsun diye yuvarlak sayılar verelim. Sermaye de emek de ellişer dolar alsın. Bölüşme konusundaki çekişmelere girmeyelim.* Ne kadar çekişirlerse çekişsinler sonunda şu ya da bu oranda bölüşüm gerçekleşir. Lütfen dikkat, tek bir üretim süreci için geçerli olan şey, bütün üretim süreçleri için de geçerlidir. Doğru mu?"

Yine bütün masa Ernest'le aynı fikirdeydi.

"Şimdi de tek bir üründen ABD'deki tüm üretimin toplamına geçiyoruz. Deri, hammadde, nakliye, satış, her şey bunun içindedir. Yuvarlak bir rakam verelim

---

* Everhard burada, o dönem emekçilerinin davasını dile getirmektedir. Ortak üretilen değerin bölüşümünde sermaye de, emek de koparabildiğinin hepsini almak istemişlerdir. Bölüşüm konusundaki bu çekişme, uzlaşmaz bir çekişmedir. Emek ve sermaye, kapitalist üretim sistemi boyunca ortak üretilen ürünün bölüşümü üzerine çekişmeye devam etmiştir. Şu anda bu bize saçma gelebilir ama unutulmamalıdır ki o dönemin üzerinden yedi asır geçmiştir.

ve diyelim ki ABD'de bir yılda üretilen toplam hasıla dört milyar dolardır. Bu durumda emek bu süre içinde bunun iki milyar dolarlık kısmını ücret olarak almış demektir. Dört milyar dolar üretilmiştir. Emek bunun ne kadarını alacaktı? İki milyar dolarını. Eminim bu konuda bir itiraz yoktur. Zaten verdiğim oranlar da bu nedenle ılımlı oranlardır. Aslında kapitalistlerin bin bir hilesi nedeniyle işçiler toplam üretimin yarısını asla alamaz.

Neyse, devam edelim. Emek iki milyar dolar alıyor dedik. Bu durumda emekçilerin toplam iki milyar dolarlık tüketim yapmalarını beklemek makuldür. Demek ki emeğin alamayacağı ve tüketemeyeceği iki milyar dolar daha kalıyor."

Bay Kowalt, "İşçiler ellerine geçen o iki milyar doları da tüketmez," dedi. "Tüketselerdi tasarruf sandıklarında hiç para olmazdı."

"Tasarruf sandıklarındaki işçi paraları, biriktiği kadar büyük bir hızla harcanan yedek akçelerden başka bir şey değildir. Bu birikimler yaşlılık günlerinde, hastalık ve kaza anında harcanmak için, bir de kefen bezi parası olsun diye biriktirilir. Bu paralar ertesi gün yemek üzere bir kenara bırakılan bir somun ekmek gibidir. Netice itibariyle işçiler, toplam üretimden ücretlerinin satın alabildiği kadarını tüketirler.

Neyse, iki milyar dolar da sermayeye kaldı. Harcamalarının ödemesini yaptıktan sonra kalan kısmı tüketir mi? Sermaye eline geçen iki milyar doları tüketebilir mi?"

Ernest durup bu soruyu oradaki adamlara yöneltti. Hepsi kafalarıyla hayır işareti yaptılar.

Birisi de içtenlikle, "Bilmem," dedi.

"Elbette bilirsiniz," diye devam etti Ernest. "Bir dakika durun ve düşünün. Sermaye kendine düşen payı tüketseydi, toplam sermaye miktarı artmaz, aynı kalırdı. Halbuki Amerika'nın ekonomik tarihine bakarsanız sermayenin sürekli arttığını görürsünüz. Yani sermaye kendi payını tüketmiyor. İngiltere'nin bizim demiryolu tahvillerimizin büyük bir kısmına sahip olduğu dönemi hatırlar mısınız? Yıllar içinde bu tahvilleri onlardan geri aldık. Bu ne anlama gelir? Sermayeye düşen payın tüketilmemiş kısmıyla alındı o tahviller. Günümüzde Meksika, Rusya, İtalya, Yunanistan gibi ülkelerin yüz milyonlarca dolarlık devlet tahviline Amerikalı kapitalistlerin sahip olması ne anlama gelir? O yüzlerce milyon doların, sermaye sınıfı tarafından harcanmamış sermaye payı olduğu anlamına gelir. Ayrıca kapitalist sistemin başından beri sermaye sınıfının kendi payının tümünü asla tüketmediğini gösterir.

Şimdi de meselenin özüne geliyoruz. ABD'de yılda dört milyar dolarlık hasıla üretiliyor. İşçiler bunun iki milyar dolarlık kısmını alıyor ve hepsini tüketiyor. Kalan iki milyar dolarlık kısmıysa sermaye sınıfı tüketmiyor. Tükenmemiş büyük bir üretim fazlası kalıyor. Bununla ne yapılacak? Ne yapılabilir? Bunu emek tüketemez çünkü ücretini almış ve son kuruşuna kadar harcamış. Sermaye sınıfı da tüketemez çünkü doğası gereği zaten tüketebileceği kadarını tüketmiştir. Elde büyük bir hasıla var. Bununla ne yapılabilir? Ne yapılıyor?"

Bay Kowalt, "Yurtdışına satılabilir," diye atıldı.

"Elbette," diye onayladı Ernest. "Bu kalan kısım için yabancı pazarlara ihtiyaç duyulur. Yurtdışına ihraç

ederler. Etmek zorundadırlar. Bundan kurtulmanın başka yolu yoktur. Tüketilmeyip yurtdışına ihraç edilen bu üretim fazlası, orada satılır ve dış ticaret fazlası dedikleri şeyi oluşturur. Mutabık mıyız?"

Bay Calvin hafiften çıkıştı: "İktisadın alfabesini bu kadar ayrıntılı işlemek biraz zaman israfı oluyor. Hepimiz bunları iyi biliriz."

Ernest, "Bu kadar ayrıntısına girdiğim iktisadın alfabesi sayesinde yüzünüzü kara çıkartacağım," diye tersledi onu. "Zaten işin en güzel tarafı da bu. Hemen şimdi utandıracağım hepinizi. İşte başlıyoruz.

ABD, imkânlarını geliştirmeyi bilen kapitalist bir ülkedir. Ülkenin sınai kapitalizm sistemine göre, elden çıkarılması gereken bir üretim fazlası oluşur ve bu fazlanın yurtdışına ihraç edilmesi zorunludur.* Amerika için doğru olan şey, gelişmiş imkânlara sahip tüm kapitalist ülkeler için de geçerlidir. Tüm kapitalist ülkelerin tüketilmemiş üretim fazlası vardır. Unutmayalım, bu ülkeler kendi aralarında ticaret yaptıkları halde elde yine üretim fazlaları kalır. O ülkelerdeki işçiler ücretlerini harcayıp bitirdiği için bu fazlanın hepsini satın alamazlar. Sermaye sınıflarıysa zaten doğası gereğince tüketebileceği kadar tüketmiş ve eldeki üretim fazlası bitmemiştir. Bunu birbirlerine veremezler. Nasıl kurtulacaklardır bu fazladan?"

---

* ABD Başkanı Theodore Roosevelt söz konusu dönemden birkaç yıl önce şöyle bir açıklama yapmıştır: "*ABD'nin üretim fazlasının yabancı ülkelere yeterli miktarlarda gönderilerek elden çıkarılması için mal alım ve satımında daha liberal ve geniş ölçekli bir mütekabiliyet ilişkisi zorunludur.*" Elbette anılan bu üretim fazlası, kapitalist sistemin, sermaye sınıfının tüketim gücünü aşan üretimidir. Senatör Mark Hanna, şu açıklamayı aynı dönemde yapmıştır: "*ABD'nin yıllık üretimi, tüketimin üçte biri oranında fazladır.*" Yine bir başka senatör, Chauncey Depew ise, "*Amerikan halkı yılda tüketebileceğinden iki milyar dolar fazla üretim yapıyor,*" demiştir.

Bay Kowalt, "İmkânları gelişmemiş ülkelere satsınlar," önerisinde bulundu.

"Aynen öyle. Görüyorsunuz o kadar berrak ve yalın gidiyoruz ki siz de benimle aynı noktaya geliyorsunuz. Şimdi de bir sonraki adım. Varsayalım ki Amerika elindeki üretim fazlasını, imkânları gelişmemiş bir ülkeye, mesela Brezilya'ya satıyor. Bu üretim fazlasının dış ticaretten sonra bile elde kalan fazla olduğunu ve ticarete tabi malların tüketildiğini akılda tutalım. O halde Amerika, Brezilya'dan üretim fazlası karşılığında ne alır?"

Bay Kowalt, "Altın," dedi.

Ernest, "İyi ama dünyada bu kadar altın yok ki," diye itiraz etti.

Bay Kowalt sözünü, "Hisse senedi, tahvil gibi şeyler halinde altın," olarak düzeltti.

"İşte şimdi turnayı gözünden vurdunuz. Amerika, üretim fazlası karşılığında Brezilya'dan hisse senedi ve devlet tahvili alıyor. Peki, bu ne demek? Amerika'nın Brezilya'da demiryollarına, fabrikalara, madenlere ve arazilere sahip olması demek. Peki bunun anlamı ne?"

Bay Kowalt uzun uzun düşündü ama bulamadı.

Ernest, "Ben anlatayım," diye devam etti. "Brezilya'nın üretim imkânlarının geliştirilmesi demek. Şimdi de bir sonraki nokta. Brezilya kapitalist sistem içinde imkânlarını geliştirirse bu kez o da tüketilemeyen üretim fazlasına sahip olacak. Bunu Amerika'ya ihraç edebilir mi? Hayır, çünkü Amerika'nın kendi fazlası var. Peki, Amerika önceden yaptığını yapıp kendi fazlasını Brezilya'ya ihraç edebilir mi? Hayır, çünkü artık Brezilya'nın da fazlası var.

Peki, ne olacak? Amerika da Brezilya da üretim fazlalarını elen çıkarabilecekleri imkânları gelişmemiş başka ülkeler arayacak. Fazlalarını onlara ihraç edince bu kez onların da imkânları gelişecek. Kısa süre sonra onların da üretim fazlası olacak ve onlar da bunu ihraç edebilecekleri başka ülkeler aramaya başlayacak. Şimdi beyler, beni iyi takip edin. Gezegenimiz o kadar büyük mü? Dünyada o kadar çok ülke var mı? En küçüğüne, en sonuncuya kadar dünyadaki bütün ülkeler öteki ülkeleri ellerinde üretim fazlalarıyla karşılayınca ne olacak?"

Durup dinleyicilerine baktı. Yüzlerindeki şaşkınlık ifadesini izlemenin tadına doyulmazdı. Ayrıca bir korku ve saygı da vardı o suratlarda. Ernest, soyutlamalardan yola çıkarak kafalarında bir görüntü oluşturmayı başarmıştı. Olacakları görüyor ve korkuyorlardı.

Ernest şakayla, "İşin alfabesiyle başlamıştık Bay Calvin. Harflerin kalanını da gösterdim size. Aslında çok basit. Zaten güzel tarafı da bu. Elbette hepinizin cevabı hazırdır. Dünyadaki tüm ülkelerin elinde tüketilmeyen bir üretim fazlası olursa ne yapacağız? Sizin kapitalist düzeniniz nereye gidecek?"

Bay Calvin'in cevabı yoktu, düşünceyle başını salladı. Belli ki Ernest'in mantık silsilesini geriye doğru izleyerek bir hata arıyordu.

Ernest, "Şimdi beraber tekrar üzerinden geçelim," dedi. "Belli bir üretim süreciyle, ayakkabı fabrikasıyla başladık. Ortak olarak üretilen ürünün bölüşümünde olanların tüm üretim süreçlerinde geçerli olduğunu gördük. Emekçi sınıfın, üretimin ancak ücretleri kadar olan kısmını tüketebileceğini, sermayeninse kalan üre-

timi tüketemeyeceğini anladık. İşçilerin bütün ücretlerini tüketime ayırsalar, sermaye sınıfınınsa bütün ihtiyaçlarını karşılasalar bile elde tüketilemeyen bir üretim fazlasının kaldığını gördük. Bu fazlanın ancak yurtdışına ihraç edilebileceği üzerinde anlaştık. Yine aynı şekilde üretim fazlasının başka ülkelere ihracının o ülkenin imkânlarını geliştireceğini ve kısa süre içinde o ülkenin de tüketilemeyen üretim fazlalarına sahip olacağını kabul ettik. Bu süreci dünyadaki tüm ülkelere uygulayarak her bir ülkenin her yıl, her gün tüketilemeyen fazla ürettiğini ve bunu ihraç edebileceği başka bir ülkenin kalmadığını gördük. Şimdi yine soruyorum, bu fazlaları ne yapacağız?"

Yine kimse cevap vermedi.

Ernest, "Bay Calvin?" diye seslendi.

Bay Calvin, "Beni aşıyor," itirafında bulundu.

Bay Asmunsen, "Hiç böyle bir şey aklıma gelmezdi doğrusu. Ama her şey çok açık."

Karl Marx'ın* artık değer teorisinin bu şekilde açıklanmasına ilk kez tanık oluyordum. Ernest bu işi o kadar yalın bir biçimde yapmıştı ki, gelinen noktada benim de kafam karışmış, afallamıştım.

"Üretim fazlasının ne yapılacağını size ben söyleyeyim," dedi Ernest. "Atalım denize gitsin. Her yıl denize yüz milyonlarca dolarlık ayakkabıyı, buğdayı, kumaşı ve benzeri emtiayı atalım gitsin. Sorunumuzu bu çözer mi?"

---

* Karl Marx, sosyalizmin büyük kahramanıdır. 19. yüzyılda yaşamış bir Alman Yahudisidir ve John Stuart Mill'in çağdaşıdır. Marx'ın teorisinin dünyaca kabul görmüş düşünür ve âlimlerce ciddiye alınmaması, bunun için birkaç nesillik bir zaman kaybedilmesinin gerekmesi, bize inanılmaz gelmektedir. Ortaya attığı teori nedeniyle kendi ülkesinde yasaklı hale gelmiş, İngiltere'de sürgünde hayatını kaybetmiştir.

Bay Calvin, "Kesinlikle çözer," diye cevapladı. "Ama bu şekilde konuşmanız bana biraz abes geldi."

Ernest şimşek gibi bindi tepesine.

"Asıl sizin, yani atalarının kadim yöntemlerine dönmeyi savunan makine kırıcıların söyledikleri abesle iştigaldir. Üretim fazlasından kurtulmak için ne yapmamızı öneriyorsunuz? Fazla sorunundan kurtulmak için fazla üretmeyeceksiniz. Peki, fazla üretmemek için ne yapmamızı öneriyorsunuz? Öylesine ilkel, karmaşık, düzensiz, müsrif, maliyetli ve irrasyonel bir üretim biçimine dönelim ki fazla üretmemiz imkânsız hale gelsin diyorsunuz."

Bay Calvin yutkundu. Konu dönüp dolaşıp onu vurmuştu. Tekrar yutkunup boğazını temizledi.

"Haklısınız," dedi. "İkna oldum. Abestir bu. Ama bir şey yapmamız lazım. Biz orta sınıf için bu sorun bir ölüm-kalım meselesidir. Yok olmak istemiyoruz. Onun yerine abesle iştigali tercih ediyor ve atalarımızın gerçekten de ilkel ve müsrif yöntemlerine dönmeyi savunuyoruz. Sanayimizi tröst öncesi döneme döndürmeliyiz. Makineleri kıracağız. Peki, siz bu konuda ne yapacaksınız?"

"İyi de makineleri kıramazsınız ki... Evrimin dalgasını geri döndüremezsiniz. Size karşıt iki güç var ve ikisi de sizin orta sınıfınızdan daha kuvvetli. Büyük kapitalistler, kısaca söylersek tröstler buna izin vermezler. Makinelerin kırılmasını istemez onlar. Ama onlardan da büyük, onlardan da kuvvetli bir güç daha var, işçi sınıfı. İşçiler makineleri kırdırmayacaklardır size. Tröstlerle işçi sınıfı arasındaki mücadelenin konusu, artık dünyaya ve makinelere kimin sahip olacağıdır. Savaşın cephesi böyle çizilmiştir. Her iki taraf da makinelerin kırılmasını istemez. Tersine her iki taraf

da makinelere kendi sahip olmak ister. Bu kavgada orta sınıfın yeri yoktur. Orta sınıf, bu iki devin arasında kalan bir cücedir. Eriyip yok olan zavallı orta sınıf, göremiyor musunuz, iki değirmen taşının arasında kalmışsınız ve değirmen dönmeye başlamış.

Kapitalist sistemin çöküşünün kaçınılmaz olduğunun matematiksel ispatını yaptım size. Bütün ülkelerin elinde tüketilemeyen ve satılamayan üretim fazlası olduğu zaman, kapitalist sistem kendi besleyip büyüttüğü o korkunç kâr sisteminin altında kalıp yok olacaktır. Ve o gün kimse makineleri kırmayacaktır. Mücadele, o makinelere kimin sahip olacağı üzerine yapılacaktır. Emek kazanırsa sizin de işiniz kolay olur. Amerika ve bütün dünya yepyeni ve muhteşem bir çağa girer. Makinelerin ezip bitirdiği hayatımız, aynı makinelerle çok daha adil, mutlu ve asil bir hayat olur. Yok olan orta sınıf (çünkü o zaman orta sınıf kalmayacak, herkes emekçi olacak), yani siz ve diğer tüm emekçiler bu harika makinelerin üretimlerinin bölüşümünden eşit pay alacaksınız. Hep beraber yeni ve daha harika makineler yapacağız. Ve üretim fazlası diye bir şey olmayacak çünkü artık kâr diye bir şey olmayacak."

Bay Kowalt, "Peki, diyelim ki bu makinelere ve dünyaya sahip olmak için verilen mücadelede tröstler üstün geldi. O zaman ne olur?" diye sordu.

"O zaman tarihin sayfalarını karartan tüm diktatörlükler gibi amansız ve korkunç bir baskı yönetiminin demir ökçesi altında siz, emekçiler, hepimiz, eziliriz. Bakın, böylesi bir diktatörlük için ne güzel bir isim çıktı ortaya: Demir Ökçe."*

---

* Bilindiği kadarıyla Oligarşi'yi ifade eden bu terim, ilk kez burada kullanılmıştır.

Uzun bir sessizlik oldu. Masadaki herkes derin düşüncelere daldı.

Bay Calvin, "İyi de bu sosyalizm dediğiniz şey bir hayal," diye tekrarladı, "başka bir şey değil."

"O halde size hayal olmayan bir şey göstereyim. Buna Oligarşi diyeceğim. Sizse Plütokrasi diyorsunuz. İkimiz de aynı şeyi ifade ediyoruz, büyük kapitalistleri ve tröstleri. Günümüzde iktidarın kimde olduğunu irdeleyelim. Bunun için de toplumu sınıflarına ayıralım.

Toplumda üç büyük sınıf var. İlki, Oligarşi. Zengin bankerlerden, demiryolu sahiplerinden, büyük şirketlerin yönetici ortaklarından ve tröstlerin patronlarından oluşuyor. İkincisi, orta sınıf, sizin sınıfınız. Çiftçilerden, tüccarlardan, küçük işadamlarından, zanaatkârlardan oluşuyor. Üçüncü ve son sınıfsa benim sınıfım, proletarya. Ücretli işçilerden oluşuyor.*

Günümüzde Amerika'da asıl gücün servete sahip olmaktan geçtiğini siz de kabul edersiniz. Peki, bu üç sınıf serveti nasıl paylaşmış? İşte rakamlar: Oligarşi 67 milyar dolarlık servete sahip. Çalışanlar arasında yapılan hesaplara göre ABD'de nüfusun sadece yüzde 0,9'u Oligarşi sınıfına mensup olduğu halde toplam servetin yüzde 70'i onların elinde. Orta sınıfın elindeki servet, 24 milyar dolar. Çalışan nüfusun yüzde 29'u bu sınıfa mensup ve toplam servetin yüzde 26'sı onların elinde. Kalan servetse proletaryanın. Toplam 4 milyar dolarlık varlığı var. Nüfusun yüzde 70'i bu sınıfa mensup ama

---

* Everhard tarafından toplumun bu şekilde sınıflara bölünmesi, dönemin istatistik otoritelerinden Lucien Sanial'ın çalışmalarıyla uyumluluk göstermektedir. 1900 tarihli ABD Nüfus Sayımı sonuçlarına göre meslek ve iştigal alanlarına göre yaptığı üç sınıflı ayrımda Sanial, aşağıdaki rakamları elde etmiştir: Oligarşi 250.251 kişi, orta sınıf 8.249.845 kişi ve proletarya 20.393.137 kişi.

toplam servetin ancak yüzde 4'ü onlara ait. İktidar kimin, şimdi söyleyin beyler."

Bay Asmunsen, "Sizin rakamlarınıza göre biz orta sınıf, işçilerden güçlüymüşüz işte," yorumunu yaptı.

Ernest, "Bizi zayıf görmek, Oligarşi karşısında sizi daha güçlü yapmıyor," diyerek onun cevabını verdi. "Ayrıca henüz sizinle işim bitmedi. Servetten daha büyük bir güç daha vardır. Daha güçlüdür çünkü kimse onu sizden alamaz. Bizim gücümüz, proletaryanın gücü kaslarımızdadır, oyları veren ellerimizdedir, tetiği çeken parmaklarımızdadır. Kimse bunu bizden alamaz. Asıl kuvvet budur işte, hayatın kuvvetidir, servetten de güçlü olan ve zenginliğin elimizden alamayacağı kuvvettir.

Oysa sizin gücünüz sizden alınabilir. Hatta Oligarşi, şu anda o gücü sizden almaya başladı. Sonunda tamamen alacak. İşte o zaman artık orta sınıf olmayacaksınız. Bizim seviyemize ineceksiniz. Siz de proleter olacaksınız. Bunun güzel tarafı şu ki o zaman siz de gücünüzü bizimle birleştireceksiniz. Biz de o zaman sizi kardeşimiz kabul edecek ve beraberce omuz omuza insanlık için savaşacağız.

Görüyorsunuz, emeğin elinden alacakları bir şey yok. Toplumun servetinden ona düşen kısım giysilerinden, ev eşyasından ve nadiren ipoteksiz bir evden ibaret. Ama sizin elinizde 24 milyar dolarlık servetiniz var ve Oligarşi onu sizden alacak. Aslında servetinizi onlardan önce proletaryanın sizden alması daha da büyük olasılık. İçinde bulunduğunuz konumu görmüyor musunuz beyler? Orta sınıf, aslanla kaplanın arasında kalmış, titrek sesiyle meleyip duran küçük kuzuya benziyor. Kapanın elinde kalacak. İlk Oligarşi kapsa bile onu da Proletarya'nın kapması artık an meselesi.

Aslında sizin şu anda sahip olduğunuz servet de gücünüzün gerçek ölçüsü olmaktan uzaktır. Şu anda servetinizin gücü, boş bir kabuktan öte değildir. Zaten o titrek seslerinizle cılız savaş naranızı bunun için atıyorsunuz, 'Atalarımızın yoluna dönelim' diye. Kendi iktidarsızlığınızın farkındasınız. Gücünüzün boş bir kabuktan ibaret olduğunu biliyorsunuz. Size ne kadar boş olduğunu göstereceğim.

Çiftçilerin ne gücü vardır? Kiracı oldukları ya da topraklarını ipotek ettikleri için zaten yüzde elliden fazlası aslında köledir. Mahsulü pazara götürmek için gereken bütün araçlar, yani soğuk depolar, demiryolları, tahıl ambarları ve buharlı gemiler tröstlerin elinde (ya sahiptirler ya da kontrol ederler ki ikisi de aynı şeydir) olduğu için de yüzde yüzü onların kölesidir. Ayrıca tröstler pazarı da kontrol ederler. Böylece çiftçilerin herhangi bir gücü kalmaz. Siyasi güçlerine veya devlet nezdindeki kuvvetlerine gelince, bu konuyu daha sonra, bütün orta sınıfla birlikte ele alacağım.

Bay Calvin ile diğer mandıracıları nasıl sıkıştırıyorlarsa, günden güne çiftçileri de öyle sıkıştırıyor tröstler. Yine günden güne tüccarlar da aynı şekilde sıkıştırılıyor. Tütün Tröstü'nün sadece New York'ta altı ayda dört yüz tütün dükkânının kapanmasına neden olduğunu hatırlamıyor musunuz? Peki ya kömür yataklarının eski sahipleri nerede şimdi? Benim söylememe hiç gerek yok, taşkömürü ve madenkömürü yataklarının tamamına Demiryolu Tröstü'nün sahip olduğunu ya da kontrolü altında bulundurduğunu siz de gayet iyi bilirsiniz. Standard Oil Trust*, bir sürü okyanus gemi hattına sahip değil mi? Aynı tröst, sırf önemsiz bir yan

---

* Standard Oil ve Rockefeller için bu bölümün son dipnotuna bakınız.

tröste sahip olmak için bakır tröstünü kurmadı mı? Amerika'da bu akşam tam on bin kent ve kasaba, Standard Oil'in sahip olduğu veya kontrol ettiği şirketlerce sağlanan elektrikle aydınlanıyor. Bir o kadar şehrin elektrik iletim hatları (kentsel, kırsal, şehirlerarası) yine Standard Oil'in elinde. Bu on binlerce yerleşim birimine elektrik sağlayan binlerce şirketin vaktiyle sahipleri olan küçük kapitalistler artık yok. Bunu iyi bilirsiniz. Aynı sizin de giderek yok olduğunuz gibi.

Küçük üreticiler de çiftçilere benzer ve nereden bakılırsa bakılsın, bugün her ikisi için de bir tür feodal kira sistemi geçerlidir. Yine sanatçılar ile çeşitli meslek erbabı, adları hariç her şeyleriyle köledir. Politikacılarsa onların kâhyasıdır. Siz Bay Calvin, neden gecenizi gündüzünüze katarak çiftçilerle orta sınıfın kalan mensuplarını örgütleyip yeni bir parti kurmaya çalışıyorsunuz? Çünkü mevcut partilerdeki politikacıların sizin atalara dönüş fikrinizle hiç işi olmaz. İşi olmaz çünkü dediğim gibi onlar Oligarşi'nin kâhyasıdır, uşağıdır.

Sanatçıların ve çeşitli meslek erbabının köle olduğunu söyledim. Başka nedirler? Öncelikle profesörler, vaizler, gazete editörleri ancak Oligarşi'ye hizmet ederlerse işlerinde kalabilirler. Bu hizmet, Oligarşi'ye zararı olmayan ya da onun tarafından tavsiye edilen fikirlerin propagandasını yapmaktır. Oligarşi'yi tehdit eden fikirleri yaydıkları anda işlerini kaybederler ve kara günler için kenara üç beş kuruş koymadılarsa işçi sınıfının yanına inip ya yok olurlar ya da eylemci emekçiler haline gelirler. Unutmayalım, kamuoyunu şekillendiren ve halkın düşüncelerini belirleyen, basın, vaaz kürsüsü ve üniversitedir. Sanatçılara gelince Oligarşi'nin bayağı zevklerinin nazını çekmekten öte bir şey yapmayacaklardır.

Öte yandan servet, esas güç değildir, esas gücün aracıdır. İktidar, devlettir. Bugün devleti kim kontrol ediyor? 20 milyonluk kitlesiyle proletarya mı? Siz bile bu lafa gülüyorsunuz. Peki, sekiz milyon kişiyle orta sınıf mı? Onların kontrolü proletaryadan fazla değildir. O halde devleti, hükümeti kim kontrol ediyor? Çeyrek milyonluk önemsiz sayısıyla Oligarşi mi? Ondan mükemmel bir hizmet almasına rağmen devleti ve hükümeti kontrol eden, bu çeyrek milyonluk kitle değildir. Hükümeti kontrol eden, Oligarşi'nin beynidir ve bu beyin, küçük ama güçlü yedi gruptan* oluşur. Unutmayın bu gruplar fiilen birlikte hareket eder.

Aralarından sadece birinin, demiryolu grubunun gücünü size göstereyim. Mahkemelerde davacılara karşı zafer kazanabilmek için kırk bin avukat çalıştırır. Yargıçlara, bankerlere, gazete yöneticilerine, bakanlara, üniversite hocalarıyla eyalet meclisleri ve Kongre üyelerine sayısız serbest biniş kartı verir. Bütün eyaletlerin başkentlerinde ve Washington'da son derece lüks lobi** salonları tutar. Bütün şehir ve kasabalarda önseçimlere katılmak, siyasi toplantılar tertip etmek, mahkeme jüri-

---

* 1907'ye kadar ülkeye on bir grubun egemen olduğu dile getirilmekteydi ancak beş demiryolu grubunun birleşerek bütün demiryollarını içeren süper bir kartele dönüşmesiyle birlikte bu rakam azalmıştır. Bu beş grubun mali ve siyasi müttefikleriyle gerçekleştirdiği birleşme sonucunda ortaya şöyle bir sistem çıkmıştır: 1. Kontrolündeki Ortabatı demiryollarıyla James J. Hill. 2. Schiff'in mali yönetimi altında Pennsylvania demiryolu grubu ile Philadelphia ve New York'un büyük bankaları. 3. Yanında danışmanı Frick ve politikacılarla ilgilenen adamı Odell olmak üzere orta bölgeler, Güneybatı ve Güney Pasifik hatlarıyla Harriman. 4. Demiryolu hisselerinde Gould. 5. Rock Island Takımı diye bilinen Moore, Reid ve Leeds. Bu güçlü oligarklar rekabetin çekişmesinden sıyrılarak birleşmeye doğru kaçınılmaz yolculuklarını tamamlamışlardır.

** Lobi: Halkın çıkarlarını temsil etmesi beklenen yasama üyesi mensuplarını, gerektiğinde rüşvetle, gerektiğinde gözünü korkutarak doğru yoldan çıkartıp yozlaştıran tuhaf bir kurumdur.

lerine girmek, yargıçlara rüşvet vermek ve çıkarları ne gerektiriyorsa onu yaptırmak üzere küçük işlerle uğraşan devasa bir avukat ve yerel politikacı ordusu besler.*

Beyler, daha Oligarşi'nin beynini oluşturan yedi grubun birinin gücünü sadece kabataslak anlattım size.** 24 milyar dolarlık servetiniz size 25 sentlik devlet

---

* Everhard'ın bu konuşmasından on yıl önce New York Ticaret Kurulu, aşağıdaki bölümün alıntılandığı bir rapor yayınlamıştır: "*Eyaletlerin çoğunda yerel meclisler, demiryollarının kesin denetimi altındadır. ABD Senatörlerini, kongre üyelerini ve valilerini bu şirketler seçtirip bu şirketler değiştirmektedir. ABD'nin devlet politikalarını fiilen dayatan, yine bu şirketlerdir.*"

** Başlangıçta proletaryaya mensupken tasarruflu davranması, kurnazlığı ve fırsatları değerlendirmesi sonucunda, Standard Oil adıyla bilinen ilk mükemmel tröstü oluşturmayı başaran kişi, Rockefeller'dır. Standard Oil'in üretim fazlasının yeniden yatırıma dönüştürülmesi gereğinin küçük kapitalistleri ezerek kapitalizmin çöküşünü nasıl hızlandırdığını göstermek için dönemin tarihinin önemli sayfalarını aşağıda sunmaktan kendimizi alıkoyamıyoruz. Aşağıdaki alıntı, dönemin radikal yazarlarından David Graham Phillips'in, *Saturday Evening Post*'un 4 Ekim 1902 tarihli nüshasındaki yazısından alınmıştır. Söz konusu nüsha anılan yayının elimize ulaşan tek kopyası olmasına karşın biçim ve içerik açısından dönemin en çok takip edilen yayınlarından biri olduğu sonucuna varmaktayız. Alıntı şöyledir:
"*On yıl kadar önce Rockefeller'ın geliri, iyi bir uzman tarafından otuz milyon olarak verilmişti. Petrol işinde kârların yine kârlı bir şekilde yatırıma dönüştürülmesinin sınırına gelmiş bulunuyor. Devasa bir nakitten, sadece John Davison Rockefeller için ayda 2 milyon dolardan fazla paradan bahsediyoruz. Yeniden yatırım meselesi gayet ciddidir. Hatta bir kâbusa dönüşmüştür. Petrol gelirleri sürekli ve sürekli artmakla birlikte akılcı yatırımların sayısı sınırlıdır, yarın daha da sınırlı olacaktır. Rockefeller'ların petrol dışındaki alanlara girmeye başlaması, açgözlülükten kaynaklanmıyor. Para mıknatısı olan tekelin karşı konulmaz biçimde kendine çektiği servetler tarafından mecbur bırakıldı. Yatırım yapılacak iş alanlarını araştırmak için bir ekip kurdu. Ekip liderinin yılda 125 bin dolar ücret aldığı söyleniyor.*
Rockefeller'ların kendi alanı dışında dikkat çekici biçimde ilk girdiği alan, demiryoludur. 1895 itibariyle mil hesabıyla demiryollarının beşte biri onun kontrolü altındaydı. Günümüzde ne kadarına sahip veya egemen hisseleriyle ne kadarını kontrol ediyor? Yatırımlarının sadece birkaç milyon doları bulduğu bir tanesi hariç, New York'tan kuzeye, güneye ve batıya giden tüm önemli demiryollarında çok güçlü konumdadır. Chicago'dan yayılan demiryollarının çoğunda hisse sahibidir. Pasifik'e uzanan demiryollarının bazıları onun kontrolünde. Gerçi Bay Morgan'ı demiryollarının mali ve idari reorganizasyonu işlerinde bu kadar güçlü kılan şey Rockefeller'ın oyudur ama eklenmelidir ki Rockefeller'ın Morgan'ın beynine olan ihti-

iktidarı vermez. Boş bir kabuktur sizinki ve bu kabuk bile yakında elinizden alınacaktır. Bütün iktidar bugün Oligarşi'nin ellerindedir. Senato'nun, Kongre'nin, mahkemelerin ve eyalet meclislerinin sahibi o olduğu için yasaları o yapar. Sadece bu değil. Yasanın dışında o yasanın uygulanması da gerekir. Günümüzde yasa-

---

yacı, berikinin onun oyuna olan ihtiyacından daha büyüktür. Şu anda bu ikisinin birliği, büyük bir 'çıkar grubu' oluşturmuştur.

Ancak demiryolları, Rockefeller'ın devasa altın akışını emmeye yetmiyor. John D. Rockefeller'ın geliri aylık 2,5 milyon dolardan, dört, beş, altı derken bugün yılda 75 milyon dolara ulaştı. Petrolün aydınlatmada kullanımı, müthiş kâr getiriyor. Kazancın yeniden yatırıma yönlendirilmesiyle kazandıkları milyonlara yenileri eklenecek.

Gaz ve elektrik alanları güvenli yatırım yapılacak dallar haline gelince Rockefeller'lar buraya da girdiler. Neyle aydınlanıyor olurlarsa olsunlar Amerikan halkının çok büyük bir kısmı, artık güneş batar batmaz Rockefeller'ın cebine çalışıyor. Çiftliklere mortgage kredisi işine girdiler. Birkaç yıl öncesindeki olumlu ekonomik ortam sayesinde çiftçiler mortgage borçlarından kurtulunca D. Rockefeller'ın gözlerinden yaşlar gel*diği söylenir. Yıllar boyunca iyi bir faiz oranının getirisini alacağını düşünürken bir anda kapısına bırakıldığını gördüğü sekiz milyoncuğuna yeni bir ev bulma derdi varmış artık. Zaten petrolün getirisinin getirisinin getirisine yatacak yeni yerler bulma gibi bir dertle boğuşan Rockefeller'ın başındaki belalara eklenen bu yeni mesele, hazımsızlık çeken bir adamın itidalle kaldırabileceği miktarı hayli aşmış.*

Rockefeller'lar madenciliğe (demir, kömür, bakır, kurşun), başka sanayi şirketlerine, demiryolu ve tramvay şirketlerine, yerel, bölgesel ve ulusal yönetimlerin tahvillerine yatırım yaptı. Buharlı gemilere, telgraf şirketlerine, emlak alanına girdi. Gökdelen, konut, otel ve iş merkezleri inşaatına; hayat sigortasına, bankacılığa el attı. Kısa süre içinde onların dolarlarının çalışmadığı hiçbir iş alanı kalmayacak.

Rockefeller'ların bankası (National City Bank), açık ara ABD'nin en büyük bankasıdır. Dünyada ise onu sadece İngiltere ve Fransa merkez bankaları geçebilir. Ortalama mevduat girişi günde yüz milyon doları aşan banka, Wall Street'i ve borsanın kısa vadeli kredi piyasasını kontrol etmektedir. Ama onların tek bankası bu değildir. National City Bank, New York'ta on dört bankayla ülkenin bütün büyük mali merkezlerinde yer alan başka bankalardan oluşan Rockefeller bankalar zincirinin lider kuruluşudur sadece.

John D. Rockefeller, piyasa kotasyonuna göre dört ilâ beş yüz milyon dolarlık Standard Oil hisse senedine sahiptir. Çelik tröstünde yüz milyonu, batı demiryolu sisteminde yine bu kadar payı ve başka bir demiryolunda bunun yarısı kadar hissesi vardır. İnsanın aklı yorulana kadar bu liste böyle uzayıp gider. Geçtiğimiz yıl şahsi geliri 100 milyon dolar civarındaydı. Bütün Rothschild'lerin gelirini toplasanız bu rakama ulaşabileceği şüphelidir. Üstelik bu tutar şaşırtıcı bir hızla artmaktadır."

yı yapan Oligarşi, o yasayı uygulatmak için bir baş işaretiyle polisi, orduyu, donanmayı ve son olarak da sizden, benden ve hepimizden oluşan milis kuvvetini seferber edebilir."

Bu konuşmadan sonra herhangi bir tartışma olmadı. Kısa süre sonra da yemek bitti. Hepsi sessiz, boyun eğmiş haldeydiler. Çıkarken de son derece alçak seslerle veda ettiler. Önlerine konan resimden ürkmüş gibilerdi.

Bay Calvin, Ernest'e, "Durum gerçekten de çok ciddi," dedi. "Sizin yorumlarınıza fazla ses çıkarmadım. Sadece orta sınıfın kaderi konusunda farklı düşünüyorum. Biz ayakta kalacağız ve tröstleri devireceğiz."

Ernest onun cümlesini tamamlayarak, "Ve de atalarınızın yoluna döneceksiniz," dedi.

Bay Calvin büyük bir ciddiyetle, "Bunun bir tür makine kırıcılık olduğunu ve biraz saçma olduğunun farkındayım. Ama zaten günümüzde hayat saçma, Oligarşi'nin makineleri kırılsa ne olur? Ayrıca her koşulda bizim makine kırıcılığımız en azından fiilen mümkün ama sizin hayaliniz imkânsız. Sosyalizm hayaliniz... yalnızca bir hayal işte. Biz sizin peşinizden gelemeyiz."

Ernest düşünceli bir biçimde, "Tek istediğim sizin evrim ve sosyoloji hakkında az da olsa bir şeyler bilmeniz," dedi, "bilseydiniz başımıza gelecek bir sürü beladan kurtulmuş olurduk."

X

Girdap

O zamana kadar sakin bir üniversite şehrinde kendi halinde yaşayıp giden küçücük ben, işadamlarıyla o yemekten sonra, aniden patlayan bir fırtına gibi peş peşe gelen korkutucu olayların içine, büyük dünya meselelerinin girdabına çekilmiş buldum kendimi. Nedeni Ernest'e duyduğum aşk mıydı, yoksa içinde yaşadığım topluma dair onun bana kazandırdığı berrak bakış açısı mıydı bilmiyorum ama ben de devrimci oldum ve üç ay gibi kısacık bir süre önce aklımın köşesinden bile geçmeyecek bir anafora kapıldım.

Benim kendi krizimle toplumun krizi aynı zamana denk gelmişti. Önce babamı üniversiteden çıkardılar. Tabii teknik olarak işine son verilmemişti. Sadece istifasını istemişlerdi. Aslında tek başına bu fazla bir şey sayılmazdı. Babam bu işe memnun olmuştu. Özellikle *Ekonomi ve Eğitim* başlıklı kitabının yayınlanmasının, işten çıkarılmasını hızlandırmasından hoşnuttu; kitabında öne sürdüğü savı güçlendiriyor diye seviniyordu. Eğitimin kapitalist sınıfın egemenliğinde olduğunu göstermek için bundan iyi kanıt ileri sürülebilir miydi?

Ama bu kanıt işe yaramadı. Üniversiteden istifaya zorlandığını kimse bilmiyordu. O kadar önemli bir bilim adamıydı ki istifaya zorlandığı ilan edilir, hele bir de nedeni duyulursa tüm dünyada büyük olay haline gelebilirdi. Gazeteler hocalığın angaryalarından kurtulup kendini tamamıyla bilimsel çalışmalarına adadığı için onu en büyük şeref payelerine layık gördüler, övgülere boğdular.

Babam önceleri gülüyordu. Sonra kızdı: Uyarıcı kızgınlık yaşadı. Derken kitabına yönelik baskılar geldi. Bu baskı öylesine örtüktü ki önceleri anlamadık. Kitabın yayınlanması, ülke çapında heyecan yaratmıştı. Babam kapitalist basın tarafından bir süre kibarca taciz edildi. Tacizin tonu, böylesine büyük bir bilim adamının kendi alanını bırakıp bir şey bilmediği ve tabii ki içinde yolunu kaybettiği sosyolojiyi keşfe çıkmasına yönelik bir sitem gibiydi. Bir hafta boyunca bu yayınlar sürdü. Babam kıkır kıkır gülerek kitabının kapitalizmin yumuşak noktasına dokunduğunu söyledi bu süre boyunca. Ama sonra birden gazeteler ve eleştiri dergileri kitaptan hiç bahsetmez oldular. Ayrıca yine bir anda kitap piyasada bulunmaz oldu. Kitapçılarda tek bir nüsha bile bulunamıyordu. Babam yayıncısına mektup yazdığındaysa bir kaza sonucu kitabın kalıplarının hasar gördüğü bilgisini aldı. Bunun ardından anlaşılması zor bir mektuplaşma yaşandı. Sonunda babam tarafından çok sıkıştırılan yayınevi kitabı tekrar basmayacağını ve telif hakkını serbest bırakmaya hazır olduğunu açıkça ifade etmek durumunda kaldı.

Ernest, "Bütün ülkede o kitaba el atacak başka bir yayınevi daha bulamayacaksınız," dedi. "Yerinizde

olsam ortalığa fazla çıkmam. Şimdilik Demir Ökçe'nin sadece gölgesini görmüş oldunuz."

Ama babam tam bir bilim adamıydı. Hemen sonuca varmazdı asla. Bir laboratuvar deneyi, bütün ayrıntısıyla yürütülmezse deney sayılmazdı. Böylece sabırla bütün yayıncıları dolaştı. Bir sürü gerekçeler ileri sürdüler ve hiçbiri kitabı değerlendirmeye yanaşmadı.

Babam kitabın gerçekten baskıya maruz kaldığına kani olunca durumu basına taşımaya çalıştı ama tüm girişimleri sonuçsuz kaldı. Gazetecilerin çokça bulunduğu sosyalistlerin bir toplantısını fırsat bildi. Kalkıp kitaba yönelik baskıları anlattı. Ertesi gün gazeteleri görünce kahkahalarla güldü ve öylesine sinirlendi ki tüm uyarı kızgınlıklarını falan bir yana bıraktı. Gazeteler kitaptan bahsetmedikleri gibi söylediklerini de bir güzel çarpıtmışlardı. Sözlerini ve kavramlarını bağlamından kopartarak onun yumuşak ve kontrollü cümlelerini bangır bangır bağıran anarşist bir söyleve dönüştürmüşlerdi. Ustaca yapmışlardı bunu. Özellikle bir yeri hatırlıyorum. Babam, "toplumsal devrim" terimini kullanmıştı. Gazeteci, "toplumsal" lafını atmış. Associated Press haberi bu şekilde geçtiği için bütün ülkede insanlar ayağa kalkmıştı. Babam nihilist ve anarşist olarak damgalanmış, bütün basında tekrar tekrar basılan bir karikatürde el fenerleri, bıçaklar ve dinamit lokumlarıyla silahlanmış uzun saçlı, vahşi bakışlı adamlardan oluşan bir grubun başında kızıl bayrak sallarken resmedilmişti.

Basında, özellikle de uzun ve taciz eden başyazılarda babama saldırıp anarşistlikle suçladılar, hatta akli dengesinin bozulduğunu ileri sürdüler. Kapitalist basının bu tutumu, yeni bir şey değildi, Ernest bize

söylemişti. Sosyalistlerin bütün toplantılarına muhabirlerini gönderirler, bu onların huyudur, tek amaçları yanlış haber geçerek veya olayları çarpıtarak orta sınıfı korkutmak ve proletarya ile muhtemel yakınlığının önüne geçmektir demişti. Ayrıca babamı mücadeleden vazgeçip geri çekilmesi yönünde defalarca uyardı.

Ancak bu arada mücadeleyi sosyalist basın devralmıştı ve emekçi sınıfın okuyan kesimleri, kitabın baskıya maruz kaldığından haberdardı. Ama bu bilgi sınıf dışına çıkamıyordu. Sonra sosyalist yayınlar basan büyük bir yayıncı olan Appeal to Reason babamla anlaşıp kitabı tekrar basmak istedi. Babam zafer sarhoşluğu yaşıyordu ama Ernest çok telaşlanmıştı.

"Bilinmezin sınırında olduğunuzu size söyledim," diye ısrar etti. "Gizliden gizliye etrafımızda büyük şeyler oluyor. Bunu hissedebiliyoruz. Ne olduğunu tam bilemiyoruz ama bir şey oluyor, bunu biliyoruz. Toplumun tüm dokusu bunlarla sarsılıyor. Bana sormayın, ben de bilmiyorum. Ama toplumdaki kabarmadan bir şeyler berraklaşıp çıkmak üzere. Kitaba yönelik baskı bunu hızlandırmış durumda. Acaba kaç kitap böyle baskılara maruz kaldı? Hiçbir fikrimiz yok. Tamamen karanlıktayız. Öğrenmemizin de hiçbir yolu yok. Bakın, bundan sonra sıra sosyalist basına ve sosyalist yayıncılara gelecek, onlar da baskı görecek. Korkarım artık geliyor. Yakında boğazımızı sıkacaklar."

Ernest, olayların nabzını öteki sosyalistlerden daha iyi tutuyordu. İlk darbe iki gün içinde indi. *Appeal to Reason*, haftalık bir gazeteydi ve proletarya içindeki düzenli satışı 750 bindi. Ayrıca sık sık özel sayılar

çıkarır ve iki milyon ile beş milyon arasında satardı. Gazeteyi destekleyen gönüllüler bu özel sayıların parasını postaya verir, sonra da aldıkları gazeteleri çevrelerinde satarlardı. İlk darbe bu özel sayıları hedefliyordu ve gerçekten de bitirici bir darbeydi. Posta İdaresi tamamen keyfi bir karar alarak özel sayıların gazetenin normal sayılarıyla bir tutulamayacağına ve artık posta olarak kabul edilemeyeceğine hükmetti.

Posta İdaresi bir hafta sonra gazetenin tahrikçi bir yayın olduğuna karar vererek posta olarak alınmasını tamamen yasakladı. Bu sosyalist propagandaya yönelik korkutucu bir darbeydi. *Appeal*, umutsuz bir haldeydi. Abonelerine kurye şirketleriyle ulaşmayı denedi ama bu şirketler de gazeteyi dağıtmayı reddettiler. Bu, gazetenin sonuydu. Ama henüz her şey bitmemişti. Yayınevi kitap basarak faaliyetine devam etmeye çalıştı. Babamın kitabından 20 bin nüshayı mücellide gönderdiler. Diğer nüshalar da matbaada basılıyordu. Tam o günlerde, hiçbir uyarıda bulunmaksızın, nereden çıktığı belli olmayan bir güruh toplanıp bir gece Amerikan bayrakları sallayarak ve hamasi marşlar söyleyerek kocaman tesislerini ateşe verdiler ve *Appeal*'i tamamen yok ettiler.

Artık Girard, Kansas daha sakin ve huzurlu bir kasabaydı. Artık orada işçilerden kaynaklanan hiçbir huzursuzluk çıkmayacaktı. Oysa işçilerin sendika aidatlarını ödeyen kurumdu, yüzlerce erkek ve kadına iş vermesiyle kasabanın belkemiğiydi *Appeal*. O saldırgan güruh, Girard sakinlerinden oluşmuyordu. Belli ki yerin içinden çıkmış, işini bitirmiş ve yer yarılıp tekrar içine girmişlerdi. Ernest bu olayda, başka bir ülkeden yapılmış en uğursuz, en kötü ithalatı görmüştü.

"ABD'de de Kara Yüzler'i* örgütlemişler belli ki," dedi. "Bu başlangıç. Bundan sonra çok rastlayacağız. Demir Ökçe artık daha pervasız davranıyor."

Babamın kitabı işte bu şekilde yok olmuştu. Kara Yüzler'i ileride çok görecektik. Haftalar geçtikçe giderek daha çok sosyalist gazete ve derginin posta yoluyla dağıtımı engellenecek ve çok sayıda sosyalist matbaa Kara Yüzler tarafından tahrip edilecekti. Tabii ki ülkenin diğer gazeteleri egemen sınıfın bu gerici politikasında üzerlerine düşeni yapmaktan geri durmadı ve yok edilen sosyalist basını yalan yanlış yayınlarla karalarken Kara Yüzler'i gerçek vatanseverler ve toplumun koruyucuları olarak gösterdi. O kadar ikna ediciydiler ki samimi vaizler bile yaşanan şiddet nedeniyle kürsülerinden üzüntülerini belirtirken Kara Yüzler'e dualar ediyorlardı.

Tarih hızla akıyordu. Sonbaharda seçim vardı ve Ernest, sosyalistler tarafından Kongre üyeliğine aday gösterilmişti. Seçilme şansı yüksekti. San Francisco'daki tramvay grevi kırılmıştı. Onu izleyen yük arabacılarının grevi kırılmıştı. Bu iki yenilgi, örgütlü emek için fecaat olmuştu. Sendikalardaki müttefikleriyle birlikte bütün Rıhtım Konfederasyonu yük arabacılarını desteklemiş ve hep beraber utanç verici bir mağlubiyet almışlardı. Kanlı bir grev olmuştu. Polisler coplarıyla birçok kişinin kafasını dağıtmış, Marsden Special Delivery Company'nin ambarlarından grevci işçilere makinelilerle ateş açılması sonucunda ölü sayısı daha da artmıştı.

---

* Kara Yüzler, Rus Devrimi sırasında Çarlık Otokrasisi tarafından örgütlenen gerici çetelerdir. Bu çeteler devrimcilere saldırdıkları gibi gerektiği anda ayaklanma çıkarıp mala-mülke zarar vermek suretiyle Çarlık'ın Kazak birliklerini göreve çağırması için bir gerekçe oluşturmak üzere kullanılmışlardır.

Sonuç olarak insanların morali bozuktu ve bunun acısını çıkarmak istiyorlardı. Kan istiyorlardı, intikam istiyorlardı. Seçtikleri alanda yenilince oylarıyla intikam alma noktasına geldiler. Emek örgütlerinin hâlâ yaşaması, süren siyasi mücadelede onlara belli bir güç de kazandırıyordu. Böylece Ernest'in seçilme şansı gittikçe arttı. Her gün başka bir sendika sosyalistlere destek vereceğini açıklıyordu. Hatta Cenaze Levazımatçıları Yardımcıları ile Tavuk Yolucuları desteklerini açıkladığı gün Ernest kahkahalarla gülmüştü. Emekçiler katır gibi inatçıydı. İşçiler sosyalistlerin toplantılarını çılgın bir coşkuyla tıka basa doldururken eski parti politikasının oyunlarına gelmiyordu. Bu eski partilerin konuşmacıları genellikle boş salonlara hitap ediyor, nadir de olsa salonları doldurabildiklerinde de öyle kötü bir muameleye maruz kalıyorlardı ki polis çağırmaları gerekiyordu.

Tarih hızla akıyordu. Olanların ve olacakların gerilimi, havaya yansıyordu. Üretim fazlası ihracının giderek zorlaştığı, bolluk içinde geçen bir dizi yılın ardından ülke, zor zamanlara* gelip dayanmıştı. İşletmeler çalışma saatlerini kısaltıyor, bir sürü büyük fabrika üretim fazlasının bitmesini umduğu zamana kadar çalışmayıp boş duruyor, her yanda ücretlerde kesintiye gidiliyordu.

Makine sanayii işçilerinin büyük grevi de kırılmıştı. İki yüz bin makine sanayii işçisiyle madeni eşya işkollarında çalışan beş yüz bin müttefiki, ABD'yi şimdiye kadar olmadık şekilde lekeleyecek kadar kanlı bir grev

---

* Kapitalist düzende bu zor zamanlar, anlamsız olduğu kadar da kaçınılmazdır. Bolluk ve zenginlik, bu düzende hep sefalete ve yoksulluğa yol açmıştır. Elbette bunun nedeni de, sürekli biriken tüketilemeyen kârlardır.

sonucunda yenilmişlerdi. İşveren birlikleri tarafından öne sürülen silahlı grev kırıcı* gruplar işçilere saldırmış, bir sürü yerde ortaya çıkan Kara Yüzler mala-mülke zarar vermiş ve bunun sonucunda düzenli ordunun yüz bin askeri devreye sokulup olaylar kanlı bir şekilde bastırılmıştı. İşçi liderlerinin bir kısmı doğrudan infaz edilip birçoğu hapse atılırken binlerce grevci askerler tarafından ağıllara** tıkılmış ve kötü muameleye maruz kalmıştı.

Refah ve bolluk yıllarının bedelinin ödenmesi zamanı gelmişti. Bütün piyasalar mala boğulmuştu ve bütün piyasalar batıyordu. Tüm fiyatlar çökerken emeğin fiyatı hepsinden hızlı düşüyordu. Ülke baştan sona sanayi işletmelerindeki çatışmalarla sarsılıyordu. İşçiler her yerde grev yapıyor, greve kendileri çıkmazsa kapitalistler onları kapının dışına koyuyordu. Bütün gazeteler kan ve şiddet haberleriyle doluydu. Tabii bu haberlerin hepsinde de Kara Yüzler*** vardı. Onların rolü kargaşa

---

* Grev kırıcılar: İsimleri dışında amaç, uygulama ve diğer bütün bakımlardan kapitalizmin özel askerleridir. Maksada uygun örgütlenip gayet iyi silahlandırılmışlardı ve grev ya da lokavt uygulanan herhangi bir noktaya özel trenlerle hızla intikal edebilecek şekilde bekletilmekteydiler. Farley adlı kötü namlı bir grev kırıcı başının 1906 yılında yanında tam silahlı ve teçhizatlı 2.500 adamıyla beraber tramvay çalışanlarının grevini kırmak için özel trenle New York'tan San Francisco'ya bütün ülkeyi kat etmesi, ancak böyle tuhaf dönemlere özgü, hayret verici bir olaydır. Bu ve benzeri binlerce olayın cezasız kalması, yargı sürecine Oligarşi'nin ne kadar egemen olduğunun göstergesidir.

** *Bullpen*: 19. yüzyılın ikinci yarısında Idaho'daki bir maden grevinde grevciler, askerler tarafından dikenli telle çevrili açık ağıllarda geçici olarak hapsedilmiştir. Uygulama ve isim, 20. yüzyılda da devam etmiştir. [Aslen "boğa ağılı" demek olan bu sözcük, sonradan "kodes, hapis" anlamına kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle savaş esirlerinin hapsinde başvurulan bir uygulamadır. (ç.n.)]

*** Fikir değil, sadece isim Rusya'dan alınmıştır. Kara Yüzler, 19. yüzyılda kapitalistlerin gizli ajanlarının arasından çıkan özel bir grubun adıdır ve bu asır boyunca işçi mücadelesinde giderek daha çok kullanılmıştır. Bu konuda tartışmalı bir taraf yoktur. Teşhis, dönemin otoritelerinden ABD Emek

çıkarmak, kundakçılık, mal ve mülkün yakılıp yıkılmasıydı ve bunu çok iyi yerine getiriyorlardı. Kara Yüzler'in eylemleri sonucu göreve çağrılan düzenli ordu da sahaya inmişti. Bütün şehirler ve kasabalar ordugâhlara dönmüş, işçiler köpekler gibi vurulup öldürülür olmuştu. Büyük işsizler ordusu içinden işe alınan grev kırıcılar, sendikalar tarafından yenilgiye uğratılırlarsa bu kez düzenli asker gelip sendikaları eziyordu. Bir de milis kuvvetleri vardı; henüz başvurmayı gerekli görmedikleri gizli milis yasası. Sadece düzenli ordu sahaya sürülmüştü ve her yerdeydi. Bu terör döneminde düzenli ordunun mevcudu artırılarak hükümet tarafından ek olarak yüz bin kişi daha askere alınmıştı.

Emek güçleri daha önce her cephede böylesine ağır bir yenilgi hiç yaşamamıştı. Sanayinin güçlü adamları, oligarklar, mücadele eden işveren birliklerinin emek cephesinde açtığı çatlağa ilk kez tüm güçleriyle yüklenmişlerdi. Aslında bu birlikler daha çok orta sınıf sayılırdı ama şimdi, zor zamanların ve çöken piyasaların zorlamasıyla ve sanayinin güçlü adamlarının yardımıyla örgütlü emeğe feci ve kesin bir mağlubiyet yaşatmışlardı. Çok güçlü bir ittifaktı bu ve orta sınıfın çok yakında öğreneceği gibi, aslanla kuzunun ittifakıydı.

Emek, kan içindeydi, öfke doluydu ama sessizdi, ezilmişti. Ama yine de bu yenilgi, zor zamanların sonunu getirmedi. Oligarşi'nin en önemli güçlerinden birini

---

Dairesi Başkanı Carroll D. Wright'a aittir. "*Tarihsel öneme sahip bazı grevlerde şiddet olaylarını bizzat işverenlerin tahrik ettiği*", üretici firmaların üretim fazlasından kurtulmak amacıyla grevleri kışkırttığı ve demiryolu grevi sırasında kargaşa çıkarmak için yük vagonlarının işverenlerin ajanlarınca yakıldığı bilgisi, Wright'ın *Emek Savaşları* başlıklı kitabından alınmıştır. İşte Kara Yüzler, işverenlerin bu gizli ajanlarının arasından çıkmış ve Oligarşi'nin en korkunç silahlarından biri olan ajan-provokatörler haline gelmişlerdir.

oluşturan bankalar, kredileri geri çağırmaya devam ettiler. Wall Street* borsası, neredeyse sıfırı tüketene kadar tepe takla yuvarlanıp giden bir girdaba dönüştü. Tüm bu yıkıntının içinden, soğukkanlı, istifini bozmayan, her şeye kayıtsız ve kendinden son derece emin, Oligarşi'nin yüzü yükseldi. Bu sükûneti, bu dinginliği, bu kuşkusuzluğu ve bu güveni korkutucuydu. Amaçlarına ulaşmak için kendi devasa gücüyle sınırlı kalmıyor, bütün ABD Hazinesi'ni de kullanıyordu.

Sanayinin güçlü adamları, orta sınıfa karşı döndü. Emeği yırtıp parçalamak için onlara yardım eden işveren birlikleri, şimdi onlar tarafından yırtılıp parçalanacaktı. Orta sınıf, küçük işadamları ve üreticiler ezilirken tröstler sabit durdular. Hayır, sabit durmaktan fazlasını yaptılar. Aktiftiler. Rüzgâr ektiler. Biçecekleri fırtınadan nasıl kâr edeceklerini sadece kendileri bilerek daha çok rüzgâr ektiler. Hem de ne kâr! Ne büyük kâr! Kendi ektikleri rüzgârdan doğan fırtınanın nimetlerini toplayacak kadar güçlüydüler ya, etraflarında yüzen enkaza aldırmadılar, hatta bir de o enkazı yağmaladılar. Değerler ve fiyatlar inanılmaz ölçüde düşüp acınası düzeylere inerken tröstler ellerindeki varlıklara devasa eklemeler yaptılar, girişimlerini yeni iş alanlarına yaydılar. Ve hep orta sınıfın zararına yaptılar bunu.

Böylece 1912 yazında, orta sınıfa karşı nihai saldırıya tanık olduk. Ernest bile bu hamlenin hızına şaşırmıştı. Kaygıyla başını sallıyor, sonbahardaki seçimden umudunu yitiriyordu.

---

* New York'un ilk yıllarından beri var olan bir sokakta bulunduğu için o sokağın ismini taşıyan Wall Street borsası. Toplumun irrasyonel yapılanması, ülkenin tüm işletmelerine yönelik el altından manipülasyonlara izin veriyordu.

"Hiç yararı yok," dedi. "Yenildik. Demir Ökçe geldi. Sandıktan barışçı bir zafer çıkartırız sanıyordum. Yanılmışım. Wickson haklıydı. Kalan azıcık özgürlüklerimizi de elimizden alacaklar, Demir Ökçe kafalarımızın üzerine basıp geçecek. Emekçi sınıfın kanlı bir devrimden başka şansı kalmadı. O zaman kazanırız ama bunu düşünmek bile içimi ürpertiyor."

Ernest o andan itibaren bütün umudunu devrime bağladı. Bu konuda partisi ondan daha gerideydi. Sosyalist yoldaşları aynı fikirde değildi. Hâlâ seçimle kazanabileceklerini düşünüyorlardı. Şaşırıp sersemledikleri için değil; fazlasıyla soğukkanlı ve cesurdular. Sadece inanamıyorlardı. Ernest Oligarşi'nin gelişinden duyduğu korkuyu onlara tam anlamıyla aktaramamıştı. Biraz heyecanlandırmış, biraz endişe duymalarını sağlamıştı ama yoldaşları kendi güçlerinden fazla emindiler. Teorilerinde sosyal evrim içinde oligarşiye yer yoktu; dolayısıyla Oligarşi de yoktu.

Gizli toplantılarımızdan birinde, "Seni Kongre'ye göndereceğiz ve her şey çok güzel olacak," dediler.

Ernest ise "Peki beni Kongre'den alıp bir duvarın önüne dikip beynimi uçurduklarında ne yapacaksınız?" diye cevapladı soğuk soğuk.

Bir düzine ses aynı anda, "Bütün gücümüzle isyan ederiz," diye cevap verdi.

"Ve de kendi kanınızda boğulursunuz. Aynı şarkıyı orta sınıflardan da duymuştum. Şimdi nerede o güç?"

XI

Büyük Macera

Babam, Bay Wickson'a davet üzere gitmedi. Tesadüfen San Francisco vapurunda karşılaşmışlar. Yani babama yönelik uyarısı önceden düşünülmüş bir şey değildi. Karşılaşmasalar hiçbir uyarı gelmeyecek ama sonuç yine aynı olacaktı. Babam o eski yürekli *Mayflower** tayfasındandır, kanı delidir.

Eve döner dönmez, "Ernest haklıymış," dedi. "O fevkalade bir genç. Seni Rockefeller'ın veya İngiliz Kralı'nın karısı olarak görmektense onun karısı olarak görmeyi tercih ederim."

Telaşla sordum: "Ne oldu?"

"Oligarşi bizim de üzerimizden geçecek. Yani senin ve benim. Wickson söyledi. Bir oligark olarak son derece nazikti. Üniversiteye tekrar alınmamı önerdi. Buna ne diyorsun? Wickson denen o alçak paragöz

---

* Amerika'nın keşfinden sonra kolonicileri oraya taşıyan ilk gemilerden biridir. İlk kolonicilerin torunları, atalarından ölçüsüz gurur duymuştur. Zaman içinde herkese nüfuz eden bu gurur, fiilen bütün Amerikalıların damarlarında dolaşmaktadır.

benim devletin üniversitesinde ders verip vermememem hakkında karar alacak güce sahip... Hatta daha da iyi bir öneride bulundu, kurulması planlanan büyük bir fen bilimleri kolejinin başına beni getirmekten söz etti. Anlaşılan Oligarşi elindeki fazladan ne olursa olsun kurtulmak istiyor.

Bana dedi ki, 'Kızınızın sosyalist arkadaşının söylediklerini hatırlıyor musunuz? Ben de ona emekçi sınıfı ayaklarımızın altına alırız demiştim. Ve de öyle yapacağız. Size gelince bir bilim adamı olarak size büyük saygım var ama kaderinizi emekçi sınıfa bağlarsanız, kendinizi kollayın, hepsi bu.' Sonra da sırtını dönüp çekip gitti."

Bunu Ernest'e anlattığımızda, "Demek ki planladığından daha önce evlenmemiz gerekecek," yorumunda bulundu.

Mantık silsilesini izleyememiştim ama kısa süre içinde öğrenecektim. Sierra Mills'in üç aylık kâr payı ödemesi de bu zamana denk gelir. Daha doğrusu ödenme zamanının gelmesi... Çünkü babam ödemeyi alamadı. Birkaç gün bekledikten sonra, ilgili görevliye yazdı. Hemen gelen cevapta babamın şirketin hissesine sahip olduğuna dair herhangi bir kayda rastlanmadığı belirtiliyor ve kibar bir dille ayrıntılı bilgi isteniyordu.

Babam, "Ayrıntılı bilgiyi gözüne sokunca adamın yüzü kıpkırmızı olacak," diyerek varlığı sorgulanan hisse senetlerini almak üzere bankadaki kasasına gitti.

Döndüğünde paltosunu çıkarması için ona yardım ederken, "Ernest fevkalade biri," dedi. "Tekrar ediyorum kızım, bu senin arkadaşın fevkalade biri."

Babam Ernest'e ne zaman bu şekilde övgüler dizse başımıza bir felaket geleceğini öğrenmiştim artık.

"Beni ezip geçtiler bile," diye açıkladı. "Hisse senedi yok. Kasa boştu. Ernest'le bir an önce evlenmeniz lazım."

Babam yine laboratuvar yöntemlerini uyguladı. Sierra Mills'i mahkemeye verip duruşmaya getirtti ama Sierra Mills'in defterlerini bir türlü mahkemeye getirtemedi. Mahkemeyi babam değil Sierra Mills kontrol ediyordu. Her şeyi açıklıyordu bu. Babam, kanun aracılığıyla bitirilmişti. Utanmazca bir hırsızlık yapılıyordu.

Bugünden dönüp geriye baktığımda babamı ezmek için kullandıkları yönteme neredeyse güleceğim. Wickson'la San Francisco'da sokakta karşılaşmış ve ona adi bir alçak olduğunu söylemiş. Sonra da saldırıya teşebbüsten tutuklanmış. Sulh mahkemesine çıkartılmış ve huzuru bozmaktan para cezasına çarptırılmış. O kadar saçma bir şeydi ki eve geldiğinde kendi de yaptığına güldü. Ama yerel gazetelerde o ne hiddet öyle! Sosyalist düşüncelere yakınlık duyanları etkileyen bir şiddet virüsünden bahsediyorlardı ciddi ciddi. Uzun ve barışçı bir hayatı olan babam, virüsün şiddet bulaştırdığının en güzel örneğiydi. Ayrıca en az iki gazetede bilimsel çalışmaları nedeniyle babamın akli durumunun kötüleştiği ve akıl hastanesine yatırılmasının önerildiği ileri sürülüyordu. Ve laftan ibaret değildi tüm bunlar. Ciddi ve yakın bir tehlikeydi. Ama babam bu tehlikeyi görebilecek kadar akıllıydı. Önünde ders alabileceği Piskopos örneği vardı ve babam dersini iyi almıştı. Başına ne haksızlıklar geliyor olursa olsun sükûnetini korudu ve bana göre düşmanlarını gerçekten de şaşırttı.

Bir de ev meselemiz vardı. Evimiz, yuvamız. Konut kredisi ipoteği nedeniyle evimizi haczedip elimizden

aldılar. Tabii ki aslında kredi falan yoktu, hiç alınmamıştı. Parası nakden ödenerek arsa satın alınmış, üzerine de yine nakit parayla ev yaptırılmıştı. Ev ve arsa üzerinde hiçbir zaman ipotek olmamıştı. Ama nasıl olduysa her türlü yasal koşula uygun olarak hazırlanıp imzalanmış bir konut kredisi, yıllardır faizleri ödenmemiş olarak ortaya çıktı. Babam bağırıp çağırmadı. Parasını çaldıkları gibi şimdi de evini elinden alıyorlardı ve başvurabileceği kimse kalmamıştı. Toplumun çarkı onu ezmeye kararlı kişilerin elindeydi. O ise artık kalender bir adamdı, kızmadı bile.

"Beni mutlaka ezecekler," dedi bana. "Bari paramparça etmeseler. Ben dersimi aldım, şu ihtiyar kemiklerim çok kırılganmış. Tanrı bilir ya, son günlerimi bir akıl hastanesinde geçirmeyi hiç istemem doğrusu."

Bu sözler, sayfalardır hiç bahsetmediğim Piskopos Morehouse'u hatırlattı bana. Önce evlilik konusunu anlatayım. Çünkü olayların akışı içinde bu mesele önemsizleşecek ve üzerinde çok az durduğum bir konu haline gelecek.

Evimizden çıkartıldığımızda babam bana, "İşte şimdi gerçekten proleter olduk," dedi. "Senin şu delikanlının proletarya hakkındaki hakiki bilgisini hep kıskanmıştım. Artık ben de her şeyi bizzat yaşayarak öğrenebileceğim."

Babamın damarlarında güçlü bir maceracı kanı dolaşıyor, yaşadığımız felaketi macera olarak görüyordu. Acı veya öfke yoktu içinde. Kindar olamayacak kadar bilge ve kalender biriydi ve sona eren dünyevi konforlarımızı özlemeyecek kadar gelişkin bir zihni vardı. San Francisco varoşlarından Market Sokağı yakınlarındaki dört odalı berbat eve taşınırken de yine

bir çocuk gibi coşkuyla ve macera ruhuyla doluydu. Aynı zamanda olağanüstü zekâsı ve birikiminden kaynaklanan berrak görüşü, algı gücüyle... Gerçekten de aklı hiç karışmamıştı. Değerlerinde sahteliğe yer yoktu. Geleneksel değer ve alışkanlıklar onun için hiçbir şey ifade etmezdi. Tanıdığı tek değer, matematiksel ve bilimsel olgulardı. Babam büyük adamdı. Yalnızca büyük adamlara has bir aklı ve yüreği vardı. Hatta daha büyüğünü görmediğim Ernest'e bile bazı açılardan fark atardı.

Hayat tarzımızın değişmesi, bana biraz huzur bile vermişti. Gelişen Oligarşi'nin bize yönelik düşmanlığı ortaya çıktıktan sonra bu üniversite şehrinde giderek hayatımıza egemen olan örgütlü aforozdan kaçıyor olmak bile tek başına yeterdi. Üstelik bu değişiklik benim için bir maceraydı, hem de maceraların en büyüğü olan aşk macerasıydı. Bahtımızın değişmesi evliliğimizi de hızlandırınca kendimi bir anda San Francisco varoşlarındaki Pell Sokağı'ndaki dört odalı evinde oturan evli bir hanım olarak buldum.

Ne olursa olsun, geriye kalan tek şey var: Ernest'i çok mutlu ettim. Onun fırtınalı hayatına yeni bir endişe kaynağı olarak değil, huzur ve rahatlık getiren bir güç olarak girdim. Ona sükûnet verdim. Ona olan aşkımın ödülüydü bu. Hiç değişmeyen, her zaman sahip olduğum bir şeydi. Ona her şeyi unutturup zavallı yorgun gözlerinde mutluluğun ışığını görmekten daha çok beni ne memnun edebilirdi ki...

Ah o sevgili yorgun gözler... Çok az kişinin başarabileceği kadar çok çalışıyordu ve bütün uğraşısı başkaları içindi. Onun adam gibi adam olma kavramı böyleydi. İyi bir hümanist ve iyi bir âşıktı. Bir savaşçının ruhu-

na, bir gladyatörün bedenine ve bir kartalın tabiatına sahipti. Bana karşı da bir şair kadar nazik ve hassastı. Özünde bir şairdi o; hayatı boyunca insanlığın şarkısını söylen bir ozan... Sırf duyduğu sevgi uğruna hayatını insanlığa adadı ve onlar için çarmıha gerildi.

Üstelik bütün bunları ileride herhangi bir şekilde karşılığını almak için yapmadı. Ona göre sonraki hayat diye bir şey yoktu. Ölümsüzlüğün ateşiyle yanardı ama ölümsüzlüğü reddederdi; onun çelişkisi buydu. Sımsıcak bir kişiliği vardı ama o buz gibi ve yasakçı felsefeye, materyalist monizme bağlıydı. Ölümsüzlüğünü ruhunun kanatlarıyla ölçsem, ölçüyü tam alabilmek için sonsuz bir hayata sahip olmam gerektiğini söylerdim ona. Güler, kollarını dolar, tatlı metafizikçim derdi bana. Gözlerindeki o yorgun bakışlar gider, ölümsüzlüğün yeni ve yeterli ifadesi olan mutlu aşk parıltıları akın ederdi yerine.

Ayrıca bana düalistim der ve Kant'ın Tanrı'ya iman için saf aklı kullanarak aklı nasıl yok ettiğini anlatırdı. Sonra bununla paralellik kurup beni de aynı fiil içinde olmakla suçlardı. Ben suçumu kabul edip gayet mantıklı bir şekilde eylemimi savununca beni kendine çekip yalnızca Tanrı'nın sevgili kullarının gülebileceği gibi gülerdi. Bense onun yaratıcılığını ve dehasını, yani hayatın doğasında saklı olan o tarifi zor cevheri soğuk elleriyle yakalayan bilimin, ruhu da tahlil edip sınıflandırarak kalıtım ve çevre etkeniyle açıklayabileceğini reddettim hep.

Boşluğun Tanrı'nın görüngüsü ve ruhun Tanrı'nın niteliğinin izdüşümü olduğunu söyler, o bana tatlı metafizikçim dedikçe, ben de ona ölümsüz materyalistim diye seslenirdim. Birbirimizi böyle severdik

ve mutluyduk. Materyalizmi için onu affetmiştim çünkü öbür dünya için çalışmak yerine bu dünyada yapacağı muazzam işler vardı. Ayrıca kibre kapılmasını önleyen kalenderliği sebebiyle, bilincinin ve ruhunun asil ahlakı nedeniyle affetmiştim onun materyalizmini.

Ama bir yandan da çok gururluydu. Hem kartal olup hem de mağrur olmaması nasıl mümkün olabilirdi ki zaten? Toz zerresi kadar bir faninin kendini Tanrı gibi hissetmesi, Tanrı'nın kendini Tanrı gibi hissetmesinden daha iyiydi ona göre. Kendi ölümlülüğünü böyle görüyor ve bu şekilde yüceltiyordu. Okumaktan çok hoşlandığı bir şiir vardı. Tamamını hiç okuyamamış, bütün çabalarına rağmen şairini öğrenememişti. Sadece çok sevdiği için değil, ruhuyla ruhuna dair kavrayışı arasındaki çelişkiyi örneklediği için bu dizeleri aşağıda veriyorum. Bu kadar büyük heyecanla, içi yanarak, vecd halinde şu dizeleri yazıp da fani dünyada yitip gitmeye mukadder, gelip geçici bir cismani varlık nasıl olunabilir? İşte şiir:

"Neşe üstüne neşe, kazanç üstüne kazanç
Doğuştan yazgılı haklarımdır benim,
Dünyanın sınırlarında yankılanır
Sonsuz günlerimin övgüsüyle çınlayan sesim.
İnsanın bütün ölümleriyle ölsem de
En uzak zamanlara kadar,
Mutluluk kadehimi diktim tepeme,
Tanıktır bütün iklimler, bütün çağlar.

Gururun köpüğü, İktidarın gücü,
Kadınların hoş tadı!

Diz çöktüm önlerine, rüzgârla çektim içime.
Ne güzeldir bir nefes çekmek bile;
Hayata da kalkar kadehim, Ölüme de,
Ve dudaklarımda şarkılarımla öldüğümde,
Geçecek kadehim başka 'ben'lerde elden ele.

Cennet'ten sürdüğün adam
Bendim o, bendim Tanrım.
Yer ve gök denizden semaya aktığında
Ben yine orada olacağım.
Çünkü bu benim dünyam, benim muhteşem dünyam,
Diyarı en içten ağıtlarımın,
Bebeğin ilk zayıf çığlığından
Doğum sancısına dek, kıvranan kadının.

Henüz doğmamış bir ırkın kalbi atar bende
İhtirasıyla doluyum bu âlemin.
Vahşi genç kanım kabarmış sel gibi
Söndürecek ateşini cehennemin.

İnsanım ben, İnsan, İnsan, ürperen etimden
Dünyevi hırslarımın tozuna pisine,
Yüklü rahmin loş yuvasından,
Çıplak ruhumun ışıltısına, rengine,
Etten kemikten yapılma.
Ama dünya irademe boyun eğer,
Ve Cennet sürgünü dinmemiş susuzluğuyla
Yarar toprağı, içini döller.
Ben hayat kadehini boşaltınca, ey Kadiri Mutlak,
Çekip alınca nurunu gökkuşağının,
Ebedi geceye dair tüm o laflar
Dar gelecek boyuna rüyalarımın.

Cennet'ten sürdüğün adam
Bendim o, bendim Tanrım.
Yer ve gök denizden semaya aktığında
Ben yine orada olacağım.
Çünkü benim dünyam bu, muhteşem dünyam,
Diyarı en güzel hazlarımın,
Kendi aşk gecemin şafağından
En parlak ışıltısına kadar Kutup akıntısının."

Ernest hep çok çalışırdı. Onu ayakta tutan şey mükemmel doğasıydı ama o doğa bile gözlerindeki yorgun bakışı önleyemezdi. Onun o sevgili yorgun gözleri! Gecede en fazla dört buçuk saat uyur, yine de istediği her şeyi yapacak vakti bulamazdı. Bir propagandist olarak faaliyetlerine asla ara vermeden işçi örgütlerinde anlatacağı derslerin programını önceden hazırlardı. Bir de seçim kampanyası vardı. Sadece kampanya için bile bir adamın bütün vaktini alacak işler yapıyordu. Sosyalist yayınevlerinin kapatılmasıyla birlikte azıcık geliri de kesilince geçimimizi sağlayabilmek için akla karayı seçer hale gelmişti çünkü yaptığı diğer bütün işlerin dışında bir de geçinmemiz gerekiyordu. Bilim ve felsefe dergilerine çeviri yapıyordu; kampanya çalışmalarından geç vakitte yorgun argın gelip sabahın ilk saatlerine kadar çevirileriyle uğraşıyordu. Bütün bunların dışında bir de kendi çalışmaları vardı. Bu fevkalade çalışmalarını öldüğü güne kadar sürdürdü.

Bütün bunlara karşın yine de beni sevecek, mutlu edecek vakti buluyordu. Ama bu ancak benim kendi hayatımı tamamen onun hayatına dahil etmem sayesinde olabiliyordu. Steno ve daktilo öğrendim, onun

sekreteri oldum. İşini yarı yarıya azaltmayı başardığımı söylediği için ben de kendimi bu alanda eğitip onun çalışmalarını anlamaya adadım. İlgi alanlarımız ortaklaştı ve birlikte çalışmaya başladık.

İşimizin arasında anlık tatlı kaçamaklarımız olurdu. Bir söz, bir okşama, aşkla dolu bir bakış. Çalınmış anlar olduğu için daha da kıymetliydiler. Çünkü biz alçaklığın, çıkarcılığın ve bencilliğin hiç giremediği tertemiz, ışıklı bir ortamda insanlık uğruna çalışıyor, yüce bir şey yaşıyorduk. Aşkımızı seviyorduk. Aşkımızı, en iyi sevda diye tanımlayabilirim ancak, daha azı leke sürmek olur. Ve hepsinden geriye zaten tek bir şey kaldı: Aşkım hiç yerlere düşmedi. Ona hep sükûnet verdim, başkaları için bu kadar çok çalışan sevgili yorgun bakışlıma.

XII

Piskopos

Piskopos Morehouse'a nikâhımızdan sonra rastladım. Ama olayları sırasınca anlatayım. I.P.H. toplantısında zihni bir çöküş yaşayan Piskopos, hassas biri olduğu için, üzerinde kurulan dostça baskıya boyun eğip istirahata çıkmıştı. Ama Kilise'nin mesajını verme konusunda daha da kararlı olarak döndü. İlk vaazı, I.P.H. toplantısından önceki vaazına çok benziyordu ve bütün cemaat çok şaşırdı. Yine aynı şekilde, oldukça uzun ve ıstırap verici ayrıntılarla Kilise'nin, Efendimiz'in öğretisinden ayrıldığını ve İsa'nın yerine Servet Hırsını koyduğunu anlattı.

Sonuçta, gazetelerde son derece aziz bir şahsiyet olduğu ama zihinsel olarak çöktüğü konusunda dokunaklı haberler yer alırken kendisi de akıl hastanesine kapatıldı. Defalarca gidip sormama karşın kendisini göremedim. Gayet makul, normal ve azizler kadar iyi yürekli birinin toplumun gaddar iradesi tarafından böylesine trajik bir şekilde ezildiğini görmek, beni çok kötü etkiledi. Gerçekten de Piskopos gayet aklı başın-

da, saf ve asil biriydi. Ernest'in söylediği gibi onun bütün sorunu, biyoloji ve sosyolojiye dair yanlış fikirleri olması ve bu fikirler yüzünden sorunları halletme konusunda doğru bir yol tutturamamasıydı.

Beni dehşete düşüren şeyse Piskopos'un acizliğiydi. Kendi gördüğü hakikatte ısrarcı davranması halinde akıl hastanesine kapatılması kesindi. Buna karşı elinden bir şey gelmiyordu. Serveti, konumu, kültürü onu kurtaramıyordu. Fikirleri toplum için tehlikeliydi ve toplum bu tehlikeli fikirlerin makul bir akıldan çıkabileceğini anlayamıyordu. Ya da en azından toplumun yaklaşımını ben böyle algılamıştım.

Oysa Piskopos, aslında nazik ve saf bir kişiliğe sahip olmasına karşın, kurnaz bir adamdı aynı zamanda... İçinde bulunduğu tehlikeyi gayet açık biçimde anlamıştı. Köşeye sıkıştığını gördü ve bundan kaçmaya çalıştı. Babamdan, benden ve Ernest'ten istemiş olsa alabileceği yardımı arkadaşlarından görmeyince yalnız başına mücadele etmek zorunda kaldı. Akıl hastanesinin zorunlu yalnızlığı içinde iyileşti. Aklı başına geldi. Görümler yaşamaz, toplumun görevinin Efendimiz'in kuzularını beslemek olduğu gibi hayaller kurmaz oldu.

Dediğim gibi iyileşti, aklı başına geldi. Gazetelerle kilise cemaati büyük bir neşeyle onun dönüşünü kutladılar. Bir keresinde ben de onun kilisesine gittim. Vaazı, o görümleri görmeden öncekilerin benzeriydi. Şaşırdım, hayal kırıklığına uğradım. Acaba toplum onu ezip boyun mu eğdirmişti? Korkak biri miydi? Üzerinden buldozerle geçip sözlerini yutturmuşlar mıydı? Yoksa karşı karşıya olduğu gerilim ona fazla gelmiş ve o da müesses nizamın karşı konulmaz ezici gücüne uysalca teslim mi olmuştu?

Güzel evine ziyarete gittim. Ondaki insana hüzün veren değişimi gördüm. Zayıflamıştı, yüzünde daha önce görmediğim çizgiler oluşmuştu. Ziyaretimden sıkıntı duyduğu çok açıktı. Konuşurken giysisinin kolunu sinirli sinirli çekiştiriyordu. Bakışları huzursuzdu; oraya, buraya, her yana bakıyor ama bir türlü benim gözlerimle buluşmuyordu. Zihni fazlasıyla dolu gibiydi, kesik kesik konuşuyor, aniden konuyu değiştiriyordu. Sözlerinin mantıklı bir silsile izlememesi ürkütücüydü. Karşımdaki şu adam, ruhu gibi saf ve berrak gözleriyle kararlı ve tereddütsüz bakan, sarsılmaz özgüveniyle İsa'ya benzettiğim Piskopos olabilir miydi? Feci halde hırpalanmış, sindirilip boyun eğdirilmişti. Fazla hassastı. Toplumun örgütlü kurt sürüsüne karşı koyacak kadar güçlü değildi.

Çok üzüldüm, anlatılamayacak kadar kötü hissettim kendimi. O ise belirsiz konuşuyor, kendisini sorguya çekmemden endişe duyuyordu. Hastalığından sanki çok uzak bir şeymiş gibi bahsettik, kiliseye dair çeşitli şeylerden lafladık, orgun tamiratından ve hayırseverlerin küçük yardımlarından konuştuk. Yanından içim rahatlamış olarak ayrıldığıma tanık oldu, neredeyse evden kahkahalarla çıktığımı sanıyordu; tabii yüreğim yaşlarla dolu olmasaydı...

Zavallı küçük kahraman! Keşke bilseydim! Bir dev gibi mücadele ediyormuş ve ben anlayamamışım. Milyonlarca insanın arasında kavgasını tek başına veriyormuş. Akıl hastanesinden duyduğu korku ile hakka ve hakikate olan bağlılığı arasında bölünmüş, hakka ve hakikate sebatla yapışmıştı ama öylesine yalnızdı ki bana bile güvenmeye cesaret edememişti. Dersini almıştı; hem de fazlasıyla.

Kısa zamanda öğrenecektim. Bir gün Piskopos ortadan yok oldu. Buralardan uzaklaşacağını kimseye söylememişti. Günler geçip de ortaya çıkmayınca, aklının gelip gittiği anlardan birinde intihar ettiği söylentisi yayıldı etrafa. Ama malını mülkünü sattığı öğrenilince bu söylentiler kesildi. Şehirdeki köşkünü, Menlo Park'taki sayfiye evini, resimlerini, koleksiyonlarını ve hatta çok sevdiği kütüphanesini bile satmıştı. Belli ki ortadan kaybolmadan önce gereken temizliği sessizce yapmıştı.

Bütün bunlar, bizim de kendi hayatımızda felaketlerle karşılaştığımız dönemlere denk geldiği için, ancak yeni evimize yerleştikten sonra Piskopos'un başına gelenleri merak edip yorumlama fırsatını bulabildik. O zaman da her şey açıklığa kavuştu. Bir akşamüstü, hava henüz kararmamışken, Ernest'e hazırlayacağım şölen için et almak amacıyla kasaba gitmek üzere yolun karşısına geçmiştim. Yeni çevremizde günün son öğününe "o günün şöleni" diyorduk.

Kasaptan çıktığım anda köşedeki bakkalın orada bir adam belirdi. Tuhaf bir aşinalık hissiyle ona bir daha baktım. Ama adam köşeyi dönüp hızla uzaklaştı. Omuzlarının eğimi, paltosunun yakasıyla geniş kenarlı fötr şapkasının arasında gümüşi saçlarının perçeminin aldığı şekil, bana belli belirsiz bir şey hatırlatıyordu. Sokağın karşısına geçmek yerine adamın peşinden seğirttim. Davetsizce aklıma doluşan düşüncelerden etkilenmemeye çalışarak hızımı artırdım. Hayır, mümkün değildi bu. Olamazdı, hele de bacaklarına uzun gelen, alt kısımları yıpranmış böyle bir işçi tulumuyla, imkânı yoktu.

Durdum ve kendime güldüm. Takipten vazgeçmek üzereydim. Peki ya o omuzların, gümüş rengi saçların verdiği tanıdıklık duygusu... Tekrar hızlandım.

Adamın hizasına gelip onu geçtim ve o sırada da yüzüne bir bakış attım. Sonra da aniden dönüp karşısına geçtim: Piskopos'tu.

O da ansızın duruverdi. Nefes nefeseydi. Sağ elindeki büyük kesekâğıdı yere düşünce patatesler etrafımıza saçıldı. Şaşırmış ve gerilmiş bir halde bana baktı, sonra kendini bıraktı, büyük bir kederle omuzları düştü ve derin bir iç çekti.

Elimi uzatınca sıktı ama elleri nemli ve soğuktu. Huzursuzlukla boğazını temizlerken alnındaki ter damlalarını görebiliyordum. Belli ki çok korkmuştu.

"Patatesler," diye belli belirsiz mırıldandı, "onlar çok değerli."

Patatesleri toplayıp daha büyük bir özenle koluna aldığı kesekâğıdına dikkatle yerleştirdik. Onu gördüğüme çok memnun olduğumu ve hemen bize gelmesi gerektiğini söylemeye çalıştım.

"Babam da sizi gördüğüne çok sevinecek," dedim, "hemen şurada oturuyoruz."

"Gelemem. Gitmem lazım. Hoşça kalın."

Kaygıyla, korkulu bir keşif yapacakmış gibi çekinerek etrafına bakındı, yürümeye başladı.

Benim de onunla beraber yürüdüğümü ve onu bulmuşken ayrılmama niyetinde olduğumu anlayınca, "Nerede oturduğunuzu tarif edin, sonra gelirim," dedi.

Kararlıydım. "Hayır, Şimdi geliyorsunuz."

Elindeki patateslere ve diğer elindeki küçük paketlere baktı.

"Gerçekten mümkün değil," dedi. "Kabalığımı affedin lütfen. Bir bilseydiniz..."

Kendini tutamayıp ağlayacakmış gibi baktı bana. Ama hemen toparlandı.

"Sonra bu elimdekiler var," dedi. "Acı bir durum. Feci. Yaşlı bir kadın var. Bir an önce bunları ona götürmem lazım. Karnı çok aç. Hemen gitmem lazım, anlayın lütfen. Sonra gelirim, söz."

"Bırakın ben de sizinle geleyim. Uzakta mı?"

Önce bir iç geçirdi ama sonra bıraktı kendini.

"İki sokak ötede. Acele edelim o zaman."

Piskopos'un peşine düşmüş giderken kendi mahallem hakkında bilmediğim bir şey öğrendim. Buralarda böylesi bir sefaletin yaşanabileceği aklıma bile gelmemişti. Tabii ki bunun nedeni hayır işleriyle şimdiye kadar hiç ilgilenmemiş olmamdı. Yaraya merhem sürmekten başka bir şey değil diye hayır işlerini küçümseyen Ernest'e inanmıştım. Onun tedavi yöntemiyse, ülseri kesip almaktı; işçiye kendi ürettiği ürünü ver, mesleğinde şerefiyle uzun yıllar çalışmış askerler kadar da bir emekli maaşı bağla, hayırseverliğe gerek kalmaz. Ben de onunla birlikte gecemi gündüzümü devrimci çalışmaya ayırmış durumdaydım ve düzenin adaletsizliğinden beslenen sosyal hastalıkları hafifletmekle enerjimi tüketecek değildim.

Piskopos'un peşinden arka sokaklardaki harap bir apartmandaki küçücük odaya girdim. Bir deri bir kemik, yaşlı bir Alman kadın vardı. Piskopos, 64 yaşında olduğunu söyledi. Beni görünce şaşırdı ama başıyla bana kibarca bir selam verip dikişine devam etti. Kucağındaki erkek pantolonunu dikiyordu. Yerde, arkasında bir pantolon yığını duruyordu. Piskopos odada kömür ve çıra olmadığını görünce almaya gitti.

Yerden bir pantolon alıp yaptığı işe baktım.

Dikişe devam ederken başıyla zarif bir selam verip, "Altı sent hanımefendi," dedi. Yavaş dikiyordu ama

iğnesi bir an bile durmuyordu. "Dikmek" fiilinin vücut bulmuş haliydi sanki.

"Bütün bu iş için verdikleri para bu kadar mı? Ne kadar zamanda yapıyorsunuz birini?"

"Evet, verdikleri para bu. Bitirirsen altı sent alırsın. Bir pantolonun işi iki saatte bitiyor."

Ama hemen ardından, başını belaya sokabilecek bir şey söyleme korkusuyla, "Patron bunu bilmiyor," diye ekledi. "Yavaş dikerim ben. Mafsal romatizmam var. Genç kızlar çok daha hızlı çalışıyor tabii. Onlar benim yarı zamanımda bitiriveriyorlar. Sağ olsun patron çok nazik biri. İşi eve getirmeme izin veriyor. Çünkü artık yaşlıyım, o makinelerin sesini kafam kaldırmıyor. Eğer bana bu kadar nazik davranmasaydı açlıktan ölürdüm.

Atölyede çalışan kızlar sekiz sent alıyor ama ne yapalım? Gençler için bile yeterince iş yok. Hele yaşlıların durumu tamamen umutsuz. Genellikle bir pantolondan fazlasını alamıyorum. Bazen de akşama kadar sekiz pantolon bitirmem gerekiyor. Bugün de öyle oldu."

Çalışma saatlerini sordum, mevsime göre değiştiğini söyledi.

"Yazın, bir de acil sipariş varsa sabahın beşinden akşamın dokuzuna kadar çalışıyorum. Ama kışın hava çok soğuk oluyor, üşüyen ellerimin kasılması hemen geçmiyor. Sonra da geç saatlere kadar çalışmak zorunda kalıyorum, kimi zaman gece yarısını bile geçiriyorum.

Bu yaz kötü geçti. Zor zamanlarda yaşıyoruz. Tanrı'yı kızdırdık herhalde. Bu elimdeki, patronun bir haftadır bana verdiği tek iş. Yapacak işi yoksa insan fazla yiyemiyor. Alıştım artık buna. Hayatım boyunca

dikiş diktim ben. Hem memleketimde, hem de otuz üç yıldır burada, San Francisco'da.

Kiranızı ödeyebiliyorsanız, hiç sorun yok demektir. Ev sahibim de son derece nazik biri ama kirayı alması gerekiyor tabii. Gayet adil bir durum. Bu oda için sadece 3 dolar alıyor. Gayet ucuz. Ama insan her ay üç doları bir araya getiremiyor, öyle değil mi?"

Bunun ardından konuşmayı kesip kafasını salladı ve dikişine döndü.

"Kazandığınız parayı harcadığınız yerlere çok dikkat ediyorsunuzdur," dedim.

Kesin bir hareketle başını sallayarak onayladı beni.

"Kiramı ödeyeyim de gerisi önemli değil. Eti unuttum tabii. Kahveye koymak için süt de alamıyorum. Ama her gün en az bir öğün yemek yiyorum. Hatta bazı günler iki öğün bile yediğim oluyor."

Bu son cümleyi büyük bir gururla söyledi. Başarısının keyfini yaşıyor gibiydi. Ama sessizce dikişine döndüğünde hoşnutlukla bakan gözlerindeki ve sarkan dudaklarındaki hüznü gördüm. Gözleri uzaklara daldı. Ama o hızla ovuşturup gözlerindeki nemi sildi, dikişini engelliyordu.

"İnsanın içini acıtan şey açlık değil," diye açıkladı. "Açlığa da alışıyorsunuz. Kızıma ağlıyorum. Makine öldürdü onu. Evet, çok çalışıyordu ama anlayamıyorum. Kuvvetli bir kızdı ve gençti daha. Kırkını ancak bulmuştu ve henüz otuz yıldır çalışıyordu. Evet, çalışmaya çok küçükken başlamıştı ama ne yapalım, kocam ölmüştü. İşyerindeki kazan patladı. Başka şansımız yoktu. Kızım o zaman 10 yaşındaydı ama çok kuvvetliydi. Makine onu da öldürdü. Evet, aynen öyle. Onu o makine öldürdü. Üstelik atölyenin en hızlı

çalışan işçisiydi. Aklımdan hiç çıkmaz. İşyerinde bu nedenle çalışamıyorum. O makineyi kafam kaldırmıyor. Daima, 'Ben yaptım, ben yaptım' dediğini duyar gibi oluyorum, bütün gün boyunca. Tabii aklıma kızım geliyor ve orada duramıyorum."

Ara verdiği dikişe başlarken nemlenen gözlerini silmek zorunda kaldı.

Merdivenlerden çıkan Piskopos'un ayak sesini duyup kapıyı açtım. Ne görüntüydü ama... Sırtında yarım çuval kömür, üzerinde de çıralar vardı. Kömür tozuna bulanmış yüzünden, harcadığı güç nedeniyle çizgi çizgi ter akıyordu. Yükünü köşeye, sobanın yanına bırakıp koca bir mendille terini sildi. Duyularımın bana gösterdiklerini zor kabul edebildim. Piskopos'un üzerinde işçilerin giydiği ve kömürcüler gibi kapkara olmuş ucuz bir keten gömlekle (üstelik en üst düğmesi de eksikti) işçi tulumu vardı! En tuhaf yanı ise alt tarafı yıpranmış, topuk kısmı aşınmış tulumun, işçiler gibi incecik bir kemerle kalçadan bağlanmış olmasıydı.

Piskopos hararetlenmişti ama yaşlı kadının zavallı şişmiş elleri soğuktan kaskatıydı. Oradan beraberce ayrılmadan önce Piskopos ateşi yakarken ben de patatesleri soyup tencereye koydum. Zaman içinde bu kadının durumunda niceleri olduğunu, hatta mahallemdeki harap binaların derinliklerinde ondan çok daha kötü vaziyette olanların yaşadığını öğrenecektim.

Eve döndüğümüzde kayboldum diye telaşlanmaya başlayan Ernest'i bulduk. İlk şaşkınlık ve selamlaşma faslı bitince Piskopos sandalyesine yaslanıp işçi tulumu içindeki bacaklarını gerdi ve iyice rahatlamış olarak iç çekti. Söylediğine göre ortalıktan kaybolduktan sonra rastladığı ilk eski arkadaşları bizmişiz. Geçen zaman

zarfında çok yalnızlık çekmiş olmalıydı. Bize bir sürü şey anlattı ama en çok bahsettiği, Efendisi'nin emirlerini yerine getirmekten aldığı hazdı.

"İşte şimdi onun kuzularını gerçekten besliyorum. Çok büyük bir ders aldım. İnsanın karnını doyurana kadar ruhuna yardım edemezsiniz. Efendimiz'in kuzularını ekmekle, tereyağıyla, patatesle ve etle beslemek lazım ki ancak ondan sonra ruhları daha ileri besinleri almaya hazır hale gelsin."

Pişirdiğim yemeği iştahla yedi. Eski günlerde onu masamızda hiç bu kadar iştahlı görmemiştim. Bundan bahsedince hayatında hiç böylesine sağlıklı bir dönem yaşamadığını söyledi.

"Artık her yere yürüyerek gidiyorum," derken arabasıyla gezdiği günlerin hatırasıyla ve sanki geceleri yatağına kaygısızca uzanmak günahmışçasına yanakları kızardı.

"Bu yüzden de sağlığım çok iyi," diye ekledi aceleyle. "Mutluyum. Aslına bakarsanız çok mutluyum. Sonunda ruhum kutsandı."

Ama yine de yüzünde kalıcı bir acı vardı, içine girdiği yeni dünyanın acısıydı bu. Hayatı tüm çıplaklığıyla görüyor ve kütüphanesindeki kitaplardan bildiğinden ne denli farklı olduğunu anlıyordu.

Sonra doğrudan Ernest'e, "Ve bütün bunların sorumlusu da sizsiniz delikanlı," dedi.

Ernest rahatsız olmuş, ne yapacağını bilemez hale gelmişti.

"Ben... ama ben... size söylemiştim," diye bocaladı.

"Hayır, yanlış anlıyorsunuz," diye cevapladı Piskopos onu, "sitemle değil, şükranla söylüyorum bunu. Bana yolumu gösterdiğiniz için size müteşekkirim. Hayata

dair teorilerden beni kurtarıp hayatın kendisini serdiniz gözlerimin önüne. Toplumsal sahtekârlıklarımızın örtüsünü çekip aldınız üzerinden. Karanlığımın ışığı oldunuz. Artık ben de ışığı görüyorum. Ve çok mutluyum. Sadece..." Tereddütle durdu. Gözleri korkuyla büyüdü. "Şu cezalandırma... Ben kimseye zarar vermedim. Beni niye rahat bırakmıyorlar? Mesele tabii ki böyle değil, cezanın doğasında var bu. Etlerimi şerit şerit kesseler, kazığa oturtup yaksalar veya baş aşağı çarmıha gerseler umurumda değil. Beni korkutan o akıl hastanesi. Bir düşünün. Ben, deli diye akıl hastanesindeyim! İnsanın isyan edesi geliyor. Orada bazı vakalar gördüm. Şiddetli vakalardı. Onlar aklıma geldiği zaman kanım donuyor. Hele bir de hayatımın sonuna kadar o bağırıp çağıran deliler arasına kapatıldığım düşünülürse! Hayır! Hayır! Sakın! Sakın!"

Acınası bir sahneydi. Elleri titriyor, gözlerinin önüne gelen görüntüden kaçmak istermişçesine bütün bedeni kasılarak büzülüyordu. Neyse, kısa sürede sakinleşti.

"Kusura bakmayın," dedi. "Biraz asabım bozuk da... Efendimiz'in işleri nedeniyle oraya bile gitmem gerekirse, elbette giderim. Ben kimim ki şikâyet edeyim?"

Ona bakarken sanki "Büyük Piskopos! Kahramanımız! Tanrı'nın Kahramanı!" diye bağırıyormuşum gibi hissediyordum.

Akşam ilerledikçe yaptıkları hakkında daha çok şey öğreniyorduk.

"Evimi sattım. Daha doğrusu evlerimi ve sahip olduğum diğer her şeyi. Bunu gizli kapaklı yapmak zorunda olduğumu biliyordum aksi takdirde her şeyimi elimden alırlardı. Bu da feci bir şey olurdu. Bu

zamanda iki-üç yüz bin dolarla ne kadar çok patates, ekmek, tereyağı, et, kömür ve çıra alabildiğime hayretler içinde kalıyorum." Ernest'e döndü. "Haklısınız delikanlı. İşçilere tüyler ürpertici ölçüde düşük ücret veriyorlar. O sahte sofulara süslü hitaplarda bulunmak dışında, ki böyle yaparak onlara Efendimiz'in mesajını aktarıyorum sanıyordum, hayatımda şu kadarcık bir iş yapmış değildim. Ama yine de yarım milyon dolarlık servetim vardı. O parayla ne kadar patates, ekmek, tereyağı ve et alınabileceğini fark etmeden önce yarım milyon doların ne anlama geldiğini asla bilmiyordum. Sonra bir şey daha fark ettim. Bütün o patatesler, ekmekler, tereyağları ve etler benimdi ama onları ben üretmemiştim. O anda iyice anladım ki başka birisi çalışıp onları yapmıştı ama hepsini elinden almışlardı. İşte yoksulların arasına inince kimin elinden alındığını ve bu yüzden kimin aç ve sefil olduğunu gördüm."

Konuyu dağıtmasına izin vermedik.

"Para mı? Farklı isimler altında birçok farklı bankaya yatırdım. Artık asla elimden alamazlar çünkü asla bulamazlar. Ve o kadar para olması ne kadar güzel bir şeymiş... Bir sürü yiyecek alınabiliyor. Daha önce paranın bu kadar iyi bir şey olduğunu hiç bilmezdim."

Ernest, "O paranın bir kısmını da propaganda faaliyetlerimiz için kullansak ne iyi olurdu," dedi büyük bir özlemle, "çok işe yarardı."

"Öyle mi dersiniz? Siyasete hiç inancım yok. Korkarım siyasetten pek anlamıyorum."

Ernest bu gibi konularda çok hassastı. Sosyalist Parti'nin parasızlık nedeniyle içinde bulunduğu zor durumu en iyi bilenlerden biri olsa da talebini tekrarlamadı.

Piskopos, "Ucuz pansiyonlarda kalıyorum," diye sözlerine devam etti. "Ama korktuğum için bir yerde uzun süre kalmıyorum. Bir de şehrin farklı bölgelerindeki işçi evlerinden iki oda kiralıyorum. Bu büyük bir israf biliyorum ama ne yapalım ki zorunlu. Yemeğimi kendim pişirerek bunu kısmen telafi ediyorum. Ama bazen ucuz lokantalarda yemiyor da değilim. Bir şey keşfettim. Gece geç saatlerde hava buz gibi olunca Tamale* gayet iyi geliyor ama oldukça da pahalı bir yemek. Ben de 10 sente üç tabak yiyebileceğiniz bir yer keşfettim. Başka lokantalar kadar güzel yapamıyorlar ama olsun, insanın içini ısıtıyor.

Yani sayenizde, sonunda ben de dünyada yapmam gereken şeyi buldum, delikanlı. Efendimiz'in yolundan gitmek." Bana bakıp göz kırptı. "Kuzularımı beslerken yakaladınız beni, biliyorsunuz. Elbette bunu bir sır olarak saklayacaksınız."

Umursamazmış gibi konuşmuştu ama sözlerinin içinde büyük bir korku vardı. Bizi tekrar arayacağına söz verdi. Fakat bir hafta sonra gazetelerde Piskopos Morehouse'la ilgili acı bir haber okuduk. Napa Akıl Hastanesi'ne kaldırılmıştı ve durumunun umutsuz olmadığı söyleniyordu. Onu görmek, dosyasının yeniden ele alınmasını veya soruşturmasının baştan yapılmasını sağlamak için boşuna uğraştık. Tekrar tekrar tedavi sürecinin başarılı olabileceği konusunda ümitvar olunduğu şeklinde cevaplar almak dışında hakkında tek bir şey daha öğrenemedik.

---

* O dönemin edebiyatında zaman zaman bahsedilen bir Meksika yemeği. Çok acı baharatların kullanıldığı tahmin edilebilir. Yemeğin tarifi zamanımıza ulaşmamıştır.

Ernest acı acı, "İsa, zengin gence elinde avucunda ne varsa hepsini satmasını söyledi," dedi. "Piskopos İsa'nın emrine uydu ve tımarhaneye kapatıldı. İsa'nın zamanından bu yana çok şey değişmiş. Günümüzde elindekini fakirlere veren adam deli sayılıyor ve hiç itiraz istenmiyor. Toplumun sözü böyle."

XIII

Genel Grev

1912 sonbaharındaki seçimde sosyalistler ezici bir zafer kazanınca Ernest de Kongre'ye seçildi. Sosyalistlerin oylarını bu kadar artırmalarına katkıda bulunan nedenlerden biri Hearst'ün yok olmasıydı.* Oligarşi için kolay bir şeydi bu. Gazetelerini çıkarması için yılda gereken 18 milyon doları ilan ve reklam olarak orta sınıflardan fazlasıyla tahsil ediyordu. Mali gücü tamamen orta sınıfa dayanıyordu. Tröstlerse ilan vermiyordu.** Hearst'ü yok etmek için gereken tek şey, ilan akışının durdurulmasıydı.

---

* William Randolph Hearst – Ülkenin en güçlü gazete sahibi haline gelen California'lı genç bir milyonerdir. Bütün büyük şehirlerde, giderek küçülen orta sınıflara ve proletaryaya hitap eden gazeteler çıkarmıştır. O kadar çok okura sahip olmuştur ki içi boşalmış eski Demokrat Parti'yi eline geçirmiştir. İğdiş edilmiş bir sosyalizm anlayışıyla birleştirdiği ne idüğü belirsiz bir tür küçük burjuva kapitalizmini içeren çelişkilerle dolu bir siyasi hattı savunmuştur. Söz konusu kavramlar, suyla yağ gibi bir araya gelemeyecek kavramlardı ve Hearst'ün hiç şansı yoktu ama kısa bir süre boyunca Oligarşi için büyük bir endişe kaynağı olmuştur.

** O karmaşık dönemde ilan maliyeti şaşırtıcıydı. Sadece küçük kapitalistler birbirleriyle rekabet ediyor, dolayısıyla reklamı da onlar yapıyordu. Tröstlerin olduğu alanlarda herhangi bir rekabet bulunmadığı için reklama da ihtiyaç olmuyordu.

Orta sınıf henüz tamamen bitirilememişti. İskeleti kalmıştı ama gücü yoktu. Hayatta kalmaya devam eden küçük üretici ve işadamları, tümüyle Oligarşi'nin insafına terk edilmişti. Kendilerine özgü ekonomik ve siyasi bir kişilikleri yoktu. Oligarşi'den talimatı alınca, Hearst'ün gazetelerinden ilanlarını çektiler.

Hearst kahramanca mücadele etti. Her ay 1,5 milyon dolar zararla gazetelerini çıkarmayı sürdürdü. Parasını tahsil edemediği reklamları basmaya devam etti. Oligarşi'den bir talimat daha gelince küçük üretici ve işadamları eski ilanlarını basmaması konusunda gazetelere ihtarnameler yağdırdılar. Hearst direndi. Mahkemeden tedbir kararları aldılar. Yine devam etti. Mahkeme kararına uymadığı için yasaya itaatsizlikten altı ay hapis cezasına çarptırdılar. Bir yandan da sayısız tazminat davasıyla iflası istendi. Hiç şansı kalmamıştı. Oligarşi, sonunda ona da hükmünü geçirdi. Mahkemeler bu hükmü uygulamak için Oligarşi'nin emrindeydi. Hearst'le birlikte, kısa süre önce ele geçirdiği Demokrat Parti de çöktü.

Hearst'ün ve Demokrat Parti'nin yok edilmesinden sonra takipçilerinin gidebileceği iki yol kalmıştı. Biri Sosyalist Parti'ye, diğeriyse Cumhuriyetçi Parti'ye giden yol. İşte biz sosyalistler, Hearst'ün sözde sosyalist propagandasının meyvelerini böyle topladık; onun izleyicilerinin çoğu bize geldi.

Aynı zamana denk gelen çiftliklerin kamulaştırılması, Çiftçi Partisi'nin kısa süreli nafile yükselişi olmasaydı, yine bizim oyumuzu artıracaktı. Ernest ve sosyalist liderler çiftçileri kazanabilmek için çok uğraştılar ama sosyalist basının ve matbaaların yok edilmesinin yarattığı boşluğu dolduramadık. Yüz yüze propagan-

da faaliyetindeyse henüz yeterli düzeye ulaşmamıştık. Böylece kendisi de topraklarını kaptırmış bir çiftçi olan Bay Calvin gibi siyasiler, çiftçilerin politik gücünü ele geçirip bunu beyhude kampanyalarda boşa harcadılar.

Bir keresinde Ernest, "Zavallı çiftçiler," diye kötü kötü gülmüştü, "tröstler onları öyle bir konuma getirdi ki aşağı tükürseler sakal, yukarı tükürseler bıyık."

Gerçekten de öyleydi. Yedi büyük tröst bir araya gelip devasa üretim fazlasıyla bir havuz oluşturmuş ve bir tarım tröstü meydana getirmişlerdi. Navlunları kontrol eden demiryollarıyla mahsul fiyatlarını kontrol eden banka ve emtia borsası simsarları zaten uzun süredir çiftçileri borçlandırıyorlardı. Bankalar ve tasarruf sandıkları da aynı şekilde uzun zamandır çiftçilere büyük krediler vermişlerdi. Çiftçiler ağa düşmüştü artık. Yapılacak tek şey, ağı çekmekti. İşte tarım tröstü de bunu yapmaya başladı.

1912 yılındaki sıkıntılar nedeniyle zaten tarımsal ürünlerin fiyatlarında ani ve şiddetli düşüşler görülmüştü. Şimdi de tarım tröstünün diğer çiftçileri batıracak şekilde kasten düşük tuttuğu tarımsal ürünlerin fiyatlarıyla birlikte demiryollarının fahiş navlun bedelleri, çiftçinin belini büküyordu. Çiftçiler giderek daha çok borçlanmaya zorlanırken bir yandan da eski borçlarını kapatmaları önleniyordu. Bunun ardından borcu ödenmemiş kredilerde ipotekli mülke el konması ve protestolu senetlerin icra yoluyla tahsili geldi. Böylece çiftçiler çiftlik arazilerini tröste devretmiş oldular. Başka seçenekleri yoktu. Ve tabii çiftliklerini devreden çiftçiler, bu sefer de çiftliklerde çalışmaya başlayarak ücretli işçiye dönüştüler; müdür, şef, ustabaşı ve işçi oldular. Kısacası ortaçağ köylüleri

haline geldiler, hayatta kalmalarını güçlükle sağlayacak bir ücret karşılığında toprağa bağlı serfler oldular. Efendilerini terk edemiyorlardı çünkü efendileri, Oligarşi'nin bir parçasıydı. Çiftlikleri bırakıp şehre göçemiyorlardı çünkü orada da Oligarşi egemendi. Geriye tek seçenekleri kalıyordu: toprağı bırakıp avarelere dönüşmek yani açlıktan ölmek. Bu bile yasaktı; aylaklığa karşı sıkı yasal tedbirler alınmıştı ve büyük bir şiddetle uygulanıyordu.

Elbette kimi zaman olağanüstü koşullar nedeniyle orada burada tek tek çiftçilerin, hatta bazen bütünüyle belli toplulukların topraklarına el konmasından kurtulduğu oluyordu. Ancak bunlar münferit ve istisnai olaylardı. Zaten ertesi yıl bunların da icabına bakılacaktı.*

Böylece 1912 güzünde Ernest dışındaki sosyalist liderler kapitalizmin sonunun geldiğine inanmışlardı. Sıkıntılı günlerin sonucunda devasa bir işsizler ordusunun ortaya çıktığı, çiftçilerin ve orta sınıfların yok edildiği, işçi sendikalarının her alanda kesin bir yenilgiye uğratıldığı koşullarda sosyalistler de haklı olarak kapitalizmin vadesinin dolduğuna inanıp Oligarşi'ye meydan okudular.

---

* Romalı küçük topraklı köylü sınıfı, Amerikalı çiftçilerden ve küçük kapitalistlerden çok daha yavaş işleyen bir süreçte yok edilmişti. 20. yüzyıl, hız çağıydı. Antik Roma'da ise işler yavaş yürürdü.
Toprağa yönelik çılgınca bir şehvetin dürtüsüyle hangi ölçüde canavarlaşacaklarını göstermek isteyen çok sayıda çiftçi, piyasayla tüm ilişkilerini keserek topraklarına el konmasından kurtulmak istediler. Hiçbir şey satmadılar ve hiçbir şey almadılar. Kendi aralarında ilkel bir takas sistemi geliştirmeye başladılar. Müthiş mahrumiyet çektiler, müthiş zorluklara katlandılar ama dayandılar. Oligarşi onların hakkından, tamamen kendine özgü, mantıklı ve basit bir yöntemle geldi. Vergileri yükseltti. Çiftçilerin zayıf karnı burasıydı çünkü hiçbir şey alıp satmadıkları için nakit paraları da yoktu. Sonuçta vergilerinin ödenmesi için toprakları satıldı.

Heyhat, düşmanın gücünü ne kadar da küçümsemişiz! Sosyalistler her tarafta mevcut koşulları anlatıp seçim sandığında zafer kazanacaklarını erken ilan etmişlerdi. Oligarşi bu meydan okumayı kabul etti ve gücümüzü bölerek bizi yenen taraf oldu. Gizli ajanlarıyla sosyalizmin tanrıya inançsızlık demek olduğu feryadını yükselten onlardı. Başta Katolik Kilisesi olmak üzere tüm kiliseleri kırbaç zoruyla hizaya sokarak emekçilerin oylarının büyükçe bir kısmını bizden alıp götüren onlardı. Ve elbette yine gizli ajanları vasıtasıyla Çiftçi Partisi'ni teşvik eden, hatta partinin şehirlerde ölmekte olan orta sınıf saflarına yönelmesini sağlayan, yine onlar oldu.

Tüm bunlara rağmen sosyalistler çok oy aldı. Ama yine de icracı devlet kurumlarının yönetimini ele geçirmek ve tüm yasama organlarında çoğunluğu sağlamak yerine kendimizi azınlık olarak bulduk. Doğru, elli milletvekili çıkarmıştık ama 1913 baharında vekillerimiz Kongre'ye gittiklerinde ellerinde hiçbir iktidar gücü bulunmadığını gördüler. Yine de bir düzine kadar eyalet hükümetini elde eden ancak bahar aylarında makamlarını teslim almaya gittiklerinde ofislerine sokulmayan Çiftçi Partisi'ne göre çok daha iyi konumdaydık. Görevdeki yetkililer, Çiftçi Partisi'nin yeni seçilen temsilcilerine makamlarını devretmeyi reddediyorlardı ve mahkemeler Oligarşi'nin elindeydi. Ama bunların sırası daha sonra gelecek. Önce kargaşayla geçen 1912 kışını anlatayım.

Ülkedeki sıkıntılı dönem, tüketimin büyük ölçüde azalmasına yol açmıştı. İşlerinden olan emekçilerin bir şey satın alabilecek ücretleri yoktu. Bunun sonucunda Oligarşi, elinde her zamankinden çok üretim

fazlası biriktiğini gördü. Bu fazlayı yurtdışına satmak zorundaydı ama ne çare ki bu büyük planı hayata geçirmek için de paraya ihtiyacı vardı. Üretim fazlasını dünya pazarına satmak için üstün gayretler sarf eden Oligarşi, Almanya ile karşı karşıya geldi. Ekonomik çatışmaların peşinden, genellikle savaş gelir. Bu kez de farklı değildi. Alman savaş ağası hazırlığını yapıyordu. Tabii ABD'nin de savaşa hazırlanması gerekiyordu.

Uğursuz savaş bulutları toplanmaya başlamıştı. Bütün dünyayı içine alacak bir felaket için sahne hazırdı. Çünkü bütün dünya sıkıntılı bir dönemden geçiyordu; işsizlik artıyor, orta sınıflar giderek yok oluyor, dünya pazarında çıkar çatışmaları sürüyor ve sosyalist devrimin ayak sesleri duyuluyordu*.

Oligarşi, Almanya ile savaşmak istiyordu. Savaşı birçok nedenden dolayı istiyordu: Böyle bir savaşın neden olabileceği olayları kendi çıkarına göre yönlendirmek, uluslararası arenada kartların yeniden dağıtıl-

---

* Bu ayak sesleri uzun zamandır duyuluyordu. 1906 yılında İngiliz Lord Avebury, Lordlar Kamarası'nda şöyle konuşmuştu: "*Avrupa'daki huzursuzluk ve kargaşa, sosyalist hareketin giderek yaygınlaşması ve anarşizmin karanlık yükselişi, Avrupa'da emekçi sınıfların durumunun iyice dayanılmaz hale geldiğini hükümetlere gösteren uyarılardır. Devrim istenmiyorsa ücretleri yükseltmek, çalışma saatlerini azaltmak ve zorunlu ihtiyaç maddelerinin fiyatlarını indirmek suretiyle önlem alınmalıdır.*" Borsa dalavere-cilerinin yayın organı olan *The Wall Street Journal*, konu üzerine yaptığı yorumda, "*Bu sözler, Avrupa'daki en muhafazakâr parlamentolardan birinin mensubu olan bir aristokrata ait ve en önemli tarafı da bu. Kitaplardakilerden çok daha kapsamlı bir ekonomi politik bakışı yansıtıyor. Sanki bir uyarı yapılıyor. Kara ve deniz kuvvetlerinin başındaki beyler, bu uyarıyı dikkate alınız.*"

Aynı dönemlerde ABD'den Sydney Brooks, *Harper's Weekly*'den şöyle sesleniyordu: "*Washington'da sosyalistlerden bahsedildiğini hiç duymazsınız. Nasıl duyasınız ki? Politikacılar bu ülkede burunlarının önünde olup biteni en son gören kişiler olmuştur. Bir kehanette bulunsam, hem de kendimden gayet emin bir şekilde gelecek başkanlık seçimlerinde sosyalistlerin bir milyondan fazla oy alacağını söylesem politikacılar benimle alay eder.*"

masını sağlamak ve daha fazla kazanç elde edebileceği yeni anlaşmalar, yeni ittifaklar yapmak. Ayrıca savaş, eldeki ürün fazlasının tüketilmesini ve bütün ülkelerdeki işsiz ordusunun sayısının azalmasını sağlayarak Oligarşi'ye yeni planlar yapabilecek bir nefes alma imkânı kazandırırdı. Savaş, Oligarşi'nin dünya pazarını fiilen ele geçirmesine yol açardı. Üstelik böyle bir savaşta büyük bir ordu toplanır ve bu ordu hiç terhis edilmezdi. Bu arada insanların zihni "Oligarşi'ye karşı Sosyalizm"le değil, "Almanya'ya karşı Amerika" fikriyle meşgul edilirdi.

Gerçekten de bir savaş bütün bunları yapabilirdi. Pell Sokağı'ndaki küçücük dört odamızda ülkenin Batı yakası liderleri gizli bir toplantıya çağrıldı. Ele alınan ilk konu, sosyalistlerin nasıl bir tutum alacağıydı. Savaşa ilk kez karşı çıkıyor değildik* ama ABD çapında ilk kez karşı çıkıyorduk. Gizli toplantıdan sonra ulusal komiteyle temasa geçtik. Kısa süre içinde Atlantik'in iki kıyısı arasında, bizimle Uluslararası Komite arasında şifreli telgraflar gidip gelmeye başladı.

Alman sosyalistleri bizimle beraber tavır almaya hazırdı. Oradaki beş milyon sosyalist arasında düzenli orduda askerlik yapan çok kişi vardı. Üstelik sosyalist hareketin sendikalarla arası gayet iyiydi. İki ülkede de

---

* Yirminci yüzyılın hemen başında sosyalistlerin uluslararası örgütü, savaş üzerine uzun süredir olgunlaştırılmakta olan politikalarını nihayet formüle etmişlerdi. Bu politika şu sözde billurlaşmaktaydı: "*Neden bir ülkenin işçileri, kapitalist efendileri yararına başka bir ülkenin işçileriyle savaşsın?*" Avusturya ile İtalya arasında savaş tehlikesi ortaya çıktığı günlerde, 21 Mayıs 1905 tarihinde, İtalya, Avusturya ve Macaristan sosyalistleri Trieste şehrinde bir konferans yaparak savaş ilan edilmesi halinde iki ülkede de genel greve gidecekleri tehdidinde bulundular. Ertesi sene patlak veren ve Fransa, Almanya ve İngiltere'nin müdahil olduğu "Fas meselesi" nedeniyle aynı tehdit tekrar edildi.

sosyalistler güçlü deklarasyonlar yayınlayarak savaş olursa genel greve gidecekleri tehdidinde bulundular. Bir yandan da genel greve hazırlanıyorlardı. Bunun dışında bütün ülkelerin devrimci partileri sosyalist ilkeler doğrultusunda uluslararası barışı her koşulda koruyacaklarına, bunun için gerekirse kendi ülkelerinde ayaklanacaklarına, hatta devrim yapacaklarına yönelik açıklamalarda bulunuyorlardı.

Genel grev, biz Amerikalı sosyalistler için büyük bir zafer oldu. 4 Aralık'ta Amerikan elçisi, Alman başkentinden geri çağrıldı. Aynı gece bir Alman filosu Honolulu'ya sürpriz saldırıda bulundu ve üç Amerikan kruvazörüyle bir gümrük muhafaza botunu batırarak şehri bombaladı. Ertesi gün Almanya ve ABD'nin karşılıklı savaş ilan etmesinin ardından bir saat geçmeden her iki ülkede de sosyalistler genel grev çağrısında bulundular.

Alman savaş ağası, imparatorluğunun işlemesini sağlayan işçilerle ilk kez karşı karşıya geliyordu. Onlar olmadan imparatorluk ayakta kalamazdı. En önemli yenilik, bu kez isyanın pasif olmasıydı. Çatışma çıkarmadılar. Hiçbir şey yapmadılar. Ve hiçbir şey yapmayarak savaş ağasının ellerini kollarını bağladılar. Proletarya ayaklansaydı, savaş ağası üzerlerine köpeklerini salabilirdi. Ama bu fırsatı ona tanımadılar. Ne savaşmak için ordusunu seferber edebiliyor, ne de itaatsiz tebaasını cezalandırabiliyordu. Koca imparatorlukta tek bir çark dönmüyordu. Tek bir tren yürümüyor, tellerden tek bir telgraf mesajı gitmiyordu çünkü herkes gibi telgrafçılar ve demiryolu işçileri de grevdeydi.

Almanya'da durum nasılsa ABD'de de öyleydi. Örgütlü emek, sonunda dersini öğrenmişti. Genel grev, siyasi bir grevdir. İşçiler kendi seçtikleri alanda

aldıkları kesin yenilgiden sonra o alanı bırakıp sosyalistlerin siyasi alanına gelmişlerdi. Kendi alanlarında öyle kötü yenilmişlerdi ki artık hiçbir şey fark etmezdi. Tamamen umarsızlardı ve genel greve bu yüzden katılmışlardı. Milyonlarca işçi iş aletlerini fırlatıp atıyor ve işyerini terk ediyordu. Özellikle de makine işçileri... Örgütleri kısa süre önce kanlı biçimde ezilmişti ama yine de diğer madeni eşya işkollarındaki sendikalarla ittifak ederek greve çıktılar.

En vasıfsız işçiler, örgütsüz emekçiler bile greve katıldı. Her yerde grev vardı, kimse çalışmıyordu. Kadınlar, genel grevin en güçlü destekçileri olduklarını gösterdiler. Savaşa şiddetle karşıydılar. Erkeklerinin ölüme gitmesini istemiyorlardı. Bütün bunların dışında genel grev fikri, halkın genel havasına da uygun düşmüştü. İnsanların mizah anlayışına uymuştu. Bulaşıcı bir fikirdi. Öğrenciler de greve katılmış, öğretmenler gibi onlar da sınıflarını bomboş bırakıp çıkmışlardı. Genel grev bir tür milli pikniğe dönüştü. Emeğin dayanışması fikri, bütün zihinlerde yansımasını bulmuştu. Son olarak bu devasa hınzırlığın herhangi bir tehlikesi yoktu. Herkes suçluysa, herkesi mi cezalandıracaklardı?

ABD tamamen felç olmuştu. Kimse ne olacağını bilmiyordu. Gazeteler çıkmıyor, mektuplar gitmiyordu; nakliye ve ulaşım tamamen durmuştu. Her bir kasaba, sanki kendisiyle dünyanın kalan kısmı arasında on bin kilometre boyunca vahşi topraklar uzanıyormuşçasına tamamen tecrit edilmişti. Yani dünya durmuştu. Bu durum, bir hafta boyunca sürdü.

San Francisco'daki bizler, körfezin karşısındaki Oakland veya Berkeley'de ne olup bittiğini bilemiyorduk. Bunun insan üzerinde tuhaf, kasvetli bir

etkisi oluyor. Sanki sonsuz büyüklükteki bir canlı ölmüştü. Toprağın nabzı atmıyor gibiydi. Doğrusunu isterseniz ülke ölmüştü sanki. Caddelerde arabalar dolaşmıyor, fabrikaların sesi çıkmıyor, havada elektriğin vızıltısı duyulmuyor, tramvaylar geçmiyor, gazete dağıtan çocukların bağırışları işitilmiyordu. Kimi zaman sessizlik sayesinde gerçekdışı bir görünüme bürünmüş ve o sükûnetin kasvetiyle bunalmış halde sinsice oradan oraya kaçışan hayaletler gibi insanlar geçiyordu, o kadar.

O sessiz hafta içinde Oligarşi dersine iyi çalışacak ve iyi öğrenecekti. Genel grev bir uyarıydı. Bir daha asla böyle bir şey olmamalıydı. Oligarşi buna izin vermeyecekti.

Önceden kararlaştırıldığı gibi bir haftanın sonunda Almanya'nın ve ABD'nin telgrafçıları işlerinin başına döndüler. Onlar aracılığıyla iki ülkenin sosyalist liderleri yöneticilerine ültimatomlarını sundular. Savaştan vazgeçilmeliydi yoksa genel grev devam edecekti. Belli bir anlaşmaya varılması uzun sürmedi. Savaş ilanları geri alındı ve iki ülke de normal hayatına döndü.

Almanya ile ABD arasındaki ittifakın oluşmasını sağlayan şey, barışın bu şekilde tekrar kurulmasıdır. Esasen bu ittifak, ortak düşmanları olan iki ülkenin proletaryasına karşı savaşmak için İmparator ile Oligarşi arasında yapılmıştı. Alman sosyalistlerinin ayaklanıp savaş ağalarını tahtından indirmesinin ardından Oligarşi'nin ihanet ettiği ittifak, buydu. Oligarşi'nin arayıp da bulamadığı şey gerçekleşmiş, dünya pazarını ele geçirmek için mücadele ettiği büyük rakibi yok olmuştu. Alman İmparatoru yoksa Almanya'nın yurtdışına satabileceği üretim fazlası da yok demekti.

Sosyalist devletin doğası gereği Almanların ürettiklerini Almanlar tüketiyordu artık. Elbette üretmedikleri şeyleri dışarıdan edinmek için dış ticaret yapıyorlardı ama bu tüketilemeyen fazlanın ihracından çok farklı bir şeydi artık.

Ernest, "Bahse girerim Oligarşi kendini haklı görüyordur," dedi, Alman İmparatoru'na nasıl ihanet ettiği açığa çıktığı zaman. "Her zamanki gibi Oligarşi doğru şeyi yaptığına inanıyordur."

Aynen öyleydi. Oligarşi'nin ihanetini halka açıklamak için başvurduğu savunma, Amerikan halkının çıkarlarını korumak adına böyle yaptığıydı. Nefret ettiği rakibini dünya pazarı mücadelesinde saf dışı bırakmıştı. Artık kendi ürün fazlamızı pazara rahatça sürebilecektik.

Ernest, "Ortada bangır bangır bağıran bir ahmaklık var. Ne kadar acizmişiz ki bizi bu salaklar yönetiyor," yorumunu yaptı. "Yurtdışına daha fazla satacakmışız. O zaman yurtiçinde daha az tüketmeye mecburuz demektir."

XIV

Sonun Başlangıcı

1913 Ocak ayı kadar erken bir tarihte bile Ernest işlerin nereye varacağını görmüştü ama bunu lider arkadaşlarına aktarmayı başaramadı. Kendilerine fazla güveniyorlardı. Olaylar hızla zirve noktasına ilerliyordu. Uluslararası bir kriz vardı. Amerikan Oligarşisi fiilen dünya pazarını elinde tutarken onlarca ülke tüketemedikleri ve satamadıkları üretim fazlasıyla bu pazardan dışlanmıştı. Baştan sona yeniden yapılanmaları dışında bu ülkelerin hiçbir seçeneği kalmamıştı. Üretim fazlası verme yöntemlerini sürdüremez hale gelmişlerdi artık. Onlar açısından kapitalist sistem geri gelmeyecek biçimde sona ermişti.

Bu yeniden yapılanma, devrim biçiminde oldu. Kargaşa ve şiddet dönemiydi. Her yerde hükümetler ve kurumlar yıkılıyordu. Bir iki istisnasıyla tüm bu ülkelerde bir zamanların kapitalist efendileri, artık ellerindekini korumak için savaşıyorlardı. Ama militan proletarya, devleti onların elinden almıştı artık. Karl Marx'ın klasik öngörüsü, nihayet gerçekleşiyordu: "Kapitalist mülkiyetin cenaze çanları çalıyor. Bir

zamanlar başkalarını mülksüzleştirenler, şimdi kendileri mülksüzleştiriliyor." Kapitalist devletler yıkıldıkça yerlerini ortak ülkeler topluluğu alıyordu.

Kendi ülkelerinde başarı kazanan yoldaşlarımız bize, "ABD neden bu kadar geri kaldı?", "Amerikan devrimcileri, haydi siz de işe koyulun", "Amerika ne bekliyor?" gibi mesajlar yolluyorlardı. Ama biz bir şey yapamıyorduk. Oligarşi yolumuzu tıkamıştı. Dev bir canavar gibi koca gövdesiyle önümüzde duruyordu.

"Bahar ayında göreve başlayana kadar bekleyin. O zaman görürsünüz," diye cevap veriyorduk biz de...

Bu cevabın arkasında bizim sırrımız yatıyordu. Çiftçi Hareketi bizim yanımızdaydı ve geçen sonbaharda yapılan seçimlerde büyük zafer elde etmişlerdi. Yani önümüzdeki bahar aylarında bir düzine eyalette yerel yönetim onların eline geçecekti. Bu eyaletler hemen bir ortak eyaletler topluluğu kurabilirdi. Sonrası da kolayca gelirdi.

"Peki, Çiftçi Hareketi yerel yönetimlerdeki iktidar mevkilerini fiilen ele geçiremezse ne olacak?" diye sordu Ernest. Yoldaşları ona felaket tellallığı yapıyorsun dediler.

Ernest'in aklındaki asıl felaket Çiftçi Hareketi'nin yerel yönetimleri alamaması değildi. Büyük sendikaların bu harekete katılmayacağını ve emekçiler arasında tabakalaşma doğacağını tahmin ediyordu.

"Ghent, oligarklara bunu nasıl yapabileceklerini gayet güzel öğretti," dedi. "Bahse girerim, onun *Hayırsever Feodalizm** kitabını ders kitabı yapar da okutur bunlar."

---

* 1902 yılında W.J.Ghent tarafından yayımlanan *Hayırsever Feodalizm* adlı kitap. Büyük kapitalistlerin aklına oligarşi oluşturma fikrini sokanın

O akşam yarım düzine işçi lideriyle ateşli bir tartışma yaşayan Ernest'in, sonunda bana dönüp fısıltıyla, "İş bitmiş. Demir Ökçe kazandı. Olayların gideceği yer belli oluyor," deyişini asla unutamayacağım.

Evimizdeki bu küçük toplantı gayri resmî bir konferanstı. Ernest ve yoldaşları, bir sonraki genel greve kendilerine mensup işçilerin katılımını sağlayacakları konusunda sendika liderlerinden garanti almak istiyorlardı. Ancak başta Makine Sanayii İşçileri Sendikası Başkanı O'Connor olmak üzere altı sendikacı böyle bir taahhütte bulunmayı reddediyordu.

Ernest, "Eski grev ve boykot taktiklerinizle sizi nasıl iyice dövdüklerini gördünüz," diye ısrar etti.

O'Connor'la ötekiler başlarıyla onayladılar.

"Genel grevin neler başardığını da gördünüz," diye devam etti. "Almanya ile yapılacak savaşı durdurduk. Emekçilerin dayanışmasını ve gücünü bu kadar iyi gösteren bir olay daha yaşanmamıştır. İşçiler dünyayı yönetebilir ve yönetecektir. Yanımızda olursanız kapitalizmin egemenliğine son veririz. Sizin tek umudunuz budur. Bunu siz de gayet iyi biliyorsunuz. Başka çıkar yolunuz yok. Eski taktiklerinize devam ederseniz muhakkak yenileceksiniz. Sadece mahkemelerin efendilerin elinde olması bile yeter bunun için."*

Ghent olduğuna inanılmıştır. Bu inanç, Demir Ökçe'nin üç yüz yılı boyunca geçerli olduğu gibi İnsanlığın Kardeşliği çağının ilk asrında da varlığını sürdürmüştür. Günümüzde olayları daha iyi değerlendirebiliyoruz. Ama bu bilgimizle bile Ghent'in, bütün zamanların en büyük haksızlığa uğramış masumu olduğu olgusunu değiştirecek fazla bir şey yapamıyoruz.

* Mahkemelerin emek karşıtı kararlarına örnek olarak aşağıdaki olaylar zikredilmektedir: Çocukların kömür madenlerinde çalıştırıldığı bilinirdi. 1905 yılında emekçiler Pennsylvania meclisinden bir yasa çıkartarak çocuğun çalışması konusunda ailenin rızası alınırken, çocuğun yaşının ve hangi eğitsel niteliklere sahip olduğunun da tespiti zorunluluğunu getirmeyi ba-

O'Connor, "O kadar da değil," diye cevapladı Ernest'i. "Sen daha tüm yolları bilmiyorsun. Bir çıkış yolumuz daha var ve ne olduğunu iyi biliyoruz. Grevlerden usandık artık. Eşek sudan gelinceye kadar dayak yedik. Ama artık adamlarımıza genel grev çağrısı yapmamıza ihtiyaç kalmayacak."

"Neymiş bakalım çıkış yolunuz?"

O'Connor güldü ve başını salladı. "Şu kadarını söyleyeyim, uyumuyoruz ve de hayal görmüyoruz."

Ernest, "Umarım korktuğunuz ya da utanacağınız bir şey değildir," diye meydan okudu.

"Biz işimizi biliriz," diye terslendi.

Ernest kızmaya başlıyordu. "Sakladığına göre belli ki karanlık bir iş."

"Kazandığımız tecrübenin bedelini terimizle, kanımızla ödedik ve bunu hak ettik. İnsan önce kendini düşünür."

Ernest'in kanı beynine sıçramıştı. "Madem sen bana söylemiyorsun, ben sana söyleyeyim neymiş. Gasp edilenleri paylaşacaksınız. Düşmanla anlaştınız,

---

şardılar. Ancak bu yasa, Luzerne İlçe Mahkemesi tarafından anayasaya aykırı bulundu. Aykırılık iddiasının gerekçesi, farklı kategoride bulunan bireyler arasında (yani 14 yaş üzerindeki çocuklarla 14 yaş altındakiler arasında) ayrımcılık yapmak suretiyle 14. Anayasa Değişikliği'nin ihlaliydi [1868 yılında yapılan bu değişiklik vatandaşların herhangi bir sınıf, ırk, cins vs. olarak toplu ve bireysel ayrımcılığa maruz bırakılmasını yasaklıyor. (ç.n.)]. Eyalet Mahkemesi bu kararı onadı. 1905 yılında New York Mahkemesi, akşam saat dokuzdan sonra kadın ve çocukların fabrikalarda çalışmasını yasaklayan bir kanunu, "grup ayrımcılığı" yapıldığı gerekçesiyle anayasaya aykırı buldu. Yine o dönemlerde fırın işçilerinin mesai süresi aşırı uzundu. New York Eyalet Meclisi, fırınlarda günde on saatin üzerinde mesai yapılmasını yasaklayan bir yasa çıkardı. Yasa, 1906 yılında ABD Yüksek Mahkemesi tarafından anayasaya aykırı bulundu. Kararda şöyle deniyordu: "*Şahısların özgürlüğünü ve fırın işçisi olarak çalışma saatlerini serbestçe belirleyecek bir iş akdi yapma hakkını kısıtlayan bu tarz bir müdahalenin makul gerekçesi bulunmamaktadır.*"

yaptığınız bu işte. İşçilerin davasını ve tüm emekçileri sattınız. Korkaklar gibi savaş meydanından kaçıyorsunuz."

O'Connor suratını astı. "Ben böyle bir şey demedim. Sadece bizim için en iyisini senden daha çok biliriz dedim."

"Tabii işçi sınıfının geri kalanı için en iyisi nedir, kuruş değer vermiyorsun. İşçileri fırlattın attın çukurun dibine."

"Ben kimseye bir şey yapmıyorum. Dediğim sadece ben Makine Sanayii İşçileri Sendikası'nın başkanıyım ve temsil ettiğim adamların çıkarlarını en iyi şekilde korumak benim işimdir, hepsi bu."

Sendikacılar gittikten sonra yenilmişlerin sükûnetiyle bizi bekleyen olayları genel hatlarıyla anlattı bana.

"Sosyalistler, işveren karşısında yenilen örgütlü emeğin siyasi alana çıkacağı günü neşeyle bekler. Demir Ökçe, işçileri sendikal alanda yendi ve şimdi onları siyasi cepheye sürüyor. Ama bu durum bizim için neşe değil, sıkıntı kaynağı. Belli ki Demir Ökçe dersini iyi almış. Genel grevde neler yapabileceğimizi dosta düşmana göstermiş olduk. Şimdi o da yeni bir genel grev olmasın diye önlem alıyor."

"Nasıl?"

"Çok basit, büyük sendikaları parayla bağlayarak. Böylece genel greve katılmayacaklar. Yani ortada genel grev falan olmayacak."

"Ama Demir Ökçe bile böylesine maliyetli bir programı sonsuza dek sürdüremez," diye itiraz ettim.

"Bütün sendikaları beslemeyecek; buna gerek yok ki. Bak sana ne olacağını anlatayım. Demiryolu işçileriyle demir ve çelik işçilerinin, makine ve madeni eşya

işçileriyle makinistlerin ücretleri artacak ve çalışma saatleri düşecek. Bu alanlarda sendikalar için çok güzel koşullar oluşacak. Bu sendikalara üye olmak, cennette kendine yer edinmek gibi bir şey olacak."

"Yine de bana makul gelmiyor. Öteki sendikalara ne olacak? Saydıklarından çok daha fazla sendika var."

"Öteki sendikalar sahneden silinecek. Görmüyor musun, makine uygarlığımızın en önemli işlerini demir, çelik, makine ve demiryolu işçileriyle makinistler yapıyor. Eğer onların sadakatinden emin olabilirse, Demir Ökçe gözünü kırpmadan diğer tüm işçileri harcar. Bugün sanayinin esas dokusunu oluşturan alanlar, demir, çelik, kömür, makine ve ulaşımdır."

"Peki ya kömür? Bir milyon maden işçisi var."

"Fiilen onlar da vasıfsız işçidir, saydıklarımın arasında onların yeri yok. Kazançları düşecek ve çalışma saatleri artacak. Bizim gibi onlar da köle olacak ve içimizdeki en hayvani şartlarda yaşayanlar yine onlar olacak. Nasıl çiftçiler ellerinden topraklarını alan efendileri için çalışmaya zorlandılarsa onlar da çalışmaya zorlanacaklar. Saydığımız bu sendikalar dışındaki tüm sendikaların başına aynı şey gelecek. Kararlı davranamayarak parçalanacaklarını, hem üyelerinin boş midesine bir şeyler gitmesini sağlamak için, hem de kanunlar gereği köle haline geleceğini göreceğiz.

O Farley'in* ve grev kırıcılarının başına ne gelecek, biliyor musun? Sana anlatayım. Bir meslek olarak grev

---

* Dönemin adı çıkmış bir grev kırıcısı. Cesareti ahlakından çok daha fazlaydı ve bu iş için yadsınamaz bir yeteneği vardı. Demir Ökçe'nin egemenliği altında hızla yükseldi ve oligarklar sınıfına dahil olmayı başardı. 1932 yılında, kocası otuz yıl önce Farley'in grev kırıcıları tarafından katledilmiş olan Sarah Jenkins tarafından öldürüldü.

kırıcılık sona erecek. Çünkü artık grev olmayacak, bunun yerine köle ayaklanmaları olacak. Farley ve adamları da köle gardiyanlığına terfi edecek. Ha, tabii ki yaptıkları işin adı bu olmayacak, işçilere çalışma zorunluluğu getiren kanunu uygulamak diyecekler ona. Yani büyük sendikaların bu ihaneti kavgayı uzatacak. Artık Devrim ne zaman olur bilinmez..."

"İyi de Oligarşi ile büyük sendikalar arasındaki bu uzlaşmadan sonra Devrim'in olacağına inanmak için neden kalıyor mu? Aralarındaki bu uzlaşma sonsuza kadar sürmez mi?"

Başıyla hayır dedi. "Sınıf ve kast sistemi üzerine kurulmuş bütün düzenler, kendi çöküşlerinin tohumlarını da içlerinde taşır. Bir düzen sınıf sistemi üzerine kurulmuşsa, o sistem içinde tabakaların oluşması nasıl engellenebilir? Demir Ökçe de bunu engelleyemeyecek ve sonunda onu yok eden de o tabakalar olacak. Oligarkların kendi aralarında da tabakalar var zaten, şimdi bir de kayırdıkları sendikalarda tabakalar oluşmasını bekle. Demir Ökçe bunu engellemek için bütün gücünü kullanacak ama başaramayacak.

Kayırılan sendikalarda Amerikalı işçilerin kaymak tabakası çalışacak. Güçlü, nüfuzlu adamlar bunlar. O sendikaların üyesi olabilmek için çok mücadele etmiş olacaklar. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki her işçi, kayırılan sendikalara üye olabilme hırsıyla yanıp tutuşacak. Tabii Oligarşi de bu hırsı ve bunun yarattığı rekabeti teşvik edecek. Böylece devrimci olabilecek etkili adamları kazanacak ve onların gücünü kendine payanda yapacak.

İşçilerin üst tabakası, yani kayırılan sendikaların üyeleriyse örgütlerini bir tür loncaya dönüştürmeye

çalışacak ve bunu başaracak. İşçilerin bu üst tabakasına üyelik, gelecek kuşaklara mirasla aktarılan bir şey olacak, babanın yerine oğul geçecek. Böylece aralarına o sonsuz güç kaynağından, halktan yeni akış olmayacak, taze güçler katılmayacak. Bunun sonunda sendikalar çürümeye başlayacak ve giderek zayıflayacak. Bu arada kurumsal olarak geçici bir süreyle çok güçlü olacaklar. Eski Roma'daki saray muhafızlarına benzeyecekler. Saray darbesiyle iktidarı ellerine geçirecekler. Sonra da oligarkların karşı darbeleri olacak. Kimi zaman biri, kimi zaman öbürü iktidara geçecek. Bütün bu süreç içinde kaçınılmaz biçimde kastların zayıflaması sürecek ve sonunda halk kendine gelip gücüne kavuşacak."

Ernest böylesine yavaş bir toplumsal evrimin belirtisini, sendikaların geri çekilmesi sonucunda canı çok sıkkınken öngörmüştü. Bu konuda onun görüşüne katılmamıştım. Şu anda, yani Ernest yokken ve biz bütün oligarşileri süpürüp atacak bir isyanın eşiğindeyken, hiç katılmıyorum. Ama burada anlattım çünkü o bir kehanetti. Olayların bu şekilde gelişip sonuçlanacağına inanmasına rağmen bir dev gibi mücadele etmekten geri durmadı ve şu anda patlamak için bir işaret bekleyen isyanı hazırlamak üzere herkesten çok çalıştı.*

O akşam ona, "Peki ya Oligarşi yaşamaya devam ederse, her sene artan üretim fazlası ne olacak?" diye sordum.

---

* Everhard'ın kehaneti gerçekten de çok önemlidir. Geçmiş olayların ışığında, kayırılan sendikaların ihanet edeceğini, işçi kastlarının yükseldikten sonra yavaş giden bir süreç içinde eriyeceklerini ve kamunun büyük idare mekanizmasının kontrolünü ele geçirmek amacıyla etkisi giderek azalan oligarklar ile işçi kastları arasında gerçekleşecek mücadeleyi büyük bir berraklıkla öngörmüştür.

"Üretim fazlası bir şekilde harcanacak," diye cevapladı sorumu. "Emin ol, oligarklar bunun yolunu bulur. Muhteşem yollar yaparlar. Bilimde, özellikle de sanatta büyük ilerlemeler olur. Oligarklar tam anlamıyla halkın efendisi olursa başka şeylere ayıracak zaman bulurlar. Güzelliğin hayranı haline gelirler. Sanatsever olurlar. Onların yönetimi altında cömert bir şekilde ödüllendirilen sanatçılar çok çalışır. Mükemmel bir sanat ortaya çıkar çünkü bugüne kadar olduğunun tersine artık sanatçılar da orta sınıfın zevklerine erişmiş olurlar. Sana söyleyeyim, mükemmel bir sanat ortaya çıkar. Öyle muhteşem şehirler kurulur ki eski zamanın şehirleri onların yanında ucuz ve bayağı kalır. İşte oligarklar bu şehirlerde oturur ve bu şehirlerde sanatı ilahlaştırırlar.*

Üretim fazlası işte böyle harcanacak. Bu büyük eserlerin ve şehirlerin inşası, açlık tayını düzeyinde bile olsa milyonlarca vasıfsız işçiye de yansıyacak çünkü devasa üretim fazlası devasa bir harcama demektir. Oligarkların bu şehirleri yapması bin yıl, ne bin yılı, on bin yıl sürecek. Eski Mısırlıların, Babillilerin hayal bile edemeyecekleri şehirler kuracaklar. Oligarklar yok olup gittiklerindeyse o dev şehirlerin yollarında işçiler dolaşacak, muhteşem evlerinde emek kardeşliğinin üyeleri oturacak.**

---

* Everhard'ın öngörüsüne hayran olmamak elde değil. Ardis ve Asgard gibi şehirlerin hayali daha olgiarkların zihnine düşmeden önce Everhard bu şehirleri ve onların kurulmasının zorunluluğunu öngörmüştü.

** Bu kehanetin yapıldığı günün üzerinden üç asırlık Demir Ökçe, dört asırlık da İnsanlığın Kardeşliği dönemi geçti; biz bugün oligarkların yaptığı yollarda geziniyor, onların yaptığı evlerde oturuyoruz. Elbette şimdi biz onlardan çok daha muhteşem şehirler inşa ediyoruz ama oligarkların şehirleri de duruyor. Hatta ben bu satırları o şehirlerin en muhteşemlerinden birinde, Ardis'te kaleme alıyorum.

Oligarklar bunları yapacak çünkü başka türlüsü ellerinden gelmez. Üretim fazlasını harcama yolu olacak bu büyük eserler. Bir zamanlar Mısır'ın egemen sınıfları da halktan çaldıkları üretim fazlasıyla tapınaklar ve piramitler inşa etmişlerdi. Oligarkların döneminde yse Mısır'da olduğu gibi rahip sınıf değil, sanatçılar sınıfı filizlenip gelişecek; burjuva tüccarların yerini işçilerin üst tabakaları alacak. Onların altı, cehennem uçurumu. Cerahatlenen, açlıktan ölen, çürüyen ama durmadan kendini yenileyen halk tabakası, nüfusun çoğunluğu, orada olacak. Günün birinde, artık kim bilir ne zaman olursa, halk uçurumun dibinden doğrulup kalkacak ve işçi tabakalarıyla Oligarşi yıkılıp gidecek. İşte ancak o zaman, asırların emeğinin ürünü olan halkın çağı başlayacak. O günü görmek isterdim ama biliyorum ki asla göremeyeceğim."

Bir an durdu, bana baktı, sonra devam etti:

"Toplumsal evrim, insanı çileden çıkartacak şekilde yavaş yürüyor, değil mi yavrum?"

Kollarımla sardım onu. Kafasını göğsüme yasladı.

Tuhaf bir kaprisle, "Ninni söyle bana," dedi. "Uyumak istiyorum. Bir kâbus gördüm, unutmak istiyorum."

XV

Son Günler

1913 yılının Ocak ayında Oligarşi'nin kayırılan sendikalara karşı sergilediği tutum değişikliği gözle görülür bir hal aldı. Gazeteler, demiryolu, demir-çelik, makine işçileri ve makinistlerin ücretlerinde eşi görülmemiş artışlar yapılacağı ve bu alanlarda çalışma saatlerinin azaltılacağı konusunda haberler yayınladı. Ama gerçeğin tamamı anlatılmıyor, oligarklar bütün hakikatin aktarılmasına izin vermiyordu. Gerçekte ücretler çok daha fazla yükseltilmiş, sağlanan ayrıcalıklar da bununla orantılı biçimde artırılmıştı. Tüm bunlar gizliydi ama kısa süre içinde sır açığa çıkacaktı. Kayırılan sendikaların üyeleri karılarına söyleyecek, onlar da çenelerini tutmayınca bütün işçi âlemi ne olup bittiğini hızla öğrenecekti.

Bu durum, 19. yüzyılda yağmaya katılmak olarak bilinen olgunun mantıklı uzantısından başka bir şey değildi. O zamanlar kapitalist düzenin savaşı içinde kâr paylaşımı denenmişti. Yani kapitalistler, işçi sınıfını mali bağlarla işlerine bağlayarak sus payı vermeye

çalışmıştı. Ama bir sistem olarak kâr paylaşımı, saçma ve imkânsız bir şeydi. Kâr paylaşımı, kazanç mücadelesinden oluşan bir düzenin içinde sadece istisnai durumlarda başarılı olabilirdi çünkü emek ve sermaye her yerde kârı paylaşsaydı, herhangi bir kâr paylaşımı olmaksızın sağlanan koşullar elde edilirdi.

Böylece fiilen herhangi bir geçerliliği olmayan kâr paylaşımı fikrinden vazgeçildi; bunun yerine yağmaya katılma düşüncesi doğdu. Büyük ve güçlü sendikaların sloganı, "Bana daha çok, herkese daha az"* idi. Bu çıkarcı politika çeşitli yerlerde başarıyla uygulandı. "Herkese daha az" kısmı, örgütlü olmayan büyük işçi kitlesine ve zayıf örgütlü emekçilere dayatıldı. İşçi tekeli haline gelen büyük sendikaların üyeleri olan güçlü kardeşlerinin ücretlerindeki artışı, esasen bu emekçiler ödedi. Daha önce de söylediğim gibi bu fikir kendi mantıklı sonucuna, kayırılan sendikaların oligarklarla yapacağı büyük ölçekli bir güç birliğiyle taşınabilirdi ancak.

Kayırılan sendikaların sırrı açığa çıkar çıkmaz emek âlemi çalkalanmaya başladı. Bu sendikalar uluslararası organizasyonlardan ve tüm siyasi işbirliklerinden çekilmek durumunda kaldılar. Sonra şiddet dönemi başladı.

---

* Tüm demiryolu sendikaları, oligarklarla işbirliğine girmişti. Bu noktada kâr paylaşımı politikasına dair ilk açık başvurunun, MS 19. yüzyılda Lokomotif Makinistleri Kardeşliği adlı demiryolu sendikası tarafından yapıldığını not etmek, ilginç olacaktır. Sendikanın başkanlığını yirmi yıldan fazla bir süredir P. M. Arthur yapmaktaydı. 1877 yılında gerçekleştirilen Pennsylvania demiryolu grevinden sonra Arthur, makinistlerin demiryolu şirketleriyle anlaşmasını ve bu anlaşmanın diğer sendikaları kapsamadan, "tek başına" yapılmasını öngören bir plan tertiplemiştir. Sözkonusu plan son derece başarılı olmuştur. Başarısı kadar çıkarcılığıyla da meşhur olan bu plandan sonra, sendikaların yağmaya katılmasını ifade etmek üzere "arthurlaşmak" terimi ortaya çıkmıştır. Etimologları uzun süredir uğraştıran bu terim, umarız bu anlatımla açıklığa kavuşmaktadır.

Kayırılan sendikaların üyeleri hain olarak nitelendiler; her yerde, barlarda ve genelevlerde, sokakta ve işte, büyük bir ihanetle terk ettikleri yoldaşlarının saldırısına uğradılar.

Sayısız kafa ezildi, çok can̂a kıyıldı. Artık kayırılan sendikaların hiçbir üyesinin hayatı güvende değildi. Onlar da evden işe ve işten eve gruplar halinde gidip gelmeye başladılar. Hep sokağın ortasından yürürlerdi. Çünkü kaldırımdan yürüseler, binaların tepesinden veya pencerelerden atılan taşlarla kafaları parçalanabilirdi. Silah taşımalarına izin verildi. Resmi yetkililer ellerinden gelen her şekilde onlara yardım ediyorlardı. Onlara saldıranlarsa uzun hapis cezaları alıyor ve cezaevinde çok sert muameleye tabi tutuluyordu. Kayırılan sendikaların üyesi olmayan hiç kimseye silah taşıma izni verilmiyordu. Bu kanunun ihlali çok büyük suç sayılıyor ve ağır biçimde cezalandırılıyordu.

Yine de öfkeli işçiler hainlerden hınçlarını almaktan geri durmuyorlardı. Otomatik olarak işçi tabakaları arasında cepheler oluşmuştu. Hainlerin çocukları da ihanete uğrayanların çocuklarının saldırısına uğruyor, sokağa çıkamaz, okullarına gidemez hale geliyorlardı. Hainlerin karıları ve aileleri de bu dışlanmadan muaf değildi. Onlara erzak satan mahalle bakkalı bile boykot ediliyordu.

Sonuç olarak her taraftan dışlanan hainler ve aileleri, kendi içlerinde bir grup oluşturdular. İhanete uğramış proletarya arasında yaşamaları imkânsız hale geldiği için sadece kendi gibilerinin oturduğu mahallelere taşındılar. Burada da oligarklar tarafından kayırıldılar. Modern, sağlıklı, geniş bahçeli, etrafı parklar ve çocuk bahçeleriyle dolu güzel evler inşa edildi onlar için.

Çocukları, sadece onlar için yapılmış okullara gitmeye başladı; bu okullarda el becerilerinde ve uygulamalı bilimlerde uzmanlaşıyorlardı. Bütün bunlardan ve en başından beri gelen ayrımcılıktan dolayı kaçınılmaz olarak emekçiler arasında kastlaşma ve tabakalaşma meydana geldi. Kayırılan sendikaların üyeleri işçi aristokrasisini oluşturdular. Diğer işçilerden ayrıldılar. Daha iyi evlerde oturuyor, daha iyi giyiniyor, daha iyi besleniyor ve daha iyi muamele görüyorlardı. Onlar da yağmaya katıldılar ve intikamlarını böyle aldılar.

Bu arada diğer emekçilere reva görülen muamele ise feciydi. Ücretleri ve hayat standartları sürekli düşerken ellerindeki küçük ayrıcalıkların çoğunu kaybettiler. Çocuklarının gittiği okullar giderek kötüleşti, eğitim zorunlu olmaktan çıkarıldı. Genç nesilde okuma yazması olmayanların sayısında korkutucu bir artış meydana geldi.

Dünya pazarının ABD tarafından ele geçirilmesi, diğer bütün ülkeleri altüst etmişti. Her yerde kurumlar ve devletler ya çöküyor, ya da dönüşüme uğruyordu. Almanya, İtalya ve Fransa ile Avustralya ve Yeni Zelanda, ortak ülke toplulukları oluşturdu. İmparatorluğu dağılmakta olan İngiltere ise çok meşguldü. Hindistan'da büyük bir isyan patlak vermişti. Bütün Asya, "Asya, Asyalılarındır!" çığlıklarıyla inliyordu. Japonya, her zamanki gibi beyaz ırka karşı sarı ve kahverengi ırka* yardım ediyordu. Asya'ya hâkim bir imparatorluk olmanın hayalini kuran ve bütün

---

* İlk ortaya atıldığı 18. yüzyıldan itibaren kapsamı sürekli değişmekle birlikte bu kitabın yazıldığı dönemde Güney ve (Çin hariç) Güneydoğu Asyalıları, Polinezyalıları, Malezyalıları ve Batı Pasifik adalarında yaşayanları ifade eden bir terim. (ç.n.)

gücüyle bu hayali gerçekleştirmeye çalışan Japonya, kendi proletaryası devrim için ayaklanınca, onları acımasızca bastıracaktı. Yine bir kastlar savaşıydı bu: Samuraya karşı Asyalı kol işçisi. On binlerce sosyalist işçi katledildi. Sadece Tokyo'daki sokak çatışmalarında ve imparatorluk sarayına yönelik başarısız saldırıda kırk bin işçi öldürüldü. Kobe ise mezbahaya dönmüştü. Pamuk işçilerinin mitralyözlerle biçilmesi, o zamana dek modern silahlarla gerçekleştirilmiş en korkunç katliam olarak klasikleşecekti. Tüm bunların arasından yükselen en büyük vahşi, Japon Oligarşisi, bütün doğuya egemenlik kuracak, Hindistan dışındaki tüm Asya pazarını eline geçirecekti.

İngiltere ise tükenmenin eşiğine gelmesine rağmen kendi proleter devrimini ezmeyi ve Hindistan'ı elde tutmayı başardı. Ama büyük kolonilerinin elinden çıkmasına razı olmak zorunda kalmıştı. Avustralya ve Yeni Zelanda'daki sosyalistler, ülkeler topluluğu içinde bir araya gelmeyi bu şekilde başardılar. Sosyalistler aynı başarıyı Kanada'da da göstereceklerdi ancak Demir Ökçe'nin yardımını alan Kanada, onları bastırdı. Demir Ökçe, bir yandan da Meksika ve Küba'da isyanların ezilmesine yardım ediyordu. Sonuçta Demir Ökçe Yeni Dünya'da sağlam bir şekilde tutundu. Panama Kanalı'ndan Kuzey Okyanusu'na kadar bütün Kuzey Amerika'nın siyasi yapısına, adeta lehimlemişti kendini.

İngiltere, büyük kolonilerini kaybetmiş ve sadece Hindistan'ı elde tutabilmişti. Ama bu durum sadece kısa bir süre için geçerliydi. Japonya ile bu ülke arasındaki Asya ve Hindistan mücadelesi, yalnızca ertelenmişti. İngiltere'nin Hindistan'ı kısa sürede kaybetmesi

muhakkaktı ve bunun ardından birleşik Asya'nın tüm dünyaya kafa tuttuğu hâkimiyet mücadelesinin geleceği belliydi.

Bütün dünya böylesine çatışmalarla paramparça olmuşken bizler de ABD'de barış ve huzur içinde değildik. Büyük sendikaların ihaneti, proletaryanın devrimini engellemişti. Şiddet her yerde kol geziyordu. İşçiler arasındaki sorunlara, çiftçilerin ve orta sınıfların huzursuzluğuna ek olarak ani bir dinsel uyanış başlamıştı. Yedinci Gün Adventistleri'nin bir kolu bir anda büyük yaygınlık kazanmış, yakında dünyanın sonunun geleceğini ilan ediyordu.

"Karmaşa her yanı sardı," diye bağırıyordu Ernest. "Bu kadar çok farklı amacın, birbiriyle bu kadar çelişkili çıkarın olduğu, bu kadar ihtilafın bulunduğu bir yerde dayanışma içinde olabileceğimizi bekleyebilir miyiz?"

Gerçekten de dinsel uyanış büyük ölçülere varmıştı. İnsanlar, çaresizlikleri ve dünya hayatından duydukları hayal kırıklığı nedeniyle, sanayinin tiranlarının ancak deveyi iğne deliğinden geçirmeleri halinde girebilecekleri bir cennet fikrine sarılmışlardı. Bütün ülkeyi çılgın bakışlı gezgin rahipler sarmıştı. Resmi yetkililerin yasaklamasına ve itaatsizler hakkında işlem yapmasına rağmen ülkenin her tarafında sayısız kamp ateşi etrafında yanına topladıkları insanlarla birlikte dinsel ateşi körüklüyorlardı.

Dünyanın sonu geldi, bu günler son günlerinizdir diye vaaz veriyorlardı. Yeryüzünün dört rüzgârı serbest bırakılmış, Tanrı insanları birbirine düşürmüştü, onlara göre. Gün, mucizelerin, kadın ve erkek peygamberlerin günüydü. Yüz binlerce kişi evi ve işi bırakıp dağlara

kaçmış, Tanrı'nın gelmesini ve yüz kırk dört binlerin cennete yükselmesini bekliyordu.* Onların boşalttığı çiftliklerde ekinler ve hayvanlar telef oluyor, bunun sonucunda meydana gelen kargaşa, çiftlikleri ellerinden alınmış çiftçilerin acılarına eklenerek büyüyordu.

Bu çiftlikler ve ambarlar da Demir Ökçe'nindi. Araziye çıkarılan askeri birlikler, sofuları süngü zoruyla şehirdeki işlerine geri getiriyordu. Onlar da isyan ediyor, kaçıp çeteler halinde ortalıkta dolaşıyordu. Liderleri kargaşa çıkarmaktan ceza alıp tımarhaneye kapatılıyordu. İdam cezasına çaptırılanlarsa şehit olmuşçasına memnuniyetle çıkıyorlardı idam mangasının karşısına. Çılgınlık dönemiydi. Kargaşa giderek yayılıyordu. Hayatta kalmayı başaran Kızılderililer, Florida'dan Alaska'ya kadar çöllerde, bataklıklarda ve boş arazilerde küçük gruplar halinde hayalet danslarını yapıyor ve kendi Mesihlerini bekliyorlardı.

Ve bütün çağların canavarı Oligarşi, korkutucu bir sakinlik ve kesinlikle tüm bunların arasından yükselişini sürdürüyordu. Kabarmış yığınları demir eli ve demir ökçesiyle kendine boyun eğdiriyor, kargaşaya kendi düzenini getiriyor, kaosun içinde kendi temelini inşa ediyordu.

Pell Sokak'taki evimizde Calvin'in ağzından Çiftçi Hareketi bize, "Biz şu yönetimi ele alana kadar bekleyin biraz," dedi. "Elimize geçen eyaletlere baksanıza... Hele siz sosyalistler bizi desteklerseniz, iktidarı ele geçirince istediğiniz marşı söylersiniz."

---

* Kutsal Kitap'ın Vahiy bölümünde Tanrı'nın gazabının dünyaya inişini anlatan kısımlarından alıntılar. Meleklere, Tanrı'nın sevgili kulları olan 144 bin kişi (İsrail'in 12 oymağından 12 biner kişi) alınlarından mühürlenene dek rüzgârları tutma görevi verilmiştir. (ç.n.)

Sosyalistlerse, "Milyonlarca hoşnutsuz ve fakirleşmiş insan bize geldi. Çiftçiler, orta sınıf, işçiler, herkes bize geliyor... Kapitalist sistem parçalanacak. Önümüzdeki ay Kongre'ye elli milletvekili gönderiyoruz. İki yıl içinde başkandan ilçedeki en küçük memuruna kadar bütün iktidar bizimdir," diyordu.

Ernest ise ikisine de kafasını sallıyor ve ekliyordu:

"Kaç tüfeğiniz var? Yeteri kadar kurşunu nereden bulacaksınız? İş baruta gelince, kimyasal karışımlar mekanik karışımlardan daha iyidir, inanın bana."

XVI

Son

Ernest'le Washington'a gitme zamanımız geldiğinde babam bizimle gelmedi. Proleterlerin hayatından büyülenmişti sanki. Gecekondu mahallemizi büyük bir sosyoloji laboratuvarı olarak görüyordu. Sonsuz bir araştırma hevesine tutulmuştu. İşçilerle canciğer arkadaş olmuş, bir sürü evin mahremine girecek kadar yakın dostluklar kurmuştu. Ayrıca çeşitli tuhaf işlerde çalışıyor, oralarda da en az bilimsel araştırmaları kadar gözlem yapıyor, eve bir sürü notlarla dönüyor, yaşadığı maceralarla dolup taşıyordu. Mükemmel bir bilim adamıydı.

Aslında çalışmasına hiç gerek yoktu çünkü Ernest çeviriden üçümüzü de geçindirecek kadar kazanıyordu. Ama babam en büyük hayalinin peşinde koşmak konusunda ısrarlıydı. Çalıştığı işlere bakınca ne kadar farklı boyutları olan, ne kadar çok yönlü bir hayal olduğunu anlıyordunuz. İşportada ayakkabı bağı veya pantolon askısı sattığı tezgâhını eve getirdiği akşamı ya da köşedeki küçük bakkaldan alışveriş ederken tezgâh-

tar olarak bana hizmet edişini asla unutamam. Ondan sonra sokağın karşısındaki barda bir hafta barmenlik yapmasına hiç şaşırmadım. Gece bekçisi oldu, işportada patates sattı, konserve deposunda etiket yapıştırdı, karton kutu fabrikasında hademe olarak çalıştı, tramvay rayları döşeyen bir firmanın işçilerine su dağıttı, hatta dağılmasından bir süre önce Bulaşıkçılar Birliği'ne bile üye oldu.

Giysiler konusunda Piskopos örneği babamda hayranlık uyandırmış olmalı ki işçiler gibi ucuz keten gömlek ve kalçadan ince kemerle tutturulmuş tulum giyiyordu. Eski hayatından tek bir alışkanlığı kalmıştı: Akşam yemeği için en güzel giysilerini giyerdi.

Ben Ernest'in yanındaysam, her yerde mutlu olabilirdim. Babamın hayatından memnun oluşu, bu mutluluğumu taçlandırıyordu.

Babam, "Küçükken," diyordu, "çok meraklıydım. Her şeyin neden öyle olduğunu bilmek isterdim. Zaten bunun için fizikçi oldum. Delikanlılık dönemlerimdeki o merak duygum, bugünlerde tekrar uyandı. Hayatımı yaşamaya değer kılan şey meraktır."

Bazen ufak tefek işler yapıp para kazanmak, arabalarına bineceklere kapısını açıp bahşiş almak için lüks mağazaların ve tiyatroların bulunduğu Market Caddesi'ne kadar inerdi. Bir keresinde bir arabanın kapısını açarken Bay Wickson'a rastlamış. Akşam o karşılaşmayı keyifle anlattı bize.

"Arabanın kapısını kapatırken 'Hay lanet!' diye homurdanıyordum ki Wickson bana keskin bir bakış attı. Ben kapıyı kapattıktan sonra aynı benim gibi o da 'Hay lanet!' dedi. Yüzü kıpkırmızı oldu. Aklı o kadar karıştı ki bana bahşiş vermeyi unuttu. Ama kendini

çabuk toparlamış olmalı, araba beş on metre gittikten sonra döndürüp yanıma geldi. Pencereden sarktı.

'Bakın Profesör, artık bu kadarı da fazla, sizin için yapabileceğim bir şey var mı?' 'Arabanın kapısını açıp kapattım,' diye cevap verdim. 'Adetlere göre bana on sent bahşiş vermeniz lazım.' 'Bırakın şimdi onu,' diye homurdandı, 'Büyük bir şey var mı?' Gerçekten ciddiydi. O bile vicdan azabı çekti belli ki... Bir an ciddiyetle düşündüm. Cevabıma başlarken yüzünde büyük bir beklenti vardı. Bitirdiğimde suratını görecektiniz. 'Evimi ve Sierra Mills hisselerimi geri verebilirsiniz.'"

Babam durmuştu.

Sabırsızlıkla sordum: "Ne dedi peki?"

"Ne diyebilir? Hiçbir şey. Ben devam ettim. 'Umarım mutlusunuzdur.' Merakla yüzüme baktı. 'Söyleyin, mutlu musunuz?' Arabacıya sürmesini emretti. Uzaklaşırken felaket sövüyordu. Üstelik evim ve hisselerim şöyle dursun, bahşişimi bile vermedi. Görüyorsun ya tatlım, babanın sokak çocukluğu deneyimi hayal kırıklıklarıyla dolu."

Böylece biz Washington'a gittiğimizde babam Pell Sokağı'ndaki evimizde kaldı. Eski düzen, son aşaması dışında tamamen bitmişti. Son aşamanın da bitmesi, benim sandığımdan da yakınmış. Beklentimizin tersine sosyalist milletvekillerinin Kongre'deki yerlerini almasına mani olacak engeller çıkartılmadı. Her şey gayet sorunsuz gidiyordu. Ancak Ernest bu düzenli gidişi hayra yormuyordu ve ben ona gülüyordum.

Yoldaşlarımızı kendilerinden emin, başaracakları şeyler ve sahip oldukları güçler konusunda iyimser bulduk. Kongre'ye seçilen birkaç Çiftçi Hareketi mensubu, gücümüzü daha da artırıyordu. Gücümüzü

birleştirip yapmamız gerekenler konusunda ayrıntılı bir program hazırladık. Bütün sadakati ve enerjisiyle sürece katılan Ernest, yine de ara sıra, "İnanın bana, iş baruta gelince kimyasal karışımlar mekanik karışımlardan daha iyidir," demekten kendini alamıyordu.

Sorunlar, Çiftçi Hareketi'nin seçimlerde yönetimini kazandıkları eyaletlerde başladı. Bir düzine eyalette yerel yönetime onlar seçilmişti ama göreve başlamalarına izin verilmiyordu. Eski valiler ve diğer yetkililer ofislerini terk etmeyi reddediyordu. Bu kadar kolaymış, demek. Seçimlerde usulsüzlük yapıldığını iddia ediyorlar ve kanunun bitmek tükenmek bilmez formalitelerine sığınıyorlardı. Çiftçi Hareketi'nin gücü yoktu. Mahkemeler düşmanların elindeydi.

Çok tehlikeli bir andı. Eğer hakları elinden alınan çiftçiler şiddete başvursaydı, her şey kaybedilecekti. Biz sosyalistler onları sakinleştirmek için ne kadar uğraştık! Ernest'in gözünü bir an kırpmadığı kaç gün ve gece geçti... Çiftçi Hareketi'nin liderleri tehlikeyi görünce bizim yanımızda yer aldılar. Ama faydası olmadı. Oligarşi şiddet istiyordu ve provokatörlerini devreye soktu. Köylü İsyanı'nı çıkartanlar, tartışmasız bu provokatörlerdir.

Sözü geçen bir düzine eyalette isyan patlak verdi. Topraklarına el konan çiftçiler, eyalet hükümetlerini zorla ele geçirdiler. Elbette bu yapılan anayasaya aykırıydı ve tabii ki devreye ABD ordusu girdi. Provokatörler her yerde halkı galeyana getiriyordu. Demir Ökçe'nin bu özel görevlileri, zanaatkâr, çiftçi ve ırgat görünümündeydiler. California'nın başkenti Sacramento'da Çiftçi Hareketi düzeni sağlamayı başardı. Binlerce gizli ajan bu davasına sadık şehre

sızdı. Tamamen kendi adamlarından oluşan çeteler halinde binaları ve fabrikaları ateşe verip yağmaladılar. Yağmaya katılsın diye halkı tahrik ettiler. Zihinlerini daha iyi ateşleyebilmek için kenar mahallelerde oturanlara büyük miktarlarda içki dağıttılar. Sonunda her şey hazır olduğunda sahneye ABD ordusu girdi ki aslında onlar Demir Ökçe'nin askerleriydi. Sacremento'da tam on bir bin erkek, kadın ve çocuk sokaklarda veya evlerde katledildi. Federal hükümet, eyalet hükümetine el koydu ve California'da her şey sona erdi.

California'da olan şey diğer eyaletlerde de aynen yaşandı. Yönetimine Çiftçi Hareketi'nin geçtiği tüm eyaletler şiddet altında harap oluyor, kan denizinde yüzüyordu. Önce gizli ajanlar ve Kara Yüzler tarafından kargaşalık yaratılıyor sonra ordu çağrılıyordu. Bütün kırsal bölgelerde ayaklanmalar çıkarılıyor, çeteler hâkim kılınıyordu buralara. Yanan çiftliklerin, ambarların, köylerin ve kasabaların dumanı gece gündüz göklere yükseliyordu. Dinamit kullanıyorlardı. Demiryolu köprülerini, tünelleri havaya uçuruyor, trenleri enkaza çeviriyorlardı. Zavallı çiftçiler büyük sayılarla vuruldular ve asıldılar. Tabii feci misillemeler de oluyor, birçok oligark ve ordu komutanı öldürülüyordu. İnsanların kalbi kan ve intikamla doluydu. Düzenli ordu birlikleri, çiftçilerle, sanki karşılarında Kızılderililer varmışçasına vahşice savaşıyordu ve böyle yapmalarının anlaşılabilir bir gerekçesi vardı. Oregon'da dinamitle gerçekleştirilen bir dizi büyük patlama sonucu iki bin sekiz yüz asker yok edilmişti. Farklı yer ve zamanlarda yapılan benzer biçimdeki saldırılarda tren dolusu askerler katledilmişti. Yani düzenli birlikler de aynı çiftçiler gibi hayatta kalmak için savaşıyordu.

Milislere gelince, 1903 tarihli milis yasası yürürlüğe sokulmuş, bir eyaletin işçileri, ölüm cezası tehdidiyle diğer eyaletteki yoldaşlarını vurmak zorunda bırakılmıştı. Önceleri yasa pürüzsüz şekilde işletilemedi. Birçok milis komutanı öldürüldü, birçok asker sefer divanıharbi tarafından idam edildi. Ernest'in kehaneti, Kowalt ve Asmunsen vakalarında çarpıcı şekilde gerçekleşecekti. Milis kuvvetine katılmak için yeterli koşulları taşıyorlardı ve ikisine de Missouri'deki çiftçileri bastırmak için California'dan yola çıkan cezalandırma seferinde görev yapmak üzere celp gelmişti. Kowalt ve Asmunsen görevi reddetti. Kimse onları ikna etmeye çalışmadı. Yerleri divanıharp, sonları idamdı. Arkaları dönük halde idam mangası tarafından kurşuna dizildiler.

Birçok genç miliste görev yapmaktan kaçmak için dağlara sığındı. Bu firarilerin cezası, ancak huzur ortamı tesis edildikten sonra verilebildi. Feci bir şeydi. Hükümet yasalara saygılı tüm vatandaşların üç aylık müddet içinde dağdan inmesini içeren bir duyuru yayımladı. İlan edilen süre bittiğinde yarım milyon milis üyesi bütün ülkenin dağlık kesimlerini taramaya başladı. Herhangi bir kovuşturma, herhangi bir mahkeme yapılmadı. Dağda rastladıkları herkesi vuruyorlardı. Dağlarda ancak kanun kaçakları gezer düşüncesiyle hareket ediyorlardı. Direnebilen bazı gruplar yiğitçe savaşmayı seçti ama sonunda bütün firariler öldürüldü.

Kansas'taki milis üyelerine verilen ceza, daha da büyük bir ders olarak insanların zihnine kazınacaktı. Çiftçi Hareketi'ne karşı milis operasyonunun başladığı sıralarda büyük Kansas İsyanı çıktı. Altı bin milis üyesi

ayaklandı. Son birkaç haftadır için için kaynayan ve sessiz bir öfkeyle bekleyen bu insanlar, kışlalarından dışarı çıkartılmamışlardı. İsyan haline geçmeleri, şüphesiz aralarındaki provokatörlerin işidir.

Nisan'ın 22'sinde ayaklandılar ve kaçmayı başaran küçük bir kısmı dışında komutanlarını öldürdüler. Durum, Demir Ökçe'nin bile planlarını aşıyordu; provokatörler işi abartmışlardı. Yine de bütün derelerin suyu Demir Ökçe'ye akıyordu. Demir Ökçe zaten ayaklanmayı bastırmaya hazırdı. Üstelik bu kadar komutanın öldürülmesi, sonrasında yapılacakları meşru kılıyordu. Sanki sihirle yerden bitmişler gibi düzenli ordunun kırk bin askeri isyancıları sarıverdi. Tuzaktı bu. Zorda kalan milis üyeleri mitralyözlerin mekanizmalarının bozuk olduğunu ve cephanelikten ele geçirdikleri fişeklerin ellerindeki silahlara uymadığını gördüler. Beyaz bayrak çekerek teslim olmak istediler ama dikkate alınmadı. Kimse hayatta kalmadı. Altı bin milis üyesi tamamen imha edildi. Uzaktan üzerlerine bombalar ve şarapneller yağdırıldı. Ümitsiz halde kendilerini kuşatan askerlere saldırdıklarındaysa mitralyözler tarafından biçildiler. Olayı gözleriyle gören biriyle konuştum. Milis üyelerinin mitralyözlere en fazla yüz elli metre kadar yaklaşabildiklerini söyledi. Toprağın üstü cesetlerle dolmuş. Son darbeyi süvariler vurmuş; atlarının nalları, silah ve kılıçlarla kalan yaralıların işini bitirmişler.

Kömür madencileri, Çiftçi Hareketi'nin imhasıyla aynı zamanlarda ayaklandılar. Örgütlü emeğin çabalarının sonucuydu bu. Bir milyon maden işçisinin dörtte üçü greve gitti ama madenler ülkeye öyle dağılmıştı ki bir araya gelerek bu güçlerinden faydalanamadılar.

Hepsi kendi bölgelerinde tecrit edilerek şiddete boyun eğmek zorunda bırakıldılar. İlk büyük köle gardiyanlığı olayı burada yaşandı. Bir köle gardiyanı olarak Pocock* namını burada elde edecek ve proletaryanın sonsuz nefretini kazanacaktı.

Bu arada sosyalistler sıkı duruyordu. Çiftçi Hareketi kanlar ve alevler arasında yok olup gider, işçi örgütleri dağılırken sosyalistler konumlarını koruyor ve gizli teşkilatlarını pekiştiriyorlardı. Çiftçi Hareketi bize çağrı yaptı ama boşuna. Girişeceğimiz herhangi bir ayaklanmanın, Devrim'in intiharı anlamına geleceğini büyük bir isabetle öngörmüştük. Proletaryanın bütün kesimleriyle aynı anda karşılaşma konusunda ilkin tereddüt yaşayan Demir Ökçe, bunun sandığından daha kolay olduğunu görmüştü ve artık isteyebileceği tek şey, bizim de ayaklanmaya katılmamızdı. Aramızda dolu ajan provokatör olmasına karşın biz böyle yapmamayı başardık. İlk günlerde Demir Ökçe'nin provokatörleri, biraz acemiydi. Daha öğrenmeleri gereken çok şey vardı ve Devrimci Mangalarımız onları ortaya çıkarıp ayıklıyordu. Acı ve kanlı bir süreç yaşandı ama Devrim'imiz ve hayatımız için savaşıyorduk ve düşmana kendi silahıyla karşı koymak zorundaydık.

---

* O yılların en kötü nam yapmış grev kırıcılarından biri, öldüğü güne kadar ülkenin bütün kömür işçilerini madenlerde tutmayı başaran Alfred Pocock'tur. Yerine oğlu Lewis Pocock geçmiş ve beş kuşak boyunca aile, kömür madencileriyle ilgilenmiştir. I. Pocock olarak da bilinen ilk Pocock, şöyle tanımlanır: "Kahverengi ve kır saçlarla kısmen çevrelenmiş uzun ve yassı bir kafası, büyük elmacık kemikleri ve koca bir çenesi... solgun bir yüzü, ifadesiz gri gözleri, metalik bir sesi olan, ağır hareket eden biriydi." Mütevazı şartlara sahip bir ailede doğdu ve çalışma hayatına barmen olarak başladı. Demiryolu şirketlerinden birinde özel dedektif olduktan sonra profesyonel grev kırıcı haline geldi. Ailenin son üyesi V. Pocock, Kızılderili Bölgesi'ndeki küçük bir madenci ayaklanmasında bir pompa istasyonunda bombayla havaya uçmuştur. Bu olay, 2073 yılında meydana gelmiştir.

Yine de adil davrandık. Demir Ökçe'nin hiçbir ajanı mahkemesiz infaz edilmedi. Hata yapmışsak bile çok azdır. Devrimci Mangalarımız, en cesur, en savaşçı, en fedakâr arkadaşlarımızdan oluşuyordu. Aradan on yıl geçtikten sonra bir keresinde Ernest, Devrimci Manga komutanlarının verdiği rakamlardan, bu teşkilata mensup olan erkek ve kadınların ömrünün, katılım tarihinden itibaren beş yıldan uzun sürmediğini hesaplamıştı. Devrimci Mangalar'daki yoldaşlarımızın hepsi kahramandılar ve ilginçtir, öldürmeye karşıydılar. Kendi doğalarına bile karşı çıkan bu gençler özgürlük sevdalısıydılar ve Davamız için hiçbir fedakârlığın yeterli olmayacağının bilincindeydiler.*

---

* Söz konusu Devrimci Mangalar, kısmen Rus Devrimi'ndeki Savaş Birlikleri model alınarak kurulmuş ve Demir Ökçe'nin bitip tükenmek bilmeyen çabalarına karşın üç asır yaşamıştır. Yüce amaçlarla harekete geçen ve ölümden korkmayan erkek ve kadınlardan oluşan bu mangalar önemli bir etki sahibi olmuş ve egemenlerin acımasız gaddarlıklarını dizginlemeyi başarmıştır. Devrimci Mangaların çalışmaları sadece Oligarşi'nin ajanlarına karşı gizli savaştan ibaret değildir. Bizzat oligarkların kendileri de Mangaların uyarılarını dinlemek zorunda bırakılmış ve verilen talimatlara uygun davranmadıklarında, ordu komutanları ve işçi aristokrasisi liderleri gibi, onlar da ölümle cezalandırılmışlardır.

Müsamahasız bir adalet dağıtan bu teşkilatlı intikamcıların en dikkate değer özellikleri, öfkeden uzak olmasına özen gösterdikleri adli prosedürleridir. Hükümlerini aceleye getirmemişlerdir. Ele geçirilen kişilere adil yargı hakkı ve kendini savunma imkânı tanınmıştır. Ancak koşulların zorlamasıyla, General Lampton örneğinde olduğu gibi kimi zaman gıyaben yargılama yöntemine de başvurmuşlardır. Söz konusu örnek, MS 2138 yılında yaşanmıştır. Demir Ökçe'ye hizmette bulunmuş paralı askerlerin belki de en kana susamışı ve kötüsü olan bu adam, Devrimci Mangalar tarafından gıyabında yargılanıp suçlu bulunarak ölüme mahkûm edildiği konusunda bilgilendirilmiştir. Bu yargılama, proletaryaya gaddarca muamelesine son vermesi yolunda kendisine üç kez yapılan uyarının ardından gerçekleştirilmiştir. Mahkûmiyetinden sonra Lampton, birçok farklı yöntemlerle kendini korumaya almıştır. Yıllar geçmiş ancak Devrimci Mangalar, hükmün infazı konusunda nafile çabalardan öteye geçememiştir. Erkek ve kadın birçok yoldaş bu çabasında başarıya ulaşamayarak Oligarşi tarafından vahşi biçimde infaz edilmiştir. Çarmıha germe uygulamasının resmi bir

Kendimize üç hedef koymuştuk. Birincisi, Oligarşi'nin gizli ajanlarını aramızdan ayıklamak. İkincisi, Devrimci Mangaları ve onların etrafında Devrim'in genel gizli teşkilatını kurmak. Üçüncüsüyse Oligarşi'nin her birimine kendi ajanlarımızı sızdırmak: işçi kastlarına, özellikle de telgrafçılar, sekreterler ve memurlar arasına, orduya, ajan provokatörlerin içine, köle gardiyanlarının yanına. Yavaş giden bir işti ve tehlikeliydi; bütün çabalarımızın ağır başarısızlıklarla sonuçlandığına sıkça tanık oluyorduk.

Demir Ökçe açık savaşta kazanıyordu. Biz de yeraltında yapılan korkunç savaşta ustalaşarak konumumuzu bu şekilde koruduk. Bu farklı savaşta gözle görülecek bir şey yoktu; yapılan şeyler çoğunlukla sezilmiyordu bile; bu köstebek savaşı müthiş bir disiplin, odaklanma ve kontrol gerektiriyordu. Biz Demir Ökçe'nin bütün organizasyonunun içine sızmıştık; onlar da bizim teşkilatımıza sızmışlardı. Fesatlarla,

---

infaz yöntemi olarak kullanımı, General Lampton olayıyla birlikte tekrar başlamıştır. Sonunda ölüm mahkûmu Lampton, 17 yaşında zarif bir genç kız olan Madeline Provence'in şahsında celladını bulmuştur. Provence, hedefine ulaşmak için iki yıl boyunca Lampton'ın sarayında terzi çırağı olarak çalışmıştır. İnfazdan sonra uzun süre korkunç işkencelerden geçirilen ve kapatıldığı tek kişilik hücrede hayatını kaybeden Provence, günümüzde Serles şehrindeki Kardeşlik Anıtı'ndaki bronz heykeliyle ölümsüzleşmiştir. Bu kanlı döneme bizzat şahit olmayan bizlerin Devrimci Manga mensubu olan kahramanlar konusunda ters bir yargıya varmaktan kaçınmamız gerekir. Kanlı bir çağın kanlı bir varoluşa mecbur ettiği kişiler olarak insanlık uğruna hiçbir özveriden kaçınmamış, hayatlarını feda etmişlerdir. Devrimci Mangalar, Demir Ökçe'nin çıkarmayı başaramadığı tek dikendir. Eşi görülmemiş bu ordunun babası Everhard'dır; ordusunun elde ettiği kazanımlar ve üç asır boyunca hayatını başarıyla sürdürmesi, onu ne kadar bilgece teşkilatlandırdığının ve kuşaklar boyunca yaşaması için ne kadar sağlam temeller üzerine oturttuğunun göstergesidir. Ekonomi ve sosyoloji alanındaki büyük katkısına ve Devrim'in liderlerinden biri olmasına karşın Devrimci Mangaları kurması, bazı açılardan Everhard'ın en büyük başarısı sayılmalıdır.

tertiplerle ve karşı tertiplerle dolu, karanlık ve sinsi bir savaştı bu. Tüm bu entrikaların, komploların arkasında şiddetli ve korkunç bir ölümün beklediği bir savaş... Erkekler ve kadınlar kayboldular; en yakın, en sevgili yoldaşlarımızdılar. Bugün onları görüyorduk, yarın yoktular. Bir daha göremeyince biliyorduk ki artık birer kayıptılar.

Hiç kimseye güvenemiyor, inanamıyorduk. Lehimize bir tertip çeviren şu adamın, aslında Demir Ökçe'nin ajanı olabileceğinin gayet iyi farkındaydık. Demir Ökçe'nin organizasyonunu kendi ajanlarımızla delik deşik etmiştik ama aynı şey bizim teşkilatımızın da başına gelmişti. Üstelik güven ve inancın bu kadar az olduğu yerde bütün çabalarımızı güven ve inanç üzerine kurmak zorundaydık. Sık sık ihanete uğruyorduk. İnsanlar zayıftır. Demir Ökçe insanlara para sunabiliyor, rahat bir hayat teklif edebiliyor, muhteşem şehirlerinde yaşanacak keyifli ve huzurlu bir yaşam önerebiliyordu. Bizimse yüce bir ideale sadakatin getireceği tatmin duygusu dışında sunabileceğimiz bir şey yoktu. Davasına sadık olanların alacağı karşılık, bitip tükenmek bilmeyen tehlikeler, işkence ve ölümdü.

Dediğim gibi insanlar zayıftır ve bu zaaf yüzünden verebileceğimiz tek ödülü vermek zorunda kalıyorduk. Ölümdü bu. İçimizdeki hainleri cezalandırmak zorundaydık. Bize ihanet eden her kişi, bir ilâ bir düzine sadık intikam meleğinin can vermesine neden oluyordu. Pocock gibi düşmanlarımız hakkındaki hükümleri yerine getirmeyi başaramasak bile olurdu ama içimizdeki hainleri cezalandırmada başarısız kalmamız düşünülemezdi. Kimi yoldaşlarımız muhteşem şehirlere girebilmek ve oradaki gerçek hainler hakkındaki

hükümlerimizi infaz edebilmek için bizim iznimizle bize ihanet ediyordu. Kendimizi o kadar korkunç bir hale getirmiştik ki bize ihanet etmek, sadık kalmaktan çok daha tehlikeliydi.

Devrim, bir tür din haline gelmişti. Özgürlüğün mabedi olan Devrim tapınağına tapınıyorduk. İlahi bir esin yaşıyorduk. Erkekler ve kadınlar hayatlarını Dava'ya veriyordu; yeni doğan bebeklerin eskiden Tanrı'ya adanması gibi onları şimdi de Dava'ya adıyorduk. Biz İnsanlığın sevdalılarıydık.

XVII

Uşak Üniforması

Çiftçi Hareketi'nin yönetimindeki eyaletlerin imha edilmesiyle birlikte Kongre'deki Çiftçi Hareketi mensupları da ortadan yok oldular. Vatana ihanetle yargılandılar ve yerlerini Demir Ökçe'nin adi yaratıkları aldı. Acınacak bir azınlık hale gelen sosyalistler, kendi sonlarının da yakın olduğunun farkındaydı. Kongre ve Senato, gerçeğin suretiydi sadece, kaba bir komediydi. Büyük bir ciddiyetle tartışılan soru önergeleri eskiden beri uygulanagelmiş prosedürlere uygun biçimde işlem görüyordu ama aslında yapılan şey, Oligarşi'nin emirlerine anayasal meşruiyetin damgasını vurmaktan ibaretti.

Beklenen son geldiğinde Ernest kavganın en ateşli yerindeydi. İşsizlere destek olması amaçlanan bir yasa tasarısı tartışılıyordu. Çok zor geçen önceki yıl, büyük proleter kitleleri açlık sınırının altına itmişti. Devam eden yaygın kargaşalıklar nedeniyle kitleler daha da batıyordu. Oligarklar ve yardakçıları üretim fazlalarını nereye koyacaklarını bilemezken milyonlarca insan

açlık çekiyordu.* Perişan haldeki bu insanlara uçurum insanları** diyorduk. Sosyalistlerin işsizler yasa tasarısı sunmasının amacı, onların sıkıntılarını biraz olsun hafifletebilmekti. Ama bütün bunlar Demir Ökçe'nin umurunda değildi. Demir Ökçe yığınları kendi bildiği bir yoldan işe koşmaya hazırlanıyordu ve yasa tasarısının oylamada geçmemesi talimatını vermişti. Ernest ve arkadaşları çabalarının boşa çıkacağını biliyorlardı ama artık ortadaki belirsizlikten sıkılmış, bir şeylerin olmasını istiyorlardı. Kendilerini mecburi oyuncusu olarak buldukları, ellerinden hiçbir şey gelmeyen bu komedinin sona ermesini umuyorlardı. Nasıl bir sonun geleceğini az çok sezebiliyorlardı ama nihayetinde gelen sonun bu kadar feci olabileceğini onlar bile tahmin edememişti.

O gün Kongre'nin izleyici salonundaydım. Hepimizin bildiği tek şey felaketin çok yakın olduğuydu. Ortamdan hissediliyordu. Koridorlarda sıra olmuş askerlerden, Kongre'nin girişinde gruplar halinde bekleşen görevlilerden somut olarak anlaşılıyordu.

---

* 19. yüzyılda İngiliz egemenliği altındaki Hindistan'da da aynı koşullar geçerliydi. Milyonlarca Hintli açlıktan ölürken onların emeklerinin ürünlerini gasp eden egemenler, bu fazlayı, şatafatlı törenler ve bir sürü saçma şey için harcamaktaydı. Aydınlanmış çağda bile atalarımızın yüzümüzü kızartacak çok şey yaptığını ister istemez kabul etmek durumundayız. Buna karşı kendimizi sadece felsefi açıdan teselli edebiliriz: Toplumsal evrimin kapitalizm aşamasını, biyolojik evrimin maymun safhasıyla eşdeğer görmemiz gerekir. Organik hayatın ilk evrelerinde, insanoğlu suyun içindeki bakterilerden çıkarak bu evrelere gelirken çamurların içinden geçmek zorundaydı ve çamura bulanması kaçınılmazdı. Bunları silkip atması hiç de kolay olmamıştır.

** Uçurum insanları terimi ilk kez on dokuzuncu yüzyılın sonlarında H. G. Wells adlı deha tarafından kullanılmıştır. Wells, makul, normal ve aynı zamanda samimi bir toplumsal gözlemciydi. Eserlerinin çoğu ancak kısmen günümüze ulaşabilmişse de en büyük başarısı olan iki eseri, *Öngörüler* ile *Oluşum Sürecindeki İnsanlık*, günümüze tam olarak gelebilmiştir. Yazılarında "sefa şehirleri" olarak geçen muhteşem şehirler inşa edilmesi konusunda oligarklardan ve Everhard'dan önce kafa yormuştur.

Oligarşi harekete geçmek üzereydi. Ernest konuşma yapıyordu. Bir şekilde onların vicdanlarına, yüreklerine hitap edebileceği gibi çılgın bir fikre kapılmışçasına işsizlerin çektiği sıkıntıları anlatıyordu. Demokrat ve Cumhuriyetçi vekiller dalga geçerek gülüyor, onunla alay ediyorlardı. Salonda büyük bir karmaşa ve gürültü vardı. Ernest ansızın cepheden saldırıya geçti.

"Hiçbir şeyin sizi etkilemeyeceğini biliyorum," dedi. "Etkilenecek yüreğiniz yok sizin. Hepiniz cesaretsiz, iradesiz yaratıklarsınız. Büyük bir afra tafrayla kendinize Cumhuriyetçi ve Demokrat diyorsunuz. Oysa Cumhuriyetçi Parti diye bir şey yok. Demokrat Parti diye de bir şey yok. Bu Kongre'de ne Cumhuriyetçiler ne de Demokratlar var. Yalaka birer zübükten başka bir şey değilsiniz hiç biriniz, Oligarşi'nin adi yaratıklarısınız. O biçim özgürlük aşığı olduğunuza dair köhnemiş laflar ederken Demir Ökçe'nin şerefsiz uşak üniformasını sırtınızdan çıkartmazsınız."

Bu noktada bağırışlar, haykırışlar, "Sus" çığlıkları Ernest'in sesini bastırdı. Ernest, karşısındakileri hor gören bir tavırla yaygara biraz durulana kadar bekledi. Eliyle kalabalığı işaret ederek yoldaşlarına döndü ve "Şu semirmiş hayvanların böğürtülerine bakın," dedi.

Curcuna yine başladı. Başkan düzeni sağlamak için sürekli elindeki tokmağı vururken yetkililerin gelmesini bekleyen gözlerle kapıya bakıyordu. "Tahrik var!" çığlıkları duyuluyordu. İri ve gür sesli New York milletvekili, Ernest'e "Anarşist!" diye bağırmaya başladı. O anda Ernest, seyri hiç de hoş olmayan birine dönüşmüştü. Vücudundaki tüm sinirler titriyordu; yüzü savaşan bir hayvanın yüzüne dönmüştü. Ama kendini toparladı ve sükûnetini muhafaza etti.

Ortalıktaki gürültüyü bastıran bir sesle, "Unutmayın," dedi, "siz proletaryaya ne kadar merhamet gösterirseniz yarın da onlar size o kadar merhamet gösterir."

"Tahrikçi!" ve "Anarşist!" bağırtıları iyice arttı.

"Bu tasarıya oy vermeyeceğinizi biliyorum," diye devam etti Ernest. "Efendilerinizden böyle emir aldınız. Şimdi kalkmış bana anarşist diyorsunuz. Halkın hükümetlerini yerle bir etmekle kalmıyor, bu yüz kızartıcı suçtan utanacak yerde arsızca böbürlenerek ortalıkta dolanıyor, sonra da kalkmış bana anarşist diyorsunuz. Ne cehenneme ne de cehennem ateşine inanırım ama böylesi anlarda keşke inansaydım diyorum. Daha doğrusu böylesi anlarda inanmış kadar oluyorum. Elbette cehennem vardır çünkü başka hiçbir yerde işlediğiniz suçların cezası yeterince verilemez. Sizin gibiler var oldukça kâinatta bir cehennemin olması şarttır."

Kapıda bir hareketlilik oldu. Ernest, başkan ve tüm vekiller o tarafa döndü.

"Neden askerleri çağırıp görevlerini yapmalarını istemiyorsunuz, Sayın Başkan?" diye sordu Ernest. "Planınızı süratle hayata geçirir onlar."

"Başkaları da plan yapmış belli ki," diye bir cevap geldi. "Askerler niye burada sanıyorsunuz?"

"Bizim planlarımızdan bahsediyorsunuz sanırım," diye dalga geçti Ernest. "Suikast veya ona benzer bir şeydir herhalde."

Suikast sözüyle birlikte ansızın büyük bir gürültü koptu. Ernest sesini duyuramıyordu, ortalık biraz yatışsın diye bekledi. İşte her şey o anda oldu. Ben, bulunduğum noktadan patlamanın ateşi dışında bir şey göremedim. Kulaklarım büyük bir gümbürtüyle

doldu. Ernest'in bir duman bulutu içinde sendelediğini ve askerlerin koşarak merdivenlerden çıktığını gördüm. Yoldaşlar da ayaklanmış, büyük bir öfke içinde her türlü şiddet gösterisine hazırlardı. Ernest bir an ayakta durdu ve kendisini dinlesinler diye elini salladı.

"Bu bir komplo!" diye bağırıyordu yoldaşlarına. "Sakın bir şey yapmayın yoksa sizi de yok eder bunlar."

Sonra yavaşça yere düşerken askerler onun yanına vardılar. Hemen ardından askerler bütün salonları boşalttılar ve bundan sonra hiçbir şey göremedim.

Kocam olmasına karşın yanına gitmeme izin vermediler. Kim olduğumu açıklayınca ben de tutuklandım. Otelinde tifodan ateşler içinde kıvranan zavallı Simpson dahil Washington'daki tüm sosyalist milletvekillerini tutukladılar.

Mahkeme gecikmeksizin yapıldı ve kısa sürdü. Belli ki hüküm önceden verilmişti. İşin ilginç ve harika tarafı şuydu ki Ernest'i idam etmeyeceklerdi. Oligarşi adına büyük bir hataydı ve ağır bir bedele mal olacaktı ama o günlerde Oligarşi kendinden çok emindi. Kendi başarısıyla sarhoş olmuştu. Bu bir avuç kahramanın onu temellerine kadar sarsabilecek kadar güçlü olabileceğini aklına bile getirmiyordu. Yarın Büyük Devrim patlak verdiğinde ve bütün dünya milyonların ayak sesiyle güm güm inlediğinde, Oligarşi o bir avuç kahramanın ne demek olduğunu görecek ama o zaman çok geç olacak.*

---

* Avis Everhard, yazdıklarının kendi hayattayken okunacağına inandığı için vatan hainliği suçlamasıyla yapılan yargılamanın sonucunu vermeyi atlamıştır. Metinde benzeri başka eksikliklerin bulunduğu dikkatlerden kaçmayacaktır. Mahkeme, elli iki sosyalisti yargılamış ve hepsini suçlu bulmuştur. Ancak hiç birinin idam cezası almaması ilginçtir. Everhard ile

Ben de bir devrimciyim. Devrimciler'in umutlarını, korkularını, gizli düşüncelerini bildiğim ve bu konuda konuşabilecek çok az kişiden biri olduğum için haklarında bu cezaların verilmesine neden olan Kongre'de bomba patlatma suçlaması hakkında bir şeyler söyleyebilirim. Herhangi bir şekilde kendimi sınırlamaksızın ve hiçbir kuşku duymaksızın, milletvekili olan veya olmayan sosyalistlerin bu olayla ilgisinin bulunmadığını rahatlıkla söyleyebilirim. Bombayı kim attı bilmiyoruz ama bizim atmadığımızı kesinlikle biliyoruz.

Diğer yandan bu olaydan Demir Ökçe'nin sorumlu olduğunu gösteren emareler bulunuyor. Elbette bunu kanıtlayamayız. Çıkarımlarımız karinelere dayalıdır. Bildiğimiz bazı olgular şöyledir. Devletin gizli ajanları tarafından Kongre Başkanı'na verilen bir raporda, sosyalist milletvekillerinin terörist taktiklere başvurmaya karar verdikleri ve bu taktikleri yürürlüğe sokacakları günü de kararlaştırdıkları bildirilmiş. Söz konusu gün, patlamanın olduğu gündür. O gün bütün başkent, bu olayın beklentisi içinde olan askeri birliklerce tutulmuş idi. Bomba hakkında bir şey bilmediğimizi, bir bombanın gerçekten patladığını ve yetkililerin patlamadan önce bazı hazırlıklar yaptığını göz önünde tutarak

---

aralarında Theodore Donnelson ile Matthew Kent'in de bulunduğu on bir milletvekili ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır. Kalan kırk milletvekiliyse otuz yıldan kırk beş yıla kadar ceza alırken metinde patlama esnasında tifo hastalığı nedeniyle yattığı belirtilen Arthur Simpson için on beş yıl hapis öngörülmüştür. Simpson'ın tek başına hapsedildiği yerde açlıktan öldüğü ve bu sert muameleye, uzlaşmaz inatçılığı ve despotizme hizmet eden herkese karşı duyduğu şiddetli nefret nedeniyle maruz bırakıldığı yolunda anlatımlar mevcuttur. Simpson, üç yoldaşının daha hapsedildiği Küba'nın Cabanas şehrinde yaşamını yitirmiştir. Elli iki sosyalist milletvekili, ABD'nin çeşitli yerlerine dağılmış askeri hapishanelere hapsedilmiştir. Du Bois ile Woods Porto Riko'da tutulurken, Everhard ile Merryweather ise askeri hapishane olarak uzun bir süre hizmet vermiş olan San Francisco Körfezi'ndeki bir adada kurulu Alcatraz'a kapatılmıştır.

Demir Ökçe'nin olaydan önceden haberdar olduğunu çıkarmak son derece makuldür. Bu yüzden olaydan Demir Ökçe'nin sorumlu olduğunu, bizim imhamızı sağlamak amacıyla üzerimize yıkmak için bu büyük suçu planlayıp gerçekleştirdiğini iddia ediyoruz.

Söz konusu rapor, Başkan tarafından uşak üniforması giyen tüm o adi yaratıklara sızdırılmıştı. Ernest konuşma yaparken bir şiddet olayının meydana geleceğini hepsi biliyordu. Onlara adil davranmak adına söylüyorum, bombanın gerçekten sosyalistler tarafından patlatıldığına inanıyorlardı. Bazı vekiller bu samimi inançları nedeniyle, mahkemede Ernest'in bombayı atmaya hazırlandığı sırada erken patladığı yönünde tanıklık yaptılar. Elbette böyle bir şey görmemişlerdi. Korkuyla ateşlenmiş hayal güçleri, böyle bir şey gördüklerine onları inandırmıştı, hepsi bu.

Ernest'in mahkemede dediği gibi: "Bomba atacaksam o küçük ve etkisiz fişeği seçmem hiç akla mantığa sığar mı? İçinde doğru dürüst barut bile yoktu. Çok duman yaptı ama benim dışımda kimseye zarar vermedi. Hatta sağ ayağımın tam üzerinde patlamasına rağmen beni öldüremedi bile. İnanın bana, eğer bombayı ben atacaksam, sadece duman çıkartmakla kalmam, feci zarar veririm."

Buna karşılık savcılık makamı bombanın bu kadar etkisiz olmasını, sosyalistlerin hatasına bağladı. Ona göre bombanın erken patlaması da aynı şekilde Ernest'in sinirlerinin bozulup bombayı yere düşürmesinden kaynaklanan bir hata idi. İddiasını sağlamlaştırmak için Ernest'in sendelediğini ve bir yere tutunurken bombayı yere düşürdüğünü gördüğünü söyleyen vekillerin tanıklığına sarıldı.

Bombanın nasıl atıldığını bizden kimse bilmiyordu. Ernest patlamadan hemen önce ayağına bir şeyin çarptığını hissettiğini ve bombayı o zaman gördüğünü bana söylemişti. Mahkemede de bu yönde ifade verdi ama kimse ona inanmadı. Bütün bu olup bitenlere argoda bir şey denir: "tezgâh". Demir Ökçe bizi yok etmeyi kafasına koymuştu ve hiçbir engel tanımıyordu.

Gerçekler gizli kalmaz denir. Artık bu deyişe inanmıyorum. Aradan on dokuz yıl geçti ve biz bütün çabamıza karşın o bombayı atanı bulamadık. Kuşkusuz Demir Ökçe'nin adamıdır ama bir türlü ortaya çıkarılamadı. Kim olduğuna yönelik en ufak bir iz bile bulamadık. Aradan geçen bunca yıldan sonra hâlâ açıklanamayan bu olay, tarihin gizemlerinden biri olarak kalacak gibi görünüyor.*

---

* Avis Everhard'ın bu gizemin açığa çıktığını görmek için asırlar boyunca yaşaması gerekirdi. Yaklaşık yüz yıl kadar önce, yani Avis Everhard'ın ölümünün üzerinden yaklaşık altı asır geçtikten sonra Vatikan'ın gizli arşivlerinde Pervaise adlı birinin itirafları bulundu. Esasen tarihçilerin ilgi alanına giren bu belge hakkında bazı açıklamalarda bulunmak uygun olacaktır.
Pervaise adlı Fransız kökenli ABD vatandaşı şahıs, MS 1913 yılında New York'taki Tombs Hapishanesi'nde cinayet suçlamasıyla görülecek mahkemesini beklemekteydi. İtirafnamesinden anladığımız kadarıyla kendisi katil ruhlu biri değildir. Heyecanlı ve tutkulu bir karakteri vardır ve kıskançlık nedeniyle geçirdiği bir cinnet anında karısını öldürmüştür. O günlerde bu tür eylemlere çokça rastlanırdı. İtirafnamesinde bütün ayrıntısıyla anlatıldığı kadarıyla idam edileceği korkusuna kapılan Pervaise, ölümden kurtulmak için her şeyi yapabilecek haldedir. Ajanlar, mahkemede birinci dereceden cinayetten mahkûm olmaktan kurtulamayacağını söyleyerek onu hazırlamışlardır. O dönemde birinci derece cinayet, gerçekten de büyük bir suçlamadır. Suçlu bulunan erkek veya kadın, özel olarak bu iş için tasarlanmış bir sandalyeye oturtularak doktorların gözetimi altında elektrik akımı verilmek suretiyle öldürülmekteydi. Elektrikli sandalye adı verilen bu yöntem o yıllarda yaygın olarak kullanılmaktaydı. İdam yöntemi olarak anestezinin kullanımı, daha sonraları başlamıştır.
İçten iyi ancak dıştan bakıldığında vahşi bir hayvana benzeyen varoluşuyla Pervaise, ölümden başka bir beklenti içinde olmaksızın hapiste yatmak-

tayken Demir Ökçe'nin ajanları tarafından Temsilciler Meclisi'ne bomba atmaya azmettirilmiştir. Kendisine bombanın güçsüz olduğu ve kimsenin hayatını kaybetmeyeceği bilgisinin verildiği, itiraflarında açıkça belirtilmektedir. Bu bilgi, bombanın Everhard'ın ayağı üzerinde patlamasına rağmen hayati bir tehlike oluşturmadığı olgusuyla desteklenmektedir. Bomba o bilgiye uygun olarak gerçekten de etkisiz bir bombadır.

Pervaise, Kongre binasının içine, görünüşte tamirat için kapatılmış salonlardan birinden sokularak getirilmiştir. Bombayı fırlatma zamanını kendi belirlemesi gereken Pervaise, safiyane bir biçimde Everhard'ın konuşmasından etkilenmesi ve salondaki kargaşa nedeniyle görevini neredeyse unutacağını itiraf etmektedir.

Pervaise, yerine getirdiği görev nedeniyle hapisten salınmakla kalmamış, hayatı boyunca kendisine bir de maaş bağlanmıştır. Ancak bunun keyfini uzun süre çıkaramamıştır. 1914 Eylül ayında kalp romatizmasına yakalanmış, üç gün sonra da ölmüştür. Katolik rahip Peter Durban'a bu son günlerinde itirafta bulunmuştur. İtirafın çok önemli olduğunu gören rahip, bunu yazılı olarak almış ve Pervaise'e bir de yemin ettirmiştir. Bundan sonra olanları ancak tahmin edebiliriz. Belge, kesinlikle Roma'ya gönderilecek kadar önemlidir. Öte yandan belgenin ortaya çıkmasını engellemek için birilerinin güçlü nüfuzlarını kullanmış olması da mümkündür. Asırlar boyunca böyle bir belgenin varlığı dünyanın bilgisi dışında kalmıştır. Başarılı İtalyan âlim Lorbia'nın Vatikan'daki arşiv çalışması sırasında şans eseri rastlaması sonucu geçtiğimiz yüzyıl içinde belge ortaya çıkmıştır.

Günümüzde, 1913 yılında Temsilciler Meclisi'nde patlayan bombadan Demir Ökçe'nin sorumlu olduğundan herhangi bir şüphe duyulmamaktadır. Pervaise itirafnamesinin hiçbir zaman ortaya çıkmaması halinde bile aynı sonuçtan makul bir şüphe duymak mümkün olmayacaktı çünkü elli iki milletvekilini hapse gönderen söz konusu eylem, oligarklar ve onlardan önce de kapitalistler tarafından gerçekleştirilen sayısız diğer eylemle büyük benzerlik göstermektedir.

Bu konudaki klasik örnek, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Chicago'da Haymarket Anarşistleri olarak adlandırılan masum kişilerin, kasten ve acımasızca yargı cinayetine kurban gitmesidir. Sırf kendi başına bir kategori oluşturan bu olay, kapitalist mülkiyetin bizzat kapitalistler tarafından kasıtlı olarak kundaklanması ve tahribidir (bkz. sayfa 156, üçüncü dipnot). Mülkiyetin bu şekilde tahrip edilerek masum insanların cezalandırılmasına sıkça rastlanmıştır.

Yirminci yüzyılın ilk on yılında kapitalistlerle Batı Madencileri Federasyonu arasında çıkan ihtilaf sırasında da benzer ancak daha kanlı taktikler uygulanmıştır. Independence kasabasındaki tren istasyonu kapitalistlerin ajanlarınca havaya uçurulmuş, olayda on üç kişi ölmüş, çok sayıda kişi yaralanmıştır. Sonra da Colorado eyaletinin yasama ve yargı mekanizmasına hâkim olan kapitalistler, olay nedeniyle maden işçilerini suçlamış ve onları mahkûm ettirmeye çok yaklaşmışlardır. Bu olayda kullanılan kişilerden biri, başka bir eyalet olan Kansas'ta tıpkı Pervaise gibi hapiste yatarak yargılanmayı bekleyen Romaines adlı kişidir. Romaines'e de aynı Pervaise gibi

kapitalistlerin ajanları tarafından olay azmettirilmiştir. Bu iki olayın farkı, Romaines'in itirafının, kendisi hayattayken ortaya çıkmasıdır.

Yine aynı dönemde, biri Batı Madencileri Federasyonu başkanı, diğeriyse genel sekreteri olan güçlü ve korkusuz işçi liderleri Moyer ve Haywood vakası vardır. Idaho eyaletinin eski valisi gizemli bir şekilde öldürülmüştür. Bu olay nedeniyle sosyalistler ve maden işçileri, doğrudan maden sahiplerini suçlamıştır. Ancak hem federal anayasanın, hem de eyalet anayasasının ihlali ve Idaho ve Colorado eyaletlerinin valilerinin tezgâhı sonucunda Moyer ile Haywood kaçırılıp hapse atılmış ve cinayetle suçlanmışlardır. O dönem Amerikan sosyalistlerinin ulusal lideri olan Eugene V. Debs'in aşağıdaki sözleri sarf etmesine neden olan olay, budur: "*Rüşvet kabul etmeyen, korkup sinmeyen işçi liderleri, pusuya düşürülüp katledilmeye çalışılıyor. Moyer ile Haywood'un işlediği tek suç, sapmaz bir şekilde işçi sınıfına bağlı olmalarıdır. Kapitalistler ülkemizi elimizden aldılar, siyasetimizi doğru yoldan çıkarttılar, yargımızı kirlettiler, amansızca üzerimize geldiler; şimdi de bu merhametsiz egemenliklerine alçakça boyun eğmeyi reddedenleri katletmek istiyorlar. Colorado ve Idaho valileri, efendileri Oligarşi'nin emirlerini yerine getirmek dışında bir şey yapmıyor. Burada asıl mesele, İşçiler ile Oligarşi'nin karşı karşıya gelmesidir. İlk darbeyi onlar indirebilir ama son gülen biz olacağız.*"

XVIII

Sonoma'nın Gölgesinde

Bu dönemde kendim hakkında söylenecek fazla bir şey yok. Herhangi bir suçlama olmaksızın altı ay hapiste yattım. Şüpheli olarak görülüyordum. Yakında bütün devrimcilerin öğrenecekleri korkunç bir kelimeydi bu. Bu arada kendi gizli teşkilatımız kuruluşunu tamamlamış, çalışmaya başlamıştı. Hapisteki ikinci ayımda gardiyanlardan biri bizim teşkilatla bağlantılı olduğunu açıkladı. Yeni atanan cezaevi doktoru Joseph Parkhurst de birkaç hafta sonra Devrimci Mangalar üyesi olduğunu belli etti.

Teşkilatımız, Oligarşi'nin organizasyonu içine sızıyor ve her tarafa kendi örümcek ağlarını örüyordu. Böylece dünyada olup bitenlerle bağım hiç kesilmedi. Zaten hapisteki liderlerimizin hepsi Demir Ökçe'nin uşakları kılığına girmiş cesur yoldaşlarımızla bağlantı içindeydi. Ernest'in hapishanesi dört bin beş yüz kilometre ötedeki Pasifik sahilinde olmasına rağmen onunla haberleşmem hiç kesilmedi, sürekli mektuplaştık.

Liderler, ister hapiste, ister dışarıda olsun, mücadeleyi yönetebiliyorlardı. Birkaç ay içinde bazılarını hapisten kaçırmak mümkün olacaktı ama içeride olmaları faaliyetlerine herhangi bir engel çıkarmadığı için bu konuda erken davranmama kararı alınmıştı. Elli iki milletvekilimiz dışında toplam üç yüz liderimiz hapsedilmişti. Hepsinin aynı anda kaçırılması planlandı. Bir kısmı kaçarsa oligarklar teyakkuz durumuna geçerek diğerlerinin kaçmasını engelleyebilirlerdi. Ayrıca bütün ülkedeki hapishanelerden aynı anda bütün liderlerin kaçırılması, proletaryaya büyük bir psikolojik etki yapacaktı. Gücümüzü gösterecek, güven verecekti.

Altı ayın sonunda hapisten salındığımda yeraltına çekilmem ve Ernest için bir gizlenme yeri ayarlamam kararlaştırılmıştı. Yalnız yeraltına geçmek hiç de kolay değildi. Serbest kaldığım andan itibaren Demir Ökçe'nin ajanları peşime düşmüştü. Onların peşimden ayrılmasını sağladıktan sonra benim hemen California'ya gitmem gerekiyordu. İlginç bir şekilde yapıldı bu.

Rus sistemini örnek alan bir pasaport uygulaması geliştiriliyordu. Bütün kıtayı baştanbaşa kendi kimliğimde geçmeye cesaret edemezdim. Ernest'i bir daha görmek istiyorsam izimi tamamen kaybettirmem gerekiyordu çünkü beni izlemeyi başarırlarsa onu yeniden yakalarlardı. Tabii seyahat etmek için proleter kılığına da giremezdim. Yapabileceğim tek şey bir Oligarşi üyesi gibi görünmekti. Büyük oligarkların sayısı bir elin parmaklarından azdır ama ortalıkta Bay Wickson gibi serveti birkaç milyonu geçmeyen, kendileriyse büyüklerin peşinden ayrılmayan çok sayıda küçük oligark vardı. Tabii onların da bir sürü karıları ve kızları... İşte

benim bunlardan birinin kılığına girmem kararlaştırıldı. Birkaç yıl sonra bu imkânsız hale gelecekti çünkü pasaport sistemi giderek mükemmelleştiriliyordu ve yakında ülkedeki hiçbir erkek, kadın ve çocuk, kayda girmeden ve her bir hareketinin açıklamasını yapmadan şuradan şuraya gidemeyecekti.

Zamanı geldiğinde ajanların peşimden çekilmesi sağlandı. Bir saat sonra artık Avis Everhard diye biri yoktu. Tam bu sıralarda, iki hizmetçisi, finosu ve finosunun bakıcısıyla* birlikte Felice Van Verdighan adlı hanım, Pullman'a** binecek ve birkaç dakika içinde batıya doğru hızla yol almaya başlayacaktı.

Bana hizmetçi olarak eşlik eden üç kişi, devrimci kızlardı. İkisi Devrimci Manga üyesiydi; üçüncüsü, Grace Holbrook ise geçtiğimiz yıl aramıza katılmıştı ve bir sene sonra Demir Ökçe tarafından infaz edilecekti. Köpeğin bakıcısı oydu. Diğer ikisi arasından Bertha Stole on iki yıl sonra kaybolacaktı. Anna Roylston ise hâlâ yaşıyor ve Devrim için giderek daha önemli bir rol oynuyor.***

---

* Bu tuhaf resim, efendilerin kalpsizliğini çok iyi göstermektedir. İnsanlar açlıktan kırılırken fino köpeklerine hizmetçiler bakıcılık ederdi. Avis Everhard için bu çok zor bir kılık değiştirme olmalıdır. Ancak bir hayat memat ve Dava'ya hizmet meselesi olduğu için kendisinin anlattıkları doğru kabul edilmelidir. Çizilen resim, o zamanların çarpıcı bir yorumunu oluşturmaktadır.

** Dönemin lüks trenleri. O treni ilk üreten kişinin adıyla anılmaktaydı.

*** Sürekli akıllara sığmaz tehlikeler altında olmasına rağmen Anna Roylston doksan bir yaşına kadar yaşamıştır. Pococklar Devrimci Mangalar'ın infazcılarına nasıl meydan okuyorsa, o da Demir Ökçe'nin infazcılarına meydan okumuştur. Bütün o korku ve tehlikelerin içinden şansının yardımıyla sıyrılmayı bilmiştir. Devrimci Mangalar'ın infazcıları arasında yer alan ve Kızıl Bakire adıyla anılan Roylston, Devrim'in esin verici şahsiyetlerinden biri haline gelmiştir. 69 yaşındayken, silahlı korumalarının ortasındaki "Kanlı" Halcliffe'i öldürüp en ufak yara almadan olay yerinden uzaklaşmayı başarmıştır. Roylston, Devrimciler'in Ozark Dağları'ndaki barınaklarından birinde huzur içinde ölmüştür.

Başımıza bir şey gelmeden Amerika Birleşik Devletleri'ni boydan boya geçip California'ya vardık. Tren Oakland'daki 16. Cadde İstasyonu'na gelince indik. Felice Van Verdighan, iki hizmetçisi, finosu ve finosunun bakıcısı, orada ebediyen yeryüzünden silindi. Güvenilir yoldaşlar, hizmetçileri götürdüler. Beni başka yoldaşlar aldı. Trenden indikten yarım saat sonra küçük bir balıkçı teknesine binmiş, San Francisco Körfezi'ne açılıyordum. Karışık rüzgârlar vardı, neredeyse bütün gece amaçsızca sürüklendik. Ernest'in yattığı Alcatraz'ın ışıklarını görünce ona yakın olduğum düşüncesiyle rahatladım. Şafakla beraber balıkçıların kürek çekmesiyle Marin Adaları'na vardık. Gün boyunca orada saklandık. Akşam gel git dalgasından ve güçlü bir rüzgârdan yararlanarak iki saatte San Pablo Körfezi'ni geçip Petaluma Irmağı'na girdik ve yukarılara doğru çıktık.

Burada bir yerde atlar hazır bekliyordu. Bir başka yoldaşla birlikte vakit geçirmeksizin, yıldızların ışığı altında yola çıktık. Kuzeyde Sonoma Dağı'nın devasa karaltısını görebiliyordum, zaten biz de o tarafa sürüyorduk atlarımızı. Eski Sonoma kasabasını sağımızda bırakıp dağın eteklerinde başlayan bir kanyondan yukarı sürdük. Araba yolu dağ yoluna, dağ yolu keçiyoluna dönüştü; keçiyolu ise gitgide küçülerek çimenlerin arasında kayboldu. En güvenli yoldu bu. Geçtiğimiz yeri kimse bulamazdı.

Şafak bizi dağın eteğinden kuzeye doğru tırmanırken yakaladı. Gri ışıkta bodur ağaçların arasından derin kızılçam kanyonlarına daldık. Yazın son ılık nefeslerinden biriyle ısındık. Burası eskiden benim memleketim gibiydi, çok sevdiğim ve iyi bildiğim bir

yerdi; öne ben geçtim. Saklanma yeri, benim yerimdi. Ben seçmiştim. Yükseklerdeki bir çayırlığı geçtik. Sonra meşelerle kaplı alçak bir sırtı aşıp daha küçük bir çayırlığa indik. Kızıl dallı kocayemiş ağaçlarıyla ve kıpkırmızı bodur ağaçlarla kaplı bir sırtı aştık. Güneşin ilk ışıklarını sırtımızda hissederek tırmanıyorduk. Çalılıkların içinden gürültüyle bir bıldırcın fırladı. Bir tavşan, geyikler kadar hızlı ve sessiz, hoplaya hoplaya önümüzden geçti. Boynu ve omuzları kızıl ve altın sarısı renkleriyle parlayan çatal boynuzlu bir erkek geyik sırtın üzerinde göründü ve yok oldu.

Onun peşinden biz de sırtı aştık. Sonra dağın yamacından aldığı minerallerle bulanıklaşmış küçük bir gölün etrafındaki kızılçamların arasından ve geyiğin yukarıdan bizi izlediği zikzaklı bir yoldan aşağı indik. Bu yolu avucumun içi gibi bilirim. Eskiden bir yazar arkadaşımın çiftliğiydi burası. Sonra o da devrimci harekete katıldı ve maalesef benden çok daha büyük bir felakete maruz kalarak kayboldu. Kimse nerede ve nasıl öldüğünü bilmiyor. Sağken, benim de çok sevdiğim burada tek başına yaşar ve arazinin bütün sırlarını bilirdi. Araziyi de bu güzelliği korumak amacıyla almış, büyük bir miktar ödemiş, bölgedeki çiftçiler bu işten pek hoşlanmamışlardı. Onların ağır ağır kafadan hesap yapıp sonra da kederle başlarını sallayarak "Yav, verdiğinin yüzde altısını bile kazanamazsın buradan," dediklerini büyük keyifle anlatırdı.

Fakat kendisi vefat etmişti ve çiftliği miras bırakacak çocuğu yoktu. Çiftlik kala kala, Spreckels arazisinden Bennet Vadisi ayrımına kadar bütün Sonoma Dağı'nın kuzey yamacına sahip olan Bay Wickson'a kalmıştı. Bay Wickson arazisine muhteşem bir geyik

parkı kurmuş, binlerce dönümlük tatlı eğimli yamaçlar, ormanlar ve kanyonlar, geyiklerin neredeyse yabani hayattaki gibi koşuşturdukları yerler haline gelmişti. Toprakların önceki sahiplerini arazilerinden kovmuştu. Yine arazide bulunan eyalete ait düşkünler evini de geyiklere yer açmak için yıktırmıştı.

Üstüne üstlük Wickson'ın kır evi, barınağımın birkaç yüz metre ötesindeydi. Ama aslında bu durum tehlikeli değildi, tam tersine ek bir güvenlikti. Bizzat küçük oligarklardan birinin kanatları altında korunuyorduk. Böylece şüpheden azade kalıyorduk. Demir Ökçe'nin beni ve Ernest geldikten sonra onu aramayı akıllarına getirebilecekleri son yer, Wickson'ın geyik parkıydı.

Atlarımızı gölün kıyısındaki kızılçamlara bağladık. Yoldaşım kurumuş bir ağacın kavuğundaki zulasından bazı şeyler çıkardı: Yirmi kiloluk bir un torbası, çeşit çeşit konserveler, yemek pişirme gereçleri, battaniyeler, branda, kitaplar, kalem-kâğıt, koca bir deste mektup kâğıdı, yirmi litrelik bir gazyağı tenekesi, bir gazocağı ve en son ve en önemlisi, uzun ve sağlam bir rulo ip. Tedarikimiz o kadar çoktu ki bunları barınağa götürmek için birkaç sefer yapmamız gerekti.

Ama barınak çok yakındı. İpi alıp öne düşerek ağaçlarla dolu iki tepe arasından, birbirine karışmış asmalarla ve çalılarla dolu açıklıktan geçtim. Açıklık, dibinden bir çayın aktığı dik yamaçta sona eriyordu. Küçük bir çaydı bu, yerden kaynıyor ve en sıcak yazda bile kurumuyordu. Her tarafta üzeri uzun ağaçlarla dolu tepeler vardı, sanki dikkatsiz bir dev koca elleriyle tepeleri oraya buraya saçmış gibiydi. İçlerinde kaya yoktu. Zeminden yüzlerce metreye kadar yükselen

ve Sonoma'nın meşhur kırmızı volkanik toprağından oluşan tepelerdi bunlar. Çay, işte bu tepelerin arasında derin ve sarp bir yol oymuştu.

Çayın yatağına inerken çok zorlandık ama indikten sonra aşağı doğru rahatça otuz-kırk metre yürüdükten sonra büyük yarığa geldik. Orada böyle bir yarık bulunabileceğini gösteren hiçbir belirti yoktu. Aslında yarık kelimesiyle nitelendirilebilecek bir yer de değildi bu. Sık çalılar ve dallar arasından ağır ağır ilerleyen biri, kendini birden onun kenarında, yemyeşil bir sahneye bakıyor halde bulurdu. Genişliği ve yüksekliği yaklaşık yüz metre, derinliği bunun yarısı kadardı. İhtimal, ağaçlıklı tepelerin etrafa saçıldığı günlerde oluşan bir fay hattı nedeniyle ve erozyonun yardımıyla yüzyıllar içinde su tarafından oyulmuştu. Toprağı hiç göremiyordunuz. Küçücük baldırıkara ve venüs otlarından devasa kızılçamlara ve ladinlere kadar her taraf bitkilerle örtülmüştü. Bu koca ağaçlar bile yarığın toprak duvarından filizlenip çıkmış, çoğunlukla bu yumuşak ve neredeyse dik duvardan doğrudan havaya doğru yükselmişken, bazı ağaçlarsa kırk beş dereceye kadar açı yapacak kadar eğilmişlerdi.

Mükemmel bir gizlenme yeriydi. Glen Ellen köyünün çocukları dahil kimse buralara gelmezdi. Eğer yarık birkaç kilometre uzunluğundaki bir kanyonun yatağında olsaydı, herkes bilirdi. Ama burası kanyon değildi. Çayın boyu, başından ucuna kadar beş yüz metreyi geçmiyordu. Yarığın üç yüz metre kadar yukarısındaki düz bir çayırlıktan kaynıyordu su. Yarığın yüz metre kadar altındaysa açık araziye çıkarak akarsuya katılıyor ve yamru yumru çimenlik arazinin içinden akıp gidiyordu.

Yoldaşım ipin bir ucunu ağaca, bir ucunu da bana bağlayıp beni hızla aşağı indirdi. Hemen inmiştim. Zuladaki eşyaları da çabucak taşıyıp yanıma indirdi. İpi yukarı çekip sakladı ve ayrılmadan önce bana neşeyle veda etti.

Anlatacaklarıma devam etmeden önce saflarımızdaki en sadık adamlardan ve Devrim'in mütevazı isimlerinden John Carlson adlı bu yoldaşım hakkında birkaç şey söylemek isterim. Wickson'ın kır evinin ahırında çalışıyordu. Aslında bizi Sonoma Dağı'na getiren atlar da Wickson'ındı. Kendisi yaklaşık yirmi yıl boyunca barınağımızın koruyucusu ve bakıcısı olmuştur. Eminim bütün bu zaman zarfında aklına bir kez bile bize ihanet etmek geçmemiştir. Birine ihanet etmek, ona göre düşünülemeyecek bir şeydi. O kadar kendine hâkim, soğukkanlı ve heyecansız bir adamdı ki insan Devrim'in onun için bir anlam ifade edip etmediğini merak etmekten kendini alamıyordu. Oysa onun o tutkusuz ruhunda hüzünle ama sürekli bir özgürlük ateşi yanıyordu. Aslında havai ve delişmen biri olmaması çok iyiydi. Asla kendini kaybetmiyordu. Meraklı ve konuşkan olmayan, sadece kendine söyleneni yapan biriydi. Ona bir keresinde nasıl devrimci olduğunu sordum.

"Gençken askerdim," diye başladı anlatmaya. "Almanya'da. Orada bütün gençler askerdir. Ben de öyle. Bir başka asker daha vardı, o da gencecikti. Babası, sizin eylemci dediğiniz adamlardandı ve majesteye ihanetten, yani sizin deyiminizle 'Kral çıplak!' dediği için hapse atılmıştı. İşte onun oğlu olan genç asker, sürekli bana halkı, iş âlemini, kapitalistlerin halkı nasıl soyduğunu anlatırdı. Olayları başka bir gözle

görmemi sağladı. Ben de sosyalist oldum. Çok güzel ve doğru konuşurdu. Anlattıklarını hiç unutmadım. Amerika'ya geldiğimde sosyalistleri arayıp buldum ve partiye üye oldum. O zaman SLP* vardı. Bölünmeden sonra o sıralar bir ahırda çalıştığım San Francisco'daki SP örgütüne katıldım. Tabii depremden önceydi bu. Tam yirmi iki yıldır aidatımı düzenli öderim. Şimdi çok gizli ama hâlâ parti üyesiyim ve aidatımı hâlâ öderim. Her zaman ödeyeceğim ve sosyalistler en azından bazı eyaletlerde başa geçse çok mutlu olacağım."

Kendi başıma kalınca gazocağında kahvaltımı hazırlayıp kalacağım yeri düzenlemeye giriştim. Sabahın erken veya akşamın geç saatlerinde Carlson sık sık gelir, beraber birkaç saat çalışıp barınağımı düzenlerdik. En başta evim, branda bezinden oluşuyordu. Ardından bir çadır kurduk. Barınağımın güvenliğinden tamamen emin olduktan sonra da küçük bir ev yaptık. Ev, yarığın kenarından tesadüfen kafasını uzatan birinin asla göremeyeceği şekilde tamamen içeri gizlenmişti. Zaten yerden fışkıran bitkiler doğal bir örtü sağlıyordu. Ayrıca evi yarığın dik duvarına yaslayacak şekilde inşa etmiştik. Duvarın içine iyice kurutulup havalandırılmış sağlam kalaslarla payandalanmış iki

---

* SLP: Socialist Labor Party of America (Amerika Sosyalist İşçi Partisi). 1876 yılında kuruldu. ABD'nin en eski sosyalist partisidir. Almanca konuşan göçmenler arasında yayıldı. Sendikalist anlayışı savundu ancak fazla bir varlık gösteremedi. 1899 yılında partide büyük bir bölünme yaşandı. Günümüzde kâğıt üzerinde varlığını sürdürmektedir.
SP: Socialist Party of America (Amerika Sosyalist Partisi): SLP'den ayrılanlarla sosyal demokratların birleşmesi sonucunda, 1901 yılında kuruldu. 1912 seçiminde, lideri Eugene Debs ABD başkanlığına aday oldu ve 900 bin (yüzde 6) oy aldı. Bu, sosyalist bir partinin ABD'de ulaştığı en büyük başarıdır. Parti 1920'li yıllarda da etkiliydi ve Kongre'ye iki milletvekili sokmayı, ayrıca bazı eyaletlerde ve şehirlerde valilik ve belediye başkanlıkları kazanmayı başardı. Ancak 1950'li yıllarda gücünü kaybetti. (ç.n.)

oda kazmıştık. Ohoo, acayip keyiflerim vardı. Bir süre sonra Alman terörist Biedenbach yanımda kalmak için geldiğinde dumanı dışarı vermeden çeken bir aygıt yaptı. Böylece artık kış geceleri ateşte çıtır çıtır yanan odunların başında oturabiliyorduk.

Devrim'e katılan yoldaşlar arasında kimsenin olmadığı kadar korkunç bir yanlış anlaşılmaya maruz kalmış bu kibar terörist hakkında söyleyecek birkaç lafım var. Yoldaş Biedenbach, Dava'ya ihanet etmemiştir. Ayrıca genellikle sanıldığı gibi yoldaşlarımız tarafından infaz edilmiş de değildir. Bu asılsız haber, Oligarşi'nin yardakçıları tarafından uydurulmuştur. Yoldaş Biedenbach, biraz dalgın ve unutkandı. Evet, Carmel'deki mağara barınakta nöbetçilerimizden biri tarafından vurularak öldürüldü ama kendisinin hatası, gizli işaret ve parolaları hatırlayamamasıdır. Feci bir hataydı bu. Devrimci Mangalar'a ihanet ettiği kesinlikle yalandır. Esasen Dava için çalışanlardan onun kadar doğru ve sadık olanı yoktur.*

Bu barınağı bugün itibariyle neredeyse on dokuz yıldır sürekli olarak kullanıyoruz ve tüm bu zaman zarfında bir kere dışında, dışarıdan gelen biri tarafından keşfedilmedi. Üstelik Wickson'ın kır evine sadece dört-beş yüz metre, Glen Ellen köyüne de bir buçuk kilometre mesafede olmasına rağmen. Sabah trenlerinin gelişini ve kalkışını duyar, saatimi köydeki tuğla fabrikasının düdüğüne göre ayarlardım.**

---

* O zamandan kalmış bütün belgeler arasında yapılan bütün araştırmalara rağmen burada sözü edilen Biedenbach'a ait herhangi bilgi bulunamamıştır. Everhard Elyazması dışında hiçbir yerde bu isim geçmemektedir.

** Meraklı ziyaretçi Glen Ellen'dan güneye döndüğünde, kendini yedi asır öncesinin eski yolunun yerine yapılmış bir bulvarda bulur. Glen Ellen'dan dört yüz metre sonra, ikinci köprünün ardından, sağ taraftaki ağaçlıklı

tepelerin arasındaki inişli çıkışı arazide bir yarık dikkati çekecektir. Söz konusu yarık, arazide özel mülkiyetin geçerli olduğu dönemde, efsanevi altına hücum döneminde memleketinden California'ya gelmiş Chauvet adlı bir Fransızın hakkı olarak kayda geçen arazidedir. Ağaçlıklı tepelerse, Avis Everhard'ın bahsettiği tepelerdir.

2368 yılındaki büyük depremde bu tepelerden biri, Everhard'ın barındığı yarığın üzerine çökmüştür. Elyazması bulunduğu tarihten itibaren yapılan kazılarda ev, duvara oyulan iki oda ve uzun zaman boyunca yaşanan bir yerde birikebilecek çöpler açığa çıkarılmıştır. Ayrıca bulunan değerli malzemeler arasında, metinde bahsedilen Biedenbach'ın dumanı çeken aygıtı da vardır. Konuyla ilgilenen öğrenciler, yakında yayınlanacak olan Arnold Bentham'ın kitapçığını okuyabilir.

Ağaçlı tepelerin bir buçuk kilometre kadar kuzey batısına doğru yapılacak yürüyüşle, Wild Water ve Sonoma ırmaklarının kesişim noktasındaki Wake Robin Kır Evi'ne varılır. (Bu arada Wild Water'un orijinal adının Graham Irmağı olduğu, eski haritalarda böyle adlandırıldığı belirtilmelidir. Ancak sonradan konan isim kalıcı olmuştur.) Avis Everhard, Demir Ökçe'nin ajan provokatörü kimliğine büründüğü ve muhtemel sonuçlarını göze alarak insanlar ve olaylar içinde rolünü oynadığı dönemlerde, Wake Robin Kır Evi'nde kısa sürelerle yaşamıştır. Bu dönemde onun Kır Evi'ni kullanmasına müsaade eden resmi izin hâlâ kayıtlardadır ve imzalayan da Elyazması'nın küçük oligarkı Wickson'dan başkası değildir.

XIX

Dönüşüm

"Bambaşka biri olmalısın," diye yazdı bana Ernest. "Sen olmaktan çıkmalısın. Tamamen farklı bir kadın olmalısın. Sadece giysilerinden bahsetmiyorum, o kıyafetlerin altındakini, tenini söylüyorum. Öyle değişmen lazım ki ben bile seni tanıyamamayım. Sesin, hareketlerin, tavırların, duruşun, yürüyüşün, her şeyin."

Ben de bu talimata uydum. Avis Everhard'ı, öteki ben diye adlandırdığım diğer kadının teninin altına gömmek için her gün saatlerce çalıştım. Ancak uzun alıştırmalarla böyle bir sonuç alınabilirdi çünkü. Sadece konuşmamın ve ses tonumun yeni benliğim haline gelip otomatik olarak sabitlenmesi için bile durmaksızın çalıştım. Rolüme otomatik olarak bürünmeyi şart görüyordum. Kendimi bile kandıracak kadar ustalaşmalıydım. Yabancı bir dil, mesela Fransızca öğrenmek gibiydi. Öğrenci, ilk zamanlar İngilizce düşünüp aklında bunu Fransızcaya çevirir veya Fransızca okur ama anlamak için İngilizceye çevirir. Sonra dil iyice oturduktan, otomatik hale geldikten sonra hiç İngilizceye başvurmadan Fransızca okur, yazar ve DÜŞÜNÜR.

Başka bir kimliğe bürünmek de böyleydi. Büründüğümüz kimlik gerçek oluncaya kadar alıştırma yapmamız gerekirdi. Asıl kimliğimize ancak büyük bir irade gösterdikten sonra dönebileceğimiz kadar gerçekçi olmalıydı yeni kimliğimiz. Elbette başlarda acemice denemeler ötesine geçemezdiniz. Yepyeni bir sanat yaratıyorduk ve keşfetmemiz gereken çok şey vardı. Ama çalışmalar belli bir yöne doğru gidiyor, bu sanatın ustaları kendilerini geliştiriyor ve amaca uygun çareler ve numaralar birikiyordu. Tabiri caizse devrim okulundaki tedrisatın bir parçası olan bu birikimlerse elden ele aktarılan bir tür ders kitabı haline geldi.*

Tam bu sıralarda babam kayboldu. Düzenli mektupları bir anda kesildi. Pell Sokağı'nda da artık görünmüyordu. Yoldaşlarımız onu her yerde aradı. Gizli servisimiz kanalıyla ülkenin bütün hapishanelerinin altı üstüne getirildi ama yer yarılıp da içine girmişti sanki. Bugüne kadar da kendisinden tek bir iz bile bulunamadı.**

---

* O dönemlerde başka birinin kimliğine bürünmek gerçekten de bir sanat haline getirilmişti. Devrimciler, gizlendikleri her yerde oyunculuk okulları kurmuşlardır. Tiyatro oyuncularının peruk, takma sakal ve takma kaş gibi yardımcı aksesuvarlarına sıcak bakmamışlardır. Devrim oyunu, bir ölüm kalım oyunuydu ve sadece aksesuvarlardan faydalanmak bir tuzak olarak görülmüştür. Kişinin büründüğü kimliğin daha içten ve kendiliğinden olması, insanın varlığının ayrılmaz bir parçası, ikinci benliği haline gelmesi esas alınmıştır. Kızıl Bakire'nin bu sanatta en mahir kişilerden biri olduğu söylenmektedir ki uzun ve başarılı kariyeri buna delalet etmektedir.

** Kayıp olayları, o dönemin en korku verici olgularından biridir. Bir şarkının nakaratı ya da bir öykünün ana motifi gibi beklenmedik anlarda meydana gelmişlerdir. Kayıplar, üç asır boyunca büyük bir şiddetle süren yeraltı savaşının zorunlu bir bileşenidir. Oligarkların ve işçi aristokrasisinin saflarında da neredeyse devrimcilerin saflarında olduğu kadar çok kayıp vardır. Herhangi bir uyarı olmaksızın erkekler, kadınlar, hatta çocuklar ortadan kaybolmuş, bir daha kendilerinden haber alınamamış ve akıbetleri bir esrar perdesinin arkasında kalmıştır.

Tam altı yalnız ay boyunca barınağımda tek başıma gizlendim ama bu zaman hiç de boş geçmedi. Teşkilatımız büyük bir hızla büyüyordu ve her zaman yapılmayı bekleyen dağlar kadar iş vardı. Ernest ve diğer liderler, bulundukları hapishanelerde yapılması gereken şeyleri belirlemişlerdi ve onları yapmak biz dışarıdakilere düşüyordu. Yüz yüze propagandanın örgütlenmesi, bütün ayrıntısıyla casusluk sistemimizin teşkilatlanması, gizli matbaanın kurulması, sayısız gizlenme yerimizin sıkı ve kopmayacak biçimde birbirine bağlanması, yani bir tür yer altı demiryolumuzun oluşturulması ve ülkenin her tarafına uzanan barınak zincirimizdeki eksik noktaların tamamlanması için yeni mekânların örgütlenmesi gerekiyordu.

Yani iş hiç bitmiyordu. Altı ay sonra gelen iki yoldaş, yalnızlığıma son verdi. İki cesur ruh, özgürlük sevdalısı iki genç kız: 1922'de kaybolan Lora Peterson ile doğan her günü, yeni bir çağı müjdelercesine neşeyle karşılayan gözleriyle Kate Bierce. Sonradan Du Bois* ile evlenen Kate hâlâ bizimle birlikte.

Kızlar, büyük bir heyecan, tehlike ve ölüm fırtınası içinden çıkıp geldiler. Onları San Pablo Körfezi'nden geçiren balıkçı teknesindeki mürettebattan birisi gizli ajan çıkmış. Demir Ökçe'nin adi yaratıklarından olan bu adam devrimci kılığına bürünüp teşkilatımızın derinlerine kadar girmeyi başarmış. Kuşkusuz beni izliyordu çünkü benim yeraltına geçmemin, Oligarşi'nin gizli servisini fazlasıyla tedirgin ettiğini uzun süredir biliyorduk. Çok şükür, sonuçtan anladığımız kadarıyla öğrendiklerini kimseye anlatmaya fırsat bulamamış.

---

* Halen Ardis'in başkütüphanecisi olan Du Bois'nın kökeni, bu devrimci çifte dayanır.

Belli ki gizlendiğim yeri öğrenip beni yakalayarak başarılı bir sonuç alana kadar üstlerine rapor vermeyi ertelemiş. Tabii elindeki bilgi, kendisiyle birlikte öldü. Kızlar Petaluma Irmağı'nda tekneden inip atlara bindikten sonra bir bahaneyle o da tekneden ayrılmayı başarmış.

Sonoma Dağı'na çıkarken yolda John Carlson atından inmiş ve yaya olarak geri dönmüş. Kızlar, yolu iyi bilen atı izlemiş. Dönmüş, şüphelenmiş çünkü. Casusu yakalamış. Sonrasında olanlar için Carlson'ın söyledikleri bir fikir veriyordu.

Carlson olayı, herhangi bir hayal gücü belirtisi göstermeden, "O işi hallettim," şeklinde anlattı. Gözlerinde karanlık bir ışık yanarken kocaman nasırlı elleri her şeyi anlatır biçimde açılıp kapanırken, "Hallettim," diye tekrarladı. "Hiç ses çıkaramadı. Şimdilik bir yere öylesine gizledim. Bu akşam gidip derine gömeceğim."

Bu dönem boyunca kendi dönüşümüme hayran kalmıştım. O zamanlar imkânsız gelirdi bana: Ya bir üniversite şehrinde rahat ve huzurlu bir hayat yaşamış biriydim, ya da şiddete ve ölüme şerbetli bir devrimciydim; bunlardan biri ya da öteki doğru olamazdı. Biri gerçek, öteki rüyaydı bunların ama hangisi? Bir delikte saklanmış olarak yaşadığını gördüğüm devrimci, kâbus muydu? Yoksa ben bir devrimciydim de rüyamda önceki varoluşumda Berkeley'de yaşayan ve çay partilerinde, danslarda, tartışma kulüplerinde ve konferans salonlarında ne kadar olabilecekse o kadar şiddet içeren bir hayat yaşadığımı mı görüyordum? Sonra, insanlığın kardeşliğinin kızıl sancağı altında bir araya gelen hepimizin aynı duyguyu yaşadığını fark ettim.

Sık sık öbür hayatımdan insanları hatırlıyordum ve o insanlar, ilginç bir şekilde şu ya da bu zaman yeni hayatıma girip çıkıyorlardı. Piskopos Morehouse mesela. Teşkilatımız oluştuktan sonra onu aradık ama boşuna. Bir akıl hastanesinden öbürüne nakledilip durmuştu. Napa'daki akıl hastanesinden Stockton'dakine nakledildiğini öğrenmiştik. Oradan da Santa Clara Vadisi'ndeki Agnews adlı bir hastaneye nakledilmiş. İzleri orada kayboluyordu. Ölüm kaydı da yoktu. Bir şekilde kaçmış olmalıydı. Onu bir kere daha ve çok feci bir halde göreceğim hiç aklıma gelmezdi: Chicago Komünü katliamının fırtınası içinde kendisini bir an gördüm ve yitirdim.

Sierra Mills'te kolunu kaybeden ve benim devrimci olmama neden olan Jackson'ı bir daha hiç görmedim ama ölmeden önce ne yaptığını hepimiz biliyorduk. Devrimciler'e katılmadı. Hayata küsüp yaptığı hataları derin derin düşünmüş ve anarşist olmuş. Ama felsefi anlamda değil. Nefret duygusu ve intikam ateşiyle yanan bir hayvandan farkı kalmamış. Ve intikamını da gayet acı biçimde almış. Uykuya dalmalarını kollayıp muhafızları atlatarak Pertonwaithe'in sarayını havaya uçurmuş. Muhafızlar dahil kurtulan olmamış. Sonra da hapiste mahkemesini beklerken battaniyelerinin altında kendini boğmuş.

Dr. Hammerfield ile Dr. Ballingford ise Jackson'dan tamamen farklı şeyler yaşadılar. Kilise'ye sadık kaldılar ve karşılığında huzur içinde yaşadıkları saraylarla ödüllendirildiler. İkisi de Oligarşi'nin savunucusu oldular. İkisi de şişmanladılar. Ernest bir keresinde, "Dr. Hammerfield, metafiziği değiştirerek öyle bir hale getirmiştir ki onun Tanrısı Demir Ökçe'yi onay-

lamaktadır. Ayrıca dini daha çok bir güzellik tapınısına dönüştürmek ve Tanrı'yı, biyolog Haeckel'in tanımladığı gözle görünmez bir omurgalı derecesine indirgemek de kendisinin başarıları arasındadır. Dr. Ballingford'ın Dr. Hammerfield ile arasındaki tek fark ise kendisinin, oligarkların tanrısını daha görünmez ve daha da az omurgalı yapmasıdır.

Jackson olayını araştırırken karşılaştığım Sierra Mills'teki grev kırıcı ustabaşı Peter Donnelly, hepimizi şaşırttı. 1918 yılında, Frisco Kızılları'nın bir toplantısına katılmıştım. Devrimci Mangalar'ımız içindeki en ürkütücü, en azılı, en acımasız grup buydu. Aslında tam olarak bizim teşkilatımızın bir parçası sayılmazdı. Üyeleri fanatik çılgınlardı. Böyle bir yaklaşımı teşvik etmeyi uygun bulmuyorduk. Bizim parçamız değillerdi ama onlarla sıcak bir ilişkimiz vardı. Gecenin yarısında beni oraya getiren neden, hayati bir meseleydi. Yirmi adamın arasındaki tek kadın, aynı zamanda tek maskesiz bendim. Beni oraya getiren konu görüşüldükten sonra biri yolu göstermek üzere önüme düştü. Rehberim karanlık yolda giderken maskesini indirdi ve bir kibrit çakıp yüzüne tuttu. Bir anda Peter Donnelly'nin öfkeyle yoğrulmuş yüzünü gördüm. Sonra kibrit söndü.

Karanlığın içinde, "Sadece beni görmenizi istedim," dedi. "Müdür Dallas'ı hatırlar mısınız?"

Sierra Mills'in tilki suratlı müdürü aklıma gelince başımla onayladım.

Gururla, "İşte önce onu hallettim," dedi. "Kızıllara katılmamdan sonra."

"Peki ama buraya nasıl katıldınız? Karınız, çocuklarınız?"

"Öldüler," dedi. "Bu yüzden." Sonra aceleyle devam etti. "Hayır, onların intikamını alıyor değilim. Yataklarında, öylece öldüler; hastalıktan. Hayattayken elimi kolumu bağlarlardı. Artık onlar yok ve ben de harap olmuş insanlığımın peşindeyim şimdi. Bir zamanlar grev kırıcı bir ustabaşıydım. Ama şimdi Frisco Kızılları'nın 27 Numarasıyım. Hadi sizi buradan götüreyim."

Sonrasında onun hakkında çok şey duydum. Ailesinin öldüğünü söylerken kendi bakışına göre doğruları söylüyormuş meğerse. Çocuklarından biri, Timothy yaşıyormuş ama babası onu öldü kabul ediyormuş çünkü Timothy, Paralı Askerler'e* katılarak Demir Ökçe'nin hizmetine girmiş. Frisco Kızılları'nın her üyesi, yılda on iki infaz yapacağını taahhüt ederdi ve bu sözünü yerine getirememenin cezası ölümdü. Taahhüt ettiği infaz rakamını tamamlayamayan biri intihar etmişti. Üstelik bu infazlar öyle rastgele yapılmıyordu. Bu çılgınlar sık sık toplanıp Oligarşi'nin rahatsız edici üyeleriyle işbirlikçilerini gıyaplarında yargılayarak toptan hükümler veriyor, infazları da kurayla paylaşıyorlardı.

İşte o gece beni oraya götüren şey de böyle bir mahkemeydi. Kendini başarıyla gizleyerek yıllardır Demir Ökçe'nin gizli servisinin bölgedeki ofisinde kâtip olarak çalışan bir yoldaşımız, Frisco Kızılları'nın eline

---

* İşçi aristokrasisi dışında bir aristokrasi daha vardı, askeri aristokrasi. Profesyonel askerlerden oluşturulan, subayları Oligarşi'nin mensupları arasından seçilen daimi bir ordu kuruldu ve adına Paralı Askerler dendi. Yeni rejim, kullanışlı görmediği milisler yerine bu orduyu kullanmıştır. Demir Ökçe'nin normal gizli servisi dışında bir de Paralı Askerler'in gizli servisi oluşturulmuş ve polisle ordu arasındaki bağlantı bu kurum aracılığıyla sağlanmıştır.

düşmüştü ve yargılanacaktı. Elbette gıyabında yargılanıyordu ve elbette Frisco Kızılları onun bizim adamımız olduğunu bilmiyordu. Benim görevim, onun kimliğine ve bize bağlılığına tanıklık etmekti. Bu konunun bana nasıl geldiği merak edilebilir. Açıklaması basit. Bizim gizli ajanlarımızdan biri, Frisco Kızılları'nın üyesiydi. Düşmanlarımız kadar dostlarımızı da yakından gözlememiz gerekiyordu ve bu çılgınlar, gözlerimizi bir an bile üzerlerinden ayırmamamızı gerektirecek ölçüde önemlilerdi.

Peter Donnelly'ye dönelim. Ertesi yılki infazlar içinde Timothy Donnelly ismini görene kadar, her şey yolunda gidiyordu. Donnelly'nin aşırı derecedeki aileye bağlılığı nüksedecek ve oğlunu kurtarmak için yoldaşlarına ihanet edecekti. İhaneti kısmen engellenecek ama yine de Fricso Kızılları'nın bir düzinesi öldürülecek ve grup yok olmanın eşiğine gelecekti. Kalanlarsa Donnelly'nin ihanetiyle hak ettiği ölümü bulmasını sağlayarak intikamlarını aldılar.

Timothy Donnelly de uzun yaşamayacaktı. Frisco Kızılları, onun ölümü üzerine ant içmişlerdi. Oligarşi onu kurtarmak için her türlü çabayı gösterdi. Ülkenin bir tarafından öbürüne nakledildi. Kızılların üç üyesi onu ele geçirmeye çalışırken öldü. Ekip tamamen erkeklerden oluşuyordu. Sonunda bir kadından yardım istediler. Bu kadın, yoldaşımız Anna Roylston'dan başkası değildi. Bizim beyin takımı onu bu işten men etmişti ama o kendi iradesini herkese kabul ettirmiş ve disipline pek aldırmayan bir kadındı. Üstelik tam bir dahiydi ve müthiş cana yakındı; onu disiplin altına sokmayı hiç başaramadık. O kendi başına bir sınıf oluşturuyordu, devrimcilerin normal standartlarına dahil edilemezdi.

Anna Roylston, bizden izin çıkmamasına karşın işe girişti. Büyüleyici bir kadındı. İstese bütün erkekler etrafında pervane olurdu. Onlarca yoldaşımızın kalbini kırmıştı. Sırf onun kalbini kazanmak için teşkilata katılan onlarca kişi vardı. Ama o kararlı bir şekilde evlilikten uzak durdu. Çocukları çok severdi ve kendi çocuğu olursa Davası ile arasına girer diye düşünüyordu. Onun hayatı, Dava'ya adanmıştı.

Timothy Donnelly'nin dikkatini çekmek, Anna için kolay bir işti. Vicdanı da rahatsız olmayacaktı çünkü tam o sıralarda, başlarında Timothy Donnelly olan Paralı Askerler, Nashville Katliamı'nda sekiz yüz dokuma işçisini öldürmüşlerdi. Gerçi Donnelly'i Anna öldürmedi. Frisco Kızılları'na teslim etti. Geçen seneki bu olaydan sonra Anna'ya bir isim konuldu. Şimdi her yerde devrimciler ona Kızıl Bakire diyor.*

Daha sonra karşılaşacağım iki tanıdık isim de Albay Ingram ve Albay Van Gilbert idi. Albay Ingram, Oligarşi içinde yükselerek Almanya Elçisi olmuştu. İki ülke proletaryasının da en derin nefretini kazandı. Demir Ökçe'nin önemli bir uluslararası casusu kimliğimle Berlin'de onunla görüştüm ve çok yardımını gördüm. Yeri gelmişken çift taraflı casusluk hayatımda Devrim için birkaç önemli iş yaptığımı söyleyebilirim.

Albay Van Gilbert ise, "Hırlayan" Van Gilbert olarak tanınıyordu. En önemli rolünü, Chicago Komünü'nün ardından yeni bir ceza yasası taslağı

---

* İkinci Devrim'in bastırılmasına kadar Frisco Kızılları bir gelişme gösteremiş, sonrasında ise iki kuşak boyunca sürekli gelişmiştir. Bunun ardından Demir Ökçe'nin bir ajanı gruba sızmayı ve bütün sırlarını öğrenmeyi başarmış ve grup tamamen yok edilmiştir. Bu olay, 2002 yılında meydana gelmiştir. Üyeler, üçer hafta aralıklarla teker teker infaz edilmiş ve cesetleri San Francisco işçi mahallesinde sergilenmiştir.

hazırlanırken oynadı. Oysa çok daha önce, mahkemede yargıçlık yaparken gösterdiği gaddarlık ve habislik nedeniyle devrimcilerce ölüm cezasına çarptırılmıştı. Onu yargılayanlardan ve kararı açıklayanlardan biri de bendim. İnfazı Anna Roylston gerçekleştirdi.

Eski hayatımdan başka kişiler de karşıma çıkıyordu. Mesela Jackson'ın avukatı. Eski hayatımdaki kişiler arasında karşılaşmayı en az aklıma getirebileceğim kişiydi Joseph Hurd. Tuhaf bir rastlantıydı zaten. Chicago Komünü'nden iki yıl sonra, bir gece geç saatlerde Benton Limanı'ndaki barınağa gelmiştik. Burası, Michigan'ı Chicago'dan ayıran gölün Chicago yakasındaydı. Tam da bir casusun yargılanmasına denk gelmişiz. Ölüm cezası açıklandı. Mahkûm götürülüyordu. Biz de tam bu arada içeri girmişiz. Perişan haldeki mahkûm gardiyanlarının elinden kurtulup kendini ayaklarımın dibine attı, dizlerime sarıldı ve kendinden geçmişçesine affedilmek için yalvarmaya başladı. Acılı yüzünü bana döndüğünde Joseph Hurd olduğunu anladım. O kadar feci şeye tanık oldum ama bu çılgına dönmüş yaratığın hayatı için yalvarışından çok sinirime dokunan bir sahne hatırlamıyorum. Yaşamak için çıldırıyordu. Acınası bir durumdu. Bir düzine yoldaşın araya girmesine karşın beni bırakmadı. Sonunda bağıra çağıra çekip sürükleyerek götürdüklerinde ben de yere çöktüm ve kustum. Cesur adamların ölmesini görmek, bir korkağın yaşamak için yalvarmasını seyretmekten çok daha kolaydı.*

---

* Benton Limanı barınağı, girişi kuyudan yapılan bir yer altı mezarıdır. Gayet iyi korunmuştur. İlgilenenler, Avis Everhard tarafından anlatılan sahnenin yaşandığından kuşku duymaksızın toplantı salonuna giden labirentlerde dolaşabilir. Tutukluların tutulduğu hücreler ve infazların yapıldığı ölüm odası, daha iç taraflardadır. Barınağın iç taraflarında bulunan kayaya oyulmuş dolambaçlı galerilerden oluşan mezarlıkta, uzun yıllar öncesinde yoldaşları tarafından yatırıldıkları halleriyle devrimciler yatmaktadır.

XX

Kayıp Bir Oligark

Eski hayatımı hatırlarken yeni hayatımın olaylarını anlatmadan geçtim. Hapisten toplu kaçış, 1915 yılında gerçekleşti. Plan çok karmaşık olmasına rağmen en küçük bir aksaklık olmadan uygulandı ve büyük bir başarıyla sonuçlanarak bizi neşeye boğdu. Bir gecede Küba'dan California'ya kadar onlarca hapishane, askeri tutukevi ve kaleden, elli iki milletvekilimizden elli birini ve üç yüzden fazla liderimizi kaçırdık. Tek bir yerde bile işler sarpa sarmadı. Hepsi kaçırılmakla kalmayıp planlandığı gibi barınaklara getirildiler. Kaçıramadığımız tek yoldaşımız Arthur Simpson'du; o da ağır işkence sonucunda Cabanas'ta ölmüştü.

Sonraki on sekiz ay, belki de Ernest'le en mutlu dönemimizdi. Bu süre zarfında birbirimizden hiç ayrılmadık. Bunun ardından dış dünyaya döndüğümüzde çokça ayrı kalacaktık. O gece Ernest'in gelmesini, en az isyan kıvılcımının çakmasını beklediğim kadar sabırsızlıkla bekledim. Onu çok uzun zamandır görmüyordum. Hapiste kalmaya devam etmesine neden olacak bir

aksaklığın meydana gelebileceği düşüncesi, beni neredeyse deli edecekti. Saatler, asırlar gibi geçti. Yalnızdım. Barınakta yaşayan Biedenbach ile üç genç yoldaş tepeden tırnağa silahlanmış, her şeye hazırlıklı vaziyette dağda bekliyordu. Tahmin ederim o gece tüm yoldaşlar tüm barınaklardan bu şekilde dışarı çıkmışlardır.

Şafağın ilk işaretiyle gökyüzünün hafiften solduğu sıralarda yukarıdan gelen parolayı duydum ve cevabını verdim. Karanlıkta neredeyse aşağı ilk inen Biedenbach'ın kucağına atılacaktım ki hemen arkasındaki Ernest'in kollarında buldum kendimi. Ve o anda, iradi bir çaba göstermeden eski Avis Everhard olmadığımı, eski tavırlarıma, gülümsememe, sözlerime ve tonlamama dönemediğimi fark ettim; bu ölçüde tamamlamıştım değişimimi. Ancak zorlu bir gayret göstererek eski kimliğime dönebildim. Yarattığım yeni kimlik öylesine güçlüydü ki bir an bile unutturmuyordu kendini.

Küçük kulübemize girdikten sonra ışıkta Ernest'in yüzünü gördüm. Hapiste yatmanın getirdiği solukluk dışında aynıydı. En azından fazla değişmemişti. Çile çekmiş kişilerde olduğu gibi yüzünün çizgilerinin biraz uzaması dışında benim her zamanki aşkım, kocam ve kahramanımdı. Yüz hatlarında hep kendini belli eden hayata tutkuyla bağlılığa belirli bir asalet ve incelik kattığı için, bu ona yakışmıştı bile. Ne kadar acı çekerse çeksin, gözleri neşeyle parlardı. Yaklaşık on kilo vermişti ama sağlığı yerindeydi. Hapisteki ilk gününden itibaren idman yapmıştı ve kasları demir gibiydi. Esasında hapse girdiği günden daha iyiydi. Başını yastığa koyana kadar saatler geçti. Onu sakinleştirip uyuttum. Bense uyuyamayacak kadar mutluydum.

Üstelik hapisten kaçıp at sırtında onca yolculuk ederek yorulan da ben değildim.

Ernest uyurken elbisemi ve saçımı değiştirip yeni kimliğime büründüm. Sonra Biedenbach ile diğer yoldaşlar uyanınca onların da yardımıyla küçük bir komplo düzenledim. Mutfak ve yemek odası olarak kullandığımız mağara-odanın kapısı açılıp Ernest girdiğinde her şey hazırdı. Biedenbach tam o sırada bana Mary diye hitap etti ve ben de dönüp ona cevap verdim. Sonra, herhangi bir genç yoldaşın Devrim'in ünlü kahramanlarından birini gördüğü anda gösterebileceği bir ilgiyle dönüp Ernest'e baktım. Ernest'in bakışı üzerimde şöyle bir dolaşıp beni sorguladıktan sonra hızla geçip odada gezindi. Hemen ardından Mary Holmes adıyla kendisine tanıştırıldım.

Komployu tamamlamak için masaya fazladan bir tabak konmuş, herkes oturduğunda sandalyelerden biri de boş kalmıştı. Ernest'in huzursuzluğunu ve sabırsızlığını gördüğümde mutluluktan çığlık atabilirdim. Sonunda fazla dayanamadı.

"Karım nerede?" diye sordu.

"Uyuyor," diye cevap verdim.

En kritik an buydu. Ama sesim tamamen yabancı bir sesti ve Ernest'e hiçbir şekilde tanıdık gelmemişti. Yemeğe devam ettik. Kahramanına tapan her kadın gibi çok laf ediyor, coşkuyla konuşuyor ve ona ilgimi gösteriyordum. Coşkumu ve hayranlığımı o derece arttırdım ki o başına geleceği anlayamadan boynuna sarılıp dudaklarından öptüm. Beni kendinden uzaklaştırıp kızgınlık ve şaşkınlıkla bir süre süzdü. Dört adam büyük bir kahkaha tufanıyla onu tebrik ettiler ve gerekli açıklamaları yaptılar. Önce inanmadı. Dikkatle

beni inceledi ama tam ikna olamadı, sonra da tamamen reddetti. Ancak eski Avis Everhard'a dönüşüp kulağına sadece onun ve Avis'in bildiği sırları fısıldayınca beni gerçek karısı olarak kabul edebildi.

Aynı gün daha sonra beni kollarına aldığında büyük bir utanç duyuyordu. Ama bir yandan da çok eşlilikten hoşlanmıştı.

"Sen benim Avis'imsin," dedi, "ama aynı zamanda başka bir kadınsın. Yani sen iki kadınsın ve böylece benim haremim oluyorsun. Şimdi güvende sayılırız. Eğer ileride Amerika bizim için tehlikeli olursa Türk vatandaşlığına geçebiliriz."*

Barınaktaki hayat benim için çok keyifli olmuştu. Evet, çok çalışıyorduk ama beraber çalışıyorduk. On sekiz değerli ay boyunca sürekli birlikteydik ama hiç yalnız kalamadık çünkü her zaman liderler veya yoldaşlar gelip gidiyor, devrimin ve entrikanın yeraltı dünyasından gelen dış sesler, cephe hattından farklı çatışma ve savaş hikâyeleri getiriyorlardı. Ayrıca çokça gülüyor ve eğleniyorduk. Çünkü biz karanlık komplocular değildik. Çok çalışıyor, çok acı çekiyor, saflarımızda açılan gedikleri doldurup yola devam ediyor ve bu acımasız ölüm kalım oyunu sırasında gülecek ve âşık olacak zamanı buluyorduk. Aramızda sanatçılar, bilim adamları, âlimler, müzisyenler, şairler vardı. O küçük delikteki kültür düzeyi, oligarkların muhteşem şehirlerindeki saraylardan çok daha yükseklerdeydi. O şehirleri ve sarayları güzelleştirmek için çalışanların arasında çok sayıda yoldaşımız da bulunmaktadır.**

---

* O zamanlar Türkiye'de çokeşlilik vardı.

** Bu söz, Avis Everhard'ın palavrası değildir. Kültür ve sanat dünyasının kaymak tabakası, devrimcilerden oluşmaktaydı. Müzisyenlerin ve şarkıcıların

Sürekli barınakta kapalı da kalmıyorduk. Genellikle geceleri Wickson'ın atlarına binip dağda gezintiye çıkıyorduk. Atlarının kaç devrimciyi taşıdığını bir bilse! Kimi zaman uzak yerlere pikniğe gidiyor, sabah gün ışımadan yola çıkıp akşam karanlık bastıktan sonra gelerek bütün günü dışarıda geçiriyorduk. Wickson'ın kaymağını ve tereyağını* yiyorduk. Ernest, Wickson'ın bıldırcınlarını, tavşanlarını, fırsat çıktığında da geyiklerini avlamaktan geri durmazdı.

Gerçekten de güvenilir bir saklanma yeriydi burası. Sadece bir kez keşfedildiğini söylemiştim. Genç Wickson'ın kaybolması meselesindeki sır perdesini açıyorum. Artık hayatta olmadığına göre rahatça konuşabilirim. Yarığın zemininde, yukarıdan görülmeyen ve günde birkaç saat güneş alan bir köşe vardı. Dere yatağından buraya çakıl taşımış, ılık, kuru ve hoş bir güneşlenme mekânı oluşturmuştuk. Bir öğleden sonra orada Mendenhall** okuyordum, kendimden geçmişim, gözlerim kapanmış. O kadar rahat ve güvende hissediyordum ki şairin ateşli dizeleri bile beni heyecanlandıramamıştı.

Ayağıma değen bir parça toprakla kendime geldim. Sonra da yukarıdan birinin aşağı indiğini duydum. Hemen ardından genç bir adam ufak toprak parçaları

---

birkaçıyla bazı oligarklar dışında o dönemde yaşamış ve adı bizlere kadar ulaşmış büyük yaratıcılar, devrimcilerin arasından çıkmıştır.

* Metinde anlatılan dönemlerdeki kadar geç tarihlerde bile kaymak ve tereyağı, inek sütünden elde edilmekteydi. Henüz gıdaların laboratuvarlarda hazırlanması aşamasına gelinmemişti.

** O yıllardan günümüze kalan edebiyat eserleriyle yazılı belgelerde sürekli olarak Rudolph Mendenhall'in şiirlerine atıf yapılmaktadır. Kendisine yoldaşları tarafından "Alev" lakabı takılmıştır. Şüphesiz büyük bir dehadır ancak esrarengiz ve akılda kalıcı bazı dizeleri dışında elimize ulaşan bir eseri yoktur. Şair, 1928 yılında Demir Ökçe tarafından idam edilmiştir.

düşürerek duvardan aşağı kaydı ve ayaklarımın dibinde dikildi. O zamanlar onu tanımıyordum ama kendisi, Philip Wickson'dı. Sakince bana bakıp şaşkınlıktan bir ıslık koyverdi.

Hemen ardından başındaki şapkasını eline alıp, "Kusura bakmayın," dedi, "burada kimseyi bulmayı beklemiyordum."

Bense o kadar sakin değildim. Umutsuz koşullarda nasıl davranılacağını hâlâ tam olarak bilemeyen bir çıraktım daha. Sonraları uluslararası arenada casusluk yaparken çok daha az acemice davranacaktım, kuşkusuz. Ama o gün çığlık atarak ayağa sıçradım ve bağırarak tehlike parolamızı verdim.

"Neden böyle yaptınız?" diye araştırarak baktı bana.

Bizim varlığımızdan şüphelenmeden aşağı indiği belliydi. Bunu anlayınca büyük bir rahatlama hissettim.

"Siz hangi amaçla böyle yaptığımı sanıyorsunuz?" diye soruyla karşılık verdim. Gerçekten de o günlerde çok hamdım.

Başını sallayarak, "Nereden bileyim," diye cevapladı beni. "Tabii etrafta arkadaşlarınız varsa başka. Neyse, bir açıklama yapmanız gerekiyor. Durumu pek beğendiğimi söyleyemem. Burada izinsiz bulunuyorsunuz. Burası babamın arazisi ve..."

Tam o anda Biedenbach, her zamanki nazik ve kibar haliyle gencin arkasından alçak sesle, "Eller yukarı beyefendi," dedi.

Genç Wickson önce ellerini kaldırdı, sonra da elinde otuzluk otomatik tüfek olan Biedenbach'ı görmek için arkasını döndü. Çok soğukkanlıydı.

"Vaay," dedi, "devrimcilerin yuvası. Ve göründüğü kadarıyla bir eşekarısı kovanı. Bakın, burada fazla kalamazsınız, size söylemiş olayım."

Biedenbach sakin bir sesle, "Belki de bu cümlenizi tekrar değerlendirecek kadar uzun süre burada kalacak olan siz olursunuz," dedi. "Bu arada benimle içeri gelmenizi istemek zorundayım."

"İçeri mi?" Genç adam gerçekten şaşırmıştı. "Yoksa burada bir yer altı mezarı mı var? Böyle şeyler duymuştum."

Biedenbach, o sevimli aksanıyla, "Gelin de görün," dedi.

"Ama yasadışı bir şey bu," diye itiraz geldi.

"Sizin yasalarınıza göre öyle," diye cevapladı terörist. "Ama inanın bana, bizim yasalarımıza göre tamamen yasal. İçinde yaşadığınız zulüm ve gaddarlık dünyasından çok farklı bir dünyada olduğunuz gerçeğine kendinizi alıştırsanız iyi olur."

Wickson, "Orası tartışılır," diye söylendi.

"O halde bizimle gelin de tartışalım."

Genç adam güldü ve kendisini tutsak alanla birlikte eve girdi. İçteki mağara odaya götürüldü ve biz mutfakta durumu tartışırken genç yoldaşlardan birinin muhafızlığında orada bırakıldı.

Gözleri yaşlarla dolu Biedenbach, Wickson'ın ölmesi gerektiğini düşünüyordu. Oylama sonucunda onun bu korkunç önerisi reddedilince çok rahatladı. Öte yandan genç oligarkın gitmesine izin vermeyi aklımızdan bile geçiremezdik.

Ernest, "Bakın şöyle yapalım," dedi, "onu burada tutalım ve eğitelim."

Biedenbach, "O halde hukuk felsefemiz konusunda onu aydınlatma ayrıcalığını ben talep ediyorum," diye bağırdı.

Böylece kahkahalar arasında karar alınmış oldu. Philip Wickson'ı hapsederek ona kendi ahlakımızı ve toplumsal yaklaşımımızı öğretecektik. Fakat bu arada yapılması gereken işler de vardı. Genç oligarkın izleri tamamen silinmeliydi. Toprak duvardan aşağı inerken bıraktığı izler vardı. Bu görev Biedenbach'a düştü. Yukarıdan sarkıtılan ipe tutunarak hiçbir belirti kalmayana dek bütün gün çalıştı. Yarığın ağzındaki izler de aynı şekilde silindi. Sonra alacakaranlıkta John Carlson gelip Wickson'ın ayakkabılarını istedi.

Genç adam vermek istemedi, hatta vermemek için Ernest'in nalbant ellerinin gücünü hissedene kadar direndi. Carlson, sonradan ayakkabıların küçük gelmesi nedeniyle ayaklarını vurduğundan ve derisini yüzerek kendisine çok acı verdiğinden yakınacak ama onlarla büyük bir iş başaracaktı. Gencin izlerinin silinmesi çalışmasının sona erdiği yarığın ağzında ayakkabıları giyip sol tarafa doğru gitmiş. Tepelerden, sırtlardan ve kanyonlardan geçerek kilometrelerce yürüyüp sonunda bir dereye gelmiş. Burada ayakkabıları çıkararak suya girmiş ve bir süre yürüdükten sonra kendi ayakkabılarını giymiş. Wickson ayakkabılarını bir hafta sonra geri aldı.

O akşam iz süren tazıların seslerini takip ederken gözümüze uyku girmedi. Ertesi gün ara sıra havlayarak tekrar kanyona geldiler, Carlson'ın bıraktığı izleri bulup dağdaki uzak kanyonlara doğru havlaya havlaya uzaklaştılar. Bu arada bütün arkadaşlarımız barınakta otomatik tüfekler, tabancalar, Biedenbach'ın yaptığı suikast bombaları ellerinde, tetikteydiler. İz

sürücülerin saklandığımız yere indiklerini hayal ediyorum da onlardan daha çok şaşıran bir kurtarma ekibi olmazdı herhalde.

Philip Wickson'ın kaybolmasının gerçek hikâyesini anlatmış bulunuyorum. Eskinin oligarkı, artık bizim yoldaşımız olmuştu. Çünkü onu kendi yanımıza çektik. Zihni taze ve açıktı, üstelik dürüst ve ahlaklı biriydi. Birkaç ay sonra babasının atlarından birine bindirip onu Sonoma Dağı'ndan Petaluma Irmağı'na götürdük ve oradan küçük bir balıkçı teknesine bindirdik. Yer altı demiryolumuz aracılığıyla gayet kolay biçimde Carmel barınağına kaçırdık.

Orada sekiz ay kaldıktan sonra iki nedenle gönülsüzce biz devrimcilerden ayrıldı. Birinci neden, Anna Roylston'a âşık olmuştu, öteki nedense bizlerden biri haline gelmişti. Aşkının ne kadar umutsuz olduğunu iyice anladıktan sonra isteğimize razı olup babasının yanına döndü. Ölene kadar görünüşte bir oligark, gerçekteyse en değerli ajanlarımızdan biri olarak faaliyetine devam etti. Demir Ökçe bize karşı planlarının ve operasyonlarının boşa çıkması nedeniyle sık sık şaşkına dönüyordu. Kaç mensubunun bizim ajanımız olduğunu bilseydi, durumu daha iyi anlardı. Genç Wickson'ın Dava'ya sadakatinde en ufak bir bocalama olmadı. Hatta vefatı da bizzat görevine bağlılığı nedeniyledir. 1927'deki bir büyük fırtına sırasında liderlerimizden birinin düzenlediği açık hava toplantısındaydı, orada zatürreeye yakalandı ve hayatını kaybetti.*

---

* Bahsedilen gencin bu durumu istisna değildir. Oligarşi mensubu birçok genç, doğru şeyi yapma amacıyla ahlaken veya Devrim'in görkemine kapılarak hissen hayatlarını ona adamışlardır. Rus soylularının oğulları arasından birçokları da yine aynı şekilde o ülkedeki ilk devrimci patlamada ve uzayıp giden süreçte önemli roller oynamıştır.

XXI

Derinlerden Kükreyen Canavar

Barınağımızda kaldığımız uzun süre boyunca dış dünyada olup bitenle yakından ilgileniyor ve savaş içinde olduğumuz Oligarşi'nin gücünü derinlemesine öğreniyorduk. Geçiş döneminin akışkanlığı içinden daha iyi tanımlanmış yeni organizasyonlara yöneliyor, kalıcı görünümler ve yaklaşımlar sergileyen kurumlar oluşturuyorlardı. Büyük olduğu kadar hassas ve fazlasıyla dallı budaklı olmasına karşın iyi işleyen bir devlet aygıtı tasarlayıp kurmayı başardılar. Üstelik bunu bizim her türlü engelleme ve köstekleme çabamıza karşın yaptılar.

Bu durum, devrimcilerin çoğunu şaşırtmıştı. Böyle bir şeyin mümkün olabileceğini düşünemiyorlardı. Ne yaşanmış olursa olsun, ülkede iş hayatı aynen sürüyordu. İnsanlar madenlerde ve tarlalarda, isterse köle gibi olsun, çalışmaya devam ediyordu. Hayati sanayi dalları iyice gelişmişti. İşçi aristokrasisi halinden gayet memnundu ve neşeyle çalışıyordu. Çalışma barışı denilen şeyi hayatlarında ilk kez yaşıyorlardı. Artık

işten kaytarmanın yollarını aramıyor, grev, lokavt ve sendika gibi konuları düşünerek endişelenmiyorlardı. Daha önce yaşadıkları derme çatma gecekondu mahalleleriyle karşılaştırıldığında harika kasabalarda ve kendilerine ait rahat evlerde oturuyorlardı. Daha iyi yiyor, daha az çalışıyor, daha çok tatil yapıyor, ilgi alanlarına daha fazla zaman ayırıyor ve daha keyifli yaşıyorlardı. Ve tabii ki daha az şanslı kardeşlerini, kayırılmayan işçileri, uçurumda yaşamaya mahkûm edilmiş insanları hiç mi hiç umursamıyorlardı. İnsanoğlunun ufkunda bir bencillik çağının şafağı söküyordu. Öte yandan bu tam olarak doğru değildi. İşçi aristokrasisinin balından bizim ajanlarımız, yani midesinin ihtiyaçlarından ötesini görmeyi başaran, gözleri kardeşlik ve özgürlükle parıldayan insanlar da besleniyordu.

Giderek belli bir şekil alan ve artık pürüzsüz çalışır hale gelen diğer büyük bir kurum da Paralı Askerler'di. Eski düzenli ordudan evrilen bu askeri yapı, kolonilerde tutulan birlikler hariç bir milyon kişilik bir güç olmuştu. Paralı Askerler, farklı bir kavimdi sanki. Fiilen kendi yönetimlerindeki kasabalarda oturuyorlardı; kendilerine birçok ayrıcalık tanınmıştı. Ortalığı karıştıran üretim fazlasının büyükçe bir kısmı onlara gidiyordu. Halkın geri kalanıyla temaslarını ve onlara yönelik bütün iyi duygularını kaybetmişlerdi. Esasen kendi sınıfsal bilinçlerini ve ahlaklarını geliştiriyorlardı. Ve aralarında yine binlerce ajanımız vardı.*

---

* Demir Ökçe'nin son günlerinde Paralı Askerler büyük bir rol oynamıştır. İşçi aristokrasisiyle oligarklar arasındaki mücadelede dengeleyici unsur haline gelmişler ve bu fitne ve fesat oyununun gereklerine göre ağırlıklarını bir taraftan ya da öbür taraftan yana koymuşlardır.

Oligarkların kendileri de önemli ve itiraf etmeliyim ki hiç beklenmedik bir dönüşümden geçiyordu. Bir sınıf olarak kendilerini disipline etmeyi becerdiler. Sınıfın her üyesinin yapacağı iş belliydi ve bu işi yapmaya mecburdu. Artık êskiden olduğu gibi işsiz güçsüz gezen zengin gençler yoktu ortalıkta. Onların güçleri de Oligarşi'nin birleşik gücüne katılıyor, askeri birliklerin komutanları ve subayları, sanayinin liderleri olarak hizmet ediyorlardı sınıflarına. Uygulamalı bilimlerde kariyer yaptılar, mühendis çıktılar, devletin çeşitli kademelerine girdiler, kolonilerde görevler aldılar; on binlercesi de gizli servisin emrine dahil oldu. Tabiri caizse eğitim, sanat, bilim, edebiyat ve kilisedeki çıraklık devrelerinden sonra bu alanlarda ülkenin düşünsel süreçlerini Oligarşi'nin bekası doğrultusunda biçimlendirmek gibi çok önemli bir işlev yüklendiler.

Yaptıklarının doğru oldukları öğretildi onlara. Onlar da bunun sonucunda başkalarını bu yönde eğittiler. Çocukluktan itibaren dünyaya dair izlenimlerini, kendilerine benimsetilen aristokratik yaklaşımlar çerçevesinde edindiler. Aristokratik yaklaşımlar, canlarının, kanlarının bir parçası olana dek içlerine nakşedildi. Kendilerini vahşi hayvan terbiyecisi, canavarın efendisi gibi görmeye alıştırıldılar. Buna göre ayaklarının altında yeraltının isyanı gürlüyor, şiddet ve ölüm onların gafletlerini kolluyordu. Bombalar, bıçaklar ve kurşunlar, insanlığın devamı için tahakküm edilmesi gereken derinlerden kükreyen bu canavarın dişleri gibi geliyordu onlara. İnsanlığın kurtarıcısıydılar onlar, en yüce amaç için çalışan fedakâr emekçiler, kahramanlar kabul ediyorlardı kendilerini.

Sınıf olarak uygarlığı sadece kendilerinin sürdürdüğüne iman etmişlerdi. Zaafa düştükleri anda o koca canavarın onları ve onlarla birlikte güzel, hayranlık verici, eğlenceli ve iyi ne varsa hepsini salyalar saçan dev ağzına atıp yutacağına inanıyorlardı. Onlar olmasa anarşi hüküm sürecek ve insanlık, bunca acılardan sonra tekrar içinden doğduğu o ilkel geceye dönecekti. Anarşinin bu korkunç resmi, çocuklarının önünden hiç çekilmiyor ve bu üretilmiş korkunun takıntısıyla onlar da aynı resmi kendilerini izleyen diğer çocuklara göstermeye başlayana kadar, gözlerine sokuluyordu. İşte ayaklar altında ezilmesi gereken canavar buydu ve aristokratın en ulu görevi, onları ayaklar altında tutmaktı. Kısacası, zayıf insanlıkla her şeyi yalayıp yutacak olan canavar arasındaki tek engel, fasılasız çabaları ve fedakârlıklarıyla, sadece kendileriydi. Buna inanmış, hatta iman etmişlerdi.

Oligarklar sınıfının kendilerine yükledikleri bu yüce ahlaki değerleri daha fazla anlatamayacağım. Demir Ökçe'nin asıl gücü buydu ama birçok yoldaşımız, bunu anlama konusunda isteksiz veya fazla yavaştı. Çoğu Demir Ökçe'nin gücünü, onun ödül ve ceza sistemine bağlıyordu. Bu hatalı bir yaklaşımdı. Bir sofunun din ateşinin başlıca nedeni cennet ve cehennem olabilirdi ama inançlı insanların büyük çoğunluğunu oluşturan dindar kitleye göre asıl mesele cennet ve cehennemden önce, doğru ve yanlıştı. Dindarlığın birincil nedeni doğruyu sevmek, doğruyu istemek ve doğrudan azına razı olmamaktı, kısacası doğru davranıştı. Oligarşi de böyleydi. Hapisler, yasaklamalar, itibarsızlaştırmalar, onurlandırmalar, saraylar ve muhteşem şehirler, hep arızi şeylerdi.

Oligarkların asıl itici gücü, doğru şeyi yaptıklarına inanmalarıydı. İstisnaları bırakalım şimdi, Demir Ökçe'yi doğuran baskı ve adaletsizlikleri. Onların hepsi zaten var. Asıl mesele, Oligarşi'nin kendi haklılık algısından tatmin olmasıdır.*

Bu yüzden yirmi yıllık bu korkutucu sürede Devrim'in gücü, sadece ve sadece haklılık duygusuna bağlıydı. Yaptığımız fedakârlıklar, verdiğimiz şehitler başka hiçbir şekilde açıklanamaz. Başka hiçbir neden, Rudolph Mendenhall'un ruhunu bütün ateşiyle Dava'ya adamasını ve hayatının son şarkısını söyleyip gösterisini o gece sona erdirmesini sağlayamazdı. Başka hiçbir sebep Hurlbert'in işkencede yoldaşlarını ele vermemek için son nefesine kadar direnmesini mümkün kılamazdı. Başka hiçbir açıklama, John Carlson'ın Glenn Ellen barınağının gönüllü koruyucusu olmasına yetmezdi. Genç veya yaşlı olsun, erkek veya kadın olsun, allame veya cahil olsun Devrimci yoldaşlarımızın arasından kime bakarsanız bakın, asıl itici gücün haklı olduklarına yönelik büyük ve değişmez inanç olduğunu görürsünüz.

Yine hikâyemden uzaklaştım. Ernest ve ben barınağımızdan ayrılmadan önce Demir Ökçe'nin giderek geliştiğini gayet iyi anlamıştık. Paralı Askerler, gizli ajanlar ve her türden polis sürülerinin yanında

---

* Oligarklar, kapitalizmin ahlaki tutarsızlık ve uyumsuzluğunun içinden tutarlı, çelik kadar sert ve keskin, fazlasıyla abes ve bilimdışı olmakla beraber gelmiş geçmiş bütün tiran sınıflar arasındaki en kudretli yeni ahlak anlayışını çıkarmışlardır. Biyoloji ve evrim tersini gösterse de oligarklar bu ahlak anlayışına inanmış ve bu inançları sayesinde insani gelişimin o devasa dalgasına hâkim olmayı üç asır boyunca başarabilmişlerdir. Bu durum metafizik ahlak kuramcıları üzerinde derin, sarsıcı ve şaşırtıcı bir etkiye; materyalist kuramcılardaysa şüphelere ve yeniden değerlendirmelere neden olmuştur.

işçi aristokrasisi de Oligarşi'nin güvencesiydi. Aslına bakarsanız özgürlüklerinden yoksun kalmaları göz ardı edildiğinde, hayatları eskisine göre çok daha iyiydi. Öte yandan nüfusun büyük ve çaresiz kısmı, uçurum insanları, sefaletle yetinen bir umursamazlık içine saplanıp kalmıştı. Ne zaman büyük insan kitleleri içinde haklarını talep etmeyi başaracak kadar gücü kalmış bir proleter çıkarsa hemen işçi aristokrasisine dahil ediliyor veya Paralı Askerler'e alınıp daha iyi koşullara kavuşturularak kitlelerden çekilip koparılıyordu. Böylece hoşnutsuzluklar uyutuluyor ve proletarya, doğal liderlerinden mahrum bırakılıyordu.

Uçurum insanlarının haliyse acıklıydı. Onların çocuklarının gittiği okullar artık eğitim vermiyordu. İğrenç işçi gettolarında sefaletten çürüyerek hayvanlar gibi yaşıyorlardı. Bütün özgürlükleri ellerinden alınmıştı. Köle işçilerdi onlar. İş seçme özgürlüğünden yoksun bırakılmışlardı. Yine bir yerden bir yere gitme, silah bulundurma ve taşıma hakkından da mahrumdular. Çiftçiler gibi toprak serflerine benzemiyorlardı ama. Makinelerin serfiydi onlar; serf-işçiydiler. Büyük otoyollar, demiryolları, kanallar, tüneller, metro kazısı, tahkimat kazısı gibi istisnai nedenlerle kendilerine ihtiyaç duyulduğunda işçi gettolarına yükümlülük konularak zorla toplanan on binlerce serf, mecburi olarak inşaat sahasına transfer ediliyorlardı. Şimdi binlercesi Ardis'in inşaatında çalışıyor. Aile hayatının mümkün olmadığı, adap ve terbiyenin yerine duygusuz bir hayvaniliğin geçtiği perişan haldeki kışlalarda yatıp kalkıyorlar. Aslında oligarklar, o işçi gettolarından, cehennem uçurumunun dibinden kükreyen canavardan, kendi yarattığı o hayvandan ölümüne korkuyor.

Çünkü onlar, içlerindeki maymunla kaplanın ölmesine müsaade etmeyecekler.*

Şimdilerde, tamamlandığında Ardis'i çok gerilerde bırakacak olan yeni muhteşem şehir Asgard'ın inşaatı için de yükümlülük konacağına ilişkin laflar dolaşıyor.** Devrim'den sonra bu büyük projeyi sürdüreceğiz ama çalışmayı sefalet içindeki serfler yapmayacak. Bu harika şehrin duvarları, kuleleri, bacaları şarkılarla yükselecek. Şehrin güzelliği feryatlar, figanlar, inlemelerle değil, müzik ve kahkahalar eşliğinde örülecek.

Chicago Komünü'nde arzulanan sonucu veremeyen talihsiz Birinci İsyan'ımız hızla olgunlaştıkça, Ernest bir an önce dünyaya açılmak ve işe girişmek için delicesine sabırsızlanıyordu. Yine de büyük bir azimle kendine hâkim oluyor ve Illinois'dan bu iş için getirtilen Hadly onu başka bir adama dönüştürürken*** eğitimli

---

* 19. yüzyılın ünlü İngiliz şairi Lord Tennyson'ın *In Memoriam* adlı şiirinden bir dizeye gönderme: "Let the ape and the tiger die." Dize, insanlığın ilk dönemlerinde hayatta kalabilmek için hayvani içgüdülere sahip olduğu ama yükselip uygarlaştıkça bundan kurtulması yani içindeki maymunla kaplanı öldürmesi gerektiğini ifade ediyor. (ç.n.)

** Ardis'in inşaatı 1942 yılında tamamlanmıştır. Asgard'ın yapımı ise 1984 yılına kadar sürmüştür. Elli iki yıl süren bu inşaat çalışmasında yarım milyon kişilik daimi bir serfler ordusu çalıştırılmıştır. Bu sayının bir milyonu aştığı dönemler de olmuştur. Ayrıca yüz binlerce üst tabakadan işçi ile sanatçının görev yaptığı da dikkate alınmalıdır.

*** Devrimciler arasında birçok cerrah vardı. Bu cerrahların bazıları canlı hayvanlarla yapılan deneysel ameliyatlarda mükemmel bir uzmanlığa erişmişlerdi. Avis Everhard'a göre bir insanı tamamen başka birine dönüştürebilirlerdi. Bu cerrahlar için yara izlerinin ve çeşitli bozuklukların giderilmesi küçük ameliyatlardı. İnsanların yüz hatlarını, mikroskobik ölçekte çalışarak ve hiçbir iz bırakmadan değiştirebilirlerdi. Bu cerrahlar burun üzerinde çalışmayı çok sevmişlerdir. En çok yaptıkları ameliyatlar arasında cilt ve saç nakli bulunmaktaydı. İnsanların yüz ifadesini değiştirmek konusunda da büyük başarı göstermekteydiler. Göz, kaş, ağız ve dudaklarda da ciddi değişiklikler yapmaktaydılar. Dil, boğaz, gırtlak ve genizde yaptıkları başarılı ameliyatlarla insanın telaffuzunu ve konuşma tarzını da değiştirebilmekteydiler. Zor zamanlar zorlu çareler gerektirmekteydi ve Devrim'in cerrahla-

proletaryanın teşkilatlandırılması ve uçurum insanlarına en azından temel eğitim verilmesi amacıyla büyük planlar tasarlıyordu. Elbette bütün bunlar, Birinci İsyan'ın başarısız olması halinde yapılacaktı.

1917 yılının Ocak ayında barınağımızdan ayrıldık. Her şey ayarlanmıştı. Demir Ökçe'nin organizasyonundaki ajan provokatörler olarak yerimizi aldık. Ben Ernest'in kız kardeşiydim. Yüksek mevkilerde bulunan bizden oligarklar ve yoldaşlarımız tarafından yerlerimiz hazırlanmıştı; gerekli tüm belgeler elimizdeydi, bize yeni birer geçmiş oluşturulmuştu. İçeriden gelen yardımla bu hiç de zor değildi çünkü gizli servislerin karanlık dünyasında kimlik, bulut gibi belirsiz bir şeydir. Ajanlarsa emirlere uyarak ve talimatları takip ederek görevlerini yerine getirmek, genellikle yüzünü hiç görmedikleri üstlerine raporlarını vermek, o ana dek hiç görmedikleri ve ondan sonra da asla görmeyecekleri başka ajanlarla birlikte çalışmak üzere, hayaletler gibi gelir ve giderler.

---

rı bu çareleri bulmaktaydılar. Diğer şeyler yanında insanın boyunu 10-12 santime kadar uzatabilmekte ve beş santime kadar da kısaltabilmekteydiler. Onların sanatı günümüzde kaybolmuştur çünkü ihtiyaç kalmamıştır.

XXII

Chicago Komünü

Ajan provokatör olarak çalışma yürütürken çok seyahat etmekle kalmıyor, proletaryayla ve devrimci yoldaşlarımızla da çok temas kuruyorduk. Yani aynı anda iki tarafta da bulunuyor, görünürde Demir Ökçe'nin hizmetindeyken gizlice bütün gücümüzle Dava için çalışıyorduk. Bizden binlerce kişi Oligarşi'nin çeşitli servislerinde yer alıyordu. Kimi zaman kadroları yerinden eden düzenlemeler yapsalar da gizli servislerindeki yoldaşlarımızı tamamen temizlemeyi başaramıyorlardı.

Ernest, Birinci Devrim'in planlamasını büyük oranda bitirmiş ve tarihini 1918 baharının başları olarak belirlemişti. 1917 güzünde henüz hazır değildik; daha yapılacak çok iş vardı ve isyan aceleye getirilirse başarısızlığa mahkûmdu. Yapılan planlar, mecburen korkutucu ölçüde hassas ve karmaşık olmuştu ve erken harekete geçilirse bütün planın bozulması kaçınılmazdı. Meğer Demir Ökçe de bunu öğrenmiş ve hazırlıklarını buna göre yapmış.

Biz ilk darbeyi Oligarşi'nin sinir sistemine vurmayı planlamıştık. Oligarşi, genel grevi hatırlamış ve telgrafçıların bizim tarafımıza geçmesi olasılığına karşı, Paralı Askerler'in kontrolünde kablosuz telgraf istasyonları kurmuştu. Bu hamleye biz de cevap verdik. İşaret verildiğinde kendini Devrim'e adamış yoldaşlar ülkenin her tarafındaki güvenli evlerden, şehirlerden, kasabalardan, kulübelerden çıkarak bu istasyonları havaya uçuracaklardı. Böylece Demir Ökçe ilk darbede yere serilecek ve eli-kolu fiilen bağlanmış olacaktı.

Aynı anda başka yoldaşlar da köprüleri ve tünelleri havaya uçurarak demiryolu ağını işe yaramaz hale getireceklerdi. Yine başka yoldaşlar, işaret verildiğinde Paralı Askerler'in ve polisin subaylarıyla yönetici pozisyonundaki becerikli Oligarkları ele geçirecek, böylece düşmanın liderleri, bütün ülkede sürmesi kaçınılmaz savaştan dışlanmış olacaktı.

İşaret verildiğinde aynı anda çok şey yapılacaktı. Demir Ökçe'nin sandığından çok daha kuvvetli olan Kanadalı ve Meksikalı vatanseverler taktiklerimizin etkisini iki katına çıkaracaktı. Sonra yoldaşlarımız (erkeklerin başka işleri olacağı için bu yoldaşlar kadın olacaktı) gizli matbaalarımızdan çıkan bildirgeleri dağıtacaktı. Demir Ökçe'nin üst kademelerinde görev yapan bizler çalıştığımız birimlerde karışıklık ve anarşi yaratmak için gerekeni yapacaktık. Paralı Askerler arasında binlerce yoldaşımız vardı. Görevleri cephanelikleri havaya uçurmak ve bütün silahların hassas mekanizmalarını imha etmekti. Paralı Askerler'in ve işçi aristokrasisinin kasabalarında da benzer tahribat programları yürütülecekti.

Kısacası ani, büyük ve şaşırtıcı bir darbe vurulacaktı. Felç olan Oligarşi kendini toparlayamadan sonu gelecekti. Çok zor bir dönem olacak ve çok hayatlar sönecekti şüphesiz ama bir devrimci böyle şeyler yüzünden tereddüt etmez. Hatta örgütsüz olan uçurum insanlarına bile planımızda çok iş düşüyordu. Efendilerinin saraylarının ve şehirlerinin üzerine salınacaktı onlar da. Yok olacak hayatlara ve mal mülke aldırmayın. Bırakın cehennem uçurumunun dibindeki canavar kükresin, Paralı Askerler'le polis de onu katletsin. Zaten her koşulda o canavar kükreyecek ve zaten her koşulda katledilecekti. Bunun bizce anlamı, bize tehdit oluşturabilecek farklı güçlerin, bize tehlike yaratmayacak şekilde birbirini yok etmesiydi. Bu arada karşımıza ciddi bir zorluk çıkmadan biz de işimize bakacak ve toplumun mekanizmalarının kontrolünü ele geçirecektik.

Bütün ayrıntısı büyük gizlilik içinde hazırlanmış planımız, vakit yaklaştıkça daha çok yoldaşa açıklanıyordu. Tehlikeli nokta, yapılan tertiplerin gedik verebileceği yer, burasıydı. Meğer o tehlikeli noktaya bile gelmeye fırsat kalmamış. Demir Ökçe, ajan sistemi kanalıyla İsyan'dan haberdar olmuş ve bize kanlı bir ders daha vermek için hazırlığını yapmış. Seçilen mekân Chicago idi ve bize iyi bir ders verildi.

Chicago*, en olgun meyveydi. Eskiden beri kanlı bir şehir olarak nam salan Chicago, bu ününü yeni-

* Chicago, on dokuzuncu yüzyılın kapitalist cehennemidir. İngiltere'de bir dönem bakanlık yapmış büyük İngiliz işçi lideri John Burns'tan bize Chicago'yla ilgili ilginç bir anekdot ulaşmıştır. Buna göre ABD'ye yaptığı bir ziyarette Chicago'da iken şehir hakkındaki görüşünü soran bir gazeteciye şöyle demiştir: "Chicago, cehennemin cep boyutunda olanı." Bir süre sonra İngiltere'ye dönmek üzere gemisine binerken başka bir gazeteci, şehir hakkındaki görüşünü değiştirip değiştirmediğini sormuştur. "Evet değiştirdim," diye cevap vermiştir, "bana göre cehennemin, Chicago'nun cep boyutunda olanı."

den kazanacaktı. Devrimci ruhun güçlü olduğu bir yerdi. İşçilerin asla unutamayacağı ve affedemeyeceği çok acı grevler yaşandı orada. Şehrin işçilerinin üst tabakası bile isyanlara katılmıştı. Bu ilk grevlerde çok kafalar kırılmıştı. Şimdi o işçilerin konumları daha değişmiş ve artık ayrıcalıklı işçi aristokrasisi kastına geçirilmişlerdi ama efendilerinin sınıfına duydukları nefret henüz ölmemişti. Aynı ruh Paralı Askerler'i de etkilemişti. Üç alay, topluca bize katılmaya hazırdı.

Chicago her zaman işçiyle sermaye arasındaki çatışmada fırtınanın merkezi olmuş bir şehirdi. Sokak çatışmalarının yaşandığı, şiddet ve ölümün kol gezdiği, sınıf bilinçli bir sermaye örgütünün ve eski günlerde öğretmenlerin bile sendikalarda teşkilatlanıp inşaat ameleleri ve duvar ustalarıyla birlikte Amerikan İşçi Federasyonu içinde çalışacak kadar sınıf bilinçli işçilerin yaşadığı bir şehirdi. Ve Chicago, erken doğum yapan Birinci Devrim fırtınasının da merkezi olacaktı.

Olayları, Demir Ökçe hızlandırdı. Çok akıllıcaydı. Kayırılan işçi aristokrasisi dahil bütün şehir halkı, çok kötü bir muameleye tabi tutuldu. Bütün anlaşmalar, sözleşmeler ihlal edildi. En küçük bir kabahat bile çok acımasız biçimde cezalandırıldı. Zaten büyük bir kayıtsızlıkla yaklaşılan uçurum insanlarınaysa artık işkence edildi. Aslında Demir Ökçe'nin yaptığı şey, uçurumun dibindeki canavarının kükremesini sağlamaya çalışmaktı. Bununla birlikte Chicago'da, Demir Ökçe'den asla beklenmeyecek ölçüde dikkatsiz ve özensiz önlemler alınmıştı. Şehrin Paralı Askerler'inin birçok alayı ülkenin başka yerlerine sevk edilmişti, kalanlardaysa disiplin çok gevşekti.

Bu programı uzun süre sürdürmesine gerek kalmadı; sadece birkaç hafta. Biz Devrimciler, durum hakkında bazı şeyler duyuyorduk ama berrak bir algıya sahip olmamıza yetecek şeyler değildi bunlar. Hatta şehirde devrimci ruhun kendiliğinden uyandığını ve dikkatli davranırsak buna gem vurup kontrol edebileceğimizi düşünmüş, bu durumun kasten kurgulanmış olabileceğini hiç aklımıza getirmemiştik. Öylesine büyük bir gizlilikle, Demir Ökçe'nin en iç çekirdeğinde kurgulanmıştı ki en ufak bir kuşku bile duymamıştık. Bu karşı komplo büyük bir başarıydı ve büyük maharetle uygulandı.

Hemen Chicago'ya geçme emri aldığımda New York'taydım. Yüzünü görmedim ve ismini bilmiyorum ama konuşmasından anladığım kadarıyla bana emri veren adam bir oligarktı. Talimatlar, yanlış anlaşılamayacak kadar netti. Bizim komplomuzun açığa çıkarıldığı ve bize bir karşı komplo kurulduğu belliydi. Patlama için tek bir kıvılcım yetiyordu ve halen sahada bulunanlarla ben dahil oraya gönderilen Demir Ökçe'nin sayısız ajanı, bu kıvılcımı çakacaktık. Oligarkın keskin bakışları altında kendime hâkim olduğum için ne kadar övünsem azdır. Aslında kalbim delicesine çarpıyordu. Soğuk tavrıyla nihai talimatlarını verirken neredeyse çığlıklarla üstüne atlayıp çıplak ellerimle boğacaktım adamı.

O gidince hemen zamanı hesapladım. Trene binmeden önce, eğer şansım yaver giderse şehrin liderlerinden biriyle temas etmek için birkaç dakikam vardı. İzlenme ihtimaline karşı etrafı kollayarak hemen hastanenin acil servisine koştum. Şansım yaver gitmişti; başcerrah Galvin yoldaş oradaydı. Nefes nefese elimdeki bilgiyi vermeye çalışırken beni durdurdu.

İrlandalı gözleri parlıyordu, "Biliyorum," dedi. "Bana niçin geldiğini biliyorum. On beş dakika önce duydum ve hemen ilettim. Buradaki yoldaşları sakin tutmak için her şey yapılacak. Chicago feda edilecek. Yeter ki orayla sınırlı kalsın."

"Chicago'ya ilettin mi?" diye sordum.

Başıyla hayır dedi. "Telgraf iletişimi kesilmiş. Chicago kapatılmış. Orada cehennemi yaşayacaklar."

Bir an durdu. Beyaz ellerini birbirine kavuşturmuştu. Birden patladı:

"Tanrım, ben de oraya gitmek isterdim!"

"Durdurmak için bir şansımız var," dedim, "yeter ki trene bir şey olmasın ve ben veya durumu öğrenen bir yoldaş oraya vaktinde varsın."

"Siz yukarıdakiler bu sefer fena uyumuşsunuz," dedi.

Perişan halde başımla onayladım.

"Çok gizli tutmuşlar," dedim. "Herhalde bugüne kadar sadece en üst düzeydekiler biliyormuş. Henüz o kadar içlere sızamamıştık. Keşke Ernest burada olsaydı. Belki de şimdi Chicago'dadır ve her şey yolunda gidiyordur."

Dr. Galvin başıyla hayır dedi. "Onun en son Boston'a veya New Haven'a gittiğini duydum. Düşmanın gizli servisi mutlaka peşindedir ama sokakta olması, bir barınakta yan gelip yatmasından iyidir."

Kalkarken elimi sıktı.

"Yüreğini ferah tut," dedi. "Birinci Devrim yenilirse ne olmuş? Daha da akıllanır, ikincisini yaparız. Güle güle ve iyi şanslar. Seni bir daha görür müyüm bilmiyorum. Orası cehennem gibi olacak ama şimdi orada olabilmek için ömrümün on yılını verirdim."

Yirminci Yüzyıl*, akşam saat altıda hareket etti, sabah altıda Chicago'da olması gerekiyordu. Ama gece rötar yaptı. Başka bir trenin arkasından gidiyorduk. Benim bulunduğum Pullman vagonda, benim gibi Demir Ökçe'nin ajanı kimliğindeki yoldaş Hartman vardı. Önümüzdeki trenden bana bahseden o oldu. Bizim trenin bire bir kopyasıymış ve yolcu taşımıyormuş. Yirminci Yüzyıl'ı havaya uçurmak isteyen olursa felakete öndeki tren uğrasın diye böyle yapmışlar. Buna rağmen başına bir şey gelir korkusuyla bizim trende de çok az yolcu vardı. Bizim vagonda sadece on üç kişi bulunuyordu.

Hartman, "Trende omzu kalabalıklardan biri olmalı," dedi. "Arkada özel bir vagon olduğunu gördüm."

İlk lokomotif değişimi vakti geldiğinde gece olmuştu. Aşağı inip biraz temiz hava alırken bir şey görebilir miyim diye platformda dolaşıyordum. Özel vagonun penceresinden içerideki üç kişiyi gördüm, onları tanıyordum. Hartman haklıydı. İçlerinden biri General Altendorff'tu. Ötekiler de Oligarşi'nin gizli servisinin beyni Mason ve Vanderbold idi.

Ay ışığıyla dolu sakin bir geceydi ama huzursuzca oradan oraya döndüm ve hiç uyuyamadım. Sabahın beşinde kalkıp giyindim ve kompartımanımdan çıktım.

Giyinme odasındaki hizmetli kadına trenin ne kadar rötar yaptığını sordum, iki saat cevabını aldım. Melez bir kadındı, bitkin görünüyordu, gözlerinin altında halkalar oluşmuş, gözlerinin içiyse korku doluydu.

"Ne oldu?" diye sordum.

"Bir şey yok hanımefendi, sanırım iyi uyuyamadım."

---

* O zamanlar dünyanın en hızlı treniydi ve çok meşhurdu.

Ona dikkatle baktım ve parolalarımızdan birini vererek onu denedim. Cevap verince bizden olduğunu anladım.

"Chicago'da çok kötü şeyler olacak. Şu önümüzdeki sahte* tren var. Bir de askeri trenler geciktirdi bizi."

"Askeri trenler mi?"

Kafasıyla onayladı. "Hat onlarla dolu. Bütün gece askeri trenlerin yanından geçtik. Hepsi Chicago'ya gidiyor. Bu kadar askeri getirtmenin bir anlamı vardır." Sonra, "Chicago'da bir sevgilim var," var diye özür dilercesine devam etti, "o da bizden. Paralı Askerler'in içinde görev yapıyor. Onun için de korkuyorum."

Zavallı kız. Sevgilisi, isyan eden üç alaydan birindeymiş.

Hartman'la birlikte yemek vagonunda kahvaltı ettik. Kendimi zorlayarak bir şeyler yiyebildim. Gökyüzü bulutluydu ve tren, açılmakta olan günün gri örtüsünün içinden karanlık bir yıldırım gibi hızla geçip gidiyordu. Bize servis yapan vagondaki zenciler de korkunç şeyler olacağını sezmiş gibilerdi. Üzerlerindeki feci baskı hissediliyordu. O doğal hafiflikleri gitmişti, serviste son derece dikkatsiz ve unutkandılar. Vagonun öbür ucundaki mutfağın oralarda kasvetli kasvetli fısıldaşıyorlardı. Hartman da umutsuzdu.

Umarsızca omuzlarını oynatarak, belki yirminci defa, "Ne yapabiliriz ki?" dedi.

Pencereden dışarıyı gösterdi. "Bak, hepsi hazır bekliyor. Şehrin elli altmış kilometre dışında, bütün yollarda böyle beklediklerine emin olabilirsin."

Yan hattaki askeri treni işaret etti. Askerler hattın yanındaki ateşlerde kahvaltılarını pişiriyor ve hiç hız

---

* Yanıltıcı.

azaltmadan yanlarından yıldırım gibi geçip giderken merakla bize bakıyorlardı.

Biz Chicago'ya girerken her yer sessizliğe bürünmüştü. Henüz bir şey olmadığının göstergesiydi bu. Banliyölere vardığımızda sabah gazeteleri geldi. Hiçbir şey yoktu. Ama sıradan okura yönelik satırların aralarını okumayı bilenler için çok şey vardı. Bütün haberlerde Demir Ökçe'nin eli kendini hissettiriyordu. Oligarşi'nin zayıf noktalarının üzeri hafiften parlatılarak vurgulanmış gibiydi. Elbette net bir şekilde anlatılmıyordu. Okurun bu parıltıları hissetmesi amaçlanmıştı. Çok zekice kotarılmıştı. 27 Ekim tarihli sabah gazeteleri, birer kurmaca şaheseriydi.

Şehre dair hiçbir haber yoktu. Aslında en büyük darbe bizzat buydu. Bu durum Chicago'yu büyük bir gizemle sarmalıyor ve ortalama Chicago okuruna, Oligarşi'nin şehirden haber vermeye cesaret edemediğini hissettiriyordu. Bütün ülkede alınması düşünülen cezai önlemlere ilişkin birbiriyle alakasız haberler veriliyor ve dolaylı olarak ülkenin hiçbir yerinde insanların artık iktidara itaat etmediği ima edilmiş oluyordu. Tabii ki yanlış bir imaydı bu. Havaya uçurulmuş sayısız kablosuz telgraf istasyonundan bahsedilip faillerin bulunmasını sağlayacak bilgi verenlerin büyük ödül alacağı aktarılıyordu. Halbuki hiçbir istasyon havaya uçurulmamıştı. Devrimciler'in planlarına uyabilecek birçok benzer eylemden bahsediliyordu. Chicago'lu yoldaşların zihninde uyandırılmak istenen izlenim, ayrıntılarda birçok başarısızlıklar yaşansa da genel isyanın başlamakta olduğuydu. Konu hakkında bilgilendirilmeyen birinin, bütün ülkede isyanın patlamakta olduğuna yönelik bulanık ama kesin bir izlenim edinmekten kaçınması imkânsızdı.

California'daki Paralı Askerler'in büyük ölçüde saf değiştirmesi nedeniyle yarım düzine alayın terhis edildiği veya dağıldığı ve bu birliklerin askerlerinin aileleriyle birlikte kendi kasabalarından çıkarılarak işçi gettolarına sürüldüğü haber veriliyordu. Oysa California'nın Paralı Askerleri en sadık olanlardı. Ama dünyayla bağlantısı kesilmiş Chicago bunu nereden bilecekti? Sonra New York'ta halkın ayaklandığını ve işçi aristokrasisinin bile bu ayaklanmaya katıldığını anlatan ama askerlerin duruma hâkim oldukları bilgisiyle (bu bilginin bir blöf* gibi görülmesi amaçlanmıştı) sona eren yarım kalmış bir telgraf vardı.

Oligarklar, sabah gazetelerinde yaptıkları şeyi, binlerce başka yöntemle de yapıyorlardı. Bunları sonradan öğrenecektik. Örneğin özellikle devrimcilerin eline geçmesi amacıyla o gece telgrafla gönderilen gizli mesajlar.

Hartman, tren istasyona girdiği sırada okuduğu gazeteyi bir kenara bırakarak, "Görünüşe göre Demir Ökçe'nin bizim hizmetimize hiç ihtiyacı yok," dedi. "Bizi buraya göndermekle vakit kaybetmişler. Planları umduklarından iyi çalışıyor. Burada her an cehennem zincirinden boşanabilir."

Trenden inerken dönüp arka vagonlara baktı.

"Belli ki," diye mırıldandı, "gazeteleri aldığımız istasyonda özel vagonu trenden ayırmışlar."

Hartman çökmüştü. Onu neşelendirmeye çalıştım ama fayda etmedi. İstasyon binasından dışarıya çıkarken aceleyle ve alçak sesle konuşmaya başladı. Önce anlamadım.

---

* Bir tür yalan.

"Emin değildim," diyordu, "bu yüzden de kimseye söylemedim. Haftalarca kafa yordum ama bir türlü emin olamadım. Knowlton'a dikkat et. Ondan şüpheleniyorum. Onlarca barınağımızı biliyor. Yüzlercemizin hayatı onun elinde ve bence o bir hain. Ama bu sadece bir his, başka bir şey değil. Bir süre önce onda bir tuhaflık hissettim. Bizi sattı veya satacak. Bundan hemen hemen eminim. Şüphelerimi kimseye söylemedim ve hissediyorum ki Chicago'dan sağ çıkamayacağım. Gözlerini Knowlton'un üzerinden ayırma. Onu tuzağa düşür. Meselenin iç yüzünü anla. Daha fazlasını bilemiyorum. Bu sadece bir sezgi ve bu ana kadar en ufak ipucu bulamadım." Tam kaldırıma adım atıyorduk, "Unutma," dedi ısrarla, "gözünü Knowlton'dan ayırma."

Hartman haklıydı ve Knowlton bir ay içinde ihanetinin bedelini canıyla ödeyecekti. Milwaukee'deki yoldaşlarımız tarafından usulünce infaz edildi.

Caddelerde hiç ses yoktu. Chicago, ölü gibiydi. Trafik yoktu. Sokakta araba yoktu. Tramvaylar çalışmıyordu. Sadece arada sırada kaldırımda tek tük yayalar görülüyor, onlar da hiç oyalanmadan hızla yollarına gidiyorlardı. Bununla beraber hareketlerinde bir tereddüt göze çarpıyordu, sanki binaların tepelerine çökmesini, yürüdükleri kaldırımın yere batmasını ya da bir şeylerin havaya uçmasını bekliyor gibiydiler. Bir şeyler olacağına dair gözlerindeki heyecanı bastırmaya çalışan birkaç sokak çocuğu dolanıyordu etrafta, hepsi o kadar.

Güneyden, uzaklardan boğuk bir patlama sesi geldi kulağımıza. Hepsi bu kadar. Sokak çocukları kulaklarını sesin olduğu yere dikip genç geyikler gibi din-

lediler. Sonrası yine sessizlik. Bütün binaların girişleri, bütün kepenkler kapalıydı. Bir tek polisler ve bekçiler ortadaydı; bir de ara sıra Paralı Askerler'in devriye araçları hızla geçip gidiyordu.

Hartman'la birlikte geldiğimizi gizli servisin Chicago şefine bildirmenin bir yararı olmayacağına karar verdik. Gelişen olayların ışığında bunu bildirmememiz mazur görülecekti. Böylece yoldaşlarımızdan bazılarıyla temas kurmak amacıyla Güney Chicago'daki işçi gettosuna yöneldik. Çok geçti. Bunu biliyorduk. Ama hayaletlerin kol gezdiği o sessiz sokaklarda hiçbir şey yapmadan öylece duramazdık. Ernest neredeydi acaba? Merak ediyordum. İşçi aristokrasisinin ve Paralı Askerler'in kasabalarında ne oluyordu? Ya kalelerde?

Sanki bana cevap verir gibi uzaklardan ardı ardına patlama sesleriyle kesilen çığlıklar yükseldi.

Hartman, "Kaleden geliyor," dedi. "Tanrı oradaki üç alaya merhamet etsin."

Bir kavşakta mezbahanın ağıllarının oralardan gelen dev bir duman bulutu dikkatimizi çekti. Bir sonraki kavşakta benzer duman bulutlarından Batı Chicago'dan göğe yükseldiğine de tanık olduk. Paralı Askerler'in kasabasının üzerindeki büyük bir savaş balonu, biz tam ona bakarken patladı ve alevler içinde yere düştü. Bu hava trajedisi konusunda hiç bilgimiz yoktu. Balonun içinde yoldaşlarımızın mı yoksa düşmanlarımızın mı olduğunu anlamamıştık. Kulağımıza uzaklardan belli belirsiz sesler geldi, sanki dev bir kazan fokur fokur kaynıyordu. Hartman bu seslerin, mitralyözlerle otomatik tüfeklerden geldiğini söyledi.

Yürüdüğümüz yer sakindi. Hiçbir şey olmuyordu. Yanımızdan polisler ve devriye arabaları geçiyordu. Bir keresinde de çok büyük olduğu belli olan bir yangın yerinden dönen yarım düzine itfaiye arabası geçti. Arabadaki subay, itfaiyeciye bir soru sordu. Bağırarak aldığı cevabı biz de duyduk: "Su yok! Ana boruyu patlattılar."

Hartman büyük heyecanla, "Bizimkiler su şebekesini yok etmiş," diye bağırdı. "Eğer erken ve tecrit halindeki nafile bir isyanda bunu yapabiliyorsak, vakti gelip şartlar olgunlaşınca hep birlikte tasarlayıp bütün ülkeye yaydığımız bir ayaklanmada neler yapmayız?"

Soruyu soran amirin bulunduğu otomobil hareket etti. Tam o anda kulakları sağır edici bir gürültü çıktı. İnfilak eden araba yolcularıyla beraber dumanlar içinde havaya fırladı ve cesetlerle birlikte enkaz olarak yere düştü.

Hartman mutluluktan uçuyordu. Fısıltıyla tekrarlayıp duruyordu: "Aferin! Aferin size!" "Proletarya bugün ders alıyor. Ama ders de veriyor."

Polisler patlama noktasına doğru koştular. Başka bir devriye arabası durdu. Sersem gibi olmuştum. Bu kadar ani oluşu beni şaşkına çevirmişti. Nasıl olmuştu? Tam o tarafa baktığım halde anlayamamıştım. O kadar şaşkındım ki polisin bizi tuttuğunu fark edememişim. Sonra birden bir polisin silahını Hartman'a doğru kaldırdığını gördüm. Ama Hartman çok soğukkanlıydı ve parolayı söyledi. Ona doğrultulan silahın bir an durup sonra indiğini gördüm ve polisin hoşnutsuz homurtusunu duydum. Çok kızmıştı adam, gizli servise lanetler yağdırıyordu. Hartman, gizli servis mensubu kibriyle polisin beceriksizliğine sayıp dökerken adam da küfürlerine devam ediyordu.

Bir an sonra olanlarıysa iyi gördüm. Araba enkazının yanında büyükçe bir grup vardı. İki adam yaralı bir polis amirini başka bir araca yüklüyordu. Birden paniğe kapılıp yaralıyı bırakıp dehşet içinde sağa sola kaçıştılar. Yanımızdaki küfürbaz polis koşmaya başladı; Hartman'la biz de nedenini bilmeden, sadece o noktadan uzaklaşmak için hissettiğimiz kör dehşetle koştuk.

Bir şey olmadı. Hatta önceki olay da açıklığa kavuştu. Kaçışan adamlar koyunlar gibi bir araya gelip toplandılar. Bu arada olanları anlamışçasına gözlerini, dimdik birer kanyon duvarı gibi caddenin iki yanında yükselen çok pencereli büyük binaların üst katlarına doğru kaldırmışlardı. Bomba bu sayısız pencereden birinden fırlatılmıştı, belli, ama hangisinden? İkinci bomba yoktu, sadece tek bomba atılmıştı.

Biz de o pencereyi bulmak için yukarı baktık. Bu pencerelerden birinden ölümü bulabilirdik. Bütün binalar muhtemel birer pusuydu. Modern orman olan büyük şehirlerdeki savaş, böyle oluyordu. Her sokak bir vadi, her bina bir dağdı. Caddeden geçen otomobilleri saymazsanız ilkel insandan bu yana fazla değişmemiştik.

Bir köşeyi döndüğümüzde bir kadına rastladık. Bir kan gölü içinde kaldırımda yatıyordu. Hartman eğilip kadına baktı. Bense fena olmuştum. O gün çok ölüm görecektim ama tanık olduğum hiçbir katliam kaldırımın üzerinde öylece terk edilmiş halde yatan kadının cesedi kadar etkilemeyecekti beni. Hartman, "Göğsünden vurulmuş," diye rapor verdi. Çocuğuna sarılırmışçasına kollarında sıkıca tuttuğu bir demet matbu evrak vardı. Ölürken bile hayatının sona erme-

sine neden olan evraktan ayrılmayı hiç istememişti belli ki. Hartman kâğıtlardan bazılarını çekip almayı başardığında devrimci bir bildirge olduğunu gördük.

"Bizdenmiş," dedim.

Hartman ise cesedin yanından geçip giderken Demir Ökçe'ye sövmekten başka bir laf etmedi. Polislerce ve askeri devriyelerce sık sık durdurulduk ama parolayı söyleyip ilerledik. Artık pencerelerden bomba atılmadığı için etrafımızdaki sessizlik içimize işliyordu ama o dev kazan uzaklarda fokur fokur kaynamaya devam ediyor, dört bir yanımızdan boğuk patlama sesleri geliyor ve duman bulutları uğursuzca göklere yükseliyordu.

XXIII

Uçurum İnsanları

Sonra her şey bir anda değişiverdi. Havada bir telaş vardı. Bir, iki, üç derken bir düzine otomobil hızla yanımızdan geçti. Geçerken bağırarak bizi uyarıyorlardı. Yarım blok ötede bu otomobillerden biri birden sert bir dönüş yaptığı anda biraz önce bulunduğu yerde bir bombanın patlaması sonucu yolda koca bir delik açıldı. Öteki caddelerdeki polislerin de koşarak uzaklaştıklarını ve ortadan kaybolduklarını görünce korkutucu bir şeyin geldiğini anladık.

Hartman, "Kahraman yoldaşlarımız geliyor," dedi.

Son otomobil de hızla bu tarafa doğru geldikten sonra öte tarafta yolu baştan başa dolduran grubun ilk sırasını gördük. Otomobil yanımızda durdu. İçinden bir asker indi, dikkatle taşıdığı bir şey vardı elinde. Yine aynı özenle bunu caddenin kenarındaki su oluğuna yerleştirip arabasına atladı. Otomobil ileri atıldı, köşeyi dönüp gözden kayboldu. Hartman o noktaya gidip yere koyduğu şeyin üzerine eğildi.

"Yaklaşma," diye uyardı beni.

Ellerinin ne kadar hızlı çalıştığını görebiliyordum. Sonunda yanıma döndüğünde alnında kocaman ter damlaları vardı.

"Bombayı devre dışı bıraktım" dedi, "hem de son anda. Asker biraz beceriksizmiş. Bombayı bizimkilerin geldiği zamana göre ayarlamak istemiş ama yeterli zaman vermemiş. Erken patlayacaktı. Şimdi hiç patlamayacak."

Artık her şey büyük bir hızla cereyan ediyordu. Yarım blok aşağıda caddenin karşısındaki binanın üst katlarından dışarı sarkan kafalar gördüm. Büyük bir patlamayla sarsıldığımız ve binanın o yüzünde alevler ve dumanlar gördüğümüz anda Hartman'a o kafaları göstermeye çalışıyordum. Binanın taş cephesi kimi yerlerde patlamanın şiddetiyle dökülmüş, altındaki çelik konstrüksiyon ortaya çıkmıştı. Bir an sonra caddenin tam karşısındaki binadan da benzer bir alev ve duman bulutu yükseldi. Patlamaların arasından mitralyözlerin sesiyle otomatik tüfeklerin tarrakalarını duyabiliyorduk. Bu çatışma birkaç dakika devam ettikten sonra sona erdi. Belli ki binalardan birinde yoldaşlarımız, öbüründeyse Paralı Askerler vardı ve sokağın iki yanından birbirleriyle savaşıyorlardı. Ama hangisinin hangisi, kimin bizden, kimin onlardan olduğunu bilemiyorduk.

Bu arada sokağı dolduran grup bizim yanımıza kadar gelmişti. İlk sıralar çatışan binaların arasından geçerken iki taraf da tekrar hareketlendi. Binanın birinden aşağı bomba attılar, karşı binadakiler onlara saldırdı, onlar da karşılık verdiler. Yoldaşlarımızın hangi binada olduğunu böylece öğrendik; sokaktakileri düşmanın bombalarından korumakla iyi yapıyorlardı.

Hartman kolumu tutup beni bir binanın büyük girişine sürükledi.

Bu arada, "Bunlar bizimkiler değil," diye kulağıma bağırıyordu.

Üst katlara geçişi sağlayan iç kapılar kilitlenmekle kalmamış, sürgülenmişti. Oradan kaçamazdık. Tam o anda da grup bizim hizamıza geldi. Grup bile değildiler, güruhtular, sokağı dolduran berbat bir nehirdiler, uçurum insanlarıydılar, içkiden ve kendilerine yapılanlardan kudurmuş halde sonunda ayaklanmış, böğürerek efendilerinin kanlarını istiyorlardı. Daha önce gettolara gitmiş, uçurum insanlarıyla karşılaşmıştım, onları tanıdığımı sanırdım; ama o zaman anladım ki onları ilk kez görüyormuşum. Kör kayıtsızlıklarından ve miskinliklerinden sıyrılmışlardı. Çok dinamiktiler, büyüleyici bir biçimde sergiliyorlardı iğrençliklerini. Hiddetle homurdanarak, hırıldayarak, yamyamlar gibi bağırarak, yağmaladıkları depolardan aldıkları viskilerden sarhoş, nefretten sarhoş, insan kanına duydukları şehvetten sarhoş, gazabın cisme bürünmüş hali olarak dalga dalga geçtiler gözlerimin önünden; insani zekâları ve tüm ilahi özellikleri silinip yerine iblislerin damgası basılmış maymunlar ve kaplanlar; kansız veremliler, kıllı koca yük hayvanları; içlerindeki yaşam suyu vampir toplum tarafından tamamen emilip alınmış soluk benizliler; bozulmuş, şişmiş, çirkin bedenler; ölü gibi kurumuş solgun kocakarılar ve sakalı ölüyken uzayan cesetlere benzemiş yaşlı adamlar; irinlenmiş gençler ve cerahatlenmiş yaşlılar; hastalıkların kasıp kavurduğu ifrit yüzlü, eğri büğrü, çarpık çurpuk, şekilsiz hilkat garibeleri; müzmin besin yetmezliğinin korkunç sonuçları; kısacası hayatın reddettikleri, top-

lumun süprüntüleri olan erkekler, kadınlar ve çocuklar; paçavraları, çaputları, yırtık pırtık giysileri içinde öfkeyle bağırıp çağırarak, acı çığlıklar ve feryatlar atarak, cırlayarak, cehennem zebanileri sürüsü gibi akıp geçtiler gözlerimin önünden.

Nasıl akmasınlardı? Acı ve sefalet dışında kaybedecek hiçbir şeyleri yoktu ki... Ya kazanacakları? Aksırıncaya, tıksırıncaya kadar son kez tıkınmak ve korkunç bir intikam almak dışında, yine hiçbir şey. Önümden hızla akan bu insan lavına bakarken, bizimkilerin, uçurumun dibindeki bu canavarı ayaklandırarak düşmanın onlarla meşgul olmasını sağlamakla görevli kahraman yoldaşlarımızın da aralarında olabileceği geldi aklıma.

Sonra bana bir haller oldu, ani bir dönüşüm geçirdim. Kendim ve başkaları için hissettiğim ölüm korkusu bir anda kayboldu. Tuhaf bir şekilde yükseldim, başka bir âlemin varlığına dönüştüm. Olanlar önemli değildi. Dava bu sefer yenilgiye uğramıştı ama aynı Dava, tazelenmiş ve daha yakıcı halde yarın yine var olacaktı. Böylece ilerleyen saatler boyunca sokaklarda bütün hışmıyla çınlayan dehşet âlemine sakin bir ilgiyle bakabildim. Çünkü zihnim yıldızlar kadar uzak bir irtifaya yükselmiş, değerlerime yönelik tutkularımdan arındıran bir dönüşüm süreci başlatmıştı. Böyle olmasaydı, eminim yaşayamazdım.

Yedi-sekiz yüz metrelik kısmı önümüzden geçtikten sonra güruh tarafından fark edildik. Mağaraya benzer boş ve çöküк yanakları olan, inanılmayacak kadar feci paçavralara sarınmış bir kadın, delici matkaplara benzeyen kapkara küçük gözleriyle bizi gördü. Cırlak bir çığlık atarak üzerimize yürümeye başladı. Sürüden

ayrılan bir grup da peşinden sökün etti. Şimdi, bu satırları yazarken ötekilerden bir adım önde, ince bağlanmış saç kuyrukları dalgalanır ve kafatasına kadar işlemiş bir yara nedeniyle alnından kanlar damlarken yürüyen o kadın gözlerimin önünde. Sağ elinde bir balta var; bir deri bir kemik kalarak iyice büzüşmüş sol eliyse istemdışı kasılıp duran sarı bir tavuk ayağına benziyor. Hartman sıçrayarak önüme geçti. Açıklama yapacak zaman yoktu. İyi giyimliydik ve bu onlar için yeterliydi. Yumruğu, kadının ateş gibi gözlerinin tam ortasında patladı. Yumruğun şiddetiyle geriye savrulup arkasından gelen arkadaşlarının oluşturduğu duvar tarafından yine bize doğru itilince şaşkın ve beceriksizce sağa sola savurduğu balta, yumuşakça Hartman'ın omzuna indi.

Sonra olanları bilmiyorum. Kalabalık beni her yandan sıkıştırmıştı. Etrafım çığlıklarla, bağırışlarla, küfürlerle doluydu. Habire vuruyorlardı. Uzanan eller giysilerimi parçalıyor, etimi paralıyordu. Paramparça olacağımı sandım. Boğuluyordum, yere düşmek üzereydim. Güçlü bir elin omzumu sıkıca kavradığını ve bütün o izdihamın içinden delice bana doğru ilerlediğini fark ettim. Hissettiğim acı ve üzerimdeki baskı yüzünden gözlerim kararadı. Hartman, o arbededen çıkamamıştı. Bana kalkan olmuş ve ilk hamleyi karşılamıştı. Beni de bu kurtarmıştı çünkü orayı hıncahınç dolduran sürü, elleriyle beni kavrayıp parçalayamayacak kadar kalabalıklaşmıştı kısa sürede.

Vahşi bir devinimin ortasındaydım. Etrafım hep aynı hareketin içindeydi. Beni sürükleyerek kim bilir nereye götüren devasa bir selin içindeydim artık. Yanaklarıma dokunan taze havayı büyük bir zevkle

ciğerlerime çektim. Gözlerim kararmış, başım dönmüştü ama kolumun altından vücudumu saran ve beni kaldırıp sürükleyen güçlü bir kolun belli belirsiz farkındaydım. Kendi bacaklarım, zayıf da olsa ona yardım ediyordu. Önümdeki adamın paltosunun sırtının oynadığını görebiliyordum. Orta dikişi yukarıdan aşağıya kadar yırtılmıştı ve ritmik olarak sallanıyor, adamın attığı her adımla açılıp kapanıyordu. Kendime gelene kadar bir süre bununla oyalandım. Sonra yanaklarımda bir sızı duydum ve yüzümün kanadığını fark ettim. Şapkam yoktu. Saçım açılmış, karmakarışık olmuştu. Kafa derimin sızısı, saçıma yapışıp çeken bir eli hatırlattı bana. Göğsüm ve kollarım yara bere içindeydi, her tarafım ağrıyordu.

İyice kendime geldim. Yanıma bakınca beni tutan adamı gördüm. O kalabalıktan çıkarıp beni kurtaran oydu. Hareketimi hissetti.

"Geçti artık!" diye bağırdı boğuk bir sesle, "seni hemen tanıdım."

Ben onu tanıyamadım. Tam konuşmaya başlayacaktım ki ayaklarımın altında kımıldanan canlı bir şeyin üzerine basıp geçtim. Arkamdakiler tarafından sürüklendiğimden dönüp bakamadım ama binlerce ayağın altında çiğnenen şeyin, yere düşen bir kadın olduğunu hissettim.

"Geçti artık," diye tekrarladı yanımdaki adam. "Ben, Garthwaite."

Sakallıydı, bir deri bir kemik kalmıştı ve kir pas içindeydi ama üç yıl önce Glenn Ellen'deki barınağımızda birkaç ay kalan cesur ve gürbüz genci tanıdım. Demir Ökçe'nin gizli servisinin parolasını vererek şu anda görevde olduğunu belirtti.

"Fırsatını bulur bulmaz seni buradan çıkartacağım," diye bana güvence verdi. "Aman bastığın yere dikkat et. Sakın sendeleme ve düşme."

O gün her şey ters gidiyordu ama asıl terslik, sürünün karışıp bozulması oldu. Arkamdakiler bana çarpınca ben de önümde yürüyen iri kadına sertçe çarptım (yırtık paltolu adam kaybolmuştu). Cehennemi bir kargaşa oldu; çığlıklar, küfürler, ölenlerin feryatları ve hepsinin üzerinde yükselen mitralyözlerin ve otomatik tüfeklerin tarrakaları. Kımıldayamıyordum. Sağımdaki solumdaki insanlar yere düşüyordu. Önümdeki kadın çılgınlar gibi karnını tutarak iki büklüm aşağı kaydı. Ayaklarımın altında bir adam can çekişiyordu.

Birden sürünün en önünde olduğumu fark ettim. Önümdeki sekiz yüz metrelik kısım yok olmuştu. Bunun nasıl olduğunu anlayamadım. O sekiz yüz metrelik insan grubuna ne oldu, korkunç bir silahla tek seferde mi veya dağıtılıp parça parça mı yok edildiler, yoksa kaçtılar mı, bugüne kadar öğrenemedim. Netice itibariyle şimdi onların yerinde biz vardık, ortalarda değil, güruhun en başındaydık ve çığlık çığlığa gelen kurşun yağmuru altında yavaş yavaş eriyip hayatın dışına atılıyorduk.

Ölümler hıncahınç kalabalığı seyreltince, hâlâ kolumu tutan Garthwaite, hayatta kalanları bir işhanının büyük girişine yönlendirdi. Şimdi, binanın arka taraflarında bir yerdeydik ve nefes nefese kalmış yaratık kalabalığı tarafından iç kapılara doğru itiliyorduk. Bir süre konumumuzu değiştiremeden bu şekilde kaldık.

Garthwaite, "Ne de güzel yaptım ya," diye hayıflanıyordu, "seni doğruca tuzağın içine getirdim. Sokakta az da olsa bir şansımız vardı ama burada

hiç yok. Bağırmaktan başka elimizden bir şey gelmez. Yaşasın Devrim!"

Sonra olmasını istediği şey oldu. Paralı Askerler aman vermeden öldürmeye başladı. Önceleri herkes üzerimize yüklenince ezilecek gibi olduk ama onlar öldürmeye devam ettikçe baskı hafifledi. Her taraf cesetlerle ve can çekişenlerle dolmuştu. Garthwaite ağzını kulağıma dayayıp bağırdı ama o korkunç çıngar içinde söylediğini anlayamadım. Beklemedi. Beni yakalayıp yere fırlattı. Sonra can çekişen bir kadını benim üzerime çekti ve kendi de cesetleri itip kakarak, aralara sıkışarak kısmen yanıma kısmen üzerime kadar geldi. Üzerimizdeki cesetler bir tümsek oluşturmuştu ve bu tümseğin üstü, hâlâ hayatta olup inleyen, çırpınan insanlarla doluydu. Ama kısa süre içinde bu da kesildi ve bir sessizlik çöktü. Sessizliği, havasızlıktan boğulmamak için var güçleriyle nefes almaya çalışanların sesiyle inlemeler bozuyordu.

Garthwaite olmasaydı, orada ezilirdim. O varken bile o kadar ağırlığa dayanıp oradan canlı çıkmam hâlâ anlaşılmaz geliyor. Yine de orada acı dışında tek bir duygu hissediyordum; merak. Bunun sonu ne olacaktı? Ölüm nasıl bir şeydi? Chicago mezbahalarında kanla vaftiz edilmiştim. Bundan önce ölüm benim için teoriden öte bir şey değildi ama artık ölüm benim için sıradan bir olguydu, önemini kaybetmişti, çok kolay bir şeydi.

Bu arada Paralı Askerler yaptıklarıyla yetinmediler. Yaralıları öldürmek ve yara almadığı halde bizim gibi ölü taklidi yapanları bulmak için binaya girdiler. Ceset yığınının içinden çekip çıkarttıkları bir adamın tabancayla durdurulana kadar adice yalvardığını hatırlıyorum. Sonra yine cesetlerin arasından çıkıp

hırlayarak ve ateş ederek askerlere saldıran bir kadın vardı. Ölmeden önce altı el ateş etti ama ne zarar verdi, bilemiyorduk. Bu trajedileri sadece seslerinden takip edebiliyorduk. Nadiren de olsa böyle olaylar meydana geliyor ve hepsi de bir tabanca sesiyle sona eriyordu. Arada da cesetlerin altını üstüne getirirken konuşan ve küfreden askerlerle acele etmelerini emreden subaylarının seslerini duyuyorduk.

Sonunda gelip altında bizim olduğumuz yığının üzerinde çalışmaya başladılar. Ölü ve yaralıları çekip aldıkça üzerimizdeki ağırlığın hafiflediğini hissediyorduk. Garthwaite bağırarak parolayı söylemeye başladı. Önce onu duymadılar. Bunun üzerine sesini iyice yükseltti.

Bir asker, "Dinleyin," dedi. Sonra bir subayın sert sesini duyduk. "Durun! Dikkatle çıkartın!"

Oh, yığının içinden çıktığımda içime çektiğim ilk nefes ne güzeldi! Garthwaite konuştu ama Demir Ökçe'nin hizmetinde olduğunu anlatabilmesi için kısa bir sınavdan geçmesi gerekti.

Sonunda subay, "Tamam, bunlar bizim provokatörler," dedi. Sakalı bile bitmemiş bir delikanlıydı, askeri okul öğrencisiydi, belli ki büyük oligark ailelerinden birinin oğluydu.

Garthwaite, "Böyle iş düşman başına," diye homurdandı. "Hemen gidip istifamı veriyorum ve orduya geçiyorum. Sizin işiniz çocuk oyuncağı."

Subay, "Gerçekten de hak ettin," dedi. "Çevrem fena değildir, yardımcı olurum. Seni nerede bulduğumu bizimkilere anlatırım."

Garthwaite'in ismini ve numarasını aldı, sonra bana dönüp,

"Siz?" diye sordu.

"Ben evleneceğim," diye mutlulukla cevap verdim, "sonra da bu işleri bırakacağım."

Yaralıların öldürülmesi devam ederken biz bir süre konuştuk. Bugünden geriye baktığımda sanki bir rüya gibi geliyor ama o zaman dünyanın en doğal şeyiydi sanki. Garthwaite ile genç subay, modern savaş dedikleri şeyle o gün şehrin her tarafında gerçekleşen sokak ve gökdelen savaşı arasındaki farklılıkları içeren hararetli bir muhabbete girdiler. Ben de bir yandan saçımı başımı düzeltirken bir yandan ilgiyle onları dinliyordum. Bu arada da insanlar öldürülüyordu. Bazen silah sesi Garthwaite ile subayın sesini bastırınca söylediklerini tekrarlamak zorunda kalıyorlardı.

Chicago Komünü'nde üç gün geçirdim. Bütün bu zaman zarfında gökdelen savaşlarından ve uçurum insanlarının öldürülmesinden başka bir şey görmediğimi söylersem hem komünün, hem de katliamın büyüklüğü kafalarda canlandırılabilir. Yoldaşlarımızın kahramanca çalışmalarına tanık olmadım. Sadece bombalarının ve mayınlarının seslerini duydum, çıkardıkları yangınların dumanlarını gördüm, o kadar. Bir de yoldaşlarımızın kalelerden birine balonlarla havadan yaptıkları büyük saldırıyı gördüm. İkinci gündü. Saf değiştiren üç alay, kalelerinde son adamına kadar kırılmıştı. Kale, Paralı Askerler'le doluydu, rüzgâr doğru yönde esiyordu ve bizim balonlarımız şehirdeki bir işhanının üzerinden havalanmıştı.

Bizim Biedenbach, Glen Ellen'den ayrıldıktan sonra çok güçlü bir patlayıcı keşfetmiş, adını da "cevvale" koymuştu. Balonlarda kullanılan patlayıcı buydu. Aceleyle, biraz da acemice yapılmış sıcak hava balon-

larıydı ama işe yaradılar. Hepsini işhanının üzerinde gördüm. İlk balon, kaleyi ıskalayıp arazi içinde kayboldu. Akıbetini sonradan öğrendik. İçinde Burton ve O'Sullivan varmış. Demiryolu boyunca alçalarak giderken tüm hızıyla Chicago'ya doğru yol alan bir askeri trene rastlamışlar. Ellerindeki bütün cevvaleleri trenin üzerine atmışlar. Sonuçta trenin enkazı üç gün boyunca hattı tıkadı. En iyi tarafı da cevvalelerin ağırlığından kurtulan balon hafifleyip yükselmiş ve 20 kilometre kadar daha gitmiş. Böylece balondaki iki kahraman hiçbir zarar görmeden kaçabilmiş.

İkinci balonsa başarısız oldu. Uçuşu sorunluydu. Çok az havalanabildi ve kaleye varamadan açılan ateş sonucu delik deşik oldu. İçinde Herford ve Guinness vardı ve düştükleri tarlada parçalandılar. Sonradan duyduk ki bundan sonra umutsuzluğa düşen Biedenbach, üçüncü balonla tek başına havalanmış. O da havaya yeterince yükselememiş ama şansı yaver gitmiş ve balonunda büyük bir delik açamamışlar. O zaman gördüklerim şimdi de gözümün önünde: Yüksek bir binanın tepesinden kalkıp havada sürüklenen o koca şişme torba ve altında küçücük bir leke gibi görünen adam. Ben göremedim ama çatının üzerindekilerin dediğine göre doğrudan kalenin üzerine gitmiş. Cevvalelerin düştüğünü de görmedim. Benim gördüğüm, balonun bir anda göğe doğru fırladığıydı. Bundan belli bir zaman sonra patlamanın yarattığı büyük duman bulutunun havaya yükseldiğini gördüm ve korkunç sesini duydum. Nazik Biedenbach, bir kaleyi yok etmişti. Onunla aynı zamanda havalanan iki balon daha vardı. Biri cevvalenin patlaması sonucu havada infilak etmiş. Patlamanın etkisi ikinci balonu

da sarsmış ve balon tam da kalan son kalenin üzerine düşmüş. Gerçi balondaki iki yoldaşımız kendilerini feda etmiş oldular ama planlansaydı bundan iyisi yapılamazdı.

Tekrar uçurum insanlarına dönelim. Benim deneyimlerim onlarla sınırlı. Bütün şehri kasıp kavurdular, katlettiler, yok ettiler ve bunun karşılığında kendileri de imha edildiler ama şehrin batısındaki oligarkların kasabasına varmayı başaramadılar. Oligarklar kendilerini gayet güzel koruyorlardı. Şehrin merkezine ne kadar hasar verilmiş olursa olsun, kendileri, karıları ve çocukları o günleri zararsız atlattılar. Bana anlatılana göre o korkunç günler boyunca çocukları yine parklarında oynamaya devam etmişler ve en sevdikleri oyun da babalarının proletaryaya yaptıklarını taklit etmekmiş.

Öte yandan Paralı Askerler aynı anda hem uçurum insanlarıyla hem de yoldaşlarımızla savaşmanın hiç de kolay bir iş olmadığını gördüler. Chicago kendi geleneğine sadık kaldı; devrimcilerin bir kuşağı yok olmasına rağmen düşmanlarının bir kuşağını da kendileriyle birlikte götürdü. Demir Ökçe elbette rakamları sır gibi saklıyor ama oldukça ihtiyatlı bir tahmine göre bile en azından yüz otuz bin Paralı Asker öldürüldü. Buna rağmen yoldaşlarımızın hiç şansı yoktu. Bütün ülkenin el ele hep beraber ayaklanması yerine onlar isyanlarında yalnızdılar. Oligarşi, bütün gücünü onlara karşı kullanabilirdi. Nitekim sonu gelmez tren katarları boyunca yüz binlerce Paralı Asker, saatler, günler boyunca Chicago'ya aktı.

Sonra uçurum insanları... Katliam yapmaktan yorulan askerler, sokaktaki güruhu, hayvan sürüsü

gibi Michigan Gölü'ne sürmek amacıyla büyük bir gütme harekâtına giriştiler. Garthwaite ile birlikte genç subaya rastlamamız da o harekâtın başlarına denk geliyordu. Ancak yoldaşlarımızın müthiş çalışmaları sonucunda bu sürü gütme harekâtı, fiilen başarısız oldu. Paralı Askerler, bir araya getirmeyi umdukları büyük insan sürüsü yerine ancak insanlıktan çıkmış kırk bin kadar kişiyi göle sürebildiler. Uçurum insanlarını çevirip suya doğru süren askerlere rastlayan yoldaşlarımız, hemen onların dikkatini başka yöne çeken bir şey yapıyor, fırsattan faydalanan uçurum insanları da kuşatmayı yarıp kaçıyorlardı.

Genç subayla karşılaşmamızdan sonra Garthwaite ile birlikte bunun bir örneğini gördük. Bizim de içinde olduğumuz güruh geri çekilmiş ancak güçlü askeri birlikler tarafından güneye ve doğuya doğru kaçmaları engellenmişti. Bizim karşılaştığımız birliklerse onların batı çıkışını tutuyordu. Gidebilecekleri tek yön, gölün de olduğu kuzeydi ve doğu, batı ve güneyden mitralyöz ve otomatik tüfek ateşiyle o tarafa sürülüyorlardı. İlahi bir kavrayışla göle sürüldüklerini mi anladılar, yoksa sadece o büyük canavarın kör bir kıpırdanması mıydı bilemiyorum, her nedense, sürü batıya giden bir caddeye döndü, sonraki sokaktan aşağı yöneldi ve geldiği yöne, yani güneydeki büyük gettoya doğru ilerlemeye başladı.

Biz de Garthwaite ile sokak çatışmalarının olduğu bölgeden çıkmak için batıya gitmeye çalışırken tam onların karşısına düştük. Bir sokağın köşesini dönerken büyük bir uğultuyla üzerimize doğru geldiklerini gördük. Tam koşmaya başlamıştık ki Garthwaite kolumu yakalayıp hızla o tarafa hareket eden, üzerine

mitralyöz yerleştirilmiş yarım düzine savaş makinesinin tekerleklerinin önünden çekip aldı beni. Onların arkasından da otomatik silahlarıyla askerler geliyordu. Askerler konumlarını aldıkları anda güruh onlara ulaşmıştı; daha harekete geçememiş askerleri ezip geçecekmiş gibi görünüyordu.

Sağda solda silahını insanların üzerine boşaltan askerler gördük ama bu dağınık ateşin güruh üzerinde hiçbir etkisi olmadı. Vahşi bir öfke içinde bağırarak geldiler. Mitralyözlerin ateşe başlayamayacağını sandım. Üzerine mitralyöz yerleştirilmiş araçlar sokağı kapatmış, piyadeler de arabaların arasında ve kaldırımlarda pozisyon almıştı. Giderek daha çok asker geliyordu ve o sıkışıklık nedeniyle biz de oradan çıkamıyorduk. Garthwaite kolumu sıkıca tuttu; bir binanın önüne doğru sıkıştırıldık.

Mitralyözler ateşe başladığında güruhla aralarında on metre kalmıştı. O alevli ölüm dalgası önünde kimse sağ kalamazdı. Güruh yürümeye devam ediyor ama ilerleyemiyordu. Ölen ve ölmekte olan insanlardan meydana gelen büyük ve giderek daha da büyüyen bir yığın oluştu. Arkadakiler öne yükleniyor, ortadakiler eziliyordu. Erkek ve kadın yaralılar o korkunç dalganın üzerinden kusularak dışarı, eğilip bükülerek yere düşüyor, otomobillerin veya askerlerin ayakları altında telef oluyorlardı. Askerler, bu biçareleri süngülüyordu. Bir keresinde ayağa kalkmayı başarıp karşısındaki askere doğru uçan ve dişlerini onun boğazına geçiren bir adam gördüm; birlikte dalganın içine düştüler.

Ateş kesildi. İş bitmişti. Güruhun onları çılgınca yarıp geçme girişimi durdurulmuştu. Savaş makinelerinin tekerleklerine takılan cesetleri temizleme

emri verildi. Ceset yığınının üzerinden geçemiyorlardı. Halbuki bu araçların sokağın öbür tarafına geçmesi isteniyordu. Olaylar yeniden patlak verdiğinde askerler cesetleri sürükleyerek tekerleklerden uzaklaştırmakla uğraşıyordu. Olayların yeniden nasıl patlak verdiğini de öğrendik. Bir blok ötede yüz yoldaşımız bir binayı tutuyormuş. Binadan binaya geçerek, çatılardan atlayarak yakın düzen halindeki askerleri yukarıdan gören bir konuma gelene kadar yol almışlar. Sonrasında olan şey, onların katliamıydı.

Hiçbir uyarıda bulunulmaksızın binanın tepesinden bir bomba sağanağı başladı. Otomobiller ve kimi askerler paramparça oldu. Kalanlarla beraber biz de çılgınca kaçtık. Yarım blok ötede bir başka binadan üzerimize ateş açıldı. Bütün sokağı kölelerin cesetlerinden bir halıya çevirip ezip geçen askerler, şimdi kendileri yere halı oluyordu. Garthwaite ile ne şanslıymışız... daha önce olduğu gibi yine bir binanın girişine sığındık ama bu kez orada tuzağa düşmedik. Garthwaite bombaların gümbürtüsü dindiğinde etrafı kollamaya başladı.

"Güruh tekrar bu yana geliyor! Buradan hemen çıkmamız lazım!"

Kanlı sokakta el ele verip kaya düşe koştuk ve sokağın köşesine ulaştık. Sokağın aşağısında koşan birkaç asker görünüyordu. Onlara bir şey olmuyordu. Demek ki yol açıktı. Bir an durduk ve geri baktık. Güruh yavaş yavaş geliyordu. Ölen askerlerin tüfeklerini alıp yaralıları öldürmekle uğraşıyorlardı. Bizi kurtaran genç subayın sonunu gördük. Büyük bir acıyla dirseği üzerinde doğruldu ama otomatik tüfeğini elinden almalarını engelleyemedi.

Garthwaite, "Vah vah, terfi şansım yok oluyor," diye gülerken bir kadın yaralı subayın üzerine eğilip satırı çaldı. "Hadi gidelim artık. Gerçi burası yanlış yön ama çıkarız bir yerlerden."

Boş sokaklardan doğuya doğru koşuyor, her köşede teyakkuza geçiyorduk. Güneyden dev bir duman bulutu yükseliyordu. Büyük gettonun yandığını anladık. Sonunda kaldırıma çöktüm. Tükenmiştim, bir adım atacak halim kalmamıştı. Yara bere içindeydim, her yanım ağrıyordu. Yine de bir sigara saran Garthwaite'e gülümsemekten kendimi alamadım:

"Biliyorum, kafan karıştı, seni kurtardım mı, kurtaramadım mı anlamadın. İşin içinden ben de çıkamadım bir türlü. Her şey karmakarışık. Ne zaman kaçıp uzaklaşmaya çalışsak hep bir şeyler oluyor ve hep geri dönmek zorunda kalıyoruz. Seni binanın girişine çektiğim yerden ancak birkaç blok ötedeyiz şimdi. Dost düşman hep birbirine karışmış. Tam bir kaos. O lanet binalarda kim var, bilemiyorsun. Anlamaya çalıştığın anda kafana bombayı yersin. Sakin sakin yoluma gideyim dersen, karşına ya güruh çıkar, ya mitralyözler biçer, ya önünü Paralı Askerler keser ya da kendi yoldaşların öldürür."

Hüzünle kafasını salladı, sigarasını yaktı ve yanıma oturdu,

"Öyle açım ki şu kaldırım taşını bile yiyebilirim."

Bir an sonra tekrar ayaktaydı, kaldırım taşını sökmeye çalışıyordu. Elinde taşla geldi, arkamızdaki dükkânın camını indirdi.

Açtığı deliğin önünde, "Zemin kat olması hiç iyi değil," diye açıklamada bulunuyordu. "Ama şu anda elimizdekinin en iyisi bu. Sen biraz kestir, ben de etrafı

bir kolaçan edeyim. Seni kurtarma harekâtını başarıyla sona erdirmek istiyorum ama biraz zamana, hayır çok zamana ve mideye atacak bir şeylere ihtiyacım var."

Atlar için koşum satan bir dükkâna girmişiz. Arka tarafındaki özel bir ofiste bana at örtülerinden bir yatak yaptı. Perişan halime ek olarak bir de baş ağrısı geliyordu ve gözlerimi kapayıp biraz uyumaktan çok memnun olacaktım.

Ayrılırken, "Döneceğim," dedi. "Bir otomobil ayarlayamayabilirim ama biraz eşelenirsem kesin bir yiyinti* bulurum."

Üç yıl boyunca Garthwaite'i son görüşümdü bu. Benim yanıma dönmek yerine akciğerinde ve boynunda birer kurşun yarasıyla hastaneye kaldırmışlar onu.

---

* Yemek.

XXIV

Kâbus

Önceki gece Yirminci Yüzyıl treninde gelirken de gözümü yummamıştım. Hem uykusuzluktan, hem de yorgunluktan bitmiş tükenmiş olduğum için iyi uyudum. Uyandığımda geceydi. Garthwaite dönmemişti. Saatimi kaybetmiştim ve saatin kaç olduğuna dair en ufak bir fikrim yoktu. Gözlerim kapalı halde yatarken uzaktan gelen boğuk patlama seslerini duyuyordum. Cehennem hâlâ kükrüyordu. Sürüne sürüne ön tarafa geldim. Göğe yükselen alevler nedeniyle sokak güpegündüz gibi aydınlıktı. İnsan en küçük yazıyı bile kolayca okuyabilirdi. Birkaç blok öteden küçük el bombalarının sesleriyle mitralyözlerin tarrakası geliyor, uzaklardan dizi dizi büyük patlamalar duyuluyordu. At örtülerinden yatağıma dönüp uyudum.

Kalktığımda üzerime kirli sarı bir ışık düşmüştü. İkinci günün şafak vaktiydi. Tekrar ön tarafa süründüm. Parlak ışık huzmeleriyle delinen bir pus doldurmuştu göğü. Karşı kaldırımda perişan bir köle topallayarak yürüyordu. Bir kolu aşağı sarkmıştı,

arkasında kanlı bir iz bırakıyordu. Korku ve endişe dolu gözleriyle etrafı tarıyordu. Bana doğru bakarken yaralı av hayvanlarının yüzündeki o acınası boş ifade vardı suratında. Beni gördü. Aramızda hiçbir yakınlık oluşmadı, en ufak bir anlayış, sempati duygusu gelişmedi çünkü gözle görülür bir korkuyla büzülmüş, aksaya aksaya yürüyordu. Dünyada kimseden yardım bekleyebilecek halde değildi. Efendilerin büyük köle avı sırasında ortalıkta dolaşan bir köleydi. Tek umudu, aradığı tek şey, sürünüp girebileceği bir delikte hayvanlar gibi saklanmaktı. Geçen ambulansın sesi bir an hareketlendirdi onu. Ama ambulanslar onun gibiler için değildi. Acıdan inleyerek kendini bir binanın girişine attı. Bir an sonra tekrar dışarıdaydı ve umutsuzca topallamaya devam ediyordu.

At örtülerime dönüp bir saat daha Garthwaite'i bekledim. Başımın ağrısı geçmemiş, tersine iyice artmıştı. Gözlerimi büyük bir çabayla açar açmaz işkence başlıyordu. Bir yandan da sanki büyük bir çekiç beynimi dövüp duruyordu. Zayıf ve sersemlemiş haldeydim ama kırık camdan çıkıp sokağın aşağısına doğru yürüdüm; içgüdüsel olarak ve el yordamıyla bu korkunç mezbahadan kaçmanın yolunu arıyordum. İşte ondan sonra yaşadıklarım tam bir kâbustu. İzleyen saatlerde olup bitenlere dair hatırladıklarım, insanın ancak kâbus olarak görebileceği şeylerdi. Beynime nakşolan birçok olay var ama silinmesi mümkün olmayan bu resimlerin arasında boşluklar ve bilincimi kaybettiğim anlar var. O boşluklarda ne oldu bilmiyorum ve hiç bilemeyeceğim.

Sokağın köşesinde bir adamın ayaklarına takıldığımı hatırlıyorum. Saklandığım yerin önünden aksaya aksaya geçmişti, zavallı biçare. Orada, yolun üzerinde

yatan bu perişan adamı nasıl bu kadar berrak hatırlıyorum, bilmiyorum; elleri, yıllarca çalışmaktan dolayı elden çok toynağa benziyordu, o kadar nasır tutmuş, kalınlaşmıştı avuçları. Kendimi toparlayıp yola devam ederken o şeyin yüzüne baktım ve yaşadığını gördüm. Feri sönmüş gözlerinde bilincinin yerinde olduğunu gösteren bir ifadeyle bana bakıyor, beni görüyordu.

Bundan sonra bir boşluk var. Hiçbir şey bilmiyor, hiçbir şey görmüyor, sadece güvenli bir yere ulaşabilmek için sendeleye yalpalaya yürüyordum. Zihnimdeki bir sonraki kâbus görüntüsü, cesetlerle dolu bir sokak. Birdenbire karşılaştım onlarla, doğada dolaşan bir gezgin, bir anda nasıl akarsuyla karşılaşırsa. Ama benim rastladığım şey, akmıyordu. Ölüm pıhtılaştırmıştı onu. Baştan başa bütün sokağa ve kaldırımlara dağılmış bir halde orada öylece duruyordu, öylesine orantılı ve düz bir şekilde caddeyi kaplamıştı ki yüzeyi bozan tek şey şurada burada cesetlerden oluşmuş topak ve tümseklerdi. Uçurumun zavallı insanları, Efendiler'in avladığı zavallı köleler, California'daki sürek avlarındaki tavşanlar* gibi sürülmüşlerdi ve onlar gibi yatıyorlardı. Sokağın bir başına bir de sonuna baktım. Hiçbir hareket, hiçbir ses yoktu. Sessiz binalar, çok sayıda pencereleriyle yukarıdan sokağa bakıyorlardı. Bir kere, sadece bir kere o korkunç ceset yığını içinde hareket eden bir kol gördüm. Yemin ederim hareket eden o kolu gör-

* O dönemlerde insan nüfusunun araziye dağılımı seyrek olduğu için yabani hayvanlar insanların yaşadığı yerlerin yakınlarına kadar gelip başlarına bela olabiliyordu. California'da tavşan sürek avı gelenekselleşmişti. Buna göre belirli bir gün bölgenin bütün çiftçileri bir araya gelip bir çizgi oluşturur ve on binlerce tavşanı önceden çitlerle çevrilmiş bir alana doğru sürerdi. Burada tavşanları bekleyen elleri sopalı adamlar ve gençler de onları sopayla öldürürdü.

düm; müthiş bir acıyla kıvranarak kıpırdadı; bir kafa hafifçe doğruldu, bana anlaşılmaz bir şeyler söyledi, tekrar yerine düştü ve sonra da bir daha kıpırdamadı.

İki yanında da sessiz binalar bulunan başka bir sokağı ve uçurum insanları bu kez bana doğru büyük bir akıntı halinde gelirken kapıldığım panikle kendimi tekrar kaybettiğimi hatırlıyorum. Sonra da korkacak bir şey kalmadığını. Çok yavaş geliyorlardı; inlemeleri, feryatları, küfürleri, cinnetleri ve çılgınlıkları dermansızdı, çünkü bunlar çocuklar ve yaşlılardan, hasta ve zayıflardan, ümitsiz ve umarsızlardan oluşuyorlardı, yani gettonun bile süprüntüleriydiler. Güneydeki büyük getto yangını nedeniyle oradan çıkmak zorunda kalmış, sokak çatışmalarının içine düşmüşlerdi. Nereye gitmeye çalışıyorlardı, oraya vardılar mı, başlarına ne geldi, hiç bilemedim ve öğrenemedim.*

Askerlerin kovaladığı bir gruptan kaçmak için camını kırdığım bir dükkâna saklandığımı hayal meyal hatırlıyorum. Bir keresinde de aşağı yukarı bakındığım halde tek bir insan bile göremediğim bir sokakta, yakınımda bomba patladı. Bir sonraki hatıram, bir tüfek sesiyle başlıyor. Bir anda farkına varıyorum ki bir otomobilden askerler üzerime ateş açıyor. İsabet ettiremiyorlar. Onlara parolayı söylüyorum. Çok bulanık hatırlıyorum ama sonrasında bir arabada gidiyorum. Bundan sonra hatırladığım çok net bir şey var: Yanımda oturan askerin tüfeğinden çıkan sesle gözlerimi açtığım anda Pell Sokağı'ndan tanıdığım George Milford'un, yavaş yavaş kaldırımın üzerine düştüğü-

---

* Güney gettosunun kazayla mı yandığı yoksa Paralı Askerler tarafından mı yakıldığı o sıralarda uzun süre tartışılmıştır. Yangını, komutanlarının emriyle Paralı Askerler'in çıkardığı günümüzde kesinliğe kavuşmuştur.

nü görüyorum. O düşerken asker yine ateş ediyor. Milford ikiye bükülüyor, sonra devriliyor ve uzanıp kalıyor. Asker kıkır kıkır gülüyor ve araba gazlıyor.

Bundan sonra bir adamın sesiyle zor uyanıyorum. Adam benimle beraber yürüyor, bana yakın duruyor. Yüzü asık ve çok gergin; alnından burnuna ter damlaları akıyor. Bir eliyle diğer elini sıkıca göğsüne bastırıyor. Yürürken yere kan damlatıyor. Paralı Asker üniforması giyiyor. Dışarıdan gelen bomba sesleri, kalın duvarlar tarafından emiliyor. Başka bir binayla çatışan bir binanın içindeyim.

Yaralı askere pansuman yapmak için bir cerrah geliyor ve öğleden sonra saat iki olduğunu öğreniyorum. Baş ağrım devam ediyor. Cerrah, işine ara verip kalp atışımı baskılayıp beni rahatlatacak güçlü bir ilaç getiriyor. Yine uyuyorum ve bu sefer binanın tepesinde uyanıyorum. Yakınımızdaki çatışma sona ermiş. Balonla kalelere yapılan saldırıları izliyorum. Biri koluyla beni sarmış, ben de ona yaslanmışım. Bu adamın Ernest olması bana çok doğal geliyor, saçlarının ve kaşlarının nasıl bu kadar fena yandığını merak eder halde buluyorum kendimi.

O korkunç şehirde Ernest'le birbirimizi bulmamız büyük şanstı. O benim New York'tan ayrıldığımı bile bilmiyormuş. Zaten uyuduğum odaya geldiğinde ilkin ben olduğuma inanamamış. Bundan sonra Chicago Komünü'ne biraz daha fazla tanık olabildim. Balon saldırısını izledikten sonra Ernest beni aşağı, binanın orta katlarına indirdi, o öğleden sonra ve gece orada uyudum. Üçüncü günü binada geçirdik. Dördüncü gün Ernest yetkililerden çıkış izniyle bir araç alınca da Chicago'dan ayrıldık.

Baş ağrım geçmişti ama bedenen ve ruhen bitmiştim. Otomobilde Ernest'e yaslandım ve kayıtsız gözlerle aracımızı şehirden çıkarmaya çalışan askerleri izledim. Çatışmalar hâlâ sürüyordu ama artık sadece birbirinden kopuk adacıklarda. Orada burada hâlâ tamamen yoldaşlarımızın kontrolünde olan sokaklar vardı ama askerler tarafından sıkı sıkıya kuşatılmışlardı. Bu şekilde yüz kadar yerde yoldaşlarımız sarılmıştı. Askerler onları teslim almaya çalışıyorlardı. Ama teslim olmak, ölüm demekti çünkü aman verilmiyordu. Yoldaşlarımız son adama kadar kahramanca savaştı.*

Böyle yerlere yaklaştığımızda askerler bizi çeviriyor, biz de geri dönüyorduk. Bir keresinde yoldaşlarımızın iki sağlam mevzisinin arasındaki tek yol, yanıp yıkılmış bir bölgeden geçiyordu. Otomobil enkazın içinden, yıkıldı yıkılacak duvarların arasından geçerken iki mevzide de savaşın bütün şiddetiyle sürdüğünü duyduk. Sokaklar genellikle etrafından dolaşmamızı gerektirecek derecede tepecikler oluşturmuş yıkıntılarla doluydu. Enkazlardan oluşan bir labirentin içindeydik, dolayısıyla yavaş ilerleyebiliyorduk.

Gettolar, fabrikalar, her yer için için yanan enkazlara dönüşmüştü. Sağ tarafta, uzaklarda, göğü kararan bir duman bulutu görülüyordu. Şoförün söyle-

---

* Binaların çoğunda direniş bir haftadan fazla sürmüştür. Bir binada savaşın on bir gün devam ettiği bilinmektedir. Paralı Askerler'in tek tek her binayı alması için kaleye saldırır gibi saldırması ve binayı kat kat savaşarak ele geçirmesi gerekmiştir. Son derece şiddetli çarpışmalar yaşanmıştır. İki tarafın da birbirine en küçük bir müsamaha göstermediği çatışmalarda devrimciler, Paralı Askerler'den daha üst katlarda savaşmanın üstünlüğünü kullanmıştır. Devrimciler yenilmiştir ancak zayiat tek taraflı değildir. Onurlu Chicago proletaryası, eskiden beri sürdürdüğü geleneklerine uygun davrandığı için övünebilir. Kendi ne kadar kayıp verdiyse düşmana da o kadar zayiat verdirmiştir.

diğine göre Pullman'ın kasabası, ya da bir zamanlar Pullman'ın kasabası olan yer, tamamen yok edilmişti. Üçüncü gün öğleden sonra oradan geçtik. Dediğine göre en ağır çatışmalardan biri burada cereyan etmiş. Sokakların çoğu cesetlere basmadan yürünemez yerler haline gelmiş.

Depoların çokça olduğu bir bölgede, bir binanın yıkılmış duvarının köşesinden dönerken karşısına bir ceset dalgası çıkan otomobilimiz durdu. Tıpkı denizin getirip bıraktığı bir dalga gibiydi. Ne olup bittiği gayet açıktı. Yürüyen güruh tam köşeyi dönerken karşı sokağa doğru açılarla yerleştirilmiş mitralyözler tarafından yakın mesafeden ateşe tutulmuştu. Ama askerler de bu felaketten payını almıştı. Büyük ihtimalle bir bomba tesadüfen askerlerin arasında patlamış, bunun üzerine cesetleri bu dalgayı oluşturan güruh, mitralyözün önünde sıra sıra can verirken küçük de olsa yaşama umuduna tutunup açılan gediğe yüklenmişler ve böylece savaşan köleler haline gelmişlerdi. Askerler ve köleler yan yana, birbirini kırmış ve birbirine karışmış halde, otomobil ve mitralyöz enkazlarının yanında, üstünde, altında yatıyorlardı.

Ernest birden fırladı. Ona aşina gelen keten gömlekli omuzlar ve beyaz saçlar çekmişti dikkatini. Bakmadım. Geri dönüp hızla tekrar yola koyulduktan sonra anlattı bana:

"Piskopos Morehouse idi."

Kısa süre sonra açık araziye çıktık. Hâlâ dumanların süzüldüğü şehre son kez baktık. Uzaklardan ve boğuk bir patlama sesi geldi. Sonra Ernest'e döndüm ve yüzümü göğsüne gömüp kaybettiğimiz Dava için ağladım. Ernest'in beni saran kolu aşkının ifadesiydi.

"Bu kere mağlubuz, sevgilim," dedi. "Dersimizi aldık. Yarınlarda akıl ve disiplinle Dava'mız yeniden yükselecek."

Otomobil bir tren istasyonuna geldi. Buradan New York'a giden trene binebilirdik. Platformda beklerken batıdan gelip Chicago'ya doğru giden üç tren hızla önümüzden geçti. Paçavralar içindeki vasıfsız işçilerle, uçurum insanlarıyla doluydular.

Ernest, "Chicago'nun yeniden imarı için yeni köleler getirmeye başlamışlar," dedi. "Tabii, Chicago'lu kölelerin hepsi öldü."

XXV

Teröristler

Ernest'le birlikte New York'a dönüşümüzün üzerinden ancak haftalar geçtikten sonra Dava'mızın karşı karşıya kaldığı felaketi bütün boyutlarıyla anlayabildik. Her tarafta acı ve kan vardı. Ülkenin çeşitli yerlerinde köle isyanları ve katliamlar oluyor, şehit sayısı sürekli artıyordu. Her tarafta sayısız infazlar yapılıyordu. Kanun kaçakları ve sığınmacılar, bütün dağlık bölgelere ve kırsal arazilere kaçmıştı ve buralarda amansız bir av sürüyordu. Bizim barınaklarımızsa başlarına ödüller konmuş yoldaşlarımızla ağzına kadar doluydu. Ajanları aracılığıyla aldığı bilgiyle Demir Ökçe onlarca barınağımızı bastı.

Yoldaşlarımızın birçoğunun umudu kırılmıştı; terör taktiğiyle misillemede bulundular. Yaşadıkları yenilgi, ümitlerinin boşa çıkmasına ve yeise kapılmalarına neden olmuştu. Bizimle hiçbir ilişkisi bulunmayan birçok terör örgütü ortaya çıktı ve bunlar bize büyük zarar verdiler.* Yanlış yönlendirilmiş bu insanlar gerek-

---

* Bu kısa ümitsizlik döneminin tarihi, kanlı sayfalardan oluşmaktadır. Egemen güdü intikamdı; terörist örgütlerin üyeleri kendi hayatlarına önem

siz yere hayatlarını feda ederken çoğunlukla bizim planlarımızı da boşa çıkartıyor, örgütlenmemizi geciktiriyordu.

Kayıtsız ve tedbirli Demir Ökçe, bütün bu olup bitenden sonra harekete geçti; yoldaşlarımızı arayıp bulmak için toplumsal yapının bütün dokularını, Paralı Askerler'i, işçi aristokrasisini ve kendi gizli servislerini hallaç pamuğu gibi atarak ele geçirdiği Devrimciler'i acımasızca cezalandırdı; kendine yönelik tüm misilleme girişimlerine sessizce katlandı; savaş hatlarında beliren boşlukları anında doldurup saflarını sıklaştırdı. Bununla atbaşı giden bir süreç içinde Ernest ve diğer devrimci liderlerse Devrim'in güçlerini toparlamak için var güçleriyle çalışıyorlardı. Giriştikleri işin büyüklüğü*

---

vermiyor, geleceğe ilişkin herhangi bir umut da beslemiyorlardı. İsimlerini Mormon mitolojisinin intikam meleklerinden alan Daniteler, Batı dağlarında kurulmuş ve Panama'dan Alaska'ya kadar bütün Pasifik sahiline yayılmıştır. En korkunç örgüt, savaşçı kadınlardan oluşan Savaşçı Bakireler'di. Yakınlarını Oligarşi'nin katletmediği hiçbir kadını aralarına almazlardı. Esirlerini işkenceyle öldürmüşlerdir. Yine bir başka ünlü kadın terörist örgütü, Savaşın Dulları'dır. Savaşçı Bakireler ile yakın olan bir başka terörist örgüt, Vahşi Savaşçılar'dı. Bu adamlar hayatlarına hiçbir değer vermezlerdi. Paralı Askerler'in en büyük kasabalarından Bellona'yı, içindeki yüz binden fazla kişiyle beraber haritadan silen, bu örgüttür. Dünyanın Lanetlileri ile Cehennemin Lanetlileri, kölelerce kurulmuş ikiz örgütlerdir. Tanrının Gazabı adlı bir tarikat da bu arada hızla yayılmıştır. Ciddiyetlerine bakıldığında kimi zaman insana tuhaf kaçan isimler alan örgütler arasında şunlar sayılabilir: Kanayan Yürekler, Sabahın Oğulları, Sabah Yıldızı, Flamingolar, Üç Üçgen, Üç Çizgi, İntikamcılar, Komançiler, Karanlığın Tanrıları.

* Everhard Elyazması burada kesilmektedir. Metin, aniden ve bir cümlenin ortasında sona ermiştir. Kaçmadan veya yakalanmadan önce metni saklayacak vakti bulmasından anlaşıldığı kadarıyla Avis Everhard, Paralı Askerler'in geldiğine ilişkin bir uyarı almış olsa gerekir. Ancak maalesef kendisi, metni tamamlayacak ve böylece Ernest Everhard'ın infazı konusunda yedi yüzyıldır süren esrar perdesini kaldırmamızı sağlayacak kadar yaşamamıştır.